

Pagels E. - Beyond Belief. The Secret Gospel of Thomas

TAM METİN EKSİKSİZ TÜRKÇE TERCÜME (115 Sayfa)
Gnostik Araştırma Kütüphanesi Arşivi

--- SAYFA 1 [Görsel / Boş] ---

--- SAYFA 2 ---

AYRICA ELAINE YAZARININ ÖTESİNDE PAGELS İncanın Ötesinde Şeytan Adem, Havva ve Yılanın Kökeni Gnostik İnciller Gnostik Pavlus: Pauline Mektuplarının Gnostik Yorumu Gnostik Yorumda Johannine İncili ELAINE PAGELS BELIEF'İN ÖTESİNDE KENT İÇİN THOMAS'IN GİZLİ İncili sevgiyle Tüm hakları Uluslararası ve Pan-Amerikan Telif Hakları kapsamında saklıdır. , . Sözleşmeler. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Random House, Inc., New York'un bir bölümü olan The Random House Ballantine Publishing Group'un bir markası olan Random House tarafından ve aynı zamanda Kanada'da Random House of Canada Limited, Toronto tarafından yayınlanmıştır. RANDOM HOUSE ve kolophon, Random House, Inc.'in tescilli ticari markalarıdır. Stephen Mitchell'in Meetings with the Archangel kitabından alıntı yapma izni için HarperCollins Publishers, Inc.'e teşekkürlerimizi sunarız. Telif Hakkı © 1998, Stephen Mitchell'e aittir. HarperCollins Publishers, Inc.'in izniyle yeniden basılmıştır. Kongre Kütüphanesi Yayında Kataloglama Veri Sayfaları, Elaine H. İncanın Ötesinde: Thomas'ın Gizli İncili / Elaine Pagels s. santimetre. Bibliyografik referanslar içerir (s.). ISBN 0-375-50156-8 1. Thomas İncili (Kıpti İncili)—Eleştiri, yorum vb. 2. İncil. N.T. Yuhanna—Eleştiri, yorum vb. 3. Hristiyanlık—Öz, deha, doğa.-I. Başlık. BS2860.T52 P34 2003 229'.8—dc21 2002036840 Random House web sitesi adresi: www.atrandom.com Amerika Birleşik Devletleri'nde asitsiz kağıda basılmıştır 24689753 Birinci Baskı Boole tasarımı: J. K. Lambert Dışarıda görünmez bir dünya var ve biz onun içinde yaşıyoruz. BILL VIOLA, VİDEO SANATÇISI İÇİNDEKİLER

--- SAYFA 3 ---

BİRİNCİ BÖLÜM Agape Bayramından İznik İncasına | 3 İKİNCİ BÖLÜM Çatışma Halindeki İnciller: Yuhanna ve Thomas | 30 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Tanrı'nın Sözü mü, İnsan Sözü mü? | 74 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Hakikat Kanunu ve Yuhanna'nın Zaferi | 114 BEŞİNCİ BÖLÜM Konstantin ve Katolik Kilisesi | 143 Teşekkür | 187 Notlar | 191 Dizin | 227 İMANIN ÖTESİNDE BİRİNCİ BÖLÜM ~ AGAPE BAYRAMINDAN NİKENE İMANINA Şubat ayının aydınlık bir pazar sabahı, üzerimde bir tişört ve koşu şortuyla titrerken, nefes almak ve ısınmak için New York'taki Cennetsel Dinlenme Kilisesi'nin tonozlu taş girişine adım attım. Uzun zamandır kiliseye gitmediğim için, devam eden ibadete verdiğim tepki beni şaşırttı; koronun cemaatle birlikte söylediği şarkıların yükselen armonisi; ve parlak altın rengi ve beyaz cüppeler giymiş bir kadın olan rahip, net, yankılanan bir sesle duaları okuyor. Durup izlerken aklıma bir fikir geldi: İşte ölümle yüzleşmeyi bilen bir aile. O sabah, kocam ve iki buçuk yaşındaki oğlum hâlâ uyurken ben sabah erkenden koşuya çıkmıştım. Önceki gece korku ve endişeden uykusuz kalmıştım. İki gün önce, Columbia Presbiteryen Tıp Merkezi'ndeki Babies Hastanesi'ndeki doktorlardan oluşan bir ekip,

--- SAYFA 4 ---

Başarılı açık kalp ameliyatından bir yıl altı ay sonra oğlumuz Mark'ın rutin muayenesini gerçekleştirdik. Doktorlar nadir görülen bir akciğer hastalığına dair kanıt bulduklarında şok oldular. Sonuçlara inanmayarak, Mark'ın her zaman ölümcül bir hastalık olan pulmoner hipertansiyonu olduğunu söylemek için bizi çağırmadan önce altı saat daha test yaptılar. Ne kadar zaman? Diye sordum. "Bilmiyoruz; birkaç ay, birkaç yıl." Ertesi gün, doktorlardan oluşan bir ekip, acı verici ve invaziv bir prosedür olan akciğer biyopsisine izin vermemizi istedi. Bu nasıl yardımcı olabilir? Bunun olamayacağını açıkladılar; ancak prosedür, hastalığın ne kadar ilerlediğini görmelerine olanak tanıyacaktı. Mark, önceki günün çilesinden dolayı çoktan bitkin düşmüştü. Onu tutarken, eğer ameliyathanede daha fazla maskeli yabancı ona iğne batırırsa, kelimenin tam anlamıyla cesaretini kaybedip ölebileceğini hissettim. Biyopsiyi reddettik, Mark'ın battaniyesini, kıyafetlerini ve Tavşan Peter'ı toplayıp onu eve taşıdık. O kilisenin arkasında dururken, rahatsız bir şekilde orada olmam gerektiğini fark ettim. Burası bir çocuğa gözyaşı dökmeden ağlayacak bir yerdi; ve burada şarkı söylemek, kutlamak, ortak ihtiyaçları kabul etmek ve kontrol edemediğimiz veya hayal edemediğimiz şeylerle uğraşmak için toplanmış heterojen bir topluluk vardı. Ancak devam eden kutlama umuttan söz ediyordu; belki de ölümün varlığını katlanılabilir kılan şey buydu. O zamana kadar sadece önceki gün duyduğum ve hissettiğim şeyleri savuşturabiliyordum. O kiliseye sık sık döndüm, inanç arayışında değildim, ancak o ibadetin ve orada toplanan insanların (ve hafta içi karşılıklı teşvik için kilisenin bodrumunda toplanan daha küçük bir grubun) varlığında savunmam çökerek keder ve umut fırtınalarını açığa çıkardığı için geri döndüm. O kilisede yeni enerji topladım ve Markos ve geri kalanımız için bizi bekleyen her şeyle mümkün olduğunca yapıcı bir şekilde yüzleşmeye karar verdim. İnsanlar bana "İnancının sana çok faydası olmalı" dediğinde şunu merak ederdim: Ne demek istiyorlar? İman nedir? Kesinlikle o kilisedeki ibadet edenlerin her hafta söylediği inançlar dizisine basit bir onay değildi ("Biz tek bir Tanrı'ya, Baba'ya, Her Şeye Gücü Yeten, göğün ve yerin yaratıcısına inanıyoruz...") - denizin dibinde duyulan, yüzeyden gelen zar zor anlaşılır sinyaller gibi bana tuhaf gelen geleneksel ifadeler. O zamanlar bu tür ifadelerin birbirimizle, kendimizle ve - öyle söyleniyordu - görünmez varlıklarla yaptığımız işlemlerle pek ilgisi yokmuş gibi görünüyordu. İhtiyaç ve arzu nedeniyle orada tanıştığımızın kesinlikle farkındaydım; yine de bazen böyle bir birlikteliğin bizi dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu ummaya cesaret ettim. Ben bir din tarihçisiyim ve bu kiliseyi ziyaret ettiğimde, Hristiyan olmanın ne zaman ve nasıl belirli bir inanç dizisini kabul etmekle neredeyse eşanlamlı hale geldiğini merak ettim. Tarih okumalarından, Hristiyanların inançlarını inançlara dönüştürmesinden önce, Hristiyanlığın acımasız zulümden sağ kurtulduğunu ve nesiller boyunca, hatta yüzyıllar boyunca gelişip büyüdüğünü biliyordum. Dağınık gruplardan birleşik bir topluluğa geçişin kökenleri çok az iz bıraktı. Elçi Pavlus, İsa'nın ölümünden yaklaşık yirmi yıl sonra, "ben de aldım" dediği "müjdeyi" ("Kutsal Yazılara göre Mesih'in günahlarımıza karşılık öldüğü; gömüldüğü ve üçüncü günde dirildiği")¹ bildirmiş olsa da, bazı Hristiyanlar, bundan yüz yıldan fazla zaman sonra,

belki de Roma'da, sahte bir öğretmen olarak gördükleri Marcion adındaki bir Hristiyanın taleplerine karşı, resmi inanç beyanlarını ibadete dahil ederek gruplarını birleştirmeye çalıştılar.² Ancak ancak dördüncü yüzyılda, Roma imparatoru Konstantin'in kendisi yeni inanca geçtikten sonra - ya da en azından bunu suç olmaktan çıkardıktan sonra - Hristiyan piskoposlar imparatorun emriyle Türkiye kıyısındaki İznik şehrinde bir araya gelerek ortak bir inanç beyanı - sözde İznik - üzerinde anlaşmaya vardılar. Bu güne kadar birçok Hristiyan için inancı tanımlayan inanç. Yine de o kilisede hem üst hem de alt kattaki insanlarla, inananlarla, agnostiklerle ve arayışta olanlarla - ayrıca herhangi bir kiliseye ait olmayan insanlarla - kendi karşılaşmalarından biliyorum ki, dini deneyimde önemli olan şey inandığımızdan (veya inanmadığımızdan) çok daha fazlasını içerir. Hristiyanlık nedir ve din nedir, diye merak ettim ve bir kiliseye ait olsak da olmasak da, belirli inanç ve uygulamalarla karşılaştığımız zorluklara rağmen çoğumuz neden hala onu ilgi çekici buluyoruz? Hristiyan geleneğinde sevdiğimiz şey nedir ve nedir?

--- SAYFA 5 ---

sevemeyeceğimiz şey mi? Başlangıçtan beri, benim de o Şubat sabahı yaptığım gibi, Hristiyanlardan oluşan bir toplantıya giren yabancıları cezbeden şey, ruhi güçle birleşerek geniş bir aile oluşturan bir grubun varlığıydı. Birçoğu benim gibi sıkıntı içinde gelmiş olmalı; ve bazıları parasız geldi. Roma'da, Yunan şifa tanrısı Asklepios'un tapınaklarını sık sık ziyaret eden hastalar, şifalı bitkiler, egzersiz, banyolar ve ilaçlar konusunda rahiplerine danıştıklarında ödeme yapmayı umuyorlardı. Bu rahipler aynı zamanda ziyaretçilerin geceleri tapınak bölgesinde uyuyarak geçirmeleri için de düzenleme yaptılar; burada tanrının dua edenleri rüyalarında ziyaret ettiği söyleniyordu. Benzer şekilde, Mısır tanrıçası İsis'in gizemlerine girmek, bu yaşamda ve mezarın ötesindeki sonsuz yaşamda onun korumasını ve kutsamasını arayanlardan önemli miktarda başlangıç ücreti alındı ve ritüel kıyafetleri, adakları ve teçhizatı satın almak için daha fazla para harcadılar. İkinci yüzyılda Galya eyaletindeki önemli bir Hristiyan grubunun lideri olan Irenaeus, birçok yeni gelenin mucizeler umuduyla Hristiyan buluşma yerlerine geldiğini ve bazılarının mucizeleri bulduğunu yazdı: "Hastaları üzerlerine koyarak iyileştiririz ve iblisleri kovuyoruz." Zihinsel istikrarsızlığa ve duygusal ıstıraba neden olan yıkıcı enerjiler. Hristiyanlar para kabul etmiyordu, ancak Irenaeus ruhun yapabileceklerinin hiçbir sınırını kabul etmiyordu: "Ölüleri bile diriltiyoruz, bunların çoğu hala aramızda yaşıyor ve tamamen sağlıklı."5 Bir mucize olmasa bile, ihtiyacı olanlar imparatorluğun neredeyse her yerinde acil pratik yardım bulabilirlerdi; imparatorluğun büyük şehirleri - Mısır'daki İskenderiye, Antakya, Kartaca ve Roma'nın kendisi - şimdi olduğu gibi o zamanlar da bilinen dünyanın dört bir yanından insanlarla dolup taşıyordu. Bu şehirleri çevreleyen geniş gecekondu mahallelerinin sakinleri çoğu zaman dilenerek, fuhuş yaparak ve hırsızlık yaparak hayatta kalmaya çalışıyordu. Ancak ikinci yüzyılın Hristiyan sözcüsü Tertullian, bayramlar için aidat ve ücret toplayan diğer kulüp ve toplulukların üyelerinden farklı olarak, Hristiyan "aile" üyelerinin sokaklarda ve çöplüklerde terk edilmiş yetimleri desteklemek için ortak bir fona gönüllü olarak para katkıda bulunduğunu yazıyor. Hristiyan gruplar ayrıca madenlerde çalışmaya zorlanan, hapishane adalarına sürülen veya hapiste tutulan mahkumlara yiyecek, ilaç ve refakatçi de getirdi. Hatta bazı Hristiyanlar, cesetleri şehir surlarının ötesinde gömülmeyecek olan fakirleri ve suçluları gömmek için tabutlar satın aldı ve mezarlar kazdı. Irenaeus gibi Afrikalı din değiştiren Tertullianus da Hristiyanlar arasında Tanrı'ya ait olanın herhangi bir şekilde alınıp satılmasının söz konusu olmadığını vurguluyor. Belirli bir günde herkes, eğer isterse küçük bir hediye verir, ama sadece kendisi istiyorsa ve sadece gücü yetiyorsa, çünkü zorlama yoktur; her şey gönüllüdür.4 Normalde yalnızca kendi ailesinden beklenebilecek bu cömertlik, risklere rağmen yeni gelen kalabalıkları Hristiyan gruplara çekti. Sosyolog Rodney Stark, Irenaeus'un yazmasından kısa bir süre önce bir vebanın Küçük Asya'dan İtalya ve Galya'ya kadar Roma İmparatorluğu boyunca şehir ve kasabaları kasıp kavurduğunu belirtiyor.5 Aile üyesi olsun ya da olmasın iltihaplı cilt ve püstüllerden muzdarip birine verilen olağan tepki kaçmaktı, çünkü enfekte olan neredeyse herkes acı içinde ölmüştü. Bazı epidemiyologlar vebanın imparatorluk nüfusunun üçte biri ila yarısı kadarını öldürdüğünü tahmin ediyor. Tabi ki doktorlar hastalığı tedavi edemediler ve onlar da ülkeden kaçtılar.

ölümcül virüs. İmparator Marcus Aurelius'un ailesiyle ilgilenen, çağının en ünlü doktoru Galen, daha sonra Galen'in vebası olarak adlandırılan veba bitene kadar bir taşra malikanesine kaçarak hayatta kaldı. Ancak bazı Hristiyanlar, acıları iyileştirmek veya hafifletmek için Tanrı'nın gücünün kendilerinde olduğuna inanıyorlardı. Hasta ve ölmekte olanlarla ilgilenmeye devam ederek pagan komşularını şok ettiler; eğer kendileri ölürse ölümlü yenebilecek güce sahip olduklarına inanıyorlardı. Galen bile etkilenmişti: [Çünkü] halk Hristiyan diyordu. . . Ölümün küçümsenmesi bizim için her gün açıktır ve

--- SAYFA 6 ---

ayrıca cinsel konularda öz kontrollerini de sağlarlar. . . . Bunlar aynı zamanda, yeme ve içme konularında öz disiplin ve adalet arayışında gerçek filozoflardan daha aşağı olmayan bir seviyeye ulaşmış kişileri de içerir.⁶ Hristiyanlar neden bu kadar olağanüstü şekillerde davrandılar? Güçlerinin ilahi güçle karşılaşmalarından geldiğini söylerlerdi ama bu, tapınakları şehrin sokaklarını dolduran ve resimleri tiyatroları ve hamamları süsleyen tanrıların gücünden tamamen farklı bir güçtü. Jüpiter ve Diana, İsis ve Mithras, ibadet edenlerden bağlılık sunmalarını, şarap dökmelerini, fedakarlık yapmalarını ve tapınaklarındaki rahiplere para bağışlamalarını talep ediyordu. Bu tür tanrıların insanlar gibi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket ettiği anlaşıldı. Ancak Yahudiler ve Hristiyanlar, insanoğlunu yaratan Tanrıların aslında insan ırkını sevdiğine ve karşılığında sevgiyi uyandırdığına inanıyorlardı. İsa Yahudi öğretisini kısa ve öz bir şekilde şöyle özetledi: "Tanrın Rab'bi tüm yüreğinle, aklınla ve canınla seveceksin; ve komşunu kendin gibi seveceksin."⁷ Tanrı'nın istediği, insanların birbirini sevmesi ve yardım teklif etmesidir - hatta, özellikle de en muhtaç olanlara. Bu tür inançlar, yeni ve radikal bir toplumsal yapının pratik temeli haline geldi. Rodney Stark, İsa'nın ilk takipçileri ve pagan komşularının da hissetmiş olması gerektiği gibi, bu yeni ahlakın gücünü hissedebilmek için Matta'nın İncili'nden şu pasajı "sanki ilk kez" okumamızı öneriyor:⁸ Çünkü ben açtım ve sen bana yiyecek verdin, ben susadım ve sen bana içecek verdin. Yabancıydım beni karşıladın, çıplaktım beni giydirdin, hastaydım beni ziyaret ettin, hapisteydim yanıma geldin. . . Doğrusu, size söylüyorum, bunu kardeşlerimin en azından birine yaptığınız gibi, bana da yaptınız.⁹ Bu kuralların evrensel olarak uygulanması pek mümkün değildi, ancak Tertullianus "tuhaf Hristiyan toplumu" olarak adlandırdığı toplumun üyelerinin bunları kamuoyunun dikkatini çekecek kadar sık uyguladığını söylüyor: "Düşmanlarımızın gözünde bizi işaretleyen şey, sevgi dolu nezaket uygulamamızdır: 'Sadece bakın' diyorlar, 'birbirlerini nasıl sevdiklerine bakın!' "İo Tertullian ayrıca dışarıdan gelenlerin Hristiyanlarla alay ettiğini, çünkü "birbirimize erkek ve kız kardeş dediğimizi" söylüyor. Ancak Hristiyanların Savunması adlı eserini yazarken, "Tanrı'nın ailesi" üyelerinin de bir bütün olarak insanlık ailesinin birbiriyle ilişkili olduğuna inandıklarını ekliyor. Bu nedenle, "ortak anamız olan doğanın kanunu gereği biz de sizin erkek ve kız kardeşleriniz" diyor, ancak Tanrı'yı babaları olarak tanıyan ve ortak bir cehaletin aynı rahminden acı çekerek gerçeğin berrak ışığına çıkanları belki de erkek ve kız kardeş olarak adlandırmanın daha uygun olduğunu kabul eder.¹¹ Bahsettiği ıstıraplı doğum süreci vaftizdir, çünkü Tanrı'nın ailesine katılmak için kişinin -sembolik olarak- ölmesi ve yeni bir kişi olması gerekiyordu. kişi. Elçi Pavlus, vaftiz sularına daldırılan ve ölüm sularına daldırılan kişinin eski benliğiyle öleceğini söylemişti.¹² Birçok Hristiyan için bu, elbette kendi aileleriyle olan bağları da dahil olmak üzere tüm tanıdık bağları koparan yürek parçalayıcı bir olaydı. Tertullian, Hristiyan olmayan ailelerin bu yasadışı mezhebe katılanları nasıl reddettiğini şöyle anlatıyor:

Kocası. . . karısını evinden kovar; baba. . . oğlunu mirastan mahrum eder; the

--- SAYFA 7 ---

efendi köleye huzurundan ayrılmasını emreder: herhangi birinin bu nefret edilen isimle [Hristiyan] ıslah edilmesi büyük bir suçtur.¹⁵ Neden "büyük bir suç"? Çünkü akrabalarının gözünde din değiştirenler bir suçlular tarikatına katılıyorlardı; bu, din değiştirenler için intiharla sonuçlanabilecek ve geride bırakılan aile için felaketle sonuçlanabilecek bir seçimdi. Hristiyanları batıl inançlarından dolayı küçümseyen Romalı senatör Tacitus, muhtemelen Tertullianus'un yabancılar için din değiştirmenin inisiyeyi "kamu yararının, tanrıların, kamu ahlakının, vatansever ve dindar Romalıların kutsal saydığı her şeyin düşmanı haline getirdiğini" söylerken kamuoyunu yansıttığını kabul ederdi.¹⁴ Tertullianus 202 yazında kendi Afrika şehri Kartaca'da olup bitenleri biliyordu. Yeni evli ve bir erkek çocuk annesi olan Vibia Perpetua adlı aristokrat, en az ikisi köle olan diğer dört gençle birlikte vaftiz edilmeye karar verdi. Yargıç onun Hristiyan olup olmadığını sorduğunda öyle olduğunu söyledi. Tutuklandı, hapsedildi ve din değiştiren arkadaşlarıyla birlikte kamusal alanda canavarlar tarafından parçalanmaya mahkum edildi; bu genellikle kölelere mahsus bir ölüm cezasıydı. Perpetua, aristokrat, kır saçlı babasının hapis haneye gelişinde yaşananları günlüğüne kaydetti: Biz tutukluyken babam bana olan sevgisinden dolayı beni ikna etmeye ve kararlılığımı sarsmaya çalışıyordu. "Baba" dedim, "bu kabı, su kabını ya da her neyse onu görüyor musun?" "Evet, istiyorum" dedi. "Olduğundan başka bir isimle anılabilir mi?" Diye sordum; ve "Hayır" dedi. "Eh, bana da olduğumdan başka bir şey söylenemez, Hristiyan."¹⁵ Perpetua, soyadını reddettiği için şunu yazdı: "Babam o kadar kızmıştı ki... sanki gözlerimi oyacakmış gibi bana doğru yöneldi; ama bunu böyle bırakıp gitti."¹⁶ Birkaç gün sonra, kızının dinleneceğini umarak Perpetua şöyle diyor: "Babam şehirden endişeden bitkin bir halde geldi ve onu ikna etmeye çalışmak için beni görmeye geldi. 'Kızım' dedi anlaşılır bir şekilde çaresizce, acıyordu. . . eğer baban olarak anılmayı hak ediyorsam, bana, yani babana; eğer seni bütün kardeşlerinden daha çok sevseydim. . . Beni insanların aşağılamasına bırakma. Kardeşlerinizi düşünün; anneni ve teyzeni düşün; Sensiz yaşayamayacak olan çocuğunuzu düşünün. Gururundan vazgeç! Hepimizi yok edeceksiniz! Eğer başınıza bir şey gelirse hiçbirimiz bir daha özgürce konuşamayacağız."¹⁷ Perpetua şunu yazdı: "Babam bana olan sevgisinden dolayı bu şekilde konuştu, ellerimi öptü ve kendini önümde yere attı. Gözlerinde yaşlarla... beni büyük bir üzüntü içinde bıraktı."¹⁸ Sonra, valinin mahkumları sorguya çektiği gün, babası küçük oğlunu taşıyarak geldi ve ona yalvarmaya devam etti, ta ki vali "onun yere atılmasını ve sert bir sopayla dövülmesini emredene kadar". sanki ben de dayak yemiş gibi babam için üzüldüm; yaşlılığında onun sefaletinden dolayı acı çektim."¹⁹ Ancak Perpetua onun artık Tanrı'nın ailesine ait olduğuna inanıyordu ve mesafesini koruyordu. İmparator Geta'nın doğum gününde hapis haneden sakın bir şekilde yürüdü

"Tanrı'nın sevdiği biri olarak... herkesin bakışlarını kendi yoğun bakışlarıyla bastırarak"²⁰ amfiteyatroya gitti ve aralarında köle Felicitas'ın da kız kardeşi olduğu yeni akrabalarıyla birlikte ölmeye başladı.

--- SAYFA 8 ---

Revocatus da kardeşi olarak bir köledir. O halde, "tuhaf Hristiyan toplumuna" katılmak için bir adayın kendi ailesini, değerlerini ve uygulamalarını reddetmesi gerekiyordu. 140 yılı civarında Roma'da vaftiz edilen ve "filozof" olarak adlandırılan Justin Martyr, kendisini çarpık değerleri kabul etmek ve iblislere tanrı olarak tapmak için "kötü alışkanlıklar ve kötü geleneklerle yetiştirilmiş"²¹ biri olarak görmeye başladığını söylüyor. Kendisinin ve diğerlerinin ahlaksızlıktan, büyüden, açgözlülüktен, zenginlikten ve ırksal nefretten nasıl vazgeçtiklerini anlatıyor: Biz, her kabileden insanlarız. . . eskiden ahlaksızlıktan hoşlananlar artık sadece iffeti benimsiyorlar; bir zamanlar büyüye başvuran bizler, kendimizi iyi Tanrı'ya adıyoruz; Zenginlik ve mal edinmeyi her şeyin üstünde tutan bizler, artık sahip olduklarımızı ortak bir fonda toplayıp ihtiyaç sahibi herkesle paylaşıyoruz; Diğer insanlardan nefret eden ve onları öldüren ve farklı gelenekleri nedeniyle başka bir kabilenin insanlarıyla birlikte yaşamayı reddeden bizler, şimdi onlarla yakın bir şekilde yaşıyoruz.²² Justin, "ikna olan ve öğretimizi kabul eden" her inisiyenin, dönüşmüş bir kişi olarak yaşamaya söz vereceğini ekliyor. Geçmişle ilgili fikrini değiştiren aday (Latince paenitentia kelimesinin anlamı budur), geçmişin kirliliğini temizleyen vaftiz "banyosuna" girebilir. Çoğu zaman bir nehrin yanında titreyen inisiye soyundu ve su altına indi, ıslak ve çıplak bir şekilde "yeniden doğdu". Ve tıpkı herhangi bir Romalı yenidoğanın, ailenin bir üyesi olarak kabul edilmesinden önce kabul etmesi veya reddetmesi için ilk olarak babasına sunulması gibi, yeni vaftiz edilen çocuk da "Her şeyin Babası olan Tanrı"nın huzuruna sunulacaktı. Artık daha önce olduğu gibi babasının adıyla çağrılmayan inisiye, inisiyatörün "Herkesin Babası"nın, İsa Mesih'in ve kutsal ruhun adını telaffuz ettiğini duyacaktı. Daha sonra, yeni elbiseler giydirilen yeniden doğan Hristiyan, yeni doğan bebeklerin yiyeceği olan süt ve bal karışımıyla beslenecek ve "kardeş ve kız kardeş dediğimiz kişileri" bir öpücükle selamlaması için getirilecekti. Artık toplanan topluluğun üyeleri, yeni gelen kişiyi kutsal aile yemeği olan eucharist'te (kelimenin tam anlamıyla "şükran günü") ekmek ve şarabı paylaşmaya davet edecekti. Justin, inanlıların vaftizi "aydınlanma" olarak adlandırdığını, çünkü onu alan herkesin anlayışının aydınlandığını söylüyor.²³ Eski kıyafetleri çıkarmak, banyo yapmak, yeni kıyafetler giymek, ardından ekmek ve şarabı paylaşmak gibi bu basit, günlük eylemler, İsa'nın takipçileri için güçlü anlamlar kazandı. Onlarca yıllık yokluğun ardından bazen kilise ayinlerine katılmaya başladığımda, ibadetin gücünü yeni şekillerde deneyimledim. Ben sözde Protestan olarak büyümüştüm ve ritüelin boş bir form olduğunu düşünüyordum, ancak şimdi bunun farklı kültür ve bakış açılarına sahip insanları tek bir toplulukta nasıl birleştirebileceğini, odaklanıp enerjilerini yenileyebileceğini gördüm. Peki bu etkilerin dışında bu tür eylemler ne anlama geliyor, böyle bir topluluğa katılmak ne anlama geliyor? Bu soruların cevaplanması kolay değil. Pek çok kişi, tüm "ilk Hristiyanlar" tarafından paylaşılan tek ve kesin bir anlamı atfetmeye çalıştı; ancak birinci yüzyıldan kalma kanıtlar (çoğu Yeni Ahit'ten) farklı bir hikaye anlatıyor.²⁴ Çeşitli gruplar vaftizi oldukça farklı şekillerde yorumladı; ve "Rab'bin akşam yemeğini" kutlamak için birlikte ekmek yiyip şarap içenler çoğu zaman tapınmalarının anlamını tek bir yorumla sınırlayamıyorlardı.

En eski kaynaklardan biri, örneğin, On İki Havarinin Yahudi olmayanlara Öğretisi, İsa'nın takipçilerinin bazı ilk gruplarının üyelerinin, kendilerini -bizim Hristiyanları düşündüğümüz gibi- Yahudilerden ayrı Hristiyanlar olarak değil, Tanrı'nın halkı olarak gördüklerini gösteriyor; görünüşe bakılırsa bazıları, İsa'yı, Tanrı'nın yasası olan Tevrat'ın büyük yorumcusu olarak saygı duyan Yahudileri kastediyordu. Suriye'de Yeni Ahit'teki Matta ve Luka İncillerinden yaklaşık on yıl önce yazılan²⁵, Didache (Yunanca "öğretme" anlamına gelir) olarak bilinen bu yazı, Tanrı'nın yasasının kısa bir özetiyle birlikte sözde altın kuralın olumsuz bir versiyonuyla açılıyor: "Yaşam Yolu şudur: Birincisi,

--- SAYFA 9 ---

seni yaratan Tanrı'yı ve komşunu kendin gibi seveceksin; ve sana yapılmasını istemediğin her şeyi, bir başkasına yapma."26 Didache, Matta ve Luka'nın belki de on yıl kadar sonra yazdıklarında İsa'ya atfedecekleri başka sözlerden de alıntı yapar: Seni lanetleyenleri kutsa; düşmanların için dua et... senden nefret edenleri sev... Eğer biri sana sağ yanağına vurursa, ona diğer yanağını da çevir... Senden soran herkese ver ve reddetme -gerçi editörü ihtiyatlı bir uyarı eklese de Yeni Ahit'te yer almayan: "Kime verdiğiniz bilene kadar paranız ellerinizde terlesin."27 Böylece Didache, On Emir'i Hristiyanlar tarafından İsa'nın Dağdaki Vaazından en iyi bilinen sözlerle karıştırarak "yaşam tarzının" neyi gerektirdiğini ortaya koyar. Diğer pek çok dindar Yahudi gibi yazar da bu sözleri, çağdaşlarının pagan kültürünün gündelik suçları olarak gördükleri, çocuklarla, çoğunlukla da köle oğlanlarla cinsel ilişki de dahil olmak üzere yönelttikleri ahlaki uyarılarla güçlendirir. abortion, and killing newborns: You shall not kill; you shall not commit adultery; you shall not have sexual intercourse with boys . . . you shall not practice magic; you shall not murder the child in the womb, nor kill newborns . . . you shall not turn away the destitute.28 Then, after warning them not to follow the "way of death"— the way especially of the "advocates of the rich," who "turn away the poor and oppress those who suffer, and judge Ancak Matta'nın aksine Didache, "mükemmel olmanın" "Rab'bin tüm boyunduruğunu taşımayı", yani tüm ilahi yasaya uymayı ima ettiğini açıklar.29 Ayrıca, Matta'dan farklı olarak, İsa'nın bu isimsiz takipçisi, daha pratik bir şekilde şunu ekler: "Eğer [mükemmel olamazsanız], elinizden geleni yapın." Tarihçi Jonathan Draper, Didache'nin ilk versiyonlarından birinde, bir grup ortaya çıktığını öne sürüyor: Bu grubun üyeleri yeni gelenleri vaftiz ettiğinde, vaftizi, o zaman ve bugün de aynı şekilde anlıyorlardı: Draper'a göre, bu ilk ve etkili kılavuzun amacı, Yahudi olmayanların nasıl Tanrı'nın halkının bir parçası olabileceğini göstermektir; başlığın vaat ettiği gibi, "on iki havarinin Yahudi olmayanlara öğretilmesi"ni teklif eder.50 Didache, Yahudi olmayanlara, İsa'nın yorumladığı şekliyle İbranice Kutsal Yazılarda ortaya konan "yaşam tarzı"nın bir açıklamasını sunar ve ardından, onların da Tanrı'nın yaklaşan krallığının bereketlerinden pay alabilmeleri için bu "yolu" takip etmeye istekli Yahudi olmayanların nasıl vaftiz edilebileceğini gösterir. Vaftiz edilmiş kişi, bu basit ekmek ve şarap yemeğini paylaşmanın, tapınmak için bir araya gelen insan ailesini "Babamız Tanrı" ve "hizmetçisi İsa" (ya da Yunanca pais terimiyle tercüme edilebileceği gibi "çocuğu") ile nasıl bağladığını öğrenmiş olacaktı. Ve birlikte "ekmeği bölerek", Tanrı'nın bir zamanlar dağılmış olan insanları bir araya getirme ve onları bir bütün olarak birleştirme şeklini kutluyorlardı:

Bu kırık ekmek dağlara dağıldığı ve bir araya getirilip tek bir somun haline geldiği için, halkınızın da dünyanın dört bir yanından sizin krallığınızda toplanmasına izin verin.31 Bu duayı hep birlikte söyleyenler, Rab'bin yakında gelişi için -bazı Hristiyanların bugüne kadar söylediği eski Aramice bir ifadeyle- Rab'bin yakın gelişi için seslendiler: "Lütuf gelsin ve bu

--- SAYFA 10 ---

dünya geçip gidiyor. . . Maran atha! [Rabbimiz, gelin!] Amin."32 Draper'ın analizine göre bunlar, İsa'ya "Tanrı'nın hizmetkarı" olarak hürmet eden ve onun gelişinin İsrail'in zamanının sonunda yeniden canlanışına işaret ettiğine inanan Yahudilerdir. Ancak İsa'nın diğer ilk takipçileri, o zamandan beri çoğunluk gibi, kutsal yemeği çok daha tuhaf, hatta ürkütücü bir şekilde gördüler: insan eti yemek ve insan kanı içmek olarak. İsa'nın ölümünden yalnızca yirmi yıl sonra, Pavlus, İsa'nın kendisinin takipçilerine bunu yapmalarını emrettiğini açıkladı. Markos, Matta ve Luka İncilleri, İsa'nın ihanete uğradığı gece, (öğrenciler) yemek yerken, ekmeği aldığını, kutsadıktan sonra ekmeği böldüğünü, onlara verdiğini ve şöyle dediğini anlatır: "Alın, bu benim bedenim." Sonra bir kâse aldı, şükrettikten sonra onu onlara verdi ve hepsi ondan içti ve onlara "Bu benim kanımdır" dedi.35 Tertullianus, dışarıdan gelenlerin tepkisini hicvediyor. Bu uygulama şöyledir: "Küçük bir çocuğu öldürüp onu yediğimiz kutsal bir ritüeli yerine getirmekle suçlanıyoruz."34 Şöyle yazıyor: Şüphesiz [Hristiyan] şunu söyleyecektir: "Ölmenin ne demek olduğunu bilmeyen ve bıçağın altına gülümseyebilen, henüz çok küçük bir çocuk almalısınız; ve fıskıran kanı toplamak için ekmek. . . . Gel, bıçağını bebeğe sapla. . . Ya da eğer bu başka birinin işiyse, gerçekten yaşamadan ölmekte olan bir insanın önünde durmak yeterlidir. . . Taze genç kanı alın, ekmeğinizi onunla doyurun ve özgürce yiyin."35 Alaycı tavrına rağmen Tertullianus, Hristiyan "gizeminin" inisiyeleri -sadece sembolik olarak da olsa- insan eti yemeye davet ettiği şok edici gerçeğini göz ardı edemez. Paganlar, yeni gelenlere şarabı insan kanı gibi içme talimatı verilmesi uygulamasıyla itilebilir, ancak kaşer (saf) yiyecek tanımı tüm kanın akıtılmasını gerektiren dindar Yahudiler özellikle bu konuda ısrarcı olacaktır. Ancak kendi zamanlarında pek çok Yahudi ve Yahudi olmayan, Efkariyya'nın eski kült ibadetinin tipik bir örneği olduğunu düşünmüş olabilir. Filozof Justin Martyr, paganların bu ritüelleri küçümseyerek reddedeceğinden ve Hristiyanların sözde gizemli dinlerdeki ibadet edenlerin egzotik kültürlerinde her gün yaptıklarını kopyaladıkları yönündeki suçlamalardan endişe ediyordu. Minör - inisiyelerinden sık sık vaftiz gibi "yıkama" yapmalarını istediler ve Pers güneş tanrısı Mithras ile Yunan Dionysos'un rahipleri İsa'nın iddia ettiği gibi "yapılmasını emretmişlerdi" - hatta kutsal yemeklerinde tanrıların "etini yemek ve kanını içmek" bile.37 Fakat Justin bu sözde benzerliklerin aslında "insan ırkını kandırmayı ve baştan çıkarmayı"38 uman iblislerden esinlenen Hristiyan ibadetlerinin taklitleri olduğunda ısrar ediyor. Hristiyan kültürünün gizem kültürlerinden farklı olmadığını düşünen Justin, dördüncü yüzyıldan itibaren Hristiyanların yeni bir festivali -İsa'nın doğum gününü- 25 Aralık'ta, yani güneş tanrısı Mithras'ın doğum günü olarak, kış gündönümünde, günler uzadıkça batmakta olan güneşin yeniden doğduğu zamanda kutlayacağını öngörseydi daha fazla endişelenebilirdi.

pratik ve acı veren bir sorunla mücadele ediyordu. Eğer İsa Tanrı'nın mesihi idiye neden bu kadar korkunç bir şekilde öldü? Bu soru, diğerleri gibi çarmıha gerilmeyi İsa'nın ilahi misyonuna olan inancıyla uzlaştırmaya çalışan Pavlus'u da rahatsız etti. Ölümünden sonraki yıllarda, İsa'nın Kudüs'teki bazı takipçileri, tıpkı Tapınakta hayvan kurbanlarının sunulması gibi, İsa'nın da kurban olarak öldüğünü öne sürmek için dini geleneklere başvurdular. Ve kurban etmek için keçi, koyun veya boğa getirenlerin daha sonra katledilen leşlerle ziyafet çekmeleri gibi, bazıları da

--- SAYFA 11 ---

Bu insan kurbanından yararlananların, kurban edilen kurbanı sembolik olarak "yemek" yoluyla bu yararlılardan yararlanabilecekleri öne sürüldü. İsa'nın ölümünün dramını kutsal yemeklerinin merkezine yerleştirerek, takipçileri başkalarının tam bir felaket olarak göreceği şeyi -Pavlus'un "skandal"³⁹ olarak adlandırdığı şeyi- dini paradoksa dönüştürdüler: İnsani yenilginin derinliklerinde Tanrı'nın zaferini bulduklarını iddia ettiler.⁴⁰ Bu şekilde bakıldığında, İsa'nın yakalanması, işkence görmesi ve ölümünün sadece bir felaket olmadığı konusunda ısrar ettiler. Bu olaylar onların umutlarını boşa çıkarmamıştı, zira olanları üzüntüyle "İsrail'i kurtaracak kişinin o olduğunu ummuştuk" diyen öğrenciden duyan birisinin düşünebileceği gibi. Markos, İsa'nın yakalanmadığını çünkü takipçilerinin onun için savaşacak güce sahip olmadıklarını, içlerinden birinin kılıcıyla savaşıp tutuklayan gruptan bir üyeyi yaraladığını ancak bozguna uğrayıp diğerleri gibi kaçtığını düşünebilir. Markos, bunun yerine, İsa'nın kasten korkunç ölümüne doğru ilerlediğini çünkü bunun bir şekilde "gerekli"⁴² olduğunu fark ettiğini söylüyor -ama ne için gerekli? Markos, İsa'nın Kudüs'teki bazı takipçilerinin söylemeye başladıkları şeyi tekrarlıyor: İsa kendi ölümünü önceden gördü ve kendisini gönüllü olarak kurban olarak sundu. Öğrencilerine ekmek vererek onlara "alın, yiyin; bu benim bedenim" dedi.⁴³ Markos, öğrencilerine içmeleri için şarap verdikten sonra onlara şöyle dediğini söylüyor: "Bu benim kanım... birçokları için döküldü."⁴⁴ Matta, Markos'un anlatımına İsa'nın kanının "günahların bağışlanması için birçokları için döküldüğünü" ekleyerek kurbansal kefareti temasına değiniyor.⁴⁵ Markos ve Pavlus da farklı şekillerde İsa'nın imgesini dahil ediyor. bir antlaşmayı onaylayan kurban kanı. Markos geriye dönüp Musa'nın antlaşmasına bakıyor ve Musa'nın kurbanlık öküzlerin kanını halkın üzerine nasıl döktüğünü hatırlıyor ve şöyle diyor: "İşte, Rab'bin sizinle yaptığı antlaşmanın kanı." ⁴⁶ Markos, İsa'nın "antlaşma kanım" dediği şeyi şimdi dökmeyi beklediğini öne sürüyor. ⁴⁷ Fakat Pavlus, Musa antlaşmasına bakmak yerine, Yeremya'nın önceden bildirdiği yeni ve daha iyi antlaşmayı sabırsızlıkla bekliyor: İşte, İsrail evi ile yeni bir antlaşma yapacağım günler geliyor, diyor Rab. . . Babalarıyla yaptığım antlaşma gibi değil. . . Kanunumu içlerine koyacağım ve onu yüreklerine yazacağım; ve ben onların Tanrısı olacağım, onlar da benim halkım olacaklar. . . ve hepsi beni tanıyacak. . . ve ben de onların günahını bir daha hatırlamayacağım.⁴⁸ Böylece Pavlus, İsa'yı öğrencilerine şarap sunarken şu sözlerle tasvir ediyor: "Bu kâse benim kanımla yapılan yeni antlaşmadır."⁴⁹ İsa'nın bu sözleri gerçekten söyleyip söylemediğinden emin değiliz. Bazı tarihçiler onun buna benzer bir şey söylemiş olması gerektiğine inanırlar; diğerleri, takipçilerinin olup biteni kabullenmeye çabaladıkça ve İsa'nın "son akşam yemeğini" yeniden canlandırmaya başladıkça, bu son derece güçlü sözleri formüle ettiklerine inanıyor. Her halükarda, Yahudi geleneği, Pavlus, Markos, Matta ve Luka'nın hikayenin çeşitli versiyonlarına dahil ettiği kurbanla ilgili zengin bir çağrışım olduğunu öne sürüyordu.⁵⁰ Bu süreçte, gördüğümüz gibi, kutsal yemek tek bir anlam kazanmadı, giderek zengin ve karmaşık hale gelen anlam kümeleri kazandı. Justin, Küçük Asya'dan Roma'ya (yaklaşık MS 150) seyahat ederken ziyaret ettiği çeşitli gruplarda ikinci yüzyıldaki Hristiyanların gerçekte ne yaptığını anlatıyor:

Güneşin doğduğu gün şehirde veya kırdan yaşayan herkes bir yerde toplanır ve havarilerin anıları veya peygamberlerin yazıları okunur. . . . Sonra hep birlikte kalkıp dua ederiz ve sonra . . . ekmek, şarap ve su getiriliyor⁵¹

--- SAYFA 12 ---

İsa'nın emrettiği gibi paylaşılacak. İbadetlerini cemaate odaklamayanlar da dahil olmak üzere bugüne kadarki Hristiyanlar, İsa'nın ölümünü nasıl yorumladıklarının (kurban olarak mı, ne tür bir kurban olarak) inançlarını nasıl anladıklarıyla çok ilgili olduğunu biliyorlar. Kurban olarak görülen yemek, yalnızca bağışlanmayı ve Tanrı ile yeni bir ilişkiyi değil aynı zamanda Fışh gibi ilahi kurtuluşu da çağrıştırabilir. Böylece Pavlus, Fışh kuzusunun bayramdan önce nasıl kesildiğini hatırlıyor ve dinleyicilerini "Rab'bin akşam yemeğine" davet ederek şunu duyuruyor: "Fışhımız [kuzumuz] Mesih, bizim için kurban edildi; bu nedenle, gelin bu bayramı kutlayalım."⁵² Markos, İsa'nın öğrencileriyle birlikte yediği son akşam yemeğinin bir Fışh bayramı olduğunu ilan ederek aslında Fışh bayramını da yazıyor; Luka ve Matta hikayenin Markos versiyonunu genişletiyor; Luka, öğrenciler Fışh Bayramı'nı hazırladıktan sonra, zamanı geldiğinde kendisinin ve havarilerinin kendisiyle birlikte masaya oturduğunu ve onlara şöyle dediğini ekliyor: "[Büyük] bir arzuyla, acı çekmeden önce bu Fışh Bayramı'nı sizinle birlikte yemeyi arzuladım; çünkü size söylüyorum, Tanrı'nın Krallığı'nda yerine gelinceye kadar onu artık yemeyeceğim."⁵⁴ Luka ve Pavlus'a göre, İsa sadece ekmeği ve şarabı kutsamakla kalmadı, aynı zamanda takipçilerine şunu da söyledi: "bunu beni anmak için yapın."⁵⁵ Dolayısıyla, Fışh Bayramı'nın Tanrı'nın Musa aracılığıyla İsrail'i nasıl kurtardığını hatırlaması gibi, bu Fışh Bayramı'nı kutlayanların da aynı zamanda Tanrı'nın şimdi halkını İsa aracılığıyla nasıl kurtardığını hatırlamaları gerektiğini ima ediyorlar. Yuhanna İncili'nin yazarı, İsa'nın son günlerine ilişkin farklı bir kronoloji verir; ancak Yuhanna, Pavlus ve Luka kadar -hatta ondan da fazla- yine de İsa'nın ölümünü Fışh Bayramı'na bağlama niyetindedir. Ancak Yuhanna şunu yazar: "Fışh bayramından önce"⁵⁶ İsa öğrencileriyle son kez bir yemek paylaştı; bu yemeğin Fışh Bayramı'nı kutlamış olamayacağı açıktır. Yuhanna, o son yemekte İsa'nın öğrencilerinin ayaklarını yıkadığını söylüyor; bu, Roma Katolik'inden Ortodoks'a, Baptist'ten Mormon'a kadar milyonlarca Hristiyan'ın başka bir kutsal törene dönüştürdüğü bir eylemdir. Ancak Yuhanna, Pavlus, Markos, Luka ve Matta'nın anlattıklarına göre o zamandan beri Hristiyan ibadetini şekillendiren son akşam yemeğinin öyküsünü anlatmıyor. Bunun yerine Yuhanna, İsa'nın önceki gece -Perşembe- tutuklandığını ve ertesi sabah mahkemeye çıkarıldığını söylüyor. Yahya, İsa'nın Fışh kuzusu olduğuna inandığı için, "Fışh kuzusunun hazırlandığı gün, öğlen sularında"⁵⁷ -Fışh kuzusunun hazırlanması için öngörülen saat olan Cuma günü- İsa'nın ölüm cezasına çarptırıldığını, işkence gördüğünü ve çarmıha gerildiğini söyler. Yahya'nın İsa'nın ölümüne ilişkin versiyonunun her ayrıntısı, İsa'nın kendisinin kurbanlık kuzu olduğuna dair inancını dramatize eder.⁵⁸ Dolayısıyla, İsa'nın, tıpkı kurbanlık Fışh kuzusu gibi, aslında Fışh Bayramı'nın ilk günü akşamı gün batımından önce öldüğünü göstermek için, Yuhanna, Romalı bir askerin, onun öldüğünden emin olmak için İsa'nın böğrüne bir mızrak sapladığını söyler. O anda Yuhanna "yanından kan ve su geldi" der.⁵⁹ Bu aynı zamanda İsa'nın kurban edilmesinin, takipçilerinin ritüel olarak "onun kanı" olarak içtiği suyla karıştırılmış şarabı nasıl sağladığını gösteren fizyolojik bir gözlemdir.⁶⁰ Yuhanna, askerlerin İsa'nın öldüğünü gördüklerinde bacaklarını kırmaktan kaçındıklarını ve ardından Çıkış'tan alıntı yaptığını ekler.

Fışh kuzusunu hazırlarken "kemiklerini bile kırmayacaksın."⁶¹ Yuhanna için bu talimatlar kehanet haline geldi; bu nedenle, "[İsa'nın] vücudunun tek bir kemiği bile kırılmadı" diye beyan eder.⁶² Her ne kadar Yahya, son akşam yemeği hikâyesini atlasa da, İsa'nın takipçilerine kendi etini yemelerini ve kanını içmelerini söylediğini söyler; bu iddianın, İsa'nın birçok müridini de içeren "Yahudileri" gücendirdiğini söyler: İsa şöyle dedi: "Ben gökten inen canlı ekmeğim... kim yerse...

--- SAYFA 13 ---

bu ekmek sonsuza kadar yaşayacak; ve dünyanın hayatı için vereceğim ekmek benim etimdir." Yahudiler daha sonra kendi aralarında tartışıp dediler: "Bu adam yememiz için etini bize nasıl verebilir?" Bunun üzerine İsa onlara şöyle dedi: "Doğrusu, doğrusu size söylüyorum, İnsanoğlu'nun etini yiyip kanını içmedikçe, içinizde hayat yoktur. . . Çünkü bedenim gerçekten yiyecek ve kanım gerçekten içecektir." Öğrencilerinden çoğu bunu duyduklarında şöyle dediler: "Bu çok ağır bir sözdür; kim dinleyebilir?"⁶³ Yine de bu tür görüntülerin tuhaflığına rağmen -ve belki de bundan dolayı- Yeni Ahit'teki bu son akşam yemeğinin Pavlus, Markos, Matta veya Luka tarafından yazılan her versiyonu bunu bir tür ölüm şöleni olarak yorumluyor, ancak umutla ileriye bakan bir ziyafet. Bu nedenle Pavlus şunu beyan ediyor: "Bu ekmeği her yediğinizde ve kâseden içtiğinizde, Rab'bin ölümünü o gelene kadar ilan etmiş olursunuz."⁶⁴ Görünen o ki birçok Hristiyan bu güçlü görüntüleri, daha çok Örneğin Didache'de zararsız bir yorum bulundu; daha sonraki nesiller, hikayenin et yemeyi, kan içmeyi, ölmeyi ve hayata geri dönmeyi anlatan versiyonlarını dahil etmeyi seçtiler. Ancak çarmıha gerilmenin acil ve iğrenç bir tehdit olarak kaldığı yüzyıllar boyunca, İsa'nın takipçileri, Roma'daki yer altı mezarlarının duvarlarına bir umut sembolü olarak bir haç - hatta haç - çizmediler. Bunun yerine, İsa'yı yıkımdan kurtulan ve şimdi başkalarını kurtaran biri olarak tasvir ettiler. Aslanların ininden kurtarılan Daniel, balinanın karnından kurtarılan Yunus veya kefeni çözülerek mezarından çıkan Lazarus, 1945'te Yukarı Mısır'daki Nag Hammadi'de keşfedilen sözde gnostik İncillerden biri olan Petrus'un Kıyameti, daha da ileri giderek, ışık saçan bir varlık olarak "çarmıhta mutlu ve gülerken"⁶⁵ tasvir edilir; ve göreceğimiz gibi, Yuhanna'nın İşleri; Başka bir "sapkın" kaynak, İsa'nın, havarilerine "Haç'ın Yuvarlak Dansı" adlı mistik bir ilahiyi söyleyip dans ederken önderlik ederek Efkaristiya'yı kutladığını tasvir eder.⁶⁶ O halde, ölümünden onlarca yıl sonra, takipçileri için İsa'nın hikayesi, birçok Yahudi nesli için Çıkış hikayesinin haline geldi: sadece geçmiş olayların bir anlatımı değil, aynı zamanda İsa ve öğrencileri olarak kendi mücadelelerini, zaferlerini, acılarını ve umutlarını yorumlayabilecekleri bir hikaye. Geleneksel olarak her yıl Fısıh'ta Mısır'dan Çıkış hikâyesini canlandırmak için bir araya gelmişlerdi, dolayısıyla takipçileri, ölümünden sonra İsa'nın hikâyesinin önemli anlarını canlandırmak için Paskalya'da bir araya geldiler. Markos, İsa'nın hikâyesini anlatırken, aynı zamanda, deyim yerindeyse, müritlerinin yaşayacağı dramın senaryosunu da sunuyor. Çünkü tıpkı Markos'un müjdesini İsa'nın vaftizini anlatarak açması gibi, gördüğümüz gibi, her yeni gelenin deneyimi, her biri vaftiz edildiğinde, suya daldırıldığında başlayacaktı. Ve Markos'un anlatımı "İsa'nın ihanete uğradığı gece" olanlarla sona erdiği için, vaftiz edilenler her hafta kutsal yemeklerinde onun o gece söylediklerini ve yaptıklarını canlandırmak için toplanırlardı. Bu yazışmalar, Markos'un müjdesinin (hikâyenin daha sonra Matta ve Luka tarafından güçlendirilen en basit versiyonu) Yeni Ahit müjde kanonunun temeli olduğu gerçeğini açıklamaya yardımcı olur. Fısıh ritüelinin hikâyesi, dolayısıyla

Markos'un anlattığı hikaye, Hristiyanların vaftiz ve kutsal yemek ritüellerinin olay örgüsü olarak hizmet etmeye başladı.⁶⁷ Vaftiz almak ve her hafta - hatta her gün - "Rab'bin akşam yemeğini" paylaşmak için bir araya gelmek, katılanlar İsa'nın yaşamı, ölümü ve dirilişiyle ilgili hikayeyi kendi hayatlarına dokuyorlar.⁶⁸ İşte, Cennetteki Dinlenme Kilisesi'nin kapı eşiğinde dururken belli belirsiz fark ettiğim şey buydu. Orada oynanan drama, çağlar boyunca milyonlarca insanın durumuyla olduğu gibi "benim durumumla da ilgiliydi", çünkü aynı anda hem korku, keder ve ölümün gerçekliğini kabul ediyor hem de -paradoksal olarak- umudu besliyordu. Dört yıl sonra, o zamanlar altı yaşında olan oğlumuz aniden öldüğünde, aile ve arkadaşlar geçilmez gibi görünen bir uçurumu kapatmak için bir araya geldiğinde Cennetteki Dinlenme Kilisesi sözler ve müziğin yanı sıra bir miktar sığınak da sundu.

--- SAYFA 14 ---

Bu tür toplantılar aynı zamanda neşeyi de iletebilir; doğumu, evliliği kutlamak veya Pavlus'un dediği gibi "birleşmeyi"⁶⁹ kutlamak; bu tür ibadetler, katılanların deneyimleri kadar çeşitli bir anlam yelpazesini yansıtır. Örneğin, yaptıkları şiddet eylemlerinden tövbe edenler, serbest bırakılma ve bağışlanma umudu bulabilirken, zarara maruz kalanlar, çektikleri acıların Tanrı tarafından bilindiği, hatta paylaşıldığı inancıyla teselli bulabilirler. Belki de çoğu zaman inananlar paylaşılan yemeği birbirleriyle ve Tanrı ile "birlik" olarak deneyimliyorlar; bu nedenle Pavlus "Mesih'in bedeni"nden söz ederken, çoğunlukla inanlıların kolektif "bedeni"ni kasteder; "Yahudiler veya Yunanlılar, köleler ve özgürler, tek bedende vaftiz edilen ve hepsinin aynı ruhtan içmesi sağlanan herkesin birliği"ni kasteder.⁷⁰ Ancak dördüncü yüzyıldan bu yana çoğu kilise, bu tür bir topluluğa katılacak olanların Tanrı ve İsa hakkında karmaşık bir dizi inançları -dördüncü yüzyıl piskoposları tarafından eski Hristiyan inançları olarak formüle edilmiş inançları- beyan etmelerini talep etmiştir. Bazıları elbette bunu yaparken hiç zorluk çekmiyor. Ben de dahil olmak üzere diğer pek çok kişi, inançların ne anlama geldiği ve neye inandığımız (İsa'nın "Tanrı'nın tek Oğlu, ebediyen Baba'dan doğan" olduğunu veya "biz tek bir kutsal Katolik ve havariyel Kilise'ye inanıyoruz" demek ne anlama gelir?) üzerinde düşünmek zorunda kaldı. Şiir kulağı olan herkes bu öğretiyi Tanrı'ya ve İsa'ya övgüler yağdıran gür sesli bir şiir olarak duyabilir. Elbette bir tarihçi olarak, bu inançların nasıl geleneğin bir parçası haline geldiğini anlayabiliyorum ve ilk Hristiyan imparatoru Konstantin'in, bu tür inançları oluşturma ve uygulamanın dördüncü yüzyılın çalkantıları sırasında rakip grupları ve liderleri birleştirmeye ve standartlaştırmaya yardımcı olduğuna nasıl ikna olduğuna takdir edebiliyorum. Peki Hristiyan hareketinin kökenleri hakkında bildiklerimiz ışığında bu tür inanç talepleri bugün nasıl görünüyor? Gördüğümüz gibi, bu öğretilerin yazılmasından yaklaşık üç yüz yıl önce, çeşitli Hristiyan gruplar yeni gelenleri çeşitli şekillerde karşılamışlardı. Didache tarafından temsil edilen gruplar, kendilerine katılanların Musa ve "Tanrı'nın çocuğu" İsa tarafından öğretilen "yaşam tarzını" benimsemelerini gerektiriyordu. Artık "kilisenin babalarından" biri olarak kabul edilen filozof Justin Martyr elbette inancı önemsiyordu - her şeyden önce pagan tanrıların sahte olduğu ve kişinin "oğlu İsa Mesih" ile birlikte yalnızca tek gerçek Tanrı'yı kabul etmesi gerektiği - ancak en önemli şey "Tanrı'nın halkının" değerlerini paylaşmak ve uygulamaktı. Dolayısıyla Justin şöyle diyor: "Biz, yalnızca İsa'nın öğretisini kabul etmekle kalmayıp, aynı zamanda "buna göre yaşamayı taahhüt edenleri de vaftiz ederiz!"⁷¹ Pek çok Hristiyanı inançtan da öte ayakta tutan şey hikayelerdi; her şeyden önce, İsa'nın doğumu, vaftizi, öğretileri, ölümü ve dirilişiyle ilgili paylaşılan hikayeler. Dahası, gnostik müjdelerin şaşırtıcı keşfi - eski gizli müjdelerin ve İsa'ya ve öğrencilerine atfedilen diğer vahiylerin bir önbellesi - Daha önce bildiğimizden çok daha geniş bir yelpazedeki Hristiyan grupları ortaya çıkardı.⁷² Her ne kadar daha sonra bazı liderler tarafından "kafir" olarak suçlansa da, bu Hristiyanların çoğu kendilerini inananlardan çok arayanlar, "Tanrı'yı arayan" insanlar olarak görüyorlardı. Cennetin Huzuru Kilisesi, dini gelenekler ve özellikle Hristiyanlık hakkında sevdiğim birçok şeyin farkına varmama yardımcı oldu - bunların bizi ne kadar güçlü bir şekilde etkileyebileceği ve hatta belki de dönüştürebileceği de dahil.

Nag Hammadi'nin keşifleri ışığında Hristiyanlık tarihini inceledim ve bu araştırma neyi sevemeyeceğimi açıklığa kavuşturmaya yardımcı oldu: Hristiyanlığı tek, yetkili bir inanç dizisiyle tanımlama eğilimi (bunlar aslında kiliseden kiliseye farklılık gösterse de) ve yalnızca Hristiyan inancının Tanrı'ya erişim sağladığı inancı. Artık bilim adamları, Nag Hammadi'de keşfedilen kaynakları, karmaşık bir yapbozun yeni keşfedilen parçaları gibi, geleneklerden uzun süredir bildiğimiz şeylerin yanına yerleştirmeye başladıkları için, ancak şimdi yaygın olarak bilinmeye başlayan bu olağanüstü metinlerin, Hristiyanlık olarak bildiğimiz şeyi dönüştürdüğünü görüyoruz.⁷³ Sonraki bölümlerde göreceğimiz gibi, artık bu "müjdeleri", yirmi yıl önce onlar hakkında ilk yazdığım kadar çok daha iyi anlamaya başlıyoruz. Tüm Hristiyan kaynaklarının en tanınmış olanı olan Yeni Ahit'in müjdelerine, birinci yüzyılda yazılan ve Nag Hammadi'de keşfedilen diğer Hristiyan müjdelerinden biri olan Thomas'ın İncili'nin sunduğu perspektifle yeni bir göz atarak başlayalım. Birazdan göreceğimiz gibi, daha sonra Yuhanna İncili'ni Yeni Ahit'te yüceltenler ve Thomas'ın müjdesini şöyle kınayanlar:

--- SAYFA 15 ---

"Sapkınlık" Batı Hristiyanlığını kesin olarak şekillendirdi ve kaçınılmaz olarak sınırladı. İKİNCİ BÖLÜM - ÇATIŞMA İÇİNDEKİ İNCİLLER: YUHANNA VE THOMAS Yuhanna İncili'ni her zaman hayranlıkla ve çoğunlukla da bağlılıkla okudum. On dört yaşımıdayken ve Evanjelik bir Hristiyan kilisesine katıldığım, coşkulu ve kararlı toplantılarda ve Hristiyan kardeşlerimin değer verdiği Yuhanna'nın müjdesinde, o zamanlar arzuladığım şeyi buldum: doğru gruba, tek başına Tanrı'ya ait olan gerçek "sürüye" ait olmanın güvencesi. Pek çok insan gibi ben de Yuhanna'yı dört müjdenin en ruhani olanı olarak kabul ettim, çünkü Yuhanna'da İsa yalnızca bir insan değil aynı zamanda gizemli, insanüstü bir varlıktır ve öğrencilerine "birbirlerini sevmelerini" söyler.¹ O zamanlar, rahatsız edici gizli akıntılar üzerinde durmadım; Yuhanna'nın Tanrı'nın "inananlara" lütfkâr sevgisine ilişkin güvencesini, "inanmayan herkesin zaten ebedi ölüme mahkûm edildiği"² uyarısıyla değiştirdiği. Yahya'nın, İsa'nın kendi halkından ("Yahudiler") sanki onlar kendisine yabancıymış ve şeytanın çocuklarıymış gibi bahsettiğini söylediği sahneler üzerinde de düşünmedim.³ Ancak çok geçmeden dahil olmanın neye mal olduğunu öğrendim: katıldığım kilisenin liderleri, onları dinlerine döndürmek dışında yabancılarla ilişki kurmama yönünde talimat verdiler. Sonra, yakın bir arkadaşım on altı yaşındayken bir otomobil kazasında öldükten sonra, Evanjelik arkadaşlarım acılarını paylaştılar ama onun Yahudi olduğu ve "yeniden doğmadığı" için sonsuza kadar lanetlendiğini ilan ettiler. Sıkıntılı ve yorumlarına katılmadığım ve tartışmaya yer bulamadığım için artık onların dünyasında evimde olmadığımı fark ettim ve o kiliseyi terk ettim. Üniversiteye başladığımda, Yeni Ahit'i orijinal dilinde okumak ve onun gücünün kaynağını keşfetmeyi umarak Yunanca öğrenmeye karar verdim. Yunanca bu kısa ve net hikayeleri okurken, müjdeleri yeni bir şekilde deneyimledim, sanki daha önce hiç okumamış gibi, sık sık sonra ne olacağını görmek için sayfayı çeviriyordum. Yunanca okumak aynı zamanda beni ilk elden Homeros'un şiirleriyle, Sofokles ve Aiskhylos'un oyunları, Pindar'ın ilahileriyle ve Sappho'nun dualarıyla tanıştırdı; ve bu "pagan" yazıların çoğunun aynı zamanda dini edebiyat olduğunu, ancak farklı bir dini duyarlılığa sahip olduğunu görmeye başladım. Üniversiteden sonra New York'taki Martha Graham Okulu'nda dans eğitimi aldım. Dansı seviyordum ama yine de Hristiyanlığın bu kadar ilgi çekici ve aynı zamanda bu kadar sinir bozucu bulduğum şeyin ne olduğunu merak ediyordum. "Gerçek Hristiyanlığı" aramaya karar verdim; Hristiyanların geleneksel olarak yaptığı gibi, onu, İsa ve havarilerinin Celile'de dolaşmasından kısa bir süre sonra derlenen en eski Hristiyan kaynaklarına dalarak bulabileceğime inandım. Harvard doktora programına girdiğimde, diğer öğrencilerden, Hristiyanlığın erken tarihini öğreten Profesör Helmut Koester ve George MacRae'nin, dosya dolaplarının ilk yüzyıllarda yazılmış, birçoğunu daha önce hiç duymadığım gizli yazılar olan "inciller" ve "apokrifler" ile dolu olduğunu duyduğumda çok şaşırmıştım. İsa ve öğrencilerine atfedilen sözler, ritüeller ve diyalogları içeren bu yazılar, 1945 yılında Yukarı Mısır'da Nag Hammadi yakınında gün ışığına çıkarılan Hristiyanlık döneminin başlangıcına ait metinlerin önbellesi arasında bulundu.⁴ Öğrenci arkadaşlarım ve ben,

--- SAYFA 16 ---

Bu kaynakları araştırdığımızda, bunların Hristiyan hareketi içindeki çeşitliliği ortaya çıkardığını gördük; bu çeşitlilik daha sonra Hristiyan tarihinin "resmi" versiyonları o kadar etkili bir şekilde bastırılmıştı ki, ancak şimdi, Harvard yüksek lisans okulunda bunları duyabiliyorduk. Bu alternatif İncilleri kimin, ne zaman yazdığını sorduk. Ve bunların İnciller ve Yeni Ahit'ten aşına olunan diğer yazılarla ilişkisi ve onlardan farkı nedir? Bu keşifler bizi yalnızca entelektüel olarak değil, aynı zamanda -en azından benim durumumda- ruhsal olarak da zorladı. Bu tür gizli yazıları "delilik uçurumu ve İsa'ya karşı küfür" olarak kınayan Lyons piskoposu Irenaeus (c. 180) gibi "kilise babalarının" çalışmalarına saygı duymaya başlamıştım.⁵ Bu nedenle yakın zamanda keşfedilen bu metinlerin çarpık, gösterişli ve önemsiz olmasını bekliyordum. Bunun yerine, bazılarında beklenmedik ruhsal güç bulduğumda şaşırdım - Profesör MacRae tarafından tercüme edilen Thomas İncili'ndeki şu sözler gibi: "İsa şöyle dedi: 'Eğer içinizde olanı ortaya çıkarırsanız, ortaya çıkardığınız şey sizi kurtaracaktır. Eğer içinizde olanı ortaya çıkarmazsanız, ortaya çıkarmadığınız şey sizi yok edecektir.'" ⁶ Bu sözün gücü bize neye inanmamız gerektiğini söylememesi ama içimizde saklı olanı keşfetmemiz için bizi zorlamasıdır; ve tanımanın şokuyla, bu bakış açısının bana açıkça doğru görüldüğünü fark ettim. 1979'da Nag Hammadi keşiflerinin etkisinin ön araştırması olan Gnostik İncilleri yayınladım. Şimdi, yaklaşık yirmi yıl sonra, pek çok bilim insanı bu metinlerin "gnostik" olmayabileceğini söylüyor; çünkü çoğumuz bu kafa karıştırıcı terimin ne anlama geldiğini soruyoruz. Gnostik "bilen", yani deneyimsel içgörü arayan kişiyi ifade ettiği sürece, bu kaynakların çoğunu yeterince doğru bir şekilde karakterize edebilir; ancak "kilise babaları" daha çok bu terimi, "her şeyi bildiklerini" iddia eden kişiler olarak göz ardı ettikleri kişilere atıfta bulunmak için alaycı bir şekilde kullandılar. Düşünceli bir bilim insanı olan Michael Williams, bu terimi artık kullanmamamız gerektiğini öne sürerken, bir başkası, Karen King, bu terimin pek çok çağrışımını ortaya koyuyor.⁷ Bununla birlikte, bu kitabın bazı soruları gündeme getirmesini amaçladım: Kilise neden bu metinlerin "sapkın" olduğuna ve yalnızca kanonik İncillerin "ortodoks" olduğuna karar vermişti? Bu kararları kim, hangi koşullar altında aldı? Meslektaşlarım ve ben cevaplar ararken, erken Hristiyan hareketini şekillendiren siyasi kaygıları anlamaya başladım. O zamandan bu yana gerçekleştirilen ve dünya çapında pek çok bilim insanı tarafından paylaşılan araştırmalar sayesinde, bu kitabın Hristiyanlık tarihinin bir tür kaba, karakalem taslağı olarak sunmaya çalıştığı şey artık sanki elektron mikroskobu altındaymış gibi görülebiliyor; bu da çok daha fazla netlik, ayrıntı ve doğruluk sağlıyor. Bu kitapta odaklandığım şey, ikinci yüzyıldan dördüncü yüzyıla kadar bazı Hristiyan liderlerin nasıl başka birçok vahiy kaynağını reddettikleri ve bunun yerine Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'dan oluşan Yeni Ahit müjde kanonunu ve Hristiyanlığı bugüne kadar tanımlayan daha sonraki inançların çekirdeği haline gelen "hakikat kanonunu" inşa ettikleridir. Bu Nag Hammadi metinlerini düzenlemek ve açıklamalar eklemek için diğer birçok akademisyenle birlikte çalıştığım, bu araştırmanın Hristiyanlığın kökenlerine ilişkin anlayışımızı yavaş yavaş açıklığa kavuşturduğunu ve karmaşıktırdığını gördük. Çoğumuzun bildiği daha saf, daha basit "erken Hristiyanlığı" keşfetmek yerine

Araştığımız şey, kendimizi hiçbirimizin hayal edemeyeceği kadar çeşitli ve karmaşık bir dünyanın ortasında bulduk. Örneğin, pek çok bilim adamı, muhtemelen birinci yüzyılın sonunda yazılmış olan Yeni Ahit Yuhanna İncili'nin, İsa'nın kim olduğu ya da olduğu konusunda yoğun bir tartışmadan ortaya çıktığına artık ikna olmuş durumda.⁸ Şaşırtıcı bir şekilde, Yuhanna İncili'ni, muhtemelen aynı zamanlarda yazılmış olan Tomas İncili ile karşılaştırarak aylarca harcadıktan sonra, şimdi Yuhanna'nın müjdesinin, İsa'nın bazı görüşlerini savunmak ve diğerlerine karşı çıkmak için tartışmaların hararetinde yazıldığını görmeye başladım. Bu araştırma Yuhanna'nın müjdesinin yalnızca ne için olduğunu değil, neye karşı olduğunu da açıklığa kavuşturmaya yardımcı oldu. Yuhanna açıkça şunu yazdığını söylüyor: "İnanmanız ve inanmanız, [İsa'nın] adına yaşama kavuşasınız diye."⁹ Göreceğimiz gibi, Yuhanna'nın karşı çıktığı şey, Tomas İncili'nin öğrettiği şeyi de içeriyor: Tanrı'nın ışığı sadece İsa'da değil, en azından potansiyel olarak herkeste parlıyor. Thomas'ın müjdesi, dinleyiciyi Yuhanna'nın gerektirdiği gibi İsa'ya inanmaya değil, her şey Tanrı'nın benzerliğinde yaratıldığı için kişinin kendi, ilahi olarak verilen kapasitesi aracılığıyla Tanrı'yı tanımaya çalışmasını teşvik eder. İçin

--- SAYFA 17 ---

Daha sonraki nesillerdeki Hristiyanlar için Yuhanna İncili birleşik bir kilise için bir temel oluşturmaya yardımcı oldu, ancak Thomas, her insanın Tanrı'yı arayışına vurgu yaptığı için bunu yapmadı. Ayrıca yıllar süren çalışmamdan sonra şunu da öğrendim ki, Yuhanna'nın müjdesi büyük bir basitlik ve güçle yazılmış olmasına rağmen, anlamı hiçbir şekilde açık değildir. İlk kuşak okurları bile (MS 90-130 civarı) Yuhanna'nın gerçek bir müjde mi yoksa sahte bir müjde mi olduğu ve Yeni Ahit'in bir parçası mı olması gerektiği konusunda fikir ayrılığına düştüler.¹⁰ İlk Hristiyanlar arasında Yuhanna'nın savunucuları ona "logos müjde" -ilahi söz veya aklın müjdesi (Yunanca logos)- olarak saygı gösterdiler ve ona karşı çıkanları "irrasyonel" (alogos, mantıktan yoksun) olmakla alay ettiler. Buna karşılık, onu eleştirenler, Yuhanna'nın anlatısının Matta, Markos ve Luka'ninkinden önemli ölçüde farklı olduğunu belirtmekte gecikmediler. Yuhanna'yı diğer müjdelerle karşılaştırdığımda bazı noktalarda bunun doğru olduğunu ve bu farklılıkların bazılarının bir temanın varyasyonlarından çok daha fazlası olduğunu gördüm. Örneğin, anlatımındaki önemli anlarda Yuhanna'nın müjdesi, diğer Yeni Ahit müjdelerinin birleşik ifadeleriyle doğrudan çelişir. Yuhanna'nın, İsa'nın son günlerine ilişkin versiyonunda farklılık gösterdiğini zaten görmüştük; dahası, Markos, Matta ve Luka, Tapınak'ta iş yapan tüccarları rahatsız etmenin İsa'nın halka açık son eylemi olduğu konusunda hemfikirken, Yuhanna bunu ilk eylemi yapıyor. Diğer üç İncil'in tümü, sonunda başrahip ve müttetiklerini İsa'yı tutuklamaya sevk eden şeyin, Kudüs'teki İsa'nın tapınağa girip tapınakta satanları ve satın alan kişileri kovmaya başladığı, sarrafların masalarını ve güvercin satıcılarının oturaklarını devirdiği ve kimsenin tapınağın içinde bir şey taşımasına izin vermediği sarraflara yönelik bu saldırı olduğunu söyler. 11 Markos bu şok edici olay hakkında şunu söylüyor: "Başkâhinler ve yazıcılar bunu duyunca onu öldürmenin bir yolunu aramaya devam ettiler"¹² ve Matta ve Luka, tapınak yetkililerinin İsa'yı kısa bir süre sonra tutuklattığı konusunda Markos'la aynı fikirdeydi. Ancak Yuhanna, İsa'nın tüm misyonunun Tanrı'ya tapınmayı arındırmak ve dönüştürmek olduğunu öne sürmek için bu heyecan verici eylemi öyküsünün başlangıcına yerleştirir. Yuhanna ayrıca, İsa'nın "küçük iplerden bir kırbaç ördüğünü" ve "hepsini Tapınaktan kovduğunu" ekleyerek sahnenin şiddetini artırıyor.¹³ Diğer müjde yazarlarından farklı olarak Yuhanna, muhtemelen İsa bu noktada tutuklanmış olsaydı, anlatacak hiçbir hikayesi olmayacağı için bu eylemin doğrudan bir yansımasından bahsetmiyor. Yuhanna, İsa'nın tutuklanmasını açıklamak için anlatımının sonuna diğer İncillerin hiçbirinde geçmeyen şaşırtıcı bir hikaye ekler: İsa'nın, arkadaşı Lazarus'u nasıl ölümden dirilttiği, bu durumun Yahudi otoriteleri İsa'yı öldürmeye karar verecek kadar alarma geçirdiğini ve hatta baş rahiplerin "Lazarus'u da öldürmeyi planladıklarını" ekler.¹⁴ Yuhanna, "Tapınağın temizlenmesi" versiyonu gibi, Lazarus'un dirilişiyle ilgili hikayesinin daha derin anlamlara işaret etmeyi amaçlamaktadır. Yuhanna'nın söylediği gibi, başrahipler İsa'yı Tapınakta kargaşaya neden olan bir baş belası olarak gördükleri için değil, gizlice onun gücünü -ölüleri bile diriltebilecek güç- tanıyıp ondan korktukları için tutuklatmışlardı. Yuhanna, başkâhin Kayafa'nın Yahudi konseyi önünde "eğer onu bırakırsak" diye tartıştığını resmeder.

Böyle devam ederse herkes ona inanacak ve Romalılar gelip kutsal yerimizi ve milletimizi yok edecekler."¹⁵ Yuhanna'ya göre bu tür bir muhalefet hiçbir şekilde geçmişte kalmış bir mesele değildi; kendi zamanında bile, yani İsa'nın ölümünden yaklaşık altmış yıl sonra, İsa'ya ve takipçilerine karşı çıkanlar hâlâ "herkesin ona inanacağından" korkuyorlardı. 16. yüzyılda Yuhanna'nın ilk savunucularından biri olan John, "gerçeği her zaman kelimenin tam anlamıyla söylemese de, her zaman ruhsal olarak doğruyu söyler" diye savunur.¹⁶ Origen, Yuhanna'nın yazarının aldatıcı derecede basit bir anlatım inşa ettiğini yazar; bu anlatım, tıpkı güzel bir mimari gibi, Yuhanna'nın müjdesinin Matta, Markos ve Luka'dan bir anda farklı ve çok daha anlamlıdır.

--- SAYFA 18 ---

Çünkü Yuhanna, İsa'nın yalnızca Tanrı'nın insan hizmetkarı olmadığını, aynı zamanda insan biçiminde ortaya çıkan Tanrı'nın kendisi olduğunu öne sürer. Yuhanna, "Yahudilerin" İsa'yı "kendini Tanrı yapmakla" suçlayarak öldürmeye çalıştıklarını söylüyor.¹⁷ Ancak Yahya, İsa'nın aslında insan biçimindeki Tanrı olduğuna inanıyordu; Böylece, havari Thomas'ın, ölümden dirilen İsa'yla karşılaştığında nihayet İsa'yı nasıl tanıdığını ve şöyle haykırdığını anlatır: "Rabbim ve Tanrım!"¹⁸ Yuhanna hakkındaki en eski yorumlardan birinde (yaklaşık MS 240), Origen, diğer İnciller İsa'yı insan olarak tanımlarken, "hiçbiri Yuhanna'nın yaptığı gibi onun tanrısallığından açıkça söz etmiyordu."¹⁹ Ama diğer müjdelere de İsa'nın Tanrı olduğunu söylemiyor mu? Örneğin Matta ve Markos, İsa'ya "Tanrı'nın oğlu" demiyor mu ve bu, İsa'nın neredeyse -neredeyse genetik olarak- Tanrı ile aynı olduğu anlamına gelmiyor mu? Hristiyan geleneğine aşina olarak büyüyen çoğu insan gibi ben de tüm İncillerin aynı şeyi söylediğini veya en fazla tek bir temanın çeşitlemelerini sunduğunu varsaydım. Matta, Markos ve Luka benzer bir bakış açısına sahip olduklarından, bilim adamları bu müjdelere sinoptik (kelimenin tam anlamıyla "birlikte görmek") olarak adlandırırlar. Ancak lisansüstü eğitimde, her bir müjdeyi mümkün olduğunca tarihsel bağlamı içinde araştırdığımda, Yuhanna'nın İsa'nın insan formunda tezahür eden Tanrı olduğu yönündeki iddiasının ne kadar radikal olduğunu gördüm. Her ne kadar Markos ve diğer müjdeciler bugün Hristiyanların sıklıkla İsa'nın tanrısallığını belirtmek için kullandıkları "Tanrı'nın oğlu" ve "mesih" gibi unvanları kullansalar da, Markos'un kendi zamanında bu unvanlar insan rollerini tanımlıyordu.²⁰ On beş yüzyıl sonra bu unvanları İngilizceye çeviren Hristiyanlar, İsa'nın benzersiz bir şekilde Tanrı ile akraba olduğunu gösterdiklerine inandılar ve bu nedenle onları büyük harfle yazdılar; bu, Yunanca'da bulunmayan bir dil geleneğidir. Ancak Markos'un çağdaşları büyük olasılıkla İsa'yı bir insan olarak görmüşlerdi; Markos'un dediği gibi, kutsal ruhun gücüyle donatılmış ve Tanrı'nın yaklaşan krallığında hüküm sürmek üzere ilahi olarak atanmış biri olmasına rağmen. Ancak göreceğimiz gibi, Markos, Matta ve Luka'nın müjdeleri Yuhanna'nın müjdesi ve Pavlus'un mektuplarıyla birleşerek "Yeni Ahit" haline geldikten sonra -bu süreç yaklaşık iki yüz yıl boyunca (yaklaşık MS 160-360) gerçekleşti- çoğu Hristiyan bu daha önceki müjdeleri Yuhanna'nın merceğinden okumaya başladı ve böylece bunların hepsinde Yahya'nın İsa'nın "Rab ve Tanrı" olduğuna dair inancının kanıtlarını buldu.²¹ Ancak 1945'te Yukarı Mısır'da keşfedilen İnciller farklı bakış açıları sunuyor. Çünkü eğer Matta, Markos ve Luka, örneğin Yuhanna yerine Thomas'ın İncili ile birleştirilmiş olsaydı ya da hem Yuhanna hem de Thomas Yeni Ahit kanonuna dahil edilmiş olsaydı, Hristiyanlar muhtemelen ilk üç müjdeyi oldukça farklı okurlardı. Tomas ve Yuhanna'nın müjdeleri, birinci yüzyılın sonlarına doğru tartışmalara, hatta tartışmalara katılan İsa'nın takipçilerinin farklı grupları adına konuşur. Tartıştıkları şey şuydu: İsa kimdir ve onun hakkındaki "iyi haber" (Yunanca euangellion, "müjde") nedir? Thomas İncili, görünüşe göre, Luka, Matta ve Yuhanna'ya adanmış olanlar gibi, birinci yüzyılda gelişen ilk grup olan "Thomas Hristiyanları" tarafından saygı duyulan öğretiyi içerir. 1940'larda Thomas'ı ilk okuduklarında bilim adamlarını hayrete düşüren şey, her ne kadar Luka ve Matta'nın da İncillerinde yer verdiği İsa'nın birçok sözünü içermesine rağmen, görünüşe bakılırsa sinoptik İncillerden farklı bir gelenekten türeyen başka sözler de içeriyor olmasıydı.²²

Thomas İncili'nin nerede yazıldığını bilmesek de birçok bilim adamı, Suriye ile ilişkilendirilen isimlere dikkat çekerek onun buradan kaynaklandığını düşünüyor. Muhtemelen Süryanice yazılmış Thomas'ın İşleri (yaklaşık MS 200), Thomas'ın kendisinin Hindistan'ı müjdelediğini iddia eder²³ ve bugüne kadar Hindistan'da Thomas'ı kendi inançlarının kurucusu olarak adlandıran Thomas Hristiyanları vardır. Her ne kadar Markos, Matta ve Luka ondan "on iki" havari arasında bahsetse de, Tomas özel bir isim değil, İsa'nın konuştuğu dil olan Aramice'de "ikiz" anlamına gelir. Profesör Helmut Koester'in gösterdiği gibi, her ne kadar bu öğrenci Aramice takma adıyla anılsa da, müjdenin kendisi ona verilen adın Yahuda olduğunu açıklıyor (fakat hayranları, "İskariyot değil"). Bu mürit Thomas adıyla bilindiğinden, hem Thomas'ın İncili hem de Yuhanna İncili aynı zamanda Thomas'ı Yunancaya çevirerek, Yunan okuyucularına bu öğrencinin "'Didymus' adı verilen kişi" olduğunu, Yunanca'da "ikiz" anlamına gelen bir terim olduğunu açıklamaktadır.²⁴ Göreceğimiz gibi, Yuhanna muhtemelen Thomas İncili'nin ne öğrettiğini biliyordu - asıl metnini olmasa bile. Yuhanna İncili'ndeki Matta ve Luka'dakilerden farklı olan öğretilerin çoğu, Tomas İncili'ndeki sözlerle çok benziyor: aslında, onları karşılaştıran bilim adamlarını ilk etkileyen şey,

--- SAYFA 19 ---

Bu iki İncil birbirine ne kadar benziyor. Örneğin hem Yuhanna hem de Tomas, okuyucunun Markos ve diğerlerinin anlattığı temel hikayeyi zaten bildiğini varsayıyor ve her biri bu hikayenin ötesine geçerek İsa'nın öğrencilerine özel olarak öğrettiklerini açıkladığını iddia ediyor. Örneğin Yuhanna, Yahuda'nın İsa'ya ihanet ettiği gece olanları anlatırken, kendi anlatımına kendi müjdesine özgü öğretimin neredeyse beş bölümünü ekler - Yuhanna 13'ten 18'e kadar olan ve öğrencilerle İsa arasındaki samimi diyalogun yanı sıra bol miktarda monologdan oluşan sözde veda konuşmaları. Benzer şekilde, daha önce de belirttiğimiz gibi, Tomas İncili, "yaşayan İsa'nın söylediği gizli sözler" sunduğunu iddia eder ve şunu ekler: "Didim Yahuda Tomas bunları yazdı."25 Yuhanna ve Tomas, İsa'nın özel olarak öğrettikleri hakkında benzer açıklamalar yaparlar. İsa'nın yaklaşan "zamanın sonu" konusunda uyardığını söyleyen Matta, Markos ve Luka'nın aksine, hem Yuhanna hem de Thomas öğrencilerini bunun yerine zamanın başlangıcına -Yaratılış 1'deki yaratılış anlatımına- yönlendirdiğini ve İsa'yı "başlangıçta" ortaya çıkan ilahi ışıkla özdeşleştirdiğini söylüyor.26 Hem Thomas hem de Yuhanna bu ilkel ışığın İsa'yı tüm evrene bağladığını söylüyor çünkü Yuhanna'nın dediği gibi "her şey [logos; ya da ışık] sözcüğü aracılığıyla yaratılmıştır."27 Profesör Koester bu tür benzerliklere ayrıntılı olarak dikkat çekmiş ve bu iki yazarın ortak kaynaklardan yararlandığı sonucuna varmıştır.28 Markos, Matta ve Luka İsa'yı Tanrı'nın insan temsilcisi olarak tanımlarken, Yuhanna ve Tomas onu Tanrı'nın insan formundaki kendi ışığı olarak nitelendirmektedir. Ancak bu benzerliklere rağmen Yuhanna ve Tomas'ın yazarları İsa'nın özel öğretisini tamamen farklı yönere taşıyorlar. Yuhanna'ya göre, İsa'yı "başlangıçta" ortaya çıkan ışıkla özdeşleştirmek onu benzersiz kılan şeydir; Tanrı'nın "biricik oğlu". Yuhanna onu "tüm insanlığın ışığı"29 olarak adlandırır ve aksi takdirde karanlığa gömülmüş bir dünyaya ilahi ışığı tek başına İsa'nın getirdiğine inanır. Yuhanna, Tanrı'yı yalnızca İsa'da bedenlenen ilahi ışık aracılığıyla deneyimleyebileceğimizi söylüyor. Ancak Thomas'ın müjdesindeki bazı pasajlar oldukça farklı bir sonuca varıyor: İsa'nın cisimleştirdiği ilahi ışığın insanlık tarafından paylaşıldığı, çünkü hepimiz "Tanrı'nın benzerliğinde" yaratıldığımız.30 Böylece Thomas, bin yıl sonra Yahudi ve daha sonra Hristiyan mistisizminin merkezi teması haline gelecek olan şeyi ifade ediyor: "Tanrı'nın sureti" herkesin içinde gizlidir, ancak çoğu insan onun varlığından habersizdir. Tanrı'nın yeryüzündeki varlığına dair tamamlayıcı olabilecek yorumlar, bunun yerine rakip yorumlar haline geldi; Çünkü Yuhanna, yalnızca İsa'nın ilahi ışığı temsil ettiğini iddia ederek, Thomas'ın bu ışığın herkeste mevcut olabileceği iddiasına karşı çıkıyor. John'un görüşleri elbette galip geldi ve o zamandan beri Hristiyan düşüncesini şekillendirdi. Çünkü Yuhanna'nın öğretisi diğer üç müjdeyle birlikte Yeni Ahit'te toplandıktan sonra, onun İsa hakkındaki görüşü baskın hale geldi ve hatta Hristiyan öğretisi ile ne kastettiğimizi tanımladı. Yeni Ahit'in "dörtlü müjdesini"51 savunan bazı Hristiyanlar - Matta, Markos, Luka ve Yuhanna - Thomas'ın İncili'nde bulunan öğreti türünü kınadılar ("gizli ve gayri meşru" olarak adlandırdıkları diğer birçok yazıyla birlikte)32 ve inanlıları bu tür öğretileri sapkınlık olarak nitelendirerek bir kenara atmaya çağırdılar. Bunun nasıl gerçekleştiği ve Hristiyan gelenek tarihi açısından ne anlama geldiği bu çalışmada incelenecektir.

Yuhanna'nın ve Tomas'ın gerçekleştirdiği muazzam sıçramayı takdir etmek için, Markos, Matta ve Luka'nın müjdelerinin İsa'yı nasıl tanımladığını hatırlayalım. Bu İncillerin en eskisi olan ve İsa'nın ölümünden yaklaşık kırk yıl sonra (yaklaşık MS 70) yazılan Markos, temel gizem olarak İsa'nın kim olduğu sorusunu sunar. Markos, İsa'nın öğrencilerinin onun kimliğinin sırrını nasıl tartıştıklarını ve keşfettiklerini anlatıyor: Ve İsa, öğrencileriyle birlikte Sezariye Filippi'nin köylerine gitti; ve yolda öğrencilerine şunu sordu: "İnsanlar benim kim olduğumu söylüyor?" Ve ona, "Vaftizci Yahya; ve diğerleri İlyas diyor; diğerleri de peygamberlerden biri" dediler. Ve onlara şunu sordu: "Ama siz benim kimim diyorsunuz?" Petrus ona şöyle cevap verdi: "Sen mesihsin."53

--- SAYFA 20 ---

Daha sonra Markos, Petrus'un İsa'yı Tanrı'nın mesihi, kelimenin tam anlamıyla "meshedilmiş kişi" -İsrail'in gelecekteki kralı olarak belirlenen adam- olarak görmesine rağmen, ne olacağını anlamadığını hemen gösterir. İsa acı çekmesi ve ölmesi gerektiğini açıkladığında, Petrus şok içinde itiraz eder, çünkü Tanrı'nın "meshedilmiş olanının" ölmesini değil, Kudüs'te taç giyip tahta çıkmasını beklemektedir. Çarmıha gerilmenin ıssız sahnesinde Markos, İsa'nın Tanrı'nın onu terk ettiğini nasıl haykırıldığını, son, anlaşılabilir bir çığlık attığını ve öldüğünü anlatır; yine de onun ölümünü izleyen Romalı bir yüzbaşı şunu ilan etti: "Gerçekten, bu adam Tanrı'nın oğluydu."⁵⁴ Her ne kadar yüzbaşı gibi Yahudi olmayan biri için "Tanrı'nın oğlu" ilahi bir varlığa işaret ediyor olsa da, Markos gibi İsa'nın ilk takipçileri Yahudiydi ve "mesih" gibi "Tanrı'nın oğlu"nun İsrail'in insan kralı olduğunu anlamışlardı. İsrail'in eski taç giyme törenleri sırasında, müstakbel kral, Tanrı'nın lütfunu göstermek için yağla meshedilirken, törensel mezmurlardan birini söyleyen bir koro, kralın taç giydiğinde Tanrı'nın temsilcisi, onun insan "oğlu" olacağını ilan ediyordu.³⁵ Böylece Markos, "bu, Tanrı'nın oğlu İsa'nın müjdesidir"⁵⁶ diyerek müjdesini açtığında, Tanrı'nın gelecekteki kral olarak İsa'yı seçtiğini duyuruyor. İsrail'in. Markos Yunanca yazdığından, İbranice mesih terimini christos (Yunanca'da "meshedilmiş kişi") olarak tercüme eder ve bu daha sonra İngilizce'de "İsa Mesih" olur. Markos'ta İsa kendisini aynı zamanda anlamı belirsiz olan "insanoğlu" olarak da nitelendirir. İbranice İncil'de sıklıkla "insan oğlu", "insan"dan başka bir şey ifade etmez (İbranice'de ben adam, "Adem'in oğlu" anlamına gelir). Örneğin, Hezekiel peygamber, Rab'bin kendisine defalarca "insan oğlu" diye hitap ettiğini, çoğu kez "ölümlü" olarak tercüme edildiğini söyler;³⁷ dolayısıyla Markos'un İsa'sı kendisini "insan oğlu" olarak adlandırdığında, o da sadece "insan" anlamına gelebilir. Yine de Markos'un İbranice İncil'e aşina olan çağdaşları, "insan oğlu" ifadesinin, peygamber Daniel'in, Tanrı'nın tahtının önünde güçle donatılmak üzere görünen bir görüntüde gördüğü gizemli kişiye gönderme yaptığını da tanımış olabilirler: Gece görümlerinde gördüm ve işte, gökten bulutlarla gelen bir insan oğluna benzerdi ve o, Günlerin Eskisi'ne geldi ve onun huzuruna sunuldu. Bütün halklar, uluslar ve diller ona hizmet etsin diye, ona egemenlik, yücelik ve krallık verildi. . . geçmeyecek sonsuz bir egemenlik.³⁸ Markos, başrahibin İsa'yı duruşmasında sorguya çektiğinde ve "Sen Tanrı'nın oğlu mesih misin?" diye sorduğunu söylüyor. İsa şöyle cevap verdi: "Ben öyleyim ve insanoğlunun... 'gökteki bulutlarla geldiğini' göreceksiniz." ⁵⁹ O halde Markos'a göre, İsa yalnızca İsrail kralının ("mesih", "Tanrı'nın oğlu") kraliyet unvanlarını talep etmekle kalmadı, aynı zamanda kendisinin -ya da belki de gelişini öngördüğü başka birinin- peygamberin Tanrı'nın gökteki tahtının önünde görüldüğünü gördüğü "insan oğlu" olduğunu öne sürmek için Daniel'in görünümünden alıntı yaptı. Matta ve Luka, İsa'yı hem gelecekteki bir kral ("mesih", "Tanrı'nın oğlu") hem de ilahi güce sahip bir ölümlü ("insan oğlu") olarak tanımlarken Markos'u takip eder. Ancak bu başlıkların hiçbiri İsa'nın kim olduğunu tam olarak açıklamıyor. Bunun yerine, müjde yazarları, Nasıralı İsa'nın Tanrı olduğuna dair radikal inançlarını ifade etmek için bir dizi geleneksel terime başvuruyorlar.

benzersiz, hatta doğaüstü bir statüye yükseltilmiş bir adam. Bununla birlikte Luka, ancak İsa'nın ölümünden sonra Tanrı'nın eşi benzeri görülmemiş bir lütufta bulunarak onu hayata döndürdüğünü ve böylece İsa'yı deyim yerindeyse sadece "mesih" değil, aynı zamanda "Rab" (Yahudi geleneğinde genellikle doğrudan ilahi Rab'bin kendisi için kullanılan bir isim) rütbesine terfi ettirdiğini öne sürer. Luka'nın, Markos'un anlatımından on ila yirmi yıl sonra yazılan anlatımına göre Petrus, tüm insan ırkı içinde yalnızca İsa'nın ölümden sonra canlı olarak geri döndüğünü "Kudüs'teki insanlara" duyurmaya cesaret eder ve bu, "Tanrı'nın onu hem Rab hem de mesih yaptığını, yani çarmıha gerdiğiniz İsa'yı yaptığını" kanıtlar.⁴⁰ Ancak Luka'dan yaklaşık on yıl sonra yazan Yuhanna, müjdesini şunu ima eden bir şiirle açar:

--- SAYFA 21 ---

İsa'nın hiç de insan olmadığını, Tanrı'nın insan formundaki ilahi, ebedi Sözü olduğunu ("başlangıçta söz vardı ve söz Tanrı'yla birlikteydi ve söz Tanrı'ydı").⁴¹ Yuhanna adını verdiğimiz yazar muhtemelen kendisinin İsa'nın bir şekilde ilahi olduğuna inanan ilk -ve kesinlikle tek- Hristiyan olmadığını biliyordu. Elli yıl kadar önce, elçi Pavlus, muhtemelen eski bir ilahiden alıntı yaparak, İsa hakkında, her ne kadar Tanrı biçiminde olsa da, Tanrı'yla eşitliği kavranacak bir şey olarak görmediğini, fakat bir hizmetçi biçimini alarak, bir insan benzeyişinde bulunarak kendisini boşalttığını söylemişti.⁴² İsa'yı ilahi statüye yükseltmiş bir adam olarak tasvir eden Luka'nın aksine, Yuhanna, Pavlus'un aktardığı ilahide olduğu gibi, onu bunun yerine Tanrı'ya inen ilahi bir varlık olarak tasvir eder. Dünya geçici olarak insan biçimini alacak. Başka bir yerde Pavlus, "İsa Rabdir!" inancına inananlara ilham verenin kutsal ruh olduğunu beyan eder.⁴³ Altmış yıl sonra, Pavlus'un hayranlarından biri olan Suriyeli piskopos Antakyalı Ignatius, onun yaklaşan şehitliğini önceden tahmin ederek, "Tanrım'ın acılarını taklit etmeyi"⁴⁴, yani İsa'nın tutkuyla özlediğini yazdı. Dolayısıyla, Küçük Asya'daki Bithynia'nın Romalı valisi Pliny, kendi eyaletindeki şüpheli kişileri araştırdıktan sonra imparator Trajan'a (c. 115) bu Hristiyanların "İsa'ya bir tanrıya ilahi söyler gibi ilahi söylediklerini"⁴⁵ yazarken muhtemelen haklıydı; belki de bu, Pavlus'un bildiği ilahinin aynısıydı. Bu nedenle bazı tarihçiler, Markos İncili'ni (MS 68 ila 70 arasında yazılmıştır) Matta ve Luka'nın (yaklaşık 80 ila 90) ve ardından Yuhanna'nın İncilleriyle (yaklaşık 90 ila 100) karşılaştırarak, Yuhanna'nın müjdesinin daha düşük bir Kristolojiden daha yüksek bir Kristolojiye, yani İsa'nın giderek daha yüksek bir görüşüne geçişi temsil ettiğini düşünmüşlerdir. Bu tarihçiler, bu tür görüşlerin birinci yüzyıldan itibaren geliştiğini ve İsa'nın "Tanrı'dan gelen Tanrı, Işıktan Işık, gerçek Tanrı'dan gerçek Tanrı" olduğunu ilan eden İznik İman İnancında yer alan ifadelerle benzer ifadelerle doruğa ulaştığına işaret etmektedir. Ancak Hristiyanların İsa hakkındaki öğretisi basit bir evrimsel modeli takip etmiyor. Her ne kadar Yuhanna'nın formülasyonları neredeyse iki bin yıldır ortodoks Hristiyan öğretisini tanımlamış olsa da, kendi zamanında evrensel olarak kabul görmemişti. Ve Pavlus ve Yuhanna'nın İsa'nın tanrısal olduğu yönündeki iddiaları Markos, Luka ve Matta'ninkileri geride bırakırken, Thomas'ın, belki de Yuhanna'ninkisiyle hemen hemen aynı zamanlarda yazılan müjdesi, benzer bir dili oldukça farklı bir anlama gelecek şekilde alır. Tomas İncili, Yuhanna'da bulunan daha tanıdık kalıptan farklı olduğu için, önce ona bakalım. Burada geleneksel isimler olan Thomas ve Yuhanna'yı ve geleneksel yazar terimini kullanmama rağmen, her iki müjdeyi de gerçekte kimin yazdığını kimsenin bilmediğini belirtmeliyiz. Bazı bilim adamları, Thomas İncili'ni oluşturan sözleri bir araya getiren kişinin, bir yazardan çok, bu sözleri yazmak yerine sadece geleneksel sözleri toplayıp yazan bir derleyici - veya birkaç derleyici - olabileceğini gözlemlemiştir.⁴⁶ O halde, Yuhanna, Matta ve Luka'da olduğu gibi, Thomas'ın müjdesinde de bazen birbiriyle çelişiyor gibi görünen sözler buluruz. Örneğin hem Yuhanna hem de Tomas, Tanrı'yı tanıyanların çok az, seçilmiş bir azınlık olduğunu öne süren bazı sözler içeriyor. Bu tür sözler ilahi seçimle ilgili geleneksel öğretiyi yansıtıyor ve Tanrı'nın kendisini tanıyabilenleri seçtiğini öğretiyor;⁴⁷

Thomas'ı yorumlamanın anahtarı olarak, bunun yerine, yaratılıştaki herkesin Tanrı'yı bilme konusunda doğuştan bir kapasiteye sahip olduğunu öne sürüyor. Thomas dediğimiz kişi hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz, ancak Yeni Ahit'in müjdelerini yazan evangelistler gibi onun da bir mürit adına yazdığını ve görünüşe göre "müjdeyi" bu müridin öğrettiği gibi aktarmayı amaçladığını biliyoruz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Thomas görünüşe göre dinleyicilerinin Markos'un Petrus'un İsa'nın kimliğinin sırrını, yani "sen mesihsin" sırrını nasıl keşfettiğine dair hikâyesine zaten aşına olduklarını varsayıyor. Matta bu hikayeyi tekrarladığında, İsa'nın Petrus'u tanımasının doğruluğundan dolayı kutsadığını ekler: "Ne mutlu sana, Simon Bar Jonas; bunu sana açıklayan bir insan değil, cennetteki Babamdı."⁴⁸ Thomas aynı hikayeyi farklı şekilde anlatır. Thomas'a göre İsa "Ben kimim?"

--- SAYFA 22 ---

çeşitli öğrencilerden bir değil üç yanıt alıyor. Aslında Petrus ilk önce Markos ve Matta'nın İncillerinde verdiği cevabın aynısını veriyor: "Sen adil bir haberci gibisin." Bu, Thomas'ın hitap ettiği Yunanca konuşan dinleyiciler için İbranice mesih ("meshedilmiş kişi") terimini yorumlayabilecek bir ifadedir. Öğrenci Matta daha sonra şöyle yanıt verir: "Sen bilge bir filozof gibisin" - bu ifade belki de İbranice haham ("öğretmen") terimini Yahudi olmayan herhangi birinin anlayabileceği bir dille aktarmayı amaçlıyordu. (Bu öğrenci, geleneksel olarak Matta İncili'ni yazdığına inanılan kişidir ve bu İncil, İsa'yı diğerlerinden daha çok bir haham olarak tasvir eder.) Ancak üçüncü bir öğrenci, yani Tomas'ın kendisi, İsa'nın sorusunu yanıtladığında, onun yanıtı diğer ikisinin kafasını karıştırır: "Üstad, benim ağızım senin kime benzediğini söylemekten tamamen acizdir." İsa şöyle yanıt verir: "Ben senin efendin değilim, çünkü sen sarhoş oldun ve benim ölçtüğüm aynı nehirden sarhoş oldun."49 İsa, Petrus ve Matta'nın söylediklerini inkar etmiyor, ancak onların cevaplarının daha düşük anlayış seviyelerini temsil ettiğini ima ediyor. Daha sonra Thomas'ı bir kenara çeker ve "gizli sözler" ile dolu bu müjdede bile yazıya dökülemeyecek kadar gizli olan üç sözü yalnızca ona açıklar: İsa, Tomas'ı alıp geri çekildi ve ona üç şey söyledi. Tomas arkadaşlarının yanına döndüğünde ona şunu sordular: "İsa sana ne dedi?" Tomas şöyle dedi: "Eğer sana onun bana söylediği şeylerden birini bile söylersem, taşları alıp bana atacaksın; ve taşların arasından bir ateş çıkacak ve seni yakacak."50 Her ne kadar Thomas burada diğerlerinin onu küfür nedeniyle taşıyarak öldürebilecekleri bu "gizli sözlerin" ne olduğunu açıklamasa da, bu sırların İsa ve onun mesajı hakkında Petrus ya da Matta'nın anlayabileceğinden daha fazlasını açığa çıkardığını ima ediyor. O halde Thomas'a göre müjde -"iyi haber"- nedir ve Markos, Matta ve Luka'nın sinoptik müjdelerinde anlatılanlardan nasıl farklıdır? Markos, İsa "Tanrı'nın krallığının iyi haberini" duyurduğunda müjdesini açar ve Markos, Yahya tarafından vaftiz edilen İsa'nın nasıl "göklerin parçalandığını" ve Tanrı'nın ruhunun üzerine indiğini gördüğünü anlatır.51 Hemen ardından, Şeytan'a karşı savaşmak için Tanrı'nın ruhu tarafından çöle sürülen İsa, muzaffer bir edayla geri dönerek ilk, acil mesajını duyurur: "Tanrı'nın Krallığı yaklaşıyor: tövbe edin ve müjdeye inanın."52 Markos'a göre İsa, bu krallığın öğrencilerinin yaşadığı dönemde geleceğini öğretir: "Burada duran bazılarınız, Tanrı'nın krallığının iktidara geldiğini görene kadar ölümü tatmayacaklar!"53 Daha sonra, öğrencilerinin büyük Tapınağın ısıltılı duvarlarına hayranlık duyduğu Kudüs'te İsa şöyle sorar: "Bu büyük taşları görüyor musun? Burada tek bir taş bile üst üste kalmayacak; hepsi yıkılacak."54 İsa'nın, Tanrı'nın krallığının gelişini duyurduğunu duyunca - dünyayı dönüştürmek üzere olan dünyayı sarsacak bir olay - Petrus, James, John ve Andrew özel olarak bu olayların ne zaman olacağını soruyorlar. İsa o günün adını vermiyor ancak onlara o günün yaklaştığını işaret edecek "zamanların işaretlerini" anlatıyor. "Savaşlar ve savaş söylentileri", depremler ve kıtlığın "mesih'in doğum sancılarını" başlatacağını tahmin ediyor ve takipçilerini "sinagoglarda dövülmeyi", "valilerin ve kralların" huzuruna çıkarılmayı, aile üyeleri tarafından ihanete uğramayı ve "herkes tarafından nefret edilmeyi" beklemeleri konusunda uyarıyor. Hala

Daha da kötüsü: Kudüs'teki büyük Tapınağın kutsallığı bozulacak ve harap edilecek, mülteci akınları şehirden kaçacak - "yaradılışın başlangıcından bu yana görülmemiş bir acı... şu ana kadar ve hayır, hiçbir zaman olmayacak."55 Daha sonra, Markos, insanların gökyüzünde "'İnsanoğlunun bulutlarla geldiğini' söyleyen peygamber Daniel tarafından öngörülen doğaüstü olayları gördükçe, İsa'nın "güneş karacak ve ay ışık vermeyecek; yıldızlar gökten düşecek" kehanetinde bulunduğunu söyledi. büyük bir güç ve ihtişamlı."56 İsa öğrencilerini ciddi bir şekilde uyarıyor: "Size doğrusunu söyleyeyim, bütün bunlar gerçekleşene kadar bu nesil ortadan kalkmayacak"; her şeyden önce "Uyanık kalın" diye uyarır.57 Ancak hem Tomas İncili'ne hem de Yuhanna İncili'ne göre İsa, Markos da dahil olmak üzere pek çok inanlının gelecekte beklediği Tanrı'nın krallığının sadece

--- SAYFA 23 ---

"Geliyor" ama zaten buradadır; doğrudan ve sürekli bir ruhsal gerçekliktir. Yuhanna'ya göre İsa, peygamberlerin "Rab'bin günü" dedikleri Kıyamet Günü'nün "geldiğini ve şimdi olduğunu"⁵⁸ duyurmakta ve "ölülerin dirilişinin" de şimdi gerçekleşebileceğini eklemektedir. Çünkü İsa, kardeşleri Lazarus'un ölümü üzerine arkadaşları Meryem ve Marta'yı teselli ettiğinde ve onun ölümden dirileceğine inanıp inanmadıklarını sorduğunda, Marta dindarların umudunu tekrarlayarak şunu söyler: "Onun son günde dirilişte dirileceğini biliyorum."⁵⁹ Ancak Yuhanna'da İsa, dört gün önce ölmüş olan Lazar'ı hemen diriltmeye başlayıp onu mezarından diri olarak çağırarak herkesi şaşkına çevirir. Böylece zamanın sonunda beklenen büyük dönüşüm burada ve şimdi gerçekleşebilir ve gerçekleşir. Tomas İncili'ne göre, "yaşayan İsa", Tanrı'nın krallığını başka bir dünyaya ya da gelecekteki bir olaya karıştıranlara meydan okuyor: İsa şöyle dedi: "Eğer size önderlik edenler, 'Bakın, krallık göklerde' derse, o zaman gökteki kuşlar oraya sizden önce varacaktır... Eğer size, 'Denizde' derlerse, o zaman balıklar oraya sizden önce ulaşacaktır."⁶⁰ Burada Thomas'ın İsa'sı, ismi bilinmeyen bazı kişilerle alay etmektedir. liderler - hatta belki Petrus'un kendisi ya da öğrencisi Markos; çünkü sorunlu havariler İsa'ya "sonun alametleri" olarak neyi aramaları gerektiğini Markos'ta sorarlar ve İsa bunları ciddiye alır, gelecek uğursuz olaylara dair uyarıda bulunur ve sözlerini "dikkat etmeleri" konusunda uyararak bitirir.⁶¹ Ancak Thomas, İsa'nın gizlice farklı konuştuğunu iddia eder: Öğrencileri ona, "Ölülerin dirilişi ne zaman gelecek ve yeni dünya ne zaman gelecek?" Onlara şöyle dedi: "Siz beklediğiniz şey geldi, ama siz onu tanımıyorsunuz."⁶² Tekrar sorduklarında, "Krallık ne zaman gelecek?" Thomas'ın İsa'sı şöyle diyor: "Onu bekleyerek gelmeyecek. Mesele 'İşte burada' ya da 'İşte orada' demek olmayacak. Aksine, Baba'nın krallığı yeryüzüne yayılmıştır ve insanlar onu görmezler."⁶³ Luka İncili, diğer inanlıların Tanrı'nın krallığının bir şekilde burada ve şimdi mevcut olduğu konusunda Thomas'la aynı fikirde olduklarını öne süren pasajlar içerir; Aslında Luka aynı sözün alternatif bir versiyonunu sunmaktadır: Ferisiler tarafından Tanrı'nın Krallığının ne zaman geleceği sorulduğunda, [İsa] onlara şu cevabı verdi: "Tanrı'nın Krallığı gözlemlenebilir belirtilerle gelmiyor ve onlar da 'Bakın, işte burada!' demeyecekler. ya da 'İşte orada!', çünkü Tanrı'nın krallığı içinizdedir."⁶⁴ Bazıları "içinizde" ifadesini, İsa onlarla birlikte olduğu sürece krallığın öğrenciler arasında olduğu anlamına gelirken, diğerleri bunu Tanrı'nın krallığının yalnızca İsa'da değil, herkeste somutlaştığı anlamına gelir. İncil'in Gözden Geçirilmiş Yeni Standart Versiyonu ilk anlamı benimser: İsa'nın tek başına Tanrı'nın krallığını temsil ettiği. Ancak bir asır önce Leo Tolstoy, Tanrı'nın Krallığı İçinizedir adlı kitabında Hristiyanları, Tanrı'nın krallığını burada ve şimdi gerçekleştirmek için baskı ve şiddetten vazgeçmeye çağırıyordu. Yirminci yüzyıl yazarı ve Trappist keşiş Thomas Merton, Tolstoy'la aynı fikirdeydi ancak Tanrı'nın krallığını pratikten ziyade mistik olarak yorumladı.⁶⁵

--- SAYFA 24 ---

O halde, Thomas İncili'nin belirli pasajlarında, Tanrı'nın krallığını Tolstoy ve Merton'un yaklaşık iki bin yıl sonra yapacağı gibi yorumluyor. Yine Mısır'da keşfedilen Mecdelli Meryem İncili, ancak 1896'da, Nag Hammadi'nin bulgusundan yaklaşık elli yıl önce bu temayı tekrarlar: İsa öğrencilerine şunu söyler: "Kimse sizi 'İşte burada!' diyerek yoldan saptırmasın!' veya 'İşte orada!' Çünkü İnsanoğlu içinizedir. Onun peşinden gidin!"⁶⁶ Ancak Luka, bu sözün kendi versiyonunu müjdesinin bir noktasına dahil ettikten sonra bu pozisyonundan geri çekilir ve açıklamasını Markos'ta bulunan türden kıyamet uyarılarıyla tamamlar: İnsanoğlu hepimizin içindeki ilahi bir varlık değildir, herkesi gazap gününe çağırmaya gelen korkunç bir yargıçtır ve Luka'nın İsa'sı sizi beklenmedik bir şekilde, bir tuzak gibi yakalayabileceği konusunda uyarır; çünkü bu, bütün dünyada yaşayan herkesin başına gelecektir. Her zaman uyanık olun ve olacak tüm bu şeylerden kaçacak ve İnsanoğlu'nun önünde duracak güce sahip olabilmek için dua edin.⁶⁷ Ancak Tomas ve Yuhanna İncilleri, İsa'nın mesajını oldukça farklı anlayanlar adına konuşur. Her ikisi de İsa'nın öğrencilerini zamanın sonu hakkında uyarmak yerine onları başlangıca işaret ettiğini söylüyor. Yuhanna, evrenin başlangıcını anlatan ünlü önsözle başlıyor: "Söz Tanrı ile birlikteydi ve söz Tanrı idi."⁶⁸ Yuhanna elbette Yaratılış kitabının açılış ayetlerine atıfta bulunuyor: "Başlangıçta" engin, biçimsiz bir boşluk, karanlık ve "uçurum" ya da derin su vardı ve "Tanrı'dan gelen bir rüzgâr [ya da ruh] suların yüzünü süpürdü."⁶⁹ Ancak güneş, ay ya da yıldızlar var olmadan önce, her şeyden önce, ışık: "Ve Tanrı, 'Işık olsun' dedi ve ışık oldu."⁷⁰ Böylece Yahya, İsa'yı yalnızca Tanrı'nın söylediği sözle değil, aynı zamanda onun varlığa çağırdığı ilahi ışıkla da özdeşleştirir - buna "herkesi aydınlatan, dünyaya gelen gerçek ışık" adını verir.⁷¹ Thomas'ın İsa'sı, kendisine "bitiş zamanı" hakkında ısrarla soru sormakta ısrar edenlere de meydan okur: "Başlangıcı buldunuz mu, o halde, sona bakın?" Burada da onlara başlangıca dönmelerini emreder, "çünkü başlangıçta onun yerini alan, sonu bilecek ve ölümü tatmayacaktır"⁷², yani düşüşten önceki aydınlık yaratılış durumuna geri dönecektir. Yuhanna gibi Tomas da İsa'yı yaratılışın başlangıcından önce var olan ışıkla özdeşleştirir. Thomas'a göre İsa, bu ilkel ışığın yalnızca tüm evreni var etmekle kalmayıp aynı zamanda gördüğümüz ve dokunduğumuz her şeyin içinde parladığını söylüyor. Çünkü bu ilkel ışık, yalnızca kişisel olmayan bir enerji değil, insan sesiyle - İsa'nın sesiyle konuşan bir varlıktır: İsa şöyle dedi: "Ben her şeyden önce olan ışığım. Her şey benim. Her şey benden ortaya çıktı ve her şey bana uzanıyor. Bir tahta parçasını yar, ben oradayım; taşı kaldır, beni bulursun."⁷³ Ancak, İsa'nın gizli öğretisinin Yuhanna ve Tomas versiyonları arasındaki benzerliklere rağmen, daha yakından baktığımızda, görmeye başlarız. Yuhanna'nın İsa'nın "yolu" hakkındaki anlayışının, pratik ve can alıcı soruyla ilgili olarak Thomas'ınkiyle taban tabana zıt olduğu ortaya çıkıyor: Bu ışığı nasıl bulabiliriz? Önce Thomas'ın İncili'ne bakalım. Thomas'ın müjdesi, Tanrı'ya giden yolu arayanlara yanıtlar değil, yalnızca şifreli ipuçları sunar.

Tomas'ın "yaşayan İsa"sı dinleyicilerine kendileri için bir yol bulmaları konusunda meydan okur: "İsa dedi ki, 'Bu sözlerin yorumunu bulan, ölümü tatmayacaktır'"⁷⁴ ve arayışın onları rahatsız edeceği ve hayrete düşüreceği konusunda öğrencilerini uyarır: "İsa şöyle dedi: 'Arayan, bulana kadar aramayı bırakmasın. Bulduğunda sıkıntıya düşecek; sıkıntıya düştüğünde hayrete düşecek ve her şeye hükmedecektir."⁷⁵ Dolayısıyla İsa burada da yine teşvik ediyor: ne olduklarını bulmak için ihtiyaç duydukları iç kaynaklara zaten sahip olduklarını söyleyerek arayanlar

--- SAYFA 25 ---

arıyor: "İsa dedi ki, 'Eğer içinizde olanı ortaya çıkarırsanız, ortaya çıkardığınız şey sizi kurtaracaktır. Eğer içinizde olanı ortaya çıkarmazsanız, ortaya çıkarmadığınız şey sizi yok edecektir.'" "76 Yine de "müritler onu hâlâ sorguya çekiyorlardı" diye yazıyor Thomas, "şöyle diyorlardı: 'Oruç tutmamızı ister misin? Nasıl dua etmeliyiz? Sadaka vermeli miyiz? Hangi diyeti uygulamalıyız?'" "77 Matta ve Luka'da İsa bu tür sorulara pratik ve anlaşılır yanıtlar verir. Örneğin, onlara şu talimatı verir: "Sadaka verdiğinizde, sol elinizin sağ elinizin ne yaptığını bilmesine izin vermeyin ki, sadakanız gizlice verilsin." "78 Oruç tuttuğunuzda, "başınıza yağ sürün ve yüzünüzü yıkayın." "79 Ve "dua ettiğinizde şöyle dua edin: 'Cennette olan Babamız...' " "80 Thomas'ta İsa böyle bir talimat vermez. Bunun yerine, müritleri ona ne yapması gerektiğini -nasıl dua etmeli, ne yemeli, oruç tutmalı mı yoksa para mı vermeli, diye sorduğunda yalnızca başka bir koanla cevap verir: "Yalan söyleme ve nefret ettiğin şeyleri yapma; çünkü cennetin gözünde her şey ortadadır." "81 Başka bir deyişle, gerçeği keşfetme kapasitesi içinizdedir. Öğrenciler hâlâ İsa'dan "bize kim olduğunuzu söyleyin, böylece size inanalım" diye talepte bulunduklarında, soruyu yine başka yöne çevirir ve onları kendi gözleriyle görmeye yönlendirir: "Onlara şöyle dedi: 'Gökyüzünün ve yerin yüzünü okudunuz ama karşınızda duranı tanımadınız ve bu anı nasıl okuyacağınızı bilmiyorsunuz.'" "82 Bu tür sözlerden şaşkına dönen ve görünüşe göre rahatsız olan İskenderiyeli filozof Plotinus, "onlar bize her zaman 'Tanrıya bakın!' diyorlar" diye yakınıyordu. Ama bize nereye ve nasıl bakacağımızı söylemiyorlar." "83 Ancak Thomas'ın İsa'sı bazı ipuçları sunuyor. Sayısız Hristiyan'ın her zaman yaptığı ve hâlâ yaptığı gibi, Tanrı'nın krallığının gelecekte gelişini bekleyenleri bir kenara bıraktıktan sonra, Thomas'ın İsa'sı, Krallığın sizin içinizde ve dışınızda olduğunu ilan eder. Kendinizi tanıdığınızda tanınacaksınız ve yaşayan Baba'nın çocukları olan sizler olduğunuzu göreceksiniz. Ama kendinizi tanımazsanız yoksulluk içinde yaşarsınız ve o yoksulluk sizsiniz." "84 Bu şifreli söz bir soruyu daha gündeme getiriyor: Kendimizi nasıl tanıyabiliriz? Thomas'a göre İsa, öncelikle nereden geldiğimizi bulmamız ve geriye dönüp "başlangıçtaki" yerimizi almamız gerektiğini bildiriyor. Sonra daha da tuhaf bir şey söylüyor: "Ne mutlu, var olmadan önce var olana." "85 Peki insan kendi doğumundan öncesine, hatta insanın yaratılışından öncesine nasıl gidebilir? İnsanın yaratılışından önce, hatta evrenin yaratılışından önce ne vardı? Yaratılış'a göre "başlangıçta" her şeyden önce ilkel ışık vardı. Thomas'a göre bu, Yaratılış 1:26'nın söylediği gibi "Adem'i (insanlığı) kendi suretinde" yaratırken, Tanrı'nın bizi ilksel ışığın benzerliğinde yarattığı anlamına gelir. O zaman ve şimdi Yaratılış kitabının diğer birçok okuyucusu gibi Thomas da ilkel ışıktan ortaya çıkan şeyin "çok muhteşem bir insan", parlak ışıktan bir varlık, Tanrı'nın altıncı günde yarattığı insan Adem'in prototipi olduğunu öne sürüyor. Bu "Işık Adem", insan biçiminde olmasına rağmen, aynı zamanda, gizemli bir şekilde, aynı zamanda ilahidir." "86 Dolayısıyla İsa burada, tam olarak "Tanrı'nın benzerliğinde" yaratıldığımız için içimizde manevi kaynaklara sahip olduğumuzu öne sürer. Lyons'un Hristiyan piskoposu Irenaeus (c. 180),

Sürüsünü bu şekilde konuşan ve "insanoğlunu her şeyin Tanrısı lanthropos olarak adlandıran ve aynı zamanda onu hafif, kutsanmış ve ebedi olarak adlandıran" "kafirleri" küçümsemeleri konusunda uyarır." "87 Fakat daha önce belirttiğimiz gibi, Irenaeus'un burada sapkın olarak reddettiği şey daha sonra Yahudi mistik geleneğinin ana teması haline geldi - "Tanrı imgesi" her birimizin içinde gizlidir ve Tanrı ile tüm insanlığı gizlice birbirine bağlar." "88 Böylece Thomas'ın İsa müritlerine şunu söyler: sadece o ilahi ışıktan çıkıyor ama hepimiz de öyle: Eğer sana "Nereden geldin?" onlara şöyle deyin: "Biz nurdan geldik,

--- SAYFA 26 ---

Eğer size "Kimsiniz?" derlerse, "Biz onun çocuklarıyız, yaşayan babanın seçilmişleriyiz" deyin.⁸⁹ Thomas'a göre İsa, Tanrı'ya başka yerlerde ulaşmayı arayanları, hatta belki özellikle de "İsa'yı takip etmeye" çalışarak onu arayanları azarlıyor. Bazı havariler İsa'ya "bulunduğunuz yeri bize gösterin, çünkü onu aramamız gerekiyor" diye yalvardıklarında, o bunu yapmıyor. Böylesine yanlış bir soruya cevap verme zahmetine girer ve müritleri kendilerinden uzaklaştırıp, her insanın içinde saklı olan ışığa yönlendirir: "Nurdan insanın içinde bir ışık vardır ve o, tüm evreni aydınlatır. Parlamıyorsa karanlık vardır."⁹⁰ Yani ya "tüm evreni" aydınlatan içindeki ışığı keşfeder ya da hem içi hem de dışı karanlık içinde yaşar. Ancak içindeki ilahi ışığı keşfetmek, onun orada olduğunun söylenmesinden daha fazlasıdır, çünkü böyle bir görüntü kişinin kimliğini paramparça eder: "[Aynada] kendi benzerini gördüğünde memnun olursun; ama önünüzde var olan görüntülerinizi gördüğünüzde, ne kadar katlanmak zorunda kalacaksınız!"⁹¹ İnsan kendini tatmin etmek yerine yok olmanın dehşetini buluyor. Şair Rainer Maria Rilke de ilahi olanla karşılaşma konusunda benzer bir uyarıda bulunuyor, çünkü "her melek dehşet vericidir." Kendisini böyle bir karşılaşmaya teslim etmenin dehşet içerdiğini söylüyor, sanki böyle bir melek sizi daha şiddetli bir şekilde sorguya çekecek ve bir yıldız gibi parlayarak sizi yakalayacak ve eğilecekmiş gibi. sanki seni yaratmaya ve seni olduğun kişiden ayırmaya çalışıyorsun.⁹² "[Bizi] kim olduğumuzdan ayıran şey", cinsiyet, isim, etnik köken, sosyal statüye göre kendimizi normalde tanımlama şeklimizi paramparça eder. Dolayısıyla, Thomas şunu ekliyor: "İsa şöyle dedi: 'Arayan, bulana kadar aramayı bırakmasın. Bulduğunda başı dertte olacaktır. Sıkıntıya düştüğünde şaşkına dönecektir.'⁹³ Son olarak İsa Thomas'a şunu açıklar: "Kim benim ağzımdan içerse benim gibi olacak ve ben de o kişi olacağım ve gizemler ona açıklanacaktır."⁹⁴ İnanıyorum ki, bu müjdeyi adı "ikiz" anlamına gelen Thomas'a atfetmenin sembolik anlamı budur. Nag Hammadi'de keşfedilen Suriye Thomas geleneğine ait bir başka eski kitap olan "Yaşayan İsa", Thomas'a (ve dolayısıyla okuyucuya) şu şekilde hitap eder: Mademki sen benim ikizim ve benim gerçek yoldaşımsın, ve kim olduğunu öğren. Çünkü sen benim (ikizim) olarak anılacaksın, ama sen bunu henüz bilmiyorsun. hiçbir şey değil, ama kendini tanıyan kişi aynı zamanda her şeyin derinliğini de öğrenmiştir.⁹⁵ Thomas'ı okuduktan sonra Yuhanna İncili'ne geri döndüğümde hayrete düştüm, çünkü Thomas ve Yuhanna açıkça benzer dil ve imgelerden yararlanıyorlar ve görünüşe göre her ikisi de benzer "gizli öğretiyi" başlıyor. Ancak Yuhanna bu öğretiyi Thomas'tan o kadar farklı bir anlama getiriyor ki ben.

Yahya'nın müjdesini Thomas'ın öğrettiklerini çürütmek için yazıp yazamayacağını merak ettim. Aylarca bu olasılığı araştırdım ve bu kaynakları karşılaştıran diğer akademisyenlerin çalışmalarını araştırdım ve sonunda olanın bu olduğuna ikna oldum. Akademisyen Gregory olarak

--- SAYFA 27 ---

Riley, John'un (ve yalnızca John'un) "Thomas, Didymus denen kişi"⁹⁶ adını verdiği öğrencinin zorlayıcı ve eleştirel bir portresini sunduğuna işaret ediyor ve Riley'nin önerdiği gibi, bizim Şüpheli Thomas dediğimiz karakteri, belki de bir öğretmene saygı duyanları ve İsa'nın öğretisinin sadakatsiz ve yanlış olarak gördüğü bir versiyonunu karikatürize etmenin bir yolu olarak icat eden kişi John'dur. John adlı yazar, kendi şehrinde tanıdığı insanlar arasında Thomas Hristiyanlarıyla tanışmış olabilir ve öğretilerinin başka yerlerdeki Hristiyan gruplara yayılmasından endişe etmiş olabilir. Yahya muhtemelen bazı Yahudi gruplarının ve Yaratılış 1'i okuyan ve ona hayran olan birçok paganın da "Tanrı'nın suretinin" insanlığın içinde olduğunu öğrettiğini biliyordu; Her halükarda Yuhanna, Tanrı'nın sözünü somutlaştıranın ve dolayısıyla ilahi otoriteyle konuşanın İsa -ve yalnızca İsa- olduğu konusunda ısrar ederek kendi müjdesini yazmaya karar verdi. O halde Yuhanna İncili'ni kim yazdı? Bu soruyu kesin olarak cevaplayamamak da metnin kendisi bazı ipuçları veriyor. Yahya dediğimiz yazar muhtemelen İsa'nın Yahudi bir takipçisiydi; çeşitli bilim adamlarının öne sürdüğüne göre Efes'te ya da Suriye'nin başkenti Antakya'da yaşamış ve muhtemelen birinci yüzyılın sonlarına doğru (yaklaşık MS 90 ila 100) yazmıştı.⁹⁷ Bazı bilim adamları, genç bir adam olarak, yüzyılın ortalarından önce, Vaftizci Yahya'nın etrafında toplanan çevrenin ilgisini çekmiş olabileceğini öne sürüyorlar; Nasıralı İsa da Yahya'nın vaazını dinlemeye geldi ve ondan vaftiz aldı. Vaftizci Yahya'nın insanları yaklaşan ilahi yargı gününe hazırlayacağına söz verdiği Ürdün Nehri'nde onu. Bir noktada, belki de Kral Hirodes'in Vaftizci'nin kafasını kesmesinden sonra, bu diğer Yahya İsa'yı takip etmiş olabilir. Anlattığı, Yahudiye'ye ve yerel Yahudi uygulamalarına olan aşinalığını gösteriyor ve iddia ettiği gibi, İsa ve diğer öğrencileriyle birlikte Kudüs'e yaptıkları son yolculukta seyahat ettiğini gösteren ayrıntılar içeriyor. Yuhanna tarafından müjdeye eklenen sonuç, Yahya'nın o kadar uzun süre yaşadığını ve İsa'nın bazı takipçilerinin, onun yaşamı boyunca Tanrı'nın krallığının geleceğini ve bu nedenle asla ölmeyeceğini umduklarını ima etmektedir.⁹⁸ Kilise geleneğine göre, Yahya Efes'te yaşlı bir adam olarak yaşadı, İsa'nın takipçilerinin oluşturduğu bir çevrenin ruhani lideri olarak saygı gördü; tutkulu, açık sözlü, Yahudi geleneğine göre eğitim almış ve hiçbir şekilde taşralı olmayan bir adamdı. Zamanının diğer birçok Yahudisi gibi Yahya da Yunan felsefi ve dini fikirlerinden etkilenmişti. Fakat eğer bu tahmin doğruysa -ki bunu olası olmasa da mümkün olarak görüyorum- yaşlılığı fırtınalı bir dönem olmuş olmalı, zira kendi sinagogundan dışlanmış ve Roma zulmü tehdidi altında olurdu. Böylece Yahya yalnızca düşman yabancılara karşı değil, aynı zamanda İsa'nın takipçilerinin diğer grupları da dahil olmak üzere diğer Yahudilerle de mücadele etti. İkinci yüzyıldan günümüze kadar Hristiyanların çoğu, bu müjdenin yazarının aslında İsa'nın babaları Zebedi ile ağları onarıırken gördüğü ve kendine çağırdığı Yakup'un kardeşi Yuhanna olduğunu varsaymışlardır; "kayığı ve babalarını hemen terk edip onu takip edenlerden biri."⁹⁹ Bu durumda Yahya, Petrus'un önderlik ettiği "on ikiler" olarak adlandırılan gruptan biri olacaktır. Ancak müjdenin kendisi (ve muhtemelen eklenen sonucu), onun "İsa'nın sevdiği öğrenci" tarafından yazıldığını beyan eder. Eğer Zebedi'nin oğlu Yahya o "sevgili öğrenci" idiyse, neden onun adı müjdede hiç geçmiyor ve müjde neden hiç bahsetmiyor?

ya "havariler" ya da "on ikiler"? Eğer yazar onlardan biriye neden bunu söylemiyor? Neden Petrus'u bir lider olarak kabul ederken, aynı zamanda Petrus'un liderliğini "sevgili öğrenci" lehine karalıyor ve bu -aksi halde isimsiz- öğrencinin daha büyük otoritesinin onun müjdesinin doğruluğunu garanti ettiğini iddia ediyor? Bu müjdenin zarif, sade, felsefi açıdan sofistike düzyazısını Celileli bir balıkçı yazabilir miydi? İki kuşak bilim insanı bu tür sorulara yüzlerce makale ve monografi ayırdı ve çeşitli çözümler önerdi. Bazıları, yazarın farklı bir Yuhanna, "Yaşlı Yahya", İsa'nın Efes'teki bir takipçisi olduğunu ve daha sonraki nesillerdeki Hristiyanların havari Yahya ile karıştırdığını öne sürüyor; diğerleri, mürit Yuhanna'nın, yetkisi müjdenin arkasında duran ancak onun gerçek yazarı olmayan bir tanık olduğunu söylüyor; yine de diğerleri, yazarın "on iki"den farklı, daha az bilinen bir mürit çevresinin isimsiz bir lideri olduğuna inanıyor. Üstelik bu müjdenin yazarı Petrus'un yetkisini ve öğretisini kabul ederken, aynı zamanda

--- SAYFA 28 ---

"sevgili öğrencinin" Peter'ı aştığını iddia ediyor. Dolayısıyla Yuhanna, Petrus'u İsa'nın ilk havarilerinden biri olarak tasvir ederken, Markos, Matta ve Luka'nın çok belirgin bir şekilde öne çıkardığı ve Petrus'un İsa'yı ilk kez tanıdığı hikâyeyi tekrarlamıyor; Markos ve bugüne kadar birçok Hristiyan, Petrus'un öğrencilerin lideri ve kilisenin kurucusu olduğu anlamına gelen hikâyeyi. Üstelik Matta, İsa'nın, gelecekteki kilisenin üzerinde duracağı kurucu "kaya" olarak Petrus'un kendisinden sonra geçeceğine söz verdiğini de eklemektedir¹⁰⁰; bu ifade, daha sonra, Petrus'un havariyel silsilede ilk sırada yer aldığı ve sonraki tüm papaların ruhani atası olduğu anlamına gelecek şekilde anlaşıldı. Matta'nın müjdesi, Markos ve Luka'ninki gibi, görünüşe göre, Roma merkezli bir grup olan Petrus Hristiyanları olarak adlandırılanların görüşünü yansıtıyor. Ancak sonuçta Yeni Ahit'i oluşturan dört müjdenin tümü ya Matta, Markos ve Luka'nın yaptığı gibi Petrus'un liderliğini onaylıyor ya da Yuhanna'nın yaptığı gibi isteksizce bunu kabul ediyordu. İkinci yüzyılın ortalarından itibaren kendilerini Katolik (kelimenin tam anlamıyla "evrensel") olarak adlandıran bu grup, Roma Katoliklerinin ve Protestan Hristiyanların çoğunun özdeşleştiği kurucular olmaya devam ediyor. Ancak birinci yüzyıldaki Hristiyanların tümü, İsa'nın Petrus'u birincil halefi olarak adlandırdığı veya bu kurucu grupla özdeşleştiği konusunda hemfikir değildi. Yuhanna'nın adıyla andığımız müjde, tam tersine, hiç kimsenin -Petrus'un bile- İsa'yı, genellikle Yuhanna olduğu varsayılan gizemli, adı açıklanmayan öğrenci olan "İsa'nın sevdiği öğrenci"¹⁰¹ kadar tanımadığı konusunda ısrar eder. Her ne kadar Yuhanna, Petrus'un önemini anlatımında ona sık sık yer vererek kabul etse de, onu her zaman, kaydettiği olaylara gerçekten tanık olduğunu söylediği "İsa'nın sevdiği öğrenciden" sonra ikinci sıraya yerleştirir. Örneğin Yuhanna, "İsa'nın sevdiği havarinin", havarileriyle paylaştığı son yemekte İsa'nın yanına nasıl uzandığını ve Petrus'un sormadığı gibi ona doğrudan kimin ona ihanet edeceğini sormaya cesaret ettiğini anlatır.¹⁰² Yuhanna, Yahuda ve ardından Petrus İsa'ya ihanet edip kaçtıktan sonra bile, ölmekte olan İsa annesinin bakımını ona emanet ederken "İsa'nın sevdiği havarinin" annesiyle birlikte çarmıhının yanında kaldığını (Petrus'un sormadığı gibi) anlatır. Yuhanna ayrıca, Romalı askerlerin çarmıha gerilen diğer adamların bacaklarını kırarak ölümünü hızlandırdıklarını gören bu öğrencinin, bir askerin İsa'nın vücudunu mızrakla deldiğini gördüğünü söylüyor. Daha sonra Mecdelli Meryem ona İsa'nın cesedinin mezardan kaybolduğunu söylediğinde, o ve Petrus ne olduğunu görmek için koştular. Luka, Petrus'un geri kalan her şeyi geride bıraktığını ve İsa'nın dirildiğini ilk anlayan kişi olduğunu söylüyor; ancak Yuhanna, Petrus ve sevgili öğrencinin "her ikisinin de koştüğünü, ancak diğer öğrencinin Petrus'u geride bırakıp mezara ilk ulaştığını", dolayısıyla "gören ve inanan" ilk kişinin o olduğunu söyler.¹⁰⁵ Dirilen İsa, Gennesaret Gölü kenarında öğrencilerine görüldüğünde, "İsa'nın sevdiği öğrenci" onu ilk tanıyan kişi oldu ve "Petrus'a, 'Rab budur!' dedi." ¹⁰⁴ Her ne kadar bu müjdenin yazarı "on iki"den biri olmasa da, Petrus'un liderliğini kabul ediyor - ancak bazı niteliklerle. Yuhanna'nın, muhtemelen daha sonra eklenen son bölümü, İsa'nın kendisinin Petrus'a sürüsüne bakmasını nasıl emrettiğini anlatır ("Koyunlarımı otlat").¹⁰⁵ Ancak Yuhanna, İsa'nın, Petrus'a açıklamayı reddettiği "sevgili öğrencisine" özel, gizemli bir rol ayırdığını ekler. Petrus o öğrenciyi görünce şöyle sordu: "Rab, bu adama ne olacak?" İsa sadece şu cevabı verdi: "Ben gelinceye kadar onun kalması benim isteğimse, bundan sana ne? Beni takip et!"¹⁰⁶ Böyle

Hikayeler, İsa'nın öğrencilerine hitap ettiği ve bunları yazması için "sevgili öğrenciye" emanet ettiği "veda konuşmaları" da dahil olmak üzere Yahya'nın öğretisinin Petrus'unkinden üstün olduğunu ima edebilir. Bu tür hikayeler, Peter Hristiyanları ile Yahya'nın dinleyicileri olduğunu varsaydığı, "İsa'nın sevdiği öğrenciyi" manevi akıl hocaları olarak gören sözde Johannine Hristiyanları arasındaki rekabeti - ancak mutlaka bir karşıtlığı değil - akla getiriyor. Bu tür hikayeler ve çeşitli liderler ve gruplar arasında ortaya çıkan farklılıklar, güç mücadelelerinden daha fazlasını içerir: Hristiyan inancının özünü içerir. Hikayelerin de gösterdiği gibi, asıl soru İsa kimdir ve onun hakkındaki "müjde" (iyi haber) nedir? Her grubun kendi koruyucu havarisini "müjdeyi" en iyi anlayan kişi olarak nitelendirmesi şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, örneğin, "gnostik" Meryem İncili bile, diğer birçok İncil gibi, baş havarisinin (bu durumda Mecdelli Meryem'in) nasıl "Rab"den doğrudan vahiy aldığını anlatır ve İsa'nın ona öğretme yetkisi verdiğini iddia eder.¹⁰⁷ Yuhanna'nın Petrus ve "sevgili öğrenci" hakkında yazdıkları, Yuhanna'nın Petrus'la ilgili öğretiyi kabul ettiğini ve hatta kendi müjdesini "sizin buna inanabilmeniz için" yazdığını öne sürer.

--- SAYFA 29 ---

İsa, Tanrı'nın oğludur,"108 kendi öğretisi daha da ileri gitmiştir. Yani, İsa'nın Tanrı'nın mesihi olduğu konusunda Petrus ve Markos'la aynı fikirde olsa da, Yuhanna daha da ileri giderek İsa'nın aslında "Rab ve Tanrı" olduğu konusunda ısrar eder.109 Yahya, bu inancın kendisini diğer Yahudiler arasında ve hatta görünüşe göre İsa'nın takipçilerinin birçoğu arasında radikal olarak damgaladığını biliyor olmalı. Bilgin Louis Martyn, John'un kendisinin ve çevresinde onun inancını paylaşılanların, onun çevresinde yer alan kişiler arasında radikal olduğunu öne sürüyor. "[İsa'yı] Tanrı yaptığı" gerekçesiyle küfürle suçlandı ve zorla evlerindeki sinagogdan kovuldu.110 Yuhanna, müjdesinde, İsa'nın kör bir adamı iyileştirdiği mucizevi hikâyeyi kendi durumları için bir benzetmeye dönüştürerek bu durumu dramatize ediyor.111 Kendisi ve iman kardeşleri adına konuşan Yuhanna, cemaatin geri kalanı kör kalırken Tanrı'nın gözlerini gerçeğe açması olduğunu söyleyerek itiraz etti. Kör doğmuş bir adam, "yere tükürdü, tükürüğüyle çamur yaptı ve bunu adamın gözlerine sürdü ve ona, 'Git ve Siloam havuzunda yıkan' dedi.' Sonra gitti, yıkandı ve görmeye başladı."112 Ama adamın "görmeye" geldiği şey, diğerlerinin reddettiği İsa'nın ilahi gücüydü; dolayısıyla Yuhanna şöyle diyor: "Yahudiler, İsa'nın Mesih olduğunu itiraf eden herkesin sinagogdan atılması konusunda zaten anlaşılmışlardı."115 Her ne kadar adamın ebeveynleri -ve dolayısıyla Yuhanna'nın ima ettiği daha yaşlı bir nesil- İsa'nın gücünü kabul etmeye cesaret edemiyordu çünkü "Yahudilerin" onları kovmasından korktuklarını söylüyordu, adam gözleri açılmış olan kişi, İsa'ya ("Rab, inanıyorum") imanını itiraf ederek ve ona tapınarak sinagog liderlerine meydan okudu.114 Bu nedenle Yahya'nın anlatımı, dolaylı olarak İsa'yı ve onun hayatları iyileştirme ve değiştirme gücünü kendi zamanına yerleştirir. Bu hikaye, doğuştan kör olan adamın sinagogdan atılma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu göstererek, Yahya'nın ve iman kardeşlerinin deneyimlerini yansıtır. Onlar da artık "kör doğmuş" olduklarından, İsa sayesinde "görebilirler". Kendi halkları tarafından reddedilmek pahasına da olsa, Yahya'nın takipçileri, İsa'nın hikayenin sonundaki sert, ironik sözlerini duyunca rahatladılar ve minnettar oldular: "Ben bu dünyaya, görmeyenler görsün diye, yargılanmak için geldim; görenler kör olsun diye."115 İsa kurtuluşu yalnızca kendisinin sunduğunu söylüyor: "Benden önce gelenlerin hepsi hırsız ve eşkiyaydı. ... Ben kapıyım; Benim aracılığım ile giren herkes kurtulacaktır."116 Böylece Yahya'nın İsa'sı, müritlerinden oluşan çevresini, "dünyanın" nefret etmesine rağmen, yalnızca kendilerinin Tanrı'ya ait olduğu konusunda teselli eder. Reddedilmeyle teşvik edilen ancak din değiştirmeye kararlı olan Yahya, kendisi gibi İsa'yı takip eden birçokları da dahil olmak üzere Yahudi kardeşlerine meydan okur. Çünkü Yahya, İsa'yı yalnızca bir peygamber, bir haham veya hatta İsrail'in gelecekteki kralı olarak görenlerin, haksız olmasalar da yine de onun tam "ihtişamına" karşı kör olduklarına inanır. Daha radikal bir vizyon -sonunda onu diğer Yahudilerden ve hatta İsa'nın diğer Yahudi takipçilerinden uzaklaştıran bir görüş. Yuhanna, İsa'nın sadece İsrail'in gelecekteki kralı, mesih ve Tanrı'nın oğlu olduğunu değil, aynı zamanda "Musa'dan daha büyük" ve İbrahim'den daha yaşlı olduğunu söyler. sizi gönderdi");118 dolayısıyla İsa, insan biçiminde tezahür eden Tanrı'nın kendisinden başka bir şey değildir.

Yuhanna, kendisinden şüphe duyanları, İsa'nın, ilahi yargıç olarak hareket ederek, gerçeği gören ve onu düşman ve inanmayan bir dünyaya ilan eden bir avuç sadık kişi yerine, Yahudi halkının ana gövdesini oluştursalar bile, bu "iyi haberi" reddedenleri kınayacağı konusunda uyarıyor. Yuhanna'ya göre, "Yahudiler" İsa'nın kendisini (ve dolayısıyla takipçilerini) deli veya cinli olarak görüyorlar. Yuhanna, tıpkı "kendini Tanrı yaptığı" için İsa'yı öldürmek istedikleri gibi, bu tür bir küfüre inandıkları için takipçilerinden nefret edecekleri ve onu öldürmek isteyecekleri konusunda uarmaktadır: "Sizi kim öldürürse, Tanrı'ya hizmet ettiğini düşünecektir."119 Ancak Yuhanna, İsa'nın takipçilerine, Tanrı'nın çok farklı yargıladığı konusunda güvence verir: "Ona (İsa'ya) inanan kınanmaz; ama inanmayan kişi zaten mahkum edilmiştir, çünkü o, Tanrı'nın biricik Oğlu'nun ismine inanmamıştır. Tanrı."120 Yahya için İsa, krallığın elçisinden, hatta gelecekteki kralından da fazlası oldu: İsa'nın kendisi mesaj oldu. Yahya'nın, Markos'un, Thomas'ın ya da diğerlerinden herhangi birinin mesajını duyan biri nasıl

--- SAYFA 30 ---

bu konuda - neye inanacağınıza karar verin? Çeşitli Hristiyan gruplar, belirli bir havari veya öğrenciye bağlılıklarını ilan ederek ve onun (ve bazen Meryem'in bir öğrenci olduğunu iddia eden bazı kişiler için) manevi kurucuları olduğunu iddia ederek öğretilerini doğruladılar. MS 50 ila 60 gibi erken bir tarihte, Pavlus, farklı grupların üyelerinin, örneğin, John'un yanı sıra Petrus, Matta, Tomas ve Mecdelli Meryem de dahil olmak üzere çeşitli havariler hakkında hikayeler yazanlar için "Ben Pavlus'tanım" veya "Ben Apollos'tanım"¹²¹ demelerinden şikayetçi olmuştu; bu nedenle, Yuhanna Petrus'u bir lider olarak kabul ederken, o şunda ısrar eder: "sevgili öğrenci" manevi anlayışta Petrus'u geride bıraktı. Diğer grupların da diğer müritler için benzer iddialarda bulunduğu farkındadır. Örneğin, koruyucu havarileri Thomas'ın Petrus'tan daha fazlasını anladığını iddia eden Thomas Hristiyanları biliyor gibi görünüyor. Yuhanna'nın müjdesi, Tanrı'nın İsa'daki varlığı konusunda Thomas'la aynı görüşteymiş gibi görünse de, sonunda Yuhanna, bu Thomas Hristiyanlarının ne kadar hatalı olduklarını göstermek için Thomas hakkında üç anekdot anlatır. Yuhanna'nın müjdesi, Thomas'ın yaptığı gibi, Yaratılış kitabının ilk bölümünün açılışını hatırlayarak başlıyor; zamanın başlangıcından bu yana, ilahi ışığın, "tüm insanların ışığının" parladığını söylüyor: Başlangıçta [Yar. t:l] sözdü ve söz Tanrı'yla birlikteydi ve söz Tanrı'ydı. . . onda var olan şey hayattı ve hayat tüm insanların ışığıydı."¹²² Ancak John'un sonraki satırları, Thomas'ın içimizdeki ilahi imge aracılığıyla Tanrı'ya doğrudan erişime sahip olduğumuz yönündeki iddiasını tamamlamak değil, reddetmek niyetinde olduğunu gösteriyor; çünkü John hemen ilahi ışığın dünyanın içine daldığı derin karanlığa nüfuz etmediğini ekler - üç kez! onu kavramadı."¹²⁵ (Burada "ele geçirmek" anlamına gelen Yunanca katalambanein fiili, İngilizce "yakalamak" fiili gibi çift anlamlıdır. Ayrıca, ilahi ışık dünyaya gelmiş olmasına rağmen "ve dünya onun aracılığıyla yaratılmış olsa da, dünya onu tanımadı."¹²⁴ Yuhanna daha sonra şunu ekler: Bu ışık "kendine geldiğinde, kendi -Tanrı'nın halkı, İsrail- onu almamıştır."¹²⁵ Dolayısıyla, çünkü ilahi ışık "dünyadakiler" için mevcut değildi, sonunda "söz insan oldu ve aramızda yaşadı"¹²⁶, böylece bazı insanlar şimdi Yuhanna'nın yaptığı gibi muzaffer bir edayla şöyle diyebilir: "Onun ihtişamını gördük [Yunanca terim İbranice kabod, "parlama" veya "parlaklık" anlamına gelir], Baba'nın biricik oğlunun ihtişamını gördük."¹²⁷ Böylece görünmez Tanrı, eşsiz bir anda görünür ve elle tutulur hale geldi. Daha sonra Yahya'ya atfedilen bir mektup şunu beyan eder: "[Onu] gözlerimizle gördük ve [ona] ellerimizle dokunduk!"¹²⁸ Ancak, Thomas'ın yaptığı gibi, İsa'ya benzediğimizi (ya da olabileceğimizi) iddia eden herkese, Yuhanna kesinlikle hayır diyor: İsa benzersizdir ya da, Yahya'nın onu çağırmayı sevdiği gibi, "tek doğan" ya da "türünün tek örneği"¹²⁹ - çünkü o, Tanrı'nın tek bir oğlu olduğu ve sizden ve benden farklı olduğu konusunda ısrar etmektedir. Yuhanna, İsa'nın yalnızca yüce bir konuma yükseltilmiş bir insan ("mesih", "Tanrı'nın oğlu" veya "insan oğlu") değil, aynı zamanda Tanrı olduğunu söyleyerek diğer üç Yeni Ahit müjdecisinden daha ileri gidiyor.

kendisi insan biçimindedir ve Yaratılış 1:26'nın öğrettiği gibi, muhtemelen insanların Tanrı'nın benzerliğinde yaratıldığını kabul etse de, insanlığın Tanrı'yı bilmek için doğuştan bir kapasiteye sahip olmadığını ileri sürer. Yuhanna'nın müjdesinin yaptığı ve Hristiyanların çoğunluğunu daima ikna etmeyi başardığı şey, yalnızca İsa'ya inanarak ilahi gerçeği bulabileceğimizi iddia etmektir. Bu iddia Yuhanna'nın birincil kaygısı olduğundan, onun İsa'sı Markos, Matta ve Luka'da yaptığı gibi etik ve kıyamet öğretileri sunmaz; "Dağda vaaz" vermez, nasıl hareket edileceğini öğreten benzetmeler yapmaz, zamanın sonuna dair kehanetlerde bulunmaz. Bunun yerine, Yuhanna'nın müjdesinde -ve yalnızca bu müjdede- İsa sürekli olarak ilahi kimliğini ilan eder ve Yeni Ahit bilginlerinin "Ben benim" dedikleri sözlerle konuşur: "Ben yolum; ben gerçeğim; ben ışığım; ben ışığım."

--- SAYFA 31 ---

asma; Ben yaşam suyuyum" - en derin ihtiyaçlarımızı tek başına karşılayan ilahi kaynağa ilişkin tüm metaforlar. Yuhanna'nın İsa'sının öğrencilerinden istediği şey, onların inanmalarıdır: "Siz Tanrı'ya inanırsınız; bana da inanın."130 Daha sonra inananlarla samimi bir şekilde konuşarak, onları "birbirinizi benim sizi sevdiğim gibi sevin" diye teşvik eder.151 İsa onlara, bu güçlü karşılıklı destek duygusunun, birlikte dışarıdan gelen nefret ve zulme maruz kaldıklarında inananları ayakta tutacağını söyler.132 Şimdi Yahya'nın mesajının Tomas'ınkiyle nasıl çeliştiğini görebiliriz. Thomas'ın İsa'sı her öğrenciye içteki ışığı keşfetmeleri için talimat verir ("ışıklı bir kişinin içinde ışık vardır")133 fakat Yuhanna'nın İsa'sı şunu beyan eder: bunun yerine "Ben dünyanın ışığıyım" ve "bana gelmeyen karanlıkta yürür" der.134 Thomas'ta İsa öğrencilerine "sizler krallıktansınız ve ona geri döneceksiniz" der ve onlara "biz ışıktan geldik" demeyi öğretir; ancak Yuhanna'nın İsa'sı "yukarıdan" gelen tek kişi olarak konuşur ve dolayısıyla herkesten önce haklı önceliğe sahiptir: "Siz aşağıdansınız; Ben yukarıdan geliyorum. . .Yukarıdan gelen, her şeyden önce gelendir."135 Yalnızca İsa Tanrı'dandır ve yalnızca O, Tanrı'ya erişim sunar. Yuhanna, kişinin İsa'ya inanması, İsa'yı takip etmesi, İsa'ya itaat etmesi ve yalnızca onu Tanrı'nın tek oğlu olarak kabul etmesi gerektiğini tekrarlamaktan asla yorulmaz. Biz onun "ikizi" değiliz, hatta (hatta potansiyel olarak) onun eşiti bile değiliz; onu takip etmeli, ona inanmalı ve ona şahsen Tanrı olarak saygı duymalıyız: bu nedenle Yuhanna'nın İsa'sı şunu beyan eder: "İnanmadığınız sürece, günahlarınızla öleceksiniz, Ben oyum."156 Yuhanna, İsa'dan o kadar farklıyız ki kurtuluş için tek umudumuzun o olduğunu söylüyor. İsa bizim gibi olsaydı, "günah içinde ölmekte olan bir insan ırkını kurtaramazdı." Yahya'ya umut veren şey, İsa'nın bizi günahattan ve sonsuz lanetten kurtarmak için bir kefaret kurbanı olarak dünyaya indiği ve sonra -bedensel olarak- ölümden dirildiğine olan inancıdır. Yuhanna'nın söylediği gibi, İsa'nın vaftizinin öyküsü Markos'ta olduğu gibi doruğa ulaşmaz. İsa Tanrı'nın krallığının gelişini duyurur, ancak Vaftizci Yahya İsa'nın geldiğini duyurduğunda: "İşte, dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı'nın kuzusu!"137 Tanrı'ya yaklaşmak için "sudan ve ruhtan yeniden doğmalıyız"138 - vaftizle alınan ruhsal yaşam doğaüstü beslenmeyi gerektirir; Benim bedenimi yiyip kanımı içenler sonsuz yaşama sahip olacaklar ve ben onları son günde dirilteceğim, çünkü benim bedenim gerçek yiyecek ve kanım gerçek içecek.139 İsa, inananların, İsa'nın ölümünü ve dirilişini kutlayan kutsal ekmek ve şarap yemeğine katılmak için bir araya gelmeleri durumunda, sonsuz yaşama erişim olanağı sunuyor. Markos, Matta ve Luka, Tomas'tan yalnızca "şüpheli" biri olarak söz ediyor; yani İsa'nın kim olduğunu veya ne yaptığını anlayamayan kişi. diyor ve diğer havarilerin ifadelerini reddediyor. Yahya daha sonra dirilen İsa'nın kendisini azarlamak için nasıl şahsen Thomas'a görüldüğünü ve onu diz çöktürdüğünü anlatır. Bundan, çoğu Hristiyanın yaklaşık iki bin yıl boyunca yaptığı gibi, Thomas'ın özellikle kalın kafalı ve sadakatsiz bir öğrenci olduğu sonucuna varabiliriz - ancak Yuhanna'nın Hristiyan çağdaşlarının çoğu Thomas'a saygı duyuyordu.

İsa'nın "gizli sözleri"nin emanet edildiği olağanüstü elçi. Akademisyen Gregory Riley, John'un, Thomas Hristiyanlarını ve onların öğretilerini küçümsemek gibi pratik ve polemik amaçlı bir amaçla Thomas'ı bu şekilde tasvir ettiğini öne sürüyor.140 John'a göre, İsa, kanıt talep etmeden "görmeyen ama yine de inananları" övüyor ve gerçeği kendi deneyimine dayanarak doğrulamaya çalıştığı için Thomas'ı "inançsız" olarak azarlıyor. Yuhanna, Thomas'a daha sonra çoğu Hristiyanın zihninde yer edecek olan "Şüpheli Thomas!" imajını empoze eden üç anekdot sunuyor. İlkinde, Tomas, İsa'nın, Lazarus'u ölümden diriltmek için Yahudiye'ye doğru gideceğini söylediğini duyunca ona inanmaz ve "umutsuz sözler söyler: 'Bırak gidelim, biz de onunla birlikte ölelim.'"141 Böylece Yuhanna, Thomas'ı bir

--- SAYFA 32 ---

İsa'yı inançsızlıkla dinleyen, onun da herkes gibi sadece bir insan olduğunu sanan kişi. İkinci bölümde İsa, ölümünü önceden tahmin ederek öğrencilerini Tanrı'ya ve kendisine güvenmeye teşvik eder ve "sizin için bir yer hazırlayacağına" ve onlara Tanrı'ya giden yolu göstereceğine söz verir, çünkü kendi dediği gibi, "nereye gittiğimi biliyorsunuz ve yolu biliyorsunuz." cevap olarak, Yahya'nın İsa'sı bu cahil ve kalın kafalı öğrenciye, Yahya'nın, İsa'nın ne kadar eşsiz olduğunu anlayamayan herkese söylemek istediğine inandığım şeyi duyuruyor: "İsa, [Thomas'a] şöyle dedi: 'Yol, gerçek ve yaşam benim; benim aracılığım dışında hiç kimse Baba'ya gelemmez.'"143 Üçüncü bölümde İsa, ölümünden sonra Thomas'ı azarlamak için geri döner. Luka, çarmıha gerildikten sonra dirilen İsa'nın "onbirlere"144 görüldüğünü belirtir ve Matta onun "onbir havarilere"145 -Yahuda İskariyot hariç hepsi- görüldüğünü ve kutsal ruhun gücünü "onbirlere" verdiğini kabul eder. Ancak John'un açıklaması farklıdır. John bunun yerine şunu söylüyor: "'İkiz' olarak adlandırılan Thomas... İsa geldiğinde onlarla birlikte değildi."146 John'a göre, Thomas'ın kaçırdığı buluşma çok önemliydi; çünkü İsa on öğrenciyi kutsayarak selamladıktan sonra, onları resmi olarak havarileri olarak atadı: "Baba beni nasıl gönderdiyse, ben de sizi öyle gönderiyorum." Sonra kutsal ruhun gücünü iletmek için "onların üzerine üfledi"; ve son olarak günahları bağışlama veya onları alıkoyma yetkisini onlara devretti.147 Hikayenin anlamı açıktır: Bu toplantıyı kaçıran Thomas bir havari değildir, kutsal ruhu almamıştır ve diğerlerinin doğrudan dirilen Mesih'ten aldığı günahları bağışlama gücünden yoksundur. Dahası, Thomas'a İsa'yla karşılaşmalarını anlattıklarında, o, Yuhanna'nın tanımlamasında, kendisini sonsuza kadar işaretleyen şu sözlerle yanıt verir: Şüpheli Thomas olarak: "Ellerindeki çivilerin izini görmedikçe ve parmağımı çivilerin izine ve elimi onun böğrüne koymadıkça inanmayacağım." Bir hafta sonra, dirilen İsa yeniden ortaya çıkar ve bu heyecan verici sahnede Yuhanna'nın İsa'sı, Thomas'ı inançsız olduğu için azarlar ve ona inanmasını söyler: "İnançsız olmayın, inanın." Sonunda, bunalıma giren Thomas teslim olur ve kekeleyerek itirafta bulunur: "Rabbim ve Tanrım!"148 Yuhanna için bu sahne son darbedir: Sonunda Thomas anlar ve İsa diğer cezalandırılmış havarileri uyarır: "Gördüğünüz için mi inandınız? Ne mutlu görmemiş ama yine de inananlara."149 Böylece Yuhanna tüm okuyucularını, kendileri için doğrulayamayacakları bir şeye, yani kendisinin bildirdiği müjde mesajına inanmaları gerektiği konusunda uyarır. Kendisini tanık olarak ilan ederse150 ya da Tanrı'nın gazabıyla yüzleşecektir. John bu sahneyi yazarken biraz tatmin olmuş olabilir; çünkü burada Thomas'ın, Yuhanna'nın kendi müjdesinin gerçeği olarak gördüğü şeyi itiraf etmek için deneyimsel hakikat arayışından - "inançsızlığından" vazgeçtiğini gösteriyor: mesaj Thomas Hristiyanları tarafından kaybolmayacaktır. İsa'yı farklı görenlere hitap eden Yuhanna, tavizsiz inancını ısrarla vurguluyor: Yalnızca İsa'ya inanmak kurtuluşu sağlar. Yuhanna, kulak verenlere büyük bir ödül vaat ediyor: günahların bağışlanması, Tanrı'nın halkıyla dayanışma ve ölümü yenme gücü. Yuhanna, Tomas'ın gizemli sözlerinin yerine, İsa'nın hayatı, ölümü ve gelişile ilgili hikaye aracılığıyla ortaya çıkan basit bir formül sunuyor.

diriliş: "Tanrı sizi seviyor; iman edin ve kurtulun." John, Hristiyanların binlerce yıldır sevdiği ve yeniden anlattığı anlatı sahnelerine şunu ekliyor: Kana'daki düğün; Nicodemus'un İsa ile gece karşılaşması; İsa bir kuyu başında Samiriyeli bir kadınla tanışıyor ve ondan su istiyor; Pilatus mahkumuna "Gerçek nedir?" diye sorar; çarmıha gerilen İsa'nın "sevgili öğrencisine" annesine bakmasını söylemesi; "Şüpheli Thomas"la karşılaşma ve Mecdelli Meryem'in dirilen İsa'yı bahçıvanla karıştırması. John elbette galip geldi. İkinci yüzyılın sonlarına doğru, bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, kilise lideri Irenaeus'un yanı sıra Küçük Asya ve Roma'daki bazı Hristiyanlar, onun müjdesini desteklediler ve bu müjdenin, kendisinden sonraki çoğu Hristiyan gibi Irenaeus'u "sevgili mürit" olarak tanımladığı "Zebedi'nin oğlu havari Yahya"nın yetkisini taşıdığını ilan ettiler.151 O zamandan günümüze, Hristiyanlar zulümle tehdit edildi veya düşmanlıkla veya düşmanlıkla karşılandı Yanlış anlamalar, çoğu zaman Yahya'nın "dünya" tarafından nefret edilmelerine rağmen Tanrı tarafından benzersiz bir şekilde sevildiklerini beyan etmesiyle teselli bulmuşlardır. Ve zulmün yanı sıra,

--- SAYFA 33 ---

Yuhanna'nın müjdesinin "dünya" ile İsa'nın "kendisinin" dediği kişiler arasında çizdiği sınırlar, sayısız Hristiyan kurtuluş güvencesine dayanan grup dayanışmasının temelini sunmuştur. Ancak Thomas'ın müjdesinin keşfi bize, diğer ilk Hristiyanların "müjde" konusunda oldukça farklı anlayışlara sahip olduklarını gösteriyor. Çünkü Yuhanna'nın dini açıdan yetersiz bularak reddettiği şey -ilahi olanın tüm varlıkların içinde "ışık" olarak ikamet ettiği inancı- Thomas'ın müjdesinin ilan ettiği gizli "iyi habere" çok benzer.¹⁵² Bugün Thomas İncili'ni okuyan pek çok Hristiyan, ilk başta bunun tamamen yanlış olduğunu ve haklı olarak sapkın olarak adlandırıldığını varsayar. Ancak Hristiyanların küçümseyici bir şekilde gnostik ve sapkın olarak adlandırdığı şeylerin bazen Hristiyan öğretisinin bize yabancı olan biçimleri olduğu ortaya çıkıyor; tam da Yuhanna gibi Hristiyanların aktif ve başarılı muhalefeti nedeniyle yabancı. Peki Yahya nasıl galip geldi? Bu soruyu cevaplamak için ilk nesil okuyucularının karşılaştığı zorluklara bakalım. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ~ TANRI'NIN SÖZÜ MÜ, İNSAN SÖZLERİ Mİ? Gnostik İncilleri yazdıktan yaklaşık bir yıl sonra, harika bir Ekim öğleden sonrasında San Francisco'daki Zen Merkezi'nde Roshî'nin konuğu olarak Benediktin keşişi Kardeş David Steindl-Rast ile birlikte çay içerken oturuyorduk. Adı Richard Baker olan Amerikalı Roshî, gençliğinde Boston'dan Kyoto'ya nasıl gittiğini, orada bir Budist manastırına girdiğini ve Zen ustası Shunryu Suzuki Roshî'nin öğrencisi olduğunu anlattı. "Ama" - güldü - "Thomas'ın İncili'ni bilseydim, Budist olmak zorunda kalmazdım!" O sabah Zen öğrencilerine Havarilerin İnci'nin kısa ve öz bir açıklamasını sunan Kardeş David başını salladı. Thomas ve diğer bazı alışılmışın dışında İncillerin Hristiyan mistik yazıları olabileceğini kabul etti, ancak bunların esas olarak kilisenin sunduğundan farklı olmadığı konusunda ısrar etti: "Bu metinlerde, Aziz Teresa veya Aziz Haçlı Yahya gibi kilisenin büyük mistiklerinin yazılarında bulamayacağınız hiçbir şey yoktur." Kabul etmediğimi söyledim. İlk olarak, Avila'lı Teresa ve Haçlı John -on dördüncü yüzyılın Alman mistiği Jacob Boehme ve kafir olarak kınanan ve aforoz edilen onun gibi diğerleri hakkında hiçbir şey söylememek gerekirse- manastır amirlerine verdikleri "vahiylerin" ortodoks öğretiye uyması -ya da uyuyormuş gibi görünmesi- gerektiğinin son derece farkındaydılar. Hristiyan mistikler, Yahudi ve Müslüman muadilleri gibi, kendilerini Tanrı ile özdeşleştirmemeye her zaman dikkat etmişlerdir. Ancak Thomas'ın İncili, kişinin Tanrı'ya olan yakınlığını tanımasının, Tanrı'nın krallığının anahtarı olduğunu öğretir. Londra'nın baş hahamı'nın on üçüncü oğlu olan dikkat çekici modern bilim adamı Theodor Gaster, Yahudi mistiklerinin Tanrı ile ilişkiden söz etmeye dikkatli olduklarını ancak özdeşleşmeden bahsetmediklerini gözlemledi: "Yahudi mistik, Martin Buber ile birlikte 'Ben ve Sen' diyebilir, ancak asla T'im Sen diyemez, ki bu da Hint din öğretisinde örneğin tat thvam asi [kelimenin tam anlamıyla, 'Sen o'sun'] ifadesinde olduğu gibi kabul edilebilir."¹ Ortodoks Yahudiler ve Elbette Hristiyanlar Tanrı ile bizim aramızdaki yakınlığı hiçbir zaman bütünüyle inkar etmediler. Ancak liderleri, insanların Tanrı'yı kendi başlarına arayabilecekleri süreci caydırmaya veya en azından sınırlamaya eğilimlidir. Bazı insanların bu şekilde yetiştirilmesinin nedeni bu olabilir.

--- SAYFA 34 ---

Bugün Hristiyanlar ve Yahudiler Batı geleneğinde bulamadıklarını tamamlamak için başka yerlere bakıyorlar. Elli yılı aşkın bir süredir Sistersiyen keşişi olan, Spencer, Massachusetts'teki St. Joseph Manastırı'nın eski başrahibi Peder Thomas Keating bile, Çağdaş bilimin yanı sıra Budist ve diğer bilgelik gelenekleriyle diyalog yoluyla, Merkezleme Duası adını verdiği eski uygulamayı derinleştirmenin yollarını aradı. Fr. Keating, Budist meditasyon uygulamasının belirli unsurlarının, ilahi gerçeği keşfetmenin başka deneysel yollarını sunarak Hristiyan geleneğini tamamladığını buluyor. 1940'ların en çok satan kitabı Yedi Katlı Dağ'ı yazan ünlü keşiş Thomas Merton, Keating gibi bir Trappist, benzer şekilde Budist geleneğini araştırmıştı. Böylece bazı sadık Hristiyanlar bile Tanrı'yı arama dürtüsünün tek bir geleneğin kıyılarını aştığını fark ettiler. Fakat gördüğümüz gibi, İsa'nın ölümünden sonraki bir yüzyıl içinde, onun en sadık takipçilerinden bazıları, geniş bir yelpazedeki Hristiyan kaynaklarını hariç tutmaya kararlıydı; diğer dini geleneklerden ödünç alma bir yana, yine de gördüğümüz gibi, bu sıklıkla oluyordu. Peki bu ilk kilise liderleri neden ve hangi koşullar altında hareketin hayatta kalması için bunun gerekli olduğuna inanıyorlardı? Ve Yuhanna İncili'nin açıkladığı gibi, İsa'yı "Tanrı'nın biricik oğlu" ilan edenler daha sonraki geleneğe hakim olurken, Thomas'ın öğrencileri hem kendilerini hem de İsa'yı "Tanrı'nın çocukları" olarak tanımaya teşvik eden diğer Hristiyan vizyonları neden bastırıldı? Geleneksel olarak Hristiyan teologlar, "Kutsal Ruh'un kiliseyi tüm hakikate yönlendirdiğini" beyan etmişlerdir; bu ifade genellikle hayatta kalanların doğru olması gerektiği anlamında alınır. Bazı din tarihçileri, bilim tarihinde olduğu gibi Hristiyan tarihinde de zayıf, yanlış fikirlerin erkenden yok olup gittiğini, güçlü ve geçerli olanların ise hayatta kaldığını ima ederek bu kanaati rasyonelleştirdiler. Önde gelen bir Yeni Ahit bilgini ve Roma Katolik Sulpisyan papazı olan merhum Raymond Brown, bu bakış açısını açıkça ifade etti: Ortodoks Hristiyanların reddettiği şey yalnızca "ikinci yüzyılın saçmalıklarıydı" ve şunu ekledi: "hâlâ saçmalık."² Ancak bu tür polemikler bize ilk kilise liderlerinin Hristiyan öğretisinin temel ilkelerini nasıl ve neden ortaya koydukları hakkında hiçbir şey anlatmıyor. Ne olduğunu anlamak için MS 100 ila 200 yılları arasındaki kritik yıllarda imanlıların karşı karşıya kaldığı belirli zorluklara ve tehlikelere ve Hristiyan geleneğinin mimarları haline gelenlerin bu zorluklarla nasıl başa çıktıklarına bakmamız gerekir. Yuhanna ve Thomas İncilleri'nin yazılmasından yaklaşık seksen yıl sonra, yaklaşık 190 yılında (ya da Tertullian ve çağdaşlarının söyleyebileceği gibi, İmparator Commodus döneminde) Kuzey Afrika'nın liman kenti Kartaca'da yaşayan Afrikalı din değiştirmiş Tertullian, Hristiyan hareketinin yeni üyelerden oluşan kalabalıkları kendine çektiğini ve yabancıların alarma geçtiğini kabul etti: Çılgılık, Devletin Hristiyanlarla dolu olduğu, tarlalarda, tarlalarda oldukları yönünde. adalardaki şehirler; ve [dışarıdakiler], sanki bir felaket varmış gibi, her yaştan ve her koşuldan, hatta yüksek rütbeden hem erkek hem de kadınların Hristiyan inancını ilan edeceklerinden yakınıyorlar.³ Tertullian, Hristiyan olmayan çoğunluğun çılgın şüpheleriyle alay etti ve yargıçları onlara inandıkları için kınadı:

Kötülük canavarları olarak adlandırıyoruz ve küçük bir çocuğu öldürüp yediğimiz kutsal bir ritüeli uygulamakla suçlanıyoruz; Ziyafetten sonra enest ilişki yaşarken, pezevenklerimiz olan köpekler, şehvetlerimizi tatmin etmek için ışıkları söndürür ve bize utanmaz karanlığı verirler. İnsanların sürekli olarak suçladığı şey budur, ancak siz gerçeği bulmak için hiçbir zahmete girmiyorsunuz. . . . Sen Hristiyan'ın her türlü suçu işleyebileceğini, tanrıların, tanrıların düşmanı olduğunu düşünüyorsun.

--- SAYFA 35 ---

kanunların, iyi ahlakın ve her türden imparatorun imparatoruydu.⁴ Tertullianus, doğduğu şehir olan Afrika'dan İtalya'ya, İspanya'ya, Mısır'a ve Küçük Asya'ya kadar imparatorluğun her yerinde ve Almanya'dan Galya'ya kadar olan eyaletlerde Hristiyanların ara sıra ortaya çıkan şiddet olaylarının hedefi haline gelmesinden rahatsızdı. Romalı yargıçlar çoğu zaman bu olayları görmezden geldiler ve bazen bunlara katıldılar. Örneğin Küçük Asya kıyısındaki Smyrna şehrinde kalabalıklar "Ateistleri yakalayın!" din değiştiren Germanicus'u linç etti ve yetkililerin tanınmış bir piskopos olan Polycarp'ı tutuklayıp derhal öldürmesini talep etti (başarıyla).⁵ Dışarıdan gelenlerin gördükleri, büyük ölçüde hangi Hristiyan gruplarla karşılaştıklarına bağlıydı. Modern Türkiye'de Bithynia valisi Pliny, grupların yıkıcıları barındırmasını engellemeye çalışırken, askerlerine Hristiyan olmakla suçlanan kişileri tutuklamalarını emretti. Askerleri bilgi toplamak için her ikisi de köle olan iki Hristiyan kadına işkence yaptı ve bu tuhaf tarikatın üyelerinin "belirli bir günde şafaktan önce düzenli olarak bir araya gelerek İsa'ya bir tanrı gibi ilahi söylemek için bir araya geldiklerini" ortaya çıkardı. Her ne kadar insan eti ve kanı yedikleri söylentileri dolaşsa da Pliny onların aslında sadece "sıradan, zararsız yiyecekler" yediklerini fark etti. İmparator Traianus'a, gerçek bir suça dair hiçbir kanıt bulamamasına rağmen, "Onların götürülüp idam edilmesini emrettim; çünkü ne itiraf ederlerse etsinler, inatçılıklarının ve sarsılmaz inatçılıklarının cezasız kalmaması gerektiğine inanıyorum."⁶ Ancak yirmi yıl sonra Roma'da şehir valisi Rusticus, kendisine bir tarikat üyesinden çok bir felsefe semineri gibi görünen beş Hristiyan'dan oluşan bir grubu sorguya çekti. Öğrencileri ile birlikte mahkemeye çıkarılan filozof Justin Martyr, "Hristiyan felsefesini" tartışmak için "Timothy hamamlarının üzerindeki" Roma'daki dairesinde benzer düşüncelere sahip inananlarla buluştuğunu valiye itiraf etti.⁷ Bununla birlikte Rusticus da Pliny gibi ihanetten şüpheleniyordu. Justin ve öğrencileri, tanrılara kurban sunma emrini reddettiklerinde, onları dövdürdü, sonra da kafalarını kestiler. Justin'in ölümünden 30 yıl sonra, Hristiyanlardan nefret eden Celsus adlı başka bir filozof, onların hareketlerini ortaya koyan ve bazılarını Attis ve Kybele gibi ruhların ele geçirdiği yabancı tanrıların çılgın gözlü müritleri gibi davranmakla suçlayan The True Word adlı bir kitap yazdı. Celsus, diğerlerinin büyücüler gibi büyü sözler ve büyüler yaptığını öne sürdü; bazıları ise birçok Yunanlı ve Romalının Yahudilerin barbar, Doğu gelenekleri olarak gördüğü şeyleri takip ediyordu. Celsus ayrıca, kırsal kesimdeki büyük mülklerde Hristiyan yün işçilerinin, ayakkabı tamircilerinin ve çamaşırcı kadınların, kendisinin söylediğine göre "üstlerinin huzurunda konuşmaktan genellikle korkan" insanların, yine de İsa'nın nasıl mucizeler yarattığını ve öldükten sonra mezardan nasıl dirildiğini dinlemek için safları -köleleri, çocukları ve "aptal kadınları"- büyük evlerden atölyelerine topladığını bildirdi.⁸ Saygın vatandaşlar arasında, Hristiyanlar da aynı şiddet şüphelerini uyandırdılar, özellikle arkadaşlarının veya akrabalarının buralara çekilmesinden korkanlar tarafından, gizli tarikatlara hala saygı duyulan karışıklığa ve siyasi aşırılığa. Erken Hristiyanlığın çeşitli biçimlerine rağmen -ve belki de onlardan dolayı- hareket hızla yayıldı; öyle ki, ikinci yüzyılın sonuna gelindiğinde, onları durdurma çabalarına rağmen, Hristiyan gruplar imparatorluğun her yerinde hızla çoğalıyordu. Tertullianus yabancılara şöyle övünüyordu: "

sizin tarafınızdan ne kadar biçilirsek o kadar çoğalırız; Ancak meydan okuyan retorik, kendisinin ve diğer Hristiyan liderlerin karşı karşıya kaldığı sorunu çözemedi: Düşmanlarına karşı hayatta kalabilmek için bu son derece çeşitli ve yaygın hareketi nasıl güçlendirip birleştirebilirlerdi? Tertullian'ın daha genç çağdaşı olan ve genellikle Lyon piskoposu olarak tanımlanan Irenaeus, Tertullian'ın bahsettiği düşmanlığı önce kendi memleketi İzmir'de (İzmir, günümüz Türkiye'sinde), sonra da Fransa'da yaşamıştı. Irenaeus, Galya'nın (şimdiki Fransa) zorlu taşra kasabası Lyons'ta, Hristiyan grupları bölen huysuzluğa da tanık oldu. Çocukluğunda, düşmanlarının bile Küçük Asya'nın öğretmenini olarak adlandırdığı, öğretmeni Polycarp'ın saygıdeğer piskoposu Polycarp'ın evinde yaşamıştı.¹⁰ Irenaeus, onların dünya çapında birçok küçük gruba dağılmış olduklarını bilmesine rağmen, Polycarp'ın her yerde Hristiyanların olacağına dair umudunu paylaşıyordu.

--- SAYFA 36 ---

kendilerini "evrensel" anlamına gelen Katolik adını verdikleri tek bir kilisenin üyeleri olarak görmeye başladılar.¹¹ Polycarp, bu dünya çapındaki topluluğu birleştirmek için, üyelerini tüm sapkınları reddetmeye çağırdı. Irenaeus'a göre Polycarp, kendi akıl hocası "Rab'bin öğrencisi Yuhanna"nın (geleneklerde Yuhanna İncili'nin yazarı olarak hürmet edilen kişi) bir zamanlar Efes'teki hamamlara gittiğini, ancak kafir olarak gördüğü Cerinthus'u görünce Yuhanna'nın banyo yapmadan hamamdan dışarı fırladığını ve şöyle bağırdığını anlatmaktan hoşlanırdı: 'Hamam yıkılmasın, kaçalım; çünkü Cerinthus'un düşmanı gerçek içeridedir.'" Irenaeus bu hikayeyi tekrarladığında, Polycarp'ın kafirlere nasıl davrandığını gösteren bir hikaye daha ekledi. Etkili ama tartışmalı Hristiyan öğretmen Marcion, piskoposun karşısına çıkıp ona "Beni tanıyor musun?" Polycarp şöyle cevap verdi: "Evet, seni tanıyorum - Şeytan'ın ilk çocuğu!"¹² Irenaeus, bu hikayeleri "havarilerin ve onların öğrencilerinin, gerçeği çarpıtanlarla konuşmaktan bile duydukları dehşeti" göstermek için anlattığını söylüyor.¹⁵ Ancak hikayeleri aynı zamanda Irenaeus'u rahatsız eden şeyi de gösteriyor: Yuhanna İncili'nin yazarı Petrus Hristiyanlarının iddialarını kabul ettikten ve Thomas Hristiyanlarıyla yüzleştikten iki nesil sonra bile hareket çekişmeli ve bölünmüş durumda kaldı. Polycarp'ın kendisi de, "[Hristiyan] adını kötü bir aldatmacayla taşıyan"¹⁴ kişileri suçlamıştı çünkü onların öğrettikleri çoğu zaman kendi öğretmenlerinden öğrendiklerinden farklıydı. Irenaeus ise gerçek Hristiyanlığı uyguladığına inanıyordu, çünkü İsa'nın öğretisini "Rab'bin öğrencisi" olan Yuhanna'dan bizzat duymuş olan Polykarp aracılığıyla kendisini doğrudan İsa'nın zamanına bağlayabiliyordu.¹⁵ Bu öğrencinin Yuhanna İncili'ni yazdığına ikna olan Irenaeus, bu müjdeyi savunan ve onu sonsuza kadar Markos, Matta ve Luka'ya bağlayan ilk kişiler arasındaydı. Rusticus tarafından öldürülen filozof Justin Martyr'in parlak Suriyeli öğrencisi olan çağdaşı Tatianus farklı bir yaklaşım benimsedi: çeşitli müjdeleri, hepsini tek bir metin halinde yeniden yazarak birleştirmeye çalıştı.¹⁶ Irenaeus metinleri olduğu gibi bıraktı ancak yalnızca Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın toplu olarak - ve yalnızca bu müjdelerin - "dört oluşturulmuş müjde" olarak adlandırdığı müjdenin tamamını oluşturduğunu ilan etti. Irenaeus'un inandığı bu metinler, Tanrı'nın insanlığa kurtuluş gönderdiği olayların görgü tanıkları tarafından yazılmıştır.¹⁸ Bu dört müjde kanonu, Irenaeus'un yaşamı boyunca Hristiyan hareketini birleştirme ve sağlamlaştırma kampanyasında güçlü bir silah haline gelecekti ve o zamandan beri ortodoks öğretinin temeli olarak kaldı. Polycarp, Smyrna'daki iman kardeşlerine nezaret edip ders verirken, birlikteliklerinden biri olan Pothinus'u, Kelt Galyası'nın batı iç bölgelerine yerleşmiş olan aynı bölgeden Yunanca konuşan Hristiyanlardan oluşan bir grubu örgütlemek ve birleştirmek için gönderdi. Daha sonra, o zamanlar on altı veya on yedi yaşında olan himayesi altındaki Irenaeus'u Pothinus'la çalışması için gönderdi. Ancak 167 kışında İzmir'de Hristiyanlara karşı halk düşmanlığı patlak verdiğinde, Roma polisi bir arkadaşının taşradaki malikanesinde saklanırken bulunduğu Polycarp'ı tutukladı. Ateizmle suçlanan ve vali tarafından imparatorun dehasına (ailesinin ruhuna) yemin etmesi, İsa'ya lanet etmesi ve "ateistlerden (Hristiyanlar) uzak durun" demesi emredilen Polycarp bunu reddetti. Halkın arasına yürüdü

Stadyumda seksen altı yaşındaki piskopos, düşmanca, gürültülü kalabalığa yumruğunu salladı ve meydan okurcasına "Ateistlerden uzak durun!" diye bağırdı. Daha sonra çırılçıplak soyuldu, bir kazığa bağlandı ve diri diri yakıldı.¹⁹ O sıralarda Roma'yı ziyaret eden Irenaeus, MS 23 Şubat 167'nin tam da öğleden sonra, sevgili öğretmenine neler olduğunu kendisine açıklayan "borazan sesi gibi" bir ses duyduğunu söylüyor. Görgü tanıklarının anlatımlarına göre o (ya da Polycarp'ın başka bir öğrencisi) daha sonra öğretmeninin tutuklanması, sorgulanması ve ölümüyle ilgili etkileyici bir rapor yazdı. On yıl sonra, muhtemelen hâlâ yirmili yaşlarında olan Irenaeus, yaşadığı Lyons'ta ve yaklaşık otuz mil uzaktaki Vienne kasabasında Hristiyanlara yönelik çete şiddetine ilk elden tanık oldu. Kamu yetkilileri, kirli kişiler olarak Hristiyanların hamamlara, pazarlara ve son olarak şehrin tanrıları tarafından korunan tüm halka açık yerlere girmesini yasaklamıştı. Daha sonra, eyalet valisi şehirden uzaklaşınca, "kalabalık serbest kaldı. Hristiyanlar peşlerine düştü ve açıkça saldırıya uğradı. Halk düşmanı muamelesi gördüler, saldırıya uğradılar, dövüldüler ve taşlandılar."²⁰ Şu anda doksanlı yaşlarında olan Piskopos Pothinus, cemaatinin en açık sözlü otuz ila elli üyesiyle birlikte tutuklandı ve işkence gördü. Birçoğu hapse atıldı ve boğuldu. On

--- SAYFA 37 ---

Hıristiyanlar fikirlerini değiştirip vazgeçtiler ancak serbest bırakılmadılar. Hayatta kalan ve hâlâ Hıristiyan olduklarını itiraf edenler, herkesin önünde işkenceye uğramaya ve vahşi hayvanlar tarafından parçalanmaya mahkum edildi. Vali geri döndüğünde ve mahkumlardan bazılarının Roma vatandaşı olduğunu duyduğunda, sözde filozof imparator Marcus Aurelius'a, bunların da diğerleri gibi arenada halka açık bir gösteride mi ölmesi gerektiğini yoksa yurttaşlara her zamanki gibi daha hızlı, daha özel bir ölüm (örneğin kafa kesme) ayrıcalığı mı tanınması gerektiğini sordu. İmparatorun ne cevap verdiğini bilmiyoruz; ancak bu arada tutuklanmaktan kaçmayı başaran dehşete düşmüş Hıristiyanlar, Tanrı'nın gücünün itirafçılara nasıl enerji verdiğine hayret ettiler. Örneğin, duruşmalarında genç asilzade Vettius Epagathus, bağırarak düşmanca bir kalabalığın önünde onları savunma cesaretini gösterdi. İtirazlarından rahatsız olduğu anlaşılan yargıç ona dönüp "Sen de onlardan mısın?" diye sordu. hikayelerini yazan sempatizan, kutsal ruhun ona evet demesi ve onlarla birlikte ölmesi için ilham verdiğini söylüyor.²¹ Tanrı'nın ruhu en azını da doldurdu: Bazıları, köle kız Blandina en acı verici işkenceye dayanarak herkesi hayrete düşürdüğünde acı çekenin Mesih'in kendisi olduğunu söyledi; ve diğerleri, İsa'nın, Sanctus adındaki kölenin çektiği acılar karşısında nasıl zafer kazandığını ve Piskopos Pothinus'un, ölene kadar sarsılmaz cesaretine ilham verdiğini anlattılar. Birçoğu, Lyons'un karanlık ve pis kokulu hapisanesinde birlikte dua ederken kutsal ruhun gücünü deneyimlediklerini ifade etti. Ancak hapsedilen itirafçılar, ziyaretçilerinden Roma'da diğer "ruh dolu" Hıristiyanlara -Romalı yargıçlar tarafından değil, daha da kötüsü, Hıristiyan kardeşleri tarafından- zulmedildiğini duyduklarında müdahale etmeye karar verdiler. Hıristiyanların, Mesih için hayatlarını feda edenlere tanıdıkları özel yetkiyi öne sürerek, Roma piskoposuna bir mektup yazarak, onu "yeni kehanet" adı verilen bir canlanma hareketine katılan, saldırıya uğrayanlarla barışçıl bir şekilde ilgilenmeye teşvik ettiler. Mahkumlar, bir şekilde tutuklanmaktan kurtulan Irenaeus'tan mektuplarını teslim etmek için Roma'ya gitmesini istediler ve o da kabul etti. Irenaeus bize yeni kehanete karşı kendi tutumunu anlatmıyor, ancak muhtemelen bu karizmatik Hıristiyan hareketinin yaklaşık on yıl önce memleketi Küçük Asya'nın (bugünkü Türkiye) kırsal kasabalarında, halk arasında "üçlü" olarak adlandırılan peygamberler Montanus, Maximilla ve Priscilla'nın kutsal ruhla doğrudan iletişim kurduklarını iddia ederek bir kırsal kiliseden diğerine seyahat etmeye başladıkları sırada ortaya çıktığını biliyordu. Üçü gittikleri her yerde vizyonlarını paylaştılar, coşku içinde konuştular ve kendilerinin de vizyon ve vahiy alabilmeleri için diğerlerini oruç tutmaya ve dua etmeye teşvik ettiler. Hareket, Küçük Asya'dan imparatorluğun dört bir yanındaki kiliselere, Afrika'ya, Roma'ya ve Yunanistan'a ve hatta Galya gibi uzak eyaletlere kadar coşku ve muhalefet uyandırarak yayıldı. MS 171'de Asya'daki Hierapolis kentinin piskoposu olan Apollinarius, Ancyra'ya (bugünkü Türkiye'deki Ankara) gittiğinde "ve oradaki kilisenin bu yeni hareket tarafından ikiye bölündüğünü görünce" buna karşı çıktığını ve "bunun onların deyiimiyle kehanet değil, benim göstereceğim gibi/aynı zamanda kehanet olduğunu" ilan ettiğini söylüyor.¹¹ Bu muhalifler Montanus, Maximilla ve Priscilla'yı fırsatçı olmakla, hatta şeytanın ele geçirdiğiyle suçladı. Bir kasabada Zotimus adında bir Hıristiyan

Maximilla kehanet yaparken sözünü kesti ve onu kovmaya çalıştı, "şeytanlarına" gitmelerini emretti, ta ki takipçileri onu yakalayıp kilisenin dışına sürükleyene kadar. Maximilla ruhun taşkınlarını almış ve kendisini kehanete adanmak üzere kocasını bırakmıştı. Kendinden geçmiş bir trans halinde konuşarak şöyle dedi: "Beni değil, Mesih'i dinleyin. ... İstesem de istemesem de, Tanrı'nın bilgisini öğrenmeye mecburum."²⁵ Priscilla, Mesih'in kendisine kadın biçiminde görüldüğünü iddia etti. Muhalifler hem Maximilla'yı hem de Priscilla'yı evlilik yeminlerini bozmakla, pahalı kıyafetler giymekle ve saf insanları aldatarak para kazanmakla suçladılar. Sonunda Türkiye'deki bir grup piskoposun kendisini aforoz etmesinden sonra Maximilla itiraz etti: "Koyunlardan ayrılan kurt gibi kovuldum. Ben kurt değilim; ben sözüm, ruhum ve gücüm!"²⁴ Irenaeus Roma'ya vardığında, her tarafta kendi müjde anlayışına meydan okuyan gruplar ve hizipler buldu. Getirdiği mektup Piskopos Eleutherus'u yeni kehaneti kınamaktan kaçınmaya ikna etmeye yardımcı olmuş olabilir, ancak hareket Roma'nın yanı sıra Küçük Asya'daki Hıristiyanları da bölüyordu. Birçoğu liderlerine yalancı diyerek saldırırken

--- SAYFA 38 ---

sahtekarlıklar vardı, diğerleri onu savundu ve her iki taraftakiler de Yuhanna İncili'ni tartışmanın içine çekti. Yeni kehanetin bazı üyeleri, ruhun aralarındaki varlığının, İsa'nın Yuhanna'nın müjdesinde vaat ettiği şeyi yerine getirdiğini iddia etti: "Size, hakikatin ruhunu, savunucuyu [paraclete] göndereceğim, ... size tüm hakikate rehberlik edecek."²⁵ Bu iddiaya öfkelenen Roma'daki Hristiyan bir lider olan Gaius, Yuhanna İncili'nin diğer tartışmalı "ruhsal kehanet" kitabı olan Vahiy ile birlikte onun tarafından yazılmadığını iddia etti. "Rab'bin müridi Yuhanna" ama en büyük düşmanı Cerinthus tarafından -Polycarp'ın John'un kişisel olarak kafir olarak suçladığını söylediği adam.²⁶ Ancak çok geçmeden, zaten bir ortodoksluk savunucusu olarak ünlü olan Tertullianus yeni kehanete katıldı ve üyelerini gerçekten ruh dolu Hristiyanlar olarak savundu. Her ne kadar Tertullianus bugüne kadar "kilisenin babaları" arasında yer alsa da, yaşamının sonuna doğru bu noktada artık "bir grup piskoposun kilisesi" olarak adlandırmaya başladığı kiliseye karşı çıktı.²⁷ Irenaeus Roma'da, kendisinin genç bir adam olarak Polycarp'tan eğitim almış olduğunu düşünen İzmirli Florinus adında bir çocukluk arkadaşıyla tanıştığında, arkadaşının artık Valentinus ve Ptolemy'nin (çok yönlü teologlar) liderliğindeki bir gruba katıldığını öğrendiğinde şok oldu. yine de yeni peygamberler gibi sıklıkla rüyalara ve vahiylerle güveniyorlardı.²⁸ Kendilerini ruhani Hristiyanlar olarak adlandırmalarına rağmen, Irenaeus onları tehlikeli derecede sapkın olarak görüyordu. Arkadaşını yeniden düşünmeye ikna etmeyi ümit eden Irenaeus, onu "en hafif deyimle Florinus, bu görüşlerin sağlam olmadığını; kiliseyle uyumlu olmadığını ve adanmışlarını en kötü dinsizliğe, hatta sapkınlığa sürüklediğini" söyleyen bir mektup yazdı.²⁹ Irenaeus, artan sayıda eğitilmiş Hristiyanın aynı yöne doğru ilerlediğini öğrendiğinde üzüldü. Irenaeus, Roma'dan Galya'ya döndüğünde kendi topluluğunu perişan halde buldu; Kasaba halkını bu gösteriyle eğlendirmek için ayrılan bir günde, yaklaşık otuz kişi halka açık alanda vahşice işkence görmüş ve öldürülmüştü. Piskopos Pothinus'un ölmesiyle grubun geri kalan üyeleri artık liderlik için Irenaeus'a baktı. Tehlikenin farkında olmasına rağmen hayatta kalanları birleştirmeye kararlı olarak kabul etti. Ancak kendi "sürünün" üyelerinin çeşitli, çoğu zaman huysuz gruplara bölündüğünü gördü; bunların hepsi kutsal ruhtan ilham aldıklarını iddia ediyordu. Bu çelişkili iddiaları nasıl çözebilir ve bir tür düzen dayatabilirdi? Görev çok büyük ve kafa karıştırıcıydı. Irenaeus kesinlikle kutsal ruhun Hristiyan hareketini başlattığına inanıyordu. Yüz elli yıl önce başladığı zamandan bu yana, hem İsa hem de takipçileri, hareketin canlılığını ve çeşitliliğini yansıtan, çoğu sözlü olarak iletilen, birçoğu da yazılı olan kutsal ruhun taşkınlarını (rüyalar, görümler, hikayeler, sözler, coşkulu konuşmalar) deneyimlediklerini iddia ettiler. Yeni Ahit müjdeleri, Markos'un İsa'nın kamusal faaliyetini başlattığını söylediği gibi, vizyonlar, rüyalar ve vahiylerle doludur: O günlerde, İsa Nasıra'dan geldi ve Ürdün'de Yahya tarafından vaftiz edildi. Tam sudan çıkarken, göklerin yarıldığını ve ruhun güvercin gibi üzerine indiğini gördü ve gökten bir ses geldi: "Sen benim sevgili oğlumsun; senden razıyım."³⁰

Luka bu hikayenin kendi versiyonuna, İsa'nın doğumuyla ilgili bir anlatım ekler; burada melek Cebrail'in yaşlanan rahip Zekeriya'ya ve daha sonra Meryem'e görüldüğü anlardan, "Rab'bin bir meleği"nin çobanlara İsa'nın doğumunu anlatmak için görünüp gece gökyüzünü aydınlatan ani bir ışıltıyla onları korkuttuğu geceye kadar dramadaki her olaydan önce bir görüntü gelir.³¹ Ancak İsa'nın yaşamı boyunca meydana gelen görümler ve rüyalar, müjdelerin söylediği şeylerin gölgesinde kaldı. ölümünden sonra, kederli takipçileri "Rab gerçekten dirildi ve Simon'a [Petrus'a] göründü!"³² haberini duyduklarında meydana geldi. Her müjde, İsa'nın öğrencilerinin, Luka'nın özellikle doğaüstü güçle suçlandığını söylediği ölümünden sonra, onun ölümünden sonra görümler aldıklarını gösterir. Luka'ya göre bu rüya ve görümler, Tanrı'nın ruhunun İsa'nın takipçileri için mevcut olduğunu kanıtlıyordu. Bunun, Joel peygamberin öngördüğü şey olduğunu söylüyor:

--- SAYFA 39 ---

Son günlerde öyle olacak, diyor Tanrı, ruhumu tüm beden üzerine dökeceğim ve oğullarınız ve kızlarınız peygamberlik edecek ve genç adamlarınız görüşler görecektir ve yaşlı adamlarınız rüyalar görecektir.³³ Luka'nın yazmasından on yıllar önce, o zamanlar İsa'nın öğrencileri tarafından bilinmeyen -ya da onlar tarafından bir düşman ve casus olarak çok iyi bilinen- akıl hocası Tarsuslu Pavlus, aniden İsa'nın kişisel olarak kendisine parlak bir ışıkla görüldüğünü ve onu seçtiğini iddia etti. onun özel temsilcisi. Bundan böyle, yaşamı boyunca İsa'yla hiç tanışmamış olan Pavlus, kendisini "İsa Mesih'in elçisi" (Yunanca'da apostolos, "temsilci" anlamına gelir) olarak adlandırdı ve yaşamı boyunca ruhun doğrudan rehberliğine güvendiğini iddia etti.³⁴ Pavlus, Korint'teki Hristiyanlara "Cennete götürüldüğünü" yazdı, ancak orada gördüklerini ve duyduklarını asla söyleyemeyeceğini, çünkü bunların "hiçbir ölümünün konuşmasına izin verilmeyen şeyler" olduğunu söyledi.³⁵ Luka Elçilerin İşleri'nde şöyle anlatıyor: Müjdenin devamı olarak yazdığı Havariler Kitabı'nda, dirilen İsa'nın şaşkın öğrencilerine kişisel olarak görünmesi ve ardından kırk gün sonra göğe yükselmesinden sonra bile ruhun, takipçilerini karizma - iyileştirme, şeytan kovma, kehanet etme, hatta ölüleri diriltme gücü - ile doldurmaya devam ettiği belirtiliyor. Luka'nın bunları yazmasından yaklaşık yüz yıl sonra bile, yeni kehanetin üyeleri, Yuhanna İncili'nin İsa'nın takipçilerine vaat ettiğini söylediği şeyleri hatırlamayı seviyorlardı: "Kutsal ruh sizi tüm hakikate yönlendirecek" ve "benden daha büyük işler yapmanızı" sağlayacak.³⁶ O zamanlar, şimdi olduğu gibi, pek çok Hristiyan, bu müjdenin yazarının, yazarın "ruhta", yani vecd halinde aldığını söylediği şaşırtıcı vizyonları anlatan Vahiy'i de yazdığına inanıyordu. Adı Yuhanna olan Vahiy kitabının yazarı, "Tanrı'nın sözü ve İsa'ya olan şahitlik nedeniyle" Patmos adasında hapsedildiği sırada "göklere alındığını" ve Rab'bin göksel bir denizin üzerinde, kristal gibi parıltıyan ihtişamla tahtına oturduğunu gördüğünü ve meleklerin "gelecek olanın" sırlarını seslendirdiğini duyduğunu söyler.³⁷ Ancak Pavlus'tan farklı olarak Yuhanna, gökte gördüğünü ve duyduğunu söylediği şeyleri yazdı ve bu nedenle kitabına bu isim verilmiştir. Vahiy. O halde vizyonlar ve vahiyler olmasaydı Hristiyan hareketi başlayamazdı. Ama kutsal ruha ne zaman duracağını kim söyleyebilir ya da Irenaeus'un çağdaşlarının söyleyebileceği gibi kutsal ruhun durup durmadığını kim söyleyebilir? Ve bu kadar çok insan -bazıları rakip ve hatta düşman- hepsi ilahi ilham aldığını iddia ederken, kimin bu ruha sahip olduğunu, kimin olmadığını kim bilebilir? Bu sorular Irenaeus'u ilgilendiriyordu ve bugün birçok Hristiyan'ı da ilgilendiriyor. Bazıları, o zamanlar birçoklarının yaptığı gibi, şimdi de elçilerin zamanından sonra yaşayan insanların hâlâ doğrudan vahiy alıp almadığını soruyor. Bugün giderek artan sayıda karizmatik Hristiyan öyle olduğuna inanıyor ve bazıları, Irenaeus'un aksine, ruhun farklı insanlara farklı şeyler söyleyebileceğine inanıyor. Örneğin kendilerini Pentikostalist olarak adlandıranlar, Luka'nın Yeni Ahit'in Havarilerin Elçileri kitabında tanımladığı havarilerle özdeşleşiyorlar. Luka, Pentekost bayramında havarilerin, Tanrı'nın ruhunun üzerlerine "ateşten diller gibi" aktığını ve onları güçle doldurduğunu nasıl deneyimlediklerini anlatır.³⁸ Yeni kehanete katılan ilk Hristiyanlar şüphesiz bunu kabul ettiler. Hareketin isimsiz bir üyesi, "tek Ruh'un gücünü mevsimlerle sınırlamak isteyenlere" itiraz etti.

Ve tam tersine, "sadece yeni kehanetleri değil, yeni görüşleri de tanıyor ve onurlandırıyoruz."³⁹ Roma'daki Gaius da dahil olmak üzere muhalifleri, gerçek görüşlerin ve vahiylerin havariyel çağın kapanmasıyla sona erdiğini savundu. Gaius, iman kardeşlerini, Vahiy'deki görüşlerden yeni peygamberlerin görüşlerine kadar, o zamandan sonra alınan her türlü vahiy reddetmeye teşvik etti. Çünkü Gaius, "peygamberlerin ve havarilerin sayısı [artık] tamamlandı"⁴⁰, havariyel çağdan sonra yaşayan hiç kimse doğrudan İsa'nın kendisinden vahiy alamazdı. Luka'nın Pentecost günüyle ilgili hikayesine gelince, Gaius'la aynı fikirde olanlar, Elçilerin İşleri'ndeki aynı açılış sahnesinde, İsa'nın müritlerinin yalnızca kırk gün boyunca dirilen Mesih ile doğrudan iletişim kurduklarını belirtebilirler. Luka, kırk gün sonra "onlar onlara bakarken, İsa'nın yukarı kaldırıldığını ve bir bulutun onu gözlerinin önünden aldığını"⁴¹, böylece Hz. dirilen İsa ve onunkiler

--- SAYFA 40 ---

müritler. Irenaeus'un kendisi de bir orta yol bulmaya çalıştı. Gaius'un aksine o, havarisel çağ ile günümüz arasına keskin bir çizgi çekmeyi reddetti. Sonuçta kendisi de vahiy almıştı; örneğin Polycarp'ın öldüğü gün. Polycarp'ın polisten saklanırken rüyasında yastığının alev aldığını ve "Ben diri diri yakılacağım" kehanetinde bulunduğunu da duymuştu.⁴² Irenaeus ayrıca kendi kasabasındaki şehitlerden ve diğer Hristiyanlardan bu tür şeylerin hala yaşandığını duymuştu: Kilisede kehanet yetenekleri olan, ruh aracılığıyla her türlü dilde konuşan, insanlardan gizlenen şeyleri açıklığa kavuşturan ve gizemleri açığa çıkaran birçok erkek ve kız kardeşimizi duyuyoruz. Tanrı'nın.⁴³ Bu yüzden Irenaeus, müjdelerdeki mucize hikayelerinin harfiyen anlaşılmaması gerektiğini veya mucizelerin artık gerçekleşmediğini öne sürenlere meydan okudu: Onun gerçekten öğrencisi olanlar aslında iblisleri kovuyorlar. . . Diğerleri olacak şeyleri öngörüyor; vizyonlar görüyorlar ve kehanetler söylüyorlar. . . bazıları ise ellerini üzerlerine koyarak hastaları iyileştirir ve tamamen sağlıklıdır. . . Evet, üstelik söylediğim gibi ölümler bile diriltildi ve uzun yıllar aramızda hayatta kaldılar. Daha ne söylemeliyim? Dünyanın her yerindeki kilisenin İsa Mesih adına ne kadar hediye aldığını ve ne kimseyi kandırarak ne de para alarak her gün milletlerin yararına kullandığını söylemek mümkün değildir.⁴⁴ Bu mucizeler, tehlikeye rağmen yeni gelen kalabalıkları Hristiyan gruplara çekmişti. Irenaeus, şifa alanların "çoğunlukla inandığını ve kiliseye katıldığını" ekledi.⁴⁵ Her ne kadar Irenaeus, Maximilla, Montanus ve Priscilla'yı savunmaktan, hatta yeni peygamberlerden isimleriyle bahsetmekten (eğer gerçekten isimlerini biliyorsa) bahsetmekten geri durmadıysa da, rakiplerini "hem [Yuhanna'nın] müjdesini hem de kehanet ruhunu göz ardı etmekle" haksız yere eleştirdi. Çağdaşlarına, Pavlus'un da yalnızca görüşler alıp kehanetler söylemekle kalmayıp, aynı zamanda "kiliselerde peygamberlik yapan erkek ve kadınları tanıdığını" hatırlattı.⁴⁶ Ancak Irenaeus'un Lyons'ta karşılaştığı acil sorun, ruhsal vahiy eksikliği değil, çok büyük bir fazlalıktı. Belki de yeni peygamberleri eleştirmekten kaçındı çünkü onların "ruhuyla" konuştuklarında söyledikleri şeylerin, kabul ettiği gelenekten pek sapmadığını düşünüyordu. Ancak diğer sözde peygamberler onun tamamen yanlış olduğunu düşündüğü şeyleri söyledi ve yaptılar ve Irenaeus onların bölücü ve sahtekar olduğuna karar verdi. Sorun nasıl ayrım yapılacağıydı: "Tanrı'nın sözü ile sadece insan sözleri arasındaki farkı nasıl anlayabiliriz?" diye sordu.⁴⁷ Irenaeus'u özellikle rahatsız eden şey, "Rhone vadisindeki kendi bölgemizde bile" Marcus adlı bir peygamberin inananlar arasında heyecan yaratmasıydı; Irenaeus'un cemaatinden çok sayıda erkeği ve pek çok kadını kendine çekmişti. . . En büyük anlayışa ve olgunluğa sahip, görünmez ve tarif edilemez olandan en yüksek gücü almış biri olarak kendisine katılmaya ikna ettiği kişiyi

--- SAYFA 41 ---

Yukarıdaki bölgeler.⁴⁸ Her ne kadar anlatımı düşmanca olsa ve Marcus'u Şeytan'ın ajanı olmakla suçlasa da, Irenaeus bu peygamberin ne yaptığına ayrıntılı bir resmini sunuyor. Marcus yalnızca görümler alıp kehanetlerde bulunmakla kalmadı, aynı zamanda başkalarını da bunu yapmaya teşvik etti. Birisi Marcus'tan ruhun gücünü çağırmasını istediğinde, Marcus ellerini o kişinin başına koyar ve İsa'nın Matta İncili'ndeki sözlerini tekrarlayan bir dua sunardı ("Küçükleri küçümsemeyin, çünkü onların melekleri sürekli olarak cennetteki Babamın yüzünü görürler").⁴⁹ Marcus her inisiye için "lütuf alabilirsiniz, çünkü herkesin Babası sizin meleğinizi onun önünde dururken görür" diye dua ederdi. Sonra ellerini o kişinin başına koyarak şöyle dedi: "İşte, sana lütuf indi; ağzını aç ve peygamberlik et." Daha sonra, Irenaeus, adayın bunu yapması talimatı verildiğinde, kehanetin doğal insan kapasitesiyle hiçbir ilgisi olmadığını, yalnızca ilahi lütuf armağanıyla ilgisi olduğunu kabul etmek için "Hiçbir zaman kehanet yapmadım ve nasıl kehanet yapacağımı da bilmiyorum" diyerek itiraz edeceğini söylüyor. Sonunda Marcus yine inisiyeyi kehanet konuşması konusunda cesaretlendiriyordu - Irenaeus'un söylediğine göre çoğu zaman "aptal bir kadın" - ve bu noktada öfkeyle diyor ki o, kibirden şişmiş ve bu sözlerle coşmuş ve kendisinin kehanet yapacağını düşünerek ruhunda son derece heyecanlanmış, kalbi çılgınca atıyor, gereken cüretkarlık noktasına ulaşıyor ve aptalca olduğu kadar yüzsüzce de aklına ne gelirse onu söylüyor, Boş bir ruhun kızdırdığı birinden beklenebilecek bir şey.⁵⁰ Bu inisiyasyon yoluyla ruhu alan Marcus'un çevresinin her üyesi, kendisinin "kehanet armağanını" paylaştığına inanıyordu. Kutsal yemek olan Efkariya'yı kutlamak için bir araya geldiklerinde Irenaeus, "hepsinin kura çekmeye alışkın olduğunu" söylüyor. Böylece onlar, Luka'nın Elçilerin İşleri'nde söylediği gibi, Hristiyanların yeniden canlandığı, kutsal ruhu, kuraların düştüğü yolu, ruhun o günün kehanetini sunmayı seçtiği kişiyi göstermeye davet etmek için kura atma şeklindeki eski bir İsrail uygulamasını izlediler.⁵¹ Irenaeus'un anlattığına göre - belki de sansasyon uğruna ayrıntılar ekleyerek - Marcus, ilahi gerçeğin kendisine çıplak olarak, "görünmez ve anlatılamaz uzaydan üzerine inen dişil bir biçimde, kendisine inen kadın biçiminde" ifşa edildiğini iddia etti, çünkü dünya bunu başaramazdı. [gerçeğin] eril formda geldiğini kabul etti.⁵² Irenaeus'a göre Marcus, kendisini harfler ve rakamlarla açığa vurduğunu, vücudunun her parçasının Yunan alfabesinin yirmi dört harfinden biriyle süslendiğini söyledi; ve "Mesih İsa" mistik adını söyledi.⁵⁵ Marcus'un vizyonunu aldığı harfler ve sayılar, Pavlus'un gizli bilgelik öğretisine başladığını iddia eden ruhani öğretmeni Valentinus'un takipçileri tarafından bilinen Yahudi geleneklerini yansıtıyordu. Benzer gelenekler, bin yıldan fazla bir süre sonra, onlara Kabala adını verecek olan mistik eğilimli Yahudi gruplar arasında çiçek açacaktı. İbranice terim basitçe "gelenek" anlamına gelse de Kabala, geleneği kökten dönüştürür. Kudüs İbrani Üniversitesi'nde Yahudi mistisizmi profesörü olan ve Marcus'a Irenaeus'tan çok daha fazla sempati duyan merhum Gershom Scholem, Kabala yolunu izleyenlerin Tanrı'yı "dogmatik teoloji yoluyla değil, yaşayarak bilmeye çalıştıklarını" açıkladı.

deneyim ve sezgi.⁵⁴ Diğer Yahudiler gibi, Kabalistler de Kutsal Yazıları yorumlar; ancak Kutsal Yazılar onların ellerinde ruhsal araştırmanın dili haline gelir. Bin yıldan fazla bir süre sonra Kabalistler gibi Marcus şunu sordu: Anlatılamaz olandan nasıl söz edebiliriz? Görünmez, anlaşılmasız Tanrı nasıl ortaya çıkabilir? Marcus'un vizyonu tüm alfabenin -tüm insan konuşmasının- ilahi gerçeğin mistik bir formu haline gelebileceğini öne sürer; bu, birçok Kabalistin de paylaşacağı bir inançtır. Pek çok kişi gibi Marcus da Genesis'e hayran kalmıştı ve "dünyada" neler olduğunu merak ediyordu.

--- SAYFA 42 ---

Ve Thomas ve Yuhanna'nın yazarları gibi, Marcus da Yaratılış 1'i yorumladı ve şunu öne sürdü: "Ne erkek ne de kadın olan, doğmamış, akıl almaz baba, ilk kez doğurmak istediğinde... ağzını açtı ve sözcüğü söyledi" (logos).⁵⁵ Marcus, bu süreci tasavvur ederken, Tanrı'nın ilk başta söylediği her ayrı harfin ne kendi doğasını ne de diğerlerinin doğasını tanımadığını, çünkü "her birinin bir parçası olmasına rağmen" olduğunu açıkladı. bütün, her biri kendi sesinin ilahi varlığın bütün adı olduğunu hayal eder. Ancak Marcus şöyle devam etti: "Her şeyin restorasyonu ancak bu ayrılık yanılışının üstesinden gelindiğinde gerçekleşecek ve "tüm bu [elementler] tek bir seste karışarak oybirliğiyle birleşerek" aynı övgü şarkısında birleşecek.⁵⁶ Çünkü evrenin kendisi "o övgü sesinin ihtişamından" ortaya çıktı. Marcus bunun herkesin sezgisel olarak bildiği bir şey olduğuna inanıyordu ve yeni doğmuş bir bebeğin ilk çığlığından itibaren bunu kabul ediyordu. Rahimden çıkan kişinin "zorluk ve sıkıntı içinde" inlediği veya çığlık attığı o ıstırap anlarına kadar. . . 'ah' diyerek. "51 Marcus, bu tür seslerin, insanların içgüdüsel olarak - hatta bilinçsizce - ilahi yardım için kendiliğinden dua şeklinde söyledikleri ilahi ismi yansıttığını söyledi. Ve insanlar ibadet için seslerini bir araya getirerek "Amin" (İbranice "Öyle olsun" anlamına gelir) zikrettiklerinde, oybirliğiyle var olan her şeyin sonunda nasıl tek ve uyumlu bir bütün haline getirileceğini öngörüyorlar. Irenaeus, bir arkadaşının isteği üzerine Marcus'un öğretisini araştırmak için çok çabaladığını söylüyor Marcus'un faaliyetleri, onun bir işbirlikçi ve sahtekar olduğunu ifşa etmek için öğrencileri cezbetmek, inisiyasyon yapmak ve "ruhsal" Hristiyanlara özel öğretiler sunmak, Irenaeus'un bölgedeki tüm Hristiyanları homojen bir kilisede birleştirme çabasını tehdit ediyordu. Kendi havarisi.⁵⁸ Marcus'un "Tanrı'nın derin şeylerini" araştırma iddialarıyla alay etti ve inisiyeleri kendi vahiylerini aramaya teşvik ettiği için onunla alay etti: Yaratılış hakkında böyle şeyler söylerken, her biri yeteneğine göre her gün yeni bir şey üretir; çünkü aralarında muazzam yalanlar geliştirmeyen hiç kimse "olgun" [veya "inisiye"] sayılmaz.⁵⁹ Irenaeus, Hristiyan toplulukları içindeki diğer birçok öğretmenin de, "Gerçek kutsal metinlerden habersiz olan aptal insanların zihinlerini şaşırtmak için kendilerinin uydurduğu tarif edilemeyecek sayıda gizli ve meşru olmayan yazıları tanıtıyorlar."⁶⁰ Yuhanna'nın Gizli Kitabı (1945'te Nag Hammadi'de sözde gnostik İnciller arasında keşfedilen) olarak adlandırılan iyi bilinen ve etkili bir metnin bir kısmı da dahil olmak üzere, onların bazı yazılarından alıntı yapıyor ve diğer birçoklarına da atıfta bulunuyor: Marcus'un öğretmeni Valentinus'a atfettiği bir Hakikat İncili (belki de Nag Hammadi'de keşfedilen) ve hatta bir Yahuda İncili de dahil olmak üzere, Irenaeus, bu "gizli yazılar" selini durdurmanın, yalnızca hayal ürünü veya daha kötüsü şeytani bir ilham kaynağı olduğundan şüphelendiği "vahiylerin" çoğalmasını sınırlamaya yönelik önemli bir ilk adım olacağına karar verdi.⁶¹

Yine de Nag Hammadi'deki keşifler, "Tanrı'yı arama" girişiminin ne kadar yaygın olduğunu gösteriyor - yalnızca bu tür "gizli yazılar" yazarları arasında değil, aynı zamanda bunları okuyan, kopyalayan ve saygı duyan çok daha fazla kişi arasında (bunlara Irenaeus'un onları ihbar etmesinden iki yüz yıl sonra bile bunları manastır kütüphanelerinde saklayan Mısırlı rahipler de dahil). Ancak MS 367'de, Irenaeus'un hayranı olan gayretli İskenderiye piskoposu Athanasius, Mısırlı keşişlerden, özellikle "kabul edilebilir", hatta "kanonik" olarak listelediği -bu liste şu anki "Yeni Ahit"imizin neredeyse tamamını oluşturan bir liste- dışında bu tür tüm yazıları yok etmelerini talep eden bir Paskalya mektubu yayınladı. Athanasius'un yakmak istediği kitaplardan bazılarını manastır kütüphanesinden aldı, bir buçuk metrelik ağır bir kavanoza koydu ve saklamak niyetiyle yakındaki bir tepenin yamacına gömdü.

--- SAYFA 43 ---

Nag Hammadi. Orada, Muhammed Ali adında Mısırlı bir köylü, bin altı yüz yıl sonra onlara rastladı. Artık Irenaeus'un nefret ettiği ve Athanasius'un yasakladığı bazı yazıları kendimiz okuyabildiğimize göre, bunların çoğunun vahiy alma umudunu dile getirdiğini ve "Tanrı'yı arayanları" teşvik ettiğini görebiliriz. Örneğin Yakup'un Gizli Kitabı'nın yazarı, Luka'nın İsa'nın göğse nasıl yükselip oradan ayrıldığını anlattığı Yeni Ahit Elçilerin İşleri'nden not ettiğimiz açılış sahnesini yeniden yorumluyor. Görünüşe göre bu sahnenin devamı olarak yazılmış olan Gizli Kitap, İsa'nın kardeşi Yakup'un, İsa'nın "biz ona bakarken yanımızdan ayrılmasından" sonra olanları bu kitapta açıklamayı teklif etmesiyle açılıyor.⁶³ Bundan sonra, diyor ki, on iki havari bir arada oturuyordu ve Kurtarıcı'nın her birine söylediği şeyleri gizlice veya açıkça hatırlıyor ve kitaplara koyuyordu, ben de kitabımda olanı yazıyordum.⁶⁴ Ancak Gizli Kitap, İsa'nın aniden gelerek öğrencilerini şaşırttığını söylüyor. geri döndü - ayrıldıktan bir buçuk yıl sonra - ve aslında kendisini öğrencilerinden ayırmadığını açıkladı: İşte, Kurtarıcı ortaya çıktı. . . Ölümünden dirilişinden beş yüz elli gün sonra ona, "Sen bizden ayrıldın mı?" dedik. Ama İsa şöyle dedi: "Hayır; ama geldiğim yere gidiyorum. Eğer benimle gelmek istersen gel!"⁶⁵ Gizli Kitap'a göre, İsa daha sonra Yakup ve Petrus'u kendisiyle birlikte cennete seyahat etmeye davet etti; bu, belki de Vahiy kitabını yazmadan önce Patmoslu Yahya'nın yaşadığını söylediği türden bir vecd transi içindeydi. İlk önce İsa onları diğerlerinden ayırdı ve özel olarak onların yalnızca ölümünden sonra değil, aynı zamanda "ruhla dolu" olarak burada ve şimdi de kendisine katılabileceklerini açıkladı.⁶⁶ Ancak öğrencilerini sadece kendisini takip etmeye teşvik etmek yerine, burada İsa onları kendisini aşmaya teşvik ediyor. Acı çeken ve ölüm korkusunu yenenlerin "benden daha iyi olabileceklerini; kendinizi Kutsal Ruh'un oğlu gibi görünün! Gayretli olun ve mümkünse [cennete] benden önce varabileceklerini" açıklar.⁶⁷ Gizli Kitap sonuçlandığında Yakub, Petrus ve benim nasıl şükrettiğimizi ve kalplerimizi yukarıya, cennete gönderdiğimizi anlatır. Savaşın gürültüsünü, borazanların çaldığını, büyük kargaşayı kulaklarımızla duyduk, gözlerimizle gördük. Ve o yerin ötesine geçtiğimizde, zihinlerimizi daha yukarılara gönderdik, gözlerimizle gördük ve kulaklarımızla duyduk. . . melekler de seviniyordu, biz de seviniyorduk.⁶⁸ Vahiy arayan ve hatta yaşamları boyunca cennete yükselmeyi ümit eden diğer birçok Hristiyan, doğal olarak Pavlus'u koruyucu havarileri olarak kabul etti. Nag Hammadi'de keşfedilen Havari Pavlus'un Duası'nın yazarı, Pavlus'un Korint'teki Hristiyanlara yazdığı mektupta kendi "Rab'bin görüşleri ve vahiyleri" hakkında yazdıklarını, özellikle de Pavlus'un üçüncü göğse alındığını söylediği ünlü bölümü hatırlayan pek çok kişiden biridir - beden içinde mi yoksa beden dışında mı, bilmiyorum; Tanrı biliyor. . . Söylenmemesi gereken, hiçbir ölümünün konuşmasına izin verilmeyen şeyler duydum.⁶⁹

--- SAYFA 44 ---

O halde Havarî Pavlus'un Duası'nın yazarı, Pavlus'u "Tanrı'yı arayanlar"ın örneği olarak alır ve Pavlus'un yaptığı gibi Tanrı'nın huzuruna çıkma özlemini dile getirir: Kurtarıcım, beni kurtar, çünkü ben seninim, sende çıkan biriyim. Sen benim aklımsın; beni ortaya çıkar. Sen benim hazinemsin; bana açık. Sen benim doyumumsun; Bana katılın!⁷⁰ Son olarak, Pavlus'un Korintliler'e yazdığı ilk mektubunda yazdıklarını tekrarlayarak dua şu sonuca varıyor: "Hiçbir meleğin gözünün görmediğini, hiçbir yönetici gücün kulağının duymadığını ve insan yüreğine girmemiş olanı bağışlayın... madem ki imanım ve umudum var."⁷¹ Yakup'un Gizli Kitabı ve Elçi Pavlus'un Duası gibi eserleri yazan, tercüme eden ve dikkatle kopyalayanlar, bazı Yahudi gruplarının bir vecd hali yaratmak için kullandıkları teknikleri biliyor olabilirler. ve vizyonları çağırın. Örneğin, İsa'nın zamanında Mısır'da yaşayan Therapeutae adı verilen bir grup Yahudi münzevi, kendilerini "Tanrı'nın vizyonunu" almaya hazırlamak için sıkı bir dua, bekarlık, oruç tutma ve şarkı söyleme rejimi uyguladı. Ölü Deniz Parşömenlerinin bazılarında ayrıca dindarların Tanrı'nın huzuruna girmesine ve meleklerle ibadete katılmasına yardımcı olmayı amaçlayan dualar ve ritüeller de yer alıyor.⁷² "Tanrı'nın vizyonu" ile ne kastedildiğini tam olarak bilmiyoruz. Farklı insanlar muhtemelen bunu farklı şekilde algıladılar. Bazı bilginler bu ifadeyi, bu tür insanların vecd halinde trans yoluyla Tanrı'nın mevcudiyetini deneyimlemeye çalıştıkları anlamına gelir.⁷³ Pavlus'un Cennete yükselişiyle ilgili anlatımı, bunun kendisinin başına geldiğini düşündürmektedir, ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, görüşünün kendiliğinden oluştuğunu iddia ediyor ve "bedende mi yoksa beden dışında mı bilmiyorum; Tanrı bilir."⁷⁴ Ancak diğer bilim adamları, Tanrı'nın bir vizyonunu aradıklarını söyleyenlerin adanmışlık uygulamalarında olup bitenlere atıfta bulunabileceğini belirtiyorlar ve Çünkü bugüne kadar pek çok Yahudi ve Hristiyan, insan cemaatini meleklerle birleştirmek için anlaşılan doruk noktasında her hafta - hatta her gün - ibadet hizmetlerinde mistik bir dil kullanıyor ve Yeşaya peygamberin meleklerin cennette söylediğini söylediği şarkıyı söylüyorlar: "Kutsal, kutsal, kutsal; Yüce Rab Tanrı; gök ve yer senin görkemiyle dolu." İsaiah, kendisi bir görüntü aldığı ve Tanrı'nın huzuruna çıktığında bu şarkıyı duyduğunu söylüyor.⁷⁶ Yahudi tarihi ve edebiyatı bilginleri, Kabala'dan yaklaşık bin yıl önce gelişen muazzam bir mistik edebiyat zenginliğini de araştırıyorlar. Bu sözde hekalot metinlerinden bazıları, Yaratılış'a göre "Tanrı ile yürüyen" ve ölmeden Tanrı'nın huzuruna alınan Hanok figürüne odaklanır.⁷⁷ Hatta M.Ö. birinci yüzyıldan önce Hanok, göksel bilgeliğe erişim arayanlar için bir örnek haline gelmişti.⁷⁸ Diğer Yahudi grupları, ikinci yüzyıldan altıncı yüzyıla kadar gelişen sözde Merkabah (savaş arabası) literatürüne bağlıydı. Bu yazılar, Hezekiel peygamberin, ateş gibi parlayan bir arabanın üzerinde tahtta oturan, kanatlı Kerubiler tarafından taşınan ve melek ordusu tarafından övülen Tanrı hakkındaki muhteşem vizyonunda buldukları ipuçlarına göre hareket etmeye çalışan Yahudi öğretmenler ve öğrencilerinden çıkmıştır.⁷⁹ Yakup'un Gizli Kitabı'nda bulunanlara benzer vizyonlar anlatılardan bazıları, tıpkı Yeşaya ve Hezekiel peygamberler gibi kendilerinin de bu tür vizyonlar aldığını ima ediyor gibi görünüyor. Bazıları

Nag Hammadi'de keşfedilen kitaplar vahiy çağırarak için özel teknikler sunuyor; diğerleri bu tür tekniklerin her zaman işe yaramadığını öne sürüyor. Örneğin Petrus'un Kıyameti, Petrus'un insanların kendisine ve havari arkadaşlarına doğru koştuğunu ve onları "sanki bizi öldüreceklermiş gibi" taşlarla tehdit ettiklerini anlatır. Petrus hemen, muhtemelen dua ederek, dirilen İsa'ya başvurdu; İsa, dehşete düşmüş öğrencisine "ellerini gözlerinin üzerine koy ve gördüklerini anlat" dedi. Ama bunu yaptığımda hiçbir şey görmedim. "Kimse [bu yolu] görmüyor" dedim. Tekrar bana "Tekrar yap" dedi. Ve içime korku ve sevinç geldi, çünkü gün ışığından daha büyük yeni bir ışık gördüm.⁸⁰

--- SAYFA 45 ---

Zamanda asılı kalan bir anda, Peter kalabalığın bağırışlarını duyarken, İsa'nın çarmıha gerildiği görüntüsünü görünce şok olur. Petrus korku ve ıstırap içinde haykırdıktan sonra "yaşayan İsa"dan ruhsal olanın ölemeyeceğini öğrenir. Sonunda şaşkın Petrus, İsa'nın "çarmıhta mutlu ve gülen bir görüntüsü olduğunu görür... ve kendisi kutsal bir ruhla doluydu... ve etraflarında büyük, tarif edilemez bir ışık vardı ve onları kutsayan çok sayıda tarif edilemez ve görünmez melek vardı."81 Apocalypse of Petrus'un anonim yazarı, bu vizyonun Petrus'u kendi ölümüyle soğukkanlılıkla yüzleşmeye teşvik ettiğini, içindeki ruhun ölümü yenebileceğini bilerek cesaretlendirdiğini söylüyor. sonraki nesillerdeki zulüm de aynı etkiyi yaratabilir. Fakat görümler nasıl alınır ve hangileri ilahi ilhamdır? Pratik olarak konuşursak, kim yargılayacak? Bu merkezi ve kafa karıştırıcı soru, Hristiyanların eski çağlardan beri ruhları ayırt etme sorunu olarak adlandırdığı sorudur: Hangi görünen ilhamların Tanrı'dan, hangisinin kötülüğün gücünden ve hangilerinin aşırı harareti hayal gücünden geldiğinin nasıl belirleneceği. Her ne kadar o zamanlar çoğu insan -Yahudiler, paganlar ve Hristiyanlar- ilahi olanın kendisini rüyalarda açığa vurduğunu varsaysa da, bugün olduğu gibi o zaman da pek çok insan rüyaların yalnızca dilekleri ve umutları ifade edebileceğini ve bazılarının ölümcül yanılgılara yol açabileceğini kabul ediyordu. Irenaeus'un bazı peygamberlerde, şifacılar ve öğretmenlerde, belki de özellikle öğretileri birçok Hristiyanın ortak kabul ettiği görüşlerle uyumlu olanlarda Tanrı'nın gücünü tanıdığını gördük. Ancak diğerlerinde Şeytan'ı iş başında gördü; örneğin, "Şeytanın havarisi" olarak adlandırdığı ve takipçilerini aldatmak ve onları cinsel çıkarlar ve para için sömürmek amacıyla vizyonlar icat etmekle suçladığı Marcus vakasında. 1896'da Mısır'da keşfedilen Mecdelli Meryem İncili'nde havari Andreas ve Petrus, Irenaeus'u rahatsız eden soruların aynısını gündeme getiriyorlar; ancak bu sefer, vizyonerin bakış açısından bir yanıt duyuyoruz. Meryem İncili, burada havari Petrus ve Andreas tarafından temsil edilen bazı grup liderlerinin bazen görüş gördüklerini iddia edenlere nasıl saldırdıklarını ve onları kınadıklarını dramatize eder. Her ne kadar açılış kaybolmuş olsa da, Meryem İncili'ne ilişkin sahip olduğumuz şey, dirilen İsa'nın öğrencilerine şunu söylediği bir görüntüyle başlar: "İnsanoğlu içinizdedir. Onu takip edin! Onu arayanlar onu bulacaktır. O halde gidin ve krallığın müjdesini duyurun." Ancak öğrencilerin çoğu, görünüşe bakılırsa kendi içlerindeki ilahi olanı bulamamakta olan "çok üzüldüler ve çok ağladılar" ve İsa gibi öldürüleceklerinden dehşete düştüler. Sonra Meryem ayağa kalktı, konuştu ve "onların kalplerini iyiye çevirdi": Ağlamayın, üzülmeyin ve korkmayın, çünkü O'nun lütfu tamamen sizinle birlikte olacak ve sizi koruyacaktır. Ama bunun yerine, O'nun büyüklüğünü övelim, çünkü bizi hazırladı ve bizi insana dönüştürdü.82 Sonra Petrus Meryem'e şöyle der: "Kardeş, Kurtarıcı'nın seni diğer kadınlardan daha çok sevdiğini biliyoruz. Kurtarıcı'nın hatırladığın sözlerini bize anlat; bunları biliyorsun ama biz bilmiyoruz ve duymadık."85 Görünüşe bakılırsa Petrus, İsa'nın kendisi yokken söylediği şeyleri duymayı umuyor. Ancak Meryem, yalnızca Petrus'un duymadığı şeyleri değil aynı zamanda İsa'nın ona söylememeyi seçtiği şeyleri de bildiğini söyleyerek Petrus'u şaşırtıyor: "Senden saklı olanı ben

size anlatacağım." Böylece şöyle devam ediyor: "Bugün Rab'bi bir görüntüde gördüm" ve o kadar şaşırdığını söylüyor ki hemen ona görüntülerin nasıl oluştuğunu sordu: "Görümü gören kişi bunu nasıl görüyor - ruh aracılığıyla mı, yoksa ruh aracılığıyla mı?" Kurtarıcı cevap verdi ve şöyle dedi: "Kişi ne ruh aracılığıyla, ne de ruh aracılığıyla görür, ancak ikisinin arasında olan zihin görür: vizyonu gören budur."84 Görümlerin zihinden veya bilinçten geldiğini duyduktan sonra Meryem döner. onun dikkatini

--- SAYFA 46 ---

vizyonun ona gösterdiği şey. Bu can alıcı noktada papirüs metni bozulur ve çoğu şey kaybolur; Geriye kalan, Kurtarıcı'nın Diyaloğu'nda olduğu gibi, İsa'nın ölümden sonra ne olduğunu açıkladığı bir parçadır. Ruhun, ona meydan okuyan "yedi gazap gücüyle" karşılaştığını açıklıyor ve şöyle diyor: "Nereden geliyorsun, insan katili ve nereye gidiyorsun, uzayın fatihi?" İsa bu vizyon aracılığıyla ruha, bu düşman güçlerin üstesinden gelebilmesi için nasıl tepki vermesi gerektiğini öğretir. Meryem konuşmayı bıraktığında bir tartışma çıkar: Meryem bunu söylediğinde sustu, çünkü Kurtarıcı onunla o noktaya kadar konuşmuştu. Fakat Andreas cevap verdi ve kardeşlere şöyle dedi: "Onun söyledikleri hakkında ne söylerseniz söyleyin. En azından ben, Kurtarıcı'nın bunu söylediğine inanmıyorum, çünkü kesinlikle bu öğretiler garip fikirlerdir."⁸⁵ Andreas'ın erkek kardeşi Petrus şunu ekler: "Gerçekten bir kadınla bizim bilgimiz olmadan ve açık bir şekilde konuşmadı mı? Dönüp onu dinlememiz mi gerekiyor? Onu bizden daha çok mu sevdi?" Bunun üzerine Meryem ağladı ve Petrus'a şöyle dedi: "Kardeşim Petrus, ne düşünüyorsun? Bunu benim kalbimden uydurduğumu mu, yoksa Kurtarıcı hakkında yalan söylediğimi mi düşünüyorsun?" Levi cevap verdi ve Petrus'a şöyle dedi: "Petrus, sen her zaman çabuk öfkelenen birisin. Şimdi senin de düşmanlarımız gibi kadına karşı mücadele ettiğini görüyorum. Ama eğer Kurtarıcı onu değerli kıldıysa, sen kimsin ki onu reddediyorsun? Elbette Kurtarıcı onu çok iyi tanıyor. Bu yüzden onu bizden daha çok sevdi. Bunun yerine, utanalım ve... müjdeyi vaaz edelim."⁸⁶ Böylece Meryem İncili'nin yazarı, nasıl olduğu konusunda Irenaeus'tan ayrılır. gerçek vizyonları ayırt etmek. Çünkü Irenaeus, Marcus gibi güvenmediği bir peygamberle karşılaştığında, görüşler aldığını iddia edenleri "tuhaf fikirlere" sahip olmakla veya "bunları uydurmakla" suçlayarak, Petrus ve Andreas'ın Meryem'e söylediklerini pekala söyleyebilirdi. Irenaeus bu problemle uğraşırken bunun yeni bir şey olmadığını fark etmiş olabilir; İsrail'in eski peygamberlerinden bazıları aynı soruları sormuş ve sorulmuştu. Örneğin Yeremya, Babil ile yapılan savaşın (M.Ö. 580 civarı) İsrail'in yenilgisiyle sonuçlanacağını öngördüğünde, zaferi öngören peygamberler onu sahte kehanet yapmakla suçladı. Yeremya yalnızca "Rab'bin ağzından" çıkanları söylediğini söyleyerek karşı çıktı ve muhaliflerini "kendi ağızlarından çıkan" yalanlar söylemekle suçladı. Bu nedenle şöyle yazdı: Rab bana şöyle dedi: "'Rüya gördüm, rüya gördüm' diyen peygamberlerin söylediklerini duydum. Bakın, ben peygamberlere karşıyım diyor Rab, kendi dillerini kullanarak ve 'Rab diyor ki' diyen. Bakın, ben peygamberlere karşıyım, diyor Rab, kendi dillerini kullanan ve yalan rüyalar hakkında kehanetlerde bulunan, onlara söyleyen ve ben onları göndermediğim, onlara emir vermediğim ve onlarla konuşmadığım halde halkımı yalanları ve kötülükleriyle saptıran peygamberlere karşıyım. Onlar size hayali bir görüş, değersiz bir kehanet ve kendi akıllarının aldatıcılığı hakkında peygamberlik ediyorlar."⁸⁷ Böylece Yeremya, peygamberlerin "kendi ağızlarından", "kendi rüyalarından" ve "kendi akıllarından" çıkan her şeyi değersiz olarak bir kenara bırakır. Aklında Marcus olan Irenaeus da aynı fikirde ve şunu ekliyor:

--- SAYFA 47 ---

"ilahi ihtiyar ve gerçeğin vaizi" olarak adlandırdığı isimsiz Hristiyan akıl hocasından, sahte kehanetin, özellikle de Marcus'unkinin Şeytan'dan geldiğini öğrendi. Irenaeus, İsrail'in peygamberlik geleneğinden, hangi kehanetlerin Tanrı'dan geldiğini ayırt etmenin ikinci bir yolunu benimsedi: kehanetlerin doğruluğunun, onları doğrulayan olaylar tarafından açığa çıktığı inancı. Babil orduları İsrail'i mağlup ettiğinde, Yeremya'nın takipçileri, bu olayın onun ilahi ilhamını kanıtladığına ikna oldular, onun kehanetlerini -rakiplerinin kehanetlerini atarak- topladılar ve bunları daha sonra İbranice İncil olacak kutsal koleksiyona eklediler. Irenaeus'un çok iyi bildiği gibi, Nasıralı İsa'nın takipçileri de benzer iddialarda bulunmuştu. Örneğin Matta İncili'nin yazarı, Davut, Yeşaya ve Yeremya'nın, İsa'nın zamanında, kehanetlerin yazılmasından beş yüz ila bin yıl sonra meydana gelen belirli olayları önceden bildirdikleri konusunda ısrar ediyor; dolayısıyla bu olaylar ilahi bir planı ortaya koymaktadır. Ancak bugün pek çok bilim adamı, Matta'nın anlattığı kehanet ile olay arasındaki örtüşmenin, onun bazen anlatısını kehanetlere uyacak şekilde uyarladığını gösterdiğini öne sürüyor. Örneğin Matta peygamber Zekeriya'nın yazılarında şu kehaneti buldu: Çok sevinin. . . Ey Kudüs'ün kızı! İşte, kralın sana geliyor; muzaffer ve muzaffer odur; mütevazı ve bir eşeğe binmiş, [ve] bir sıpanın üzerinde, bir eşeğin tayı.⁶⁶ Matta bu pasajı İsa'nın Fısıh'ta Kudüs'e nasıl girdiğine dair bir kehanet olarak okudu, ancak görünüşe göre Zekeriya'nın son cümleleri sadece şiirsel bir etki için tekrarladığını fark etmemişti. Sonuç olarak müjdesinde, İsa'nın Yeruşalim'e girmeye hazırlanırken öğrencilerine kendisine hem bir eşek hem de bir sıpa getirmelerini emrettiğini yazmıştır. Böylece Matta şöyle yazmıştı: "Öğrenciler gittiler ve İsa'nın onlara buyurduğu gibi yaptılar; eşeği ve sıpayı getirdiler, üzerlerine giysilerini koydular ve o da üzerlerine oturdu."⁸⁹ (Markos ve Luka İncilleri ise tam tersine, İsa'nın Kudüs'e iki hayvana değil, tek bir sıpayı binerek girdiği konusunda hemfikirler.) Matta okuyucularını yanıltmak niyetinde değildi; Onu kehaneti olayla bu şekilde ilişkilendirmeye motive eden şey muhtemelen, İsa'nın mesih olması nedeniyle, onun gelişinin eski kehanetleri yerine getirmiş olması gerektiğine olan inancıydı. Ancak birinci yüzyıldan günümüze kadar "peygamberliğe dayanan deliller" birçok insanı ikna etmiştir; görünüşe göre Irenaeus'un akıl hocası filozof Justin Martyr de dahil; kendisi gerçeği arayan genç bir öğrenci olarak (yaklaşık MS 140), birbiri ardına gelen felsefe öğretmenleriyle -önce bir Stoacı, sonra bir Peripatetik, bir Pisagor öğretmeni ve Platon'un bir öğrencisi- hayal kırıklığına uğradığını yazdı. Sonunda insan zihninin tek başına hakikati bulma yeteneğinden yoksun olduğu sonucuna vardı ve dehşet içinde sordu: "O halde birisi bir öğretmen tutmalı mı? Çünkü eğer kendisinde hakikat yoksa, birine nasıl yardım edilebilir?" Justin bir gün kıyı boyunca yürürken ve bu soruları düşünürken, kendisine İbrani peygamberlerden ve onların eski kehanetlerinin İsa'nın gelişi sırasında meydana gelen olaylarla nasıl doğrulandığını anlatan yaşlı bir adamla tanıştığını yazıyor. Yaşlı adam, bundan çok önce, filozof olarak kabul edilenlerin hepsinden daha eski, ilahi ruh aracılığıyla konuşan ve olayları önceden bildiren, hem dürüst hem de Tanrı tarafından sevilen bazı adamların var olduğunu açıkladı.

bunlar gerçekleşecekti ve şu anda gerçekleşiyor. Onlara peygamber denir. Yalnızca bunlar gerçeği hem gördü hem de ilan etti. . . kutsal ruhla dolu olmak. Onlar, ispatın ötesinde hakikatin şahitleri oldukları için yazılarında [mantıksal] ispatı kullanmadılar. . . olup bitenler ve şu anda da olmakta olan olaylar sizi onların söylediklerine uymaya mecbur bırakıyor.⁹⁰

--- SAYFA 48 ---

Justin şöyle dedi: "Bunları söyledikten sonra gitti... ve o zamandan beri onu görmedim. Ama hemen ruhumda bir ateş alevlendi ve peygamberlere ve Mesih'in dostları olan insanlara olan sevgim beni ele geçirdi."91 Justin bu insanlardan bir grupla tanıştı ve sonunda "peygamberler aracılığıyla İsa hakkında her şeyi önceden bildiren ve daha sonra onun zihnini aydınlatan kutsal ruh" adına vaftiz edildi. Daha sonra bir "Hristiyan filozof" olduktan sonra, Trypho adlı bir Yahudi filozofa "biz boş masallara ya da temelsiz sözlere değil, Tanrı'nın ruhuyla dolu, kudretle dolu ve lütufla dolu sözlere inandık."92 kanıtlamayı teklif etti. Her ne kadar Trypho'nun arkadaşlarının bunu duyduklarında "kaba bir şekilde güldüklerini ve bağırdıklarını" söylese de Justin, tartışılmaz olduğuna inandığı şeyi sundu. Örneğin Trypho'ya, Yeşaya peygamberin "bir bakirenin hamile kalacağını ve bir oğul doğuracağını"93 önceden bildirdiğini açıkladı; Matta'ya göre bu mucize yaklaşık beş yüz yıl sonra, Meryem İsa'yı doğurduğunda meydana geldi. Justin, Davut, Yeşaya ve Zekeriya'nın da aralarında bulunduğu diğer peygamberlerin, İsa'nın doğumunu, Kudüs'e son girişini, Yahuda'nın ihanetini ve çarmıha gerilmesini ayrıntılı olarak önceden bildirdiklerini ekliyor. Justin, Trypho'yu kamuya açık bir tartışmaya dahil ettiğinde, belirli kehanetler ile bu kehanetleri yerine getirdiğine inandığı olaylar arasındaki korelasyonları dikkatli bir şekilde ortaya koyduğunu söylüyor; bu korelasyonların, ilahi ilham veren kehanet ve Tanrı'nın insanlık tarihine müdahalesi dışında açıklanmasının imkansız olduğunu savundu. Ancak bu tür "kehanet kanıtlarını" eleştirenler, Justin gibi Hristiyanların yanıltıcı bir çeviriyi bir mucize sanarak yanıltıcı bir şekilde tartıştıklarını öne sürüyorlar. Örneğin Matta İncili'nin yazarı, görünüşe göre İsa'nın kehanetinin Yunanca çevirisini okurken, bunun "bir bakirenin [Yunancada parthenos] hamile kalacağı" anlamına geldiğini anlamıştı. Justin'in kendisi de, İsa'nın takipçileriyle tartışan Yahudi tercümanların, peygamberin aslında orijinal İbranice'de yazdığı şeyin sadece "genç bir kadın (almah) hamile kalacak ve bir oğul doğuracak" olduğuna işaret ettiğini kabul etmektedir; bu, görünüşe göre kraliyetin halefiyetinde beklenen acil olayları tahmin etmektedir.94 Ancak Justin ve Irenaeus, bugüne kadarki birçok Hristiyan gibi, bu tür argümanlara ikna olmamışlar ve bunun yerine eski kehanetlerin İsa'nın doğumunu, ölümünü ve dirilişini öngördüğüne ve onların ilahi ilhamının bu şekilde gerçekleştiğine inanmışlardır. gerçek olaylarla kanıtlanmıştır. İnanmayanlar çoğu zaman bu kanıtları abartılı bulurlar, ancak inananlar için bunlar Tanrı'nın "kurtuluş tarihini" kanıtlar. Justin bu inanç uğruna hayatını riske attı ve deneyleri tahmin edildiği gibi sonuçlanan bilim insanınıninki kadar ampirik olarak doğrulanabilir gerçek için felsefi spekülasyonlardan vazgeçtiğine inanıyordu. Irenaeus, kehanetlerden elde edilen kanıtları, hangi kehanetlerin ve hangi vahiylerin Tanrı'dan geldiğinin nasıl söyleneceği sorununu çözmenin bir yolu olarak gördüğünden, Justin gibi bunların hep birlikte hakikatin vazgeçilmez tanıkları olduğuna inandığı için "peygamberlerin" bazı yazılarını "peygamberlerin" yazılarına ekledi. Zamanlarının diğer Hristiyanları gibi Justin ve Irenaeus da "Kutsal Yazılar"dan söz ederken akıllarında öncelikle İbranice İncil vardı: Yeni Ahit dediğimiz şey henüz bir araya getirilmemişti. Tanrı'nın gerçeğinin olaylarda ortaya çıktığına dair inançları

Kurtuluş tarihi, İbranice İncil ile Justin'in "havarilerin anıları" olarak adlandırdığı ve bizim Yeni Ahit'in müjdeleri olarak bildiğimiz şey arasındaki temel bağlantıyı sağlar. Anlayabildiğimiz kadarıyla, dört müjde kanonu dediğimiz şeyin, yani Yeni Ahit koleksiyonunda Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'nın müjdelerini içeren çerçevenin baş mimarı olan kişi Irenaeus'tu. İlk olarak Irenaeus, yalnızca Matta'yı kullanan Ebionite Hristiyanları veya yalnızca Luka'yı kullanan Marcion'un takipçileri gibi yalnızca tek bir müjdeye dayanan çeşitli Hristiyan gruplarını suçluyor. Irenaeus, birçok müjdeye başvuranların da aynı derecede yanılgı içinde olduğunu sürdürür. Bazı Hristiyanlar, diyor, bazı Hristiyanların "gerçekte olduğundan daha fazla müjdeye sahip olmakla övündüklerini... ama gerçekte, küfürle dolu olmayan bir müjdeleri olmadığını" ilan ettiler.95 Irenaeus, "apokrif ve gayri meşru" yazılar ormanını -Yakup'un Gizli Kitabı ve Meryem İncili gibi yazılar- yok etmeye ve yalnızca dört "sütun"u ayakta bırakmaya karar verdi.96 Cesurca ilan etti: Tüm gerçeği içeren "müjde"nin yalnızca bu dört kişi tarafından desteklenebileceği

--- SAYFA 49 ---

"sütunlar" - yani Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'ya atfedilen müjdeler. Seçimini savunmak için, "dörtten fazla ya da az olmasının mümkün olmadığını" ilan etti, çünkü "evrenin dört bölgesi ve dört ana rüzgar olduğu gibi" kilisenin kendisi de "sadece dört sütuna" ihtiyaç duyar.⁹⁷ Üstelik, tıpkı Hezekiel peygamberin Tanrı'nın tahtının dört canlı yaratık tarafından taşındığını tasavvur etmesi gibi, Tanrı'nın ilahi Sözü de bu "dört biçimlendirilmiş müjde" tarafından desteklenmektedir. (Onun liderliğini takip eden sonraki nesillerdeki Hristiyanlar, bu dört "canlı yaratığın" (aslan, boğa, kartal ve insan) yüzlerini dört müjdecinin sembolü olarak kabul ettiler.) Kendisi, bu müjdeleri güvenilir kılan şeyin, İsa'nın havarileri Matta ve Yuhanna'nın da dahil olduğuna inandığı yazarlarının, anlattıkları olaylara gerçekten tanık olmaları olduğunu iddia etti; benzer şekilde, Petrus ve Pavlus'un takipçileri olan Markos ve Luka'nın yalnızca elçilerden duyduklarını yazdıklarını ekledi. Bugün çok az sayıda Yeni Ahit bilgini Ire-naeus'la aynı fikirdedir; Tomas veya Meryem'in müjdelerini kimin yazdığını bilmediğimiz gibi, bu müjdeleri gerçekte kimin yazdığını da bilmiyoruz; bildiğimiz tek şey, tüm bu "müjdelerin" İsa'nın öğrencilerine atfedilmiştir. Bununla birlikte, sonraki bölümlerin göstereceği gibi, Ire-naeus yalnızca Yuhanna İncili'ni Matta ve Luka'nın çok daha yaygın olarak alıntılanan müjdeleriyle birleştirmekle kalmadı, aynı zamanda Yuhanna'yı en büyük müjde olarak övdü. Irenaeus'a göre Yuhanna, Hristiyanların bugün söylediği gibi dördüncü müjde değildi, ama müjdelerin ilki ve en önemlisiydi, çünkü o, İsa'nın gerçekte kim olduğunu - insan biçimindeki Tanrı'yı - yalnızca Yuhanna'nın anladığına inanıyordu. Tanrı'nın "beden haline geldiği" o olağanüstü anda açıkladığı şey, bırakın geri kalanımızı, sıradan insanların, hatta peygamberlerin ve havarilerin bile aldığı tüm vahiylerin gölgesinde kaldı. Irenaeus, elbette, insanların ilahi gerçeğin açığa çıkmasını aramasını engelleyemezdi ve gördüğümüz gibi, bunu yapmaya niyeti de yoktu. Sonuçta dini gelenekler, ancak taraftarlarının onları yeniden yaşayıp yeniden hayal etmesiyle ve süreç içinde onları sürekli dönüştürmesiyle zaman içinde hayatta kalır. Ancak, kendi zamanından günümüze kadar, Irenaeus ve onun kilise liderleri arasındaki halefleri, tüm inanlıları kendilerini "dörtlü müjdeye" ve kendisinin havarisel gelenek olarak adlandırdığı şeye tabi olmaya zorlamak için çabaladılar. Bundan böyle, Hristiyan liderler tarafından onaylanan tüm "vahiylerin", daha sonra Yeni Ahit olarak ortaya konan müjdelerle uyumlu olması gerekecekti. Elbette yüzyıllar boyunca bu İnciller olağanüstü çeşitlilikte Hristiyan sanatı, müziği, şiiri, teolojisi ve efsanesine yol açmıştır. Ancak Avila'lı Teresa ve Haçlı Yahya gibi kilisenin en yetenekli azizleri bile bu sınırları aşmamak şöyle dursun, aşmamaya dikkat ederdi. Bugüne kadar geleneksel düşünceye sahip pek çok Hristiyan, kanonik kuralları ihlal eden her şeyin ya insan kalbinin kötülüğünden ya da şeytandan gelen "yanlılar ve kötülükler" olması gerektiğine inanmaya devam ediyor. Ancak Irenaeus, tüm "gizli yazıları" yasaklamanın ve dört müjde anlatımından oluşan bir kanon oluşturmanın bile tek başına Hristiyan hareketini koruyamayacağını farkındaydı. Peki ya "doğru" müjdeleri okuyan bazıları onları yanlış şekilde ya da birçok yanlış şekilde okursa? Peki ya Hristiyanlar aynı müjdeleri yeni "sapkınlıklar"a ilham vermek -ya da piskoposun deyimiyle- doğurmak için yorumlasaydı? Irenaeus'un cemaatinde olan da buydu ve göreceğimiz gibi o da

buna, Ortodoks (kelimenin tam anlamıyla "doğrudan düşünen") Hristiyanlık dediği şeyi inşa etmeye çalışarak karşılık verdi. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ~

--- SAYFA 50 ---

GERÇEK KURALLARI VE YUHANNA'NIN ZAFERİ Ruhsal keşiflerle uğraşan insanlar sıklıkla özellikle Yuhanna İncili'nden etkilenirler; çünkü büyük bir sadelikle ve görünüşe göre inancı savunmak için yazılmış olmasına rağmen bu müjde paradoksla, gizemle ve daha derin anlamlara dair ipuçlarıyla parlıyor. Böylece T. S. Eliot, açılış satırlarından etkilenerek yanıt olarak şunları yazdı: Ve ışık karanlıkta parlıyordu ve Durgun dünya hâlâ Sessiz Söz'ün merkezinde dönüyordu.¹ Eliot'tan dört yüzyıl kadar önce, başka bir şair, din değiştirmiş Yahudilerin oğlu, sonradan bir aziz ve mistik olacak güçlü bir genç İspanyol keşiş, John'un adını kendi adı olarak seçti ve kendisine Haçlı Yahya adını verdi. Şimdi, büyük ölçüde Nag Hammadi'nin keşifleri sayesinde, yaklaşık iki bin yıl önce Yuhanna'nın ilk okuyucularının çoğunun da bu müjdeye şaşırtıcı ve yaratıcı şekillerde karşılık verdiğini görebiliriz. Irenaeus'un "kötü tercümanlar" olarak adlandırdığı Hristiyanlar Yuhanna'yı ve diğer Kutsal Yazıları nasıl okudular ve orada bulduklarına neden karşı çıktılar? Irenaeus, bu insanların "gerçeği bir kenara attıkları" konusunda uyarıyor; naif inananları ayartan ve aldatan yalanlar ortaya atıyorlar, ancak birçok insana apaçık kurguları aslında doğru görünüyor. Irenaeus, Hristiyan şair ve öğretmen Valentinus'un, öğrencisi Ptolemy'nin ve onlar gibi diğerlerinin, "başlangıçta" ve hatta dünyanın başlangıcından önce neler olduğuna ve bu Hristiyanların bazen ilk Baba, bazen de Sessizlik olarak adlandırdığı tüm varlığın bilinmeyen Kaynağının (bu Kaynağı tanımlayacak kelimeler olmadığından) nasıl ilk önce dinamik etkileşimi evreni ortaya çıkaran hem eril hem de dişi ilahi enerji akımlarını nasıl döktüğüne dair her türlü efsaneyi icat ettiklerini söylüyor. Batlamyus'un bazı takipçileri, İlahi Bilgeliğin "başlangıçta" ortaya çıktığını ve Yaratılış 1'den 3'e kadar anlatıldığı gibi evreni meydana getirmek için Tanrı'ya katıldığını söylemeye devam ediyor. Irenaeus bu tür soruların belirli Yahudi çevrelerinde öğretmenler ve onların öğrencileri arasında geniş çapta tartışıldığını, görünüşe göre bu öğretmenlerin Valentinus ve Ptolemaios gibi öğretmenlerin sordukları soruları ve aynı zamanda İsrail'in Kutsal Yazılarından, özellikle Yaratılış, Mezmurlar ve Mezmurlar gibi pasajları yorumlamalarını etkilediğini bilmiyor olabilir. ve İşaya'nın kehanetleri ve Atasözleri. Valentinus'un kendisi hakkında çok az şey biliyoruz, çünkü yazdıklarından yalnızca birkaç parça hayatta kaldı,³ ama o da, Yaratılış 1:2'nin "ruh derinliğin üzerine çıktıktan" sonra dediği gibi, görünür evrenin görünmez Kaynaktan nasıl ortaya çıktığına dair gizemi yansıtan bir şiir yazmıştır: Gördüğüm her şey ruhta asılı kalmıştır; Her şey ruh aracılığıyla taşınır; Ruha bağlı et, havaya bağlı ruh, etere bağlı hava, derinliklerden meyve çıkmış, ana rahminden bir çocuk çıkmış.⁴ Aynı zamanda Valentinus ve müritleri ilk, belki de yüz yıllıklar arasındaydı.

--- SAYFA 51 ---

Yeni Ahit kanonu oluşturulmadan önce, bu daha yeni "havarisel" yazıları Yaratılış ve peygamberlerle birlikte yerleştirmek ve İsa'nın sözlerinin otoritesine İsrail Kutsal Yazıları'ninkine eşit, hatta ondan daha yüksek bir değerde saygı göstermek.⁵ Ptolemy, kendisiyle birlikte çalışmış aristokrat bir Romalı kadın olan Flora'ya yazdığı bir mektupta, İsa'nın sözlerinin "gerçeği anlamının tek hatasız yolunu" sunduğunu yazmıştır.⁶ İlahi gizemleri tartışırken, Irenaeus, Ptolemy ve çevresinin üyelerinin sıklıkla Pavlus'un mektuplarından pasajlar ve Matta ve Luka'dan bildiğimiz "Rab'bin sözlerinden" alıntı yaptığını söylüyor; ancak "mümkün olan en iyi şekilde yararlanarak"⁷ tekrar tekrar alıntı yaptıkları şey Yuhanna İncili'ydi; aslında en sevdikleri şey buydu. Irenaeus, onların yorumlarını okuyarak ve yazarlarıyla yüzleşerek bu öğretmenlere karşı silahlanmaya karar verdiğinde, Valentinus'un "en saygı duyulan" öğrencisi olarak adlandırdığı Herakleon'un, Yuhanna hakkında ünlü bir Yorum yazdığını biliyor olabilir; bu, bildiğimiz kadarıyla herhangi bir Yeni Ahit kitabı üzerine yazılmış en eski yorumdur.⁸ Herakleon'un yorumunu ilk duyduğumda şunu merak ettim: Neden biri böyle yazılmış bir müjde üzerine yorum yazma zahmetine girsin ki? açıkça? Peki bir kâfiri, Ortodoksluğun mihenk taşı olacak bir müjdeye çeken şey neydi? Daha sonra yeni keşfedilen kaynakları inceledikten sonra, sorularımı bu şekilde sorarak farkında olmadan Irenaeus'un terminolojisini benimsediğimi ve onun bakış açısını benimsediğimi gördüm. Yaptığı şey, dikkate değer bir başarı ile, Hristiyanları Yuhanna'nın müjdesini -ya da herhangi bir müjdeyi- okumasının tek doğru okuma olduğuna ve yaklaşımının "kanonik" kutsal metin yorumu olduğuna ikna etmekte. Göreceğimiz gibi Irenaeus, "gerçeğin kanonu" olarak adlandırdığı şeyde ısrar etti ve Homeros'un şiirlerini alegorik olarak okuyan, Zeus ve Hera gibi tanrıları doğal evrenin unsurlarını temsil eden bazı Stoacılar ve Homeros'un şiirlerinde ruhun göçü gibi öğretilere imalar bulduğunu iddia eden Platon'un takipçileri gibi "Yunan filozofları arasında geçerli"⁹ olduğunu söylediği yorum türünü reddetti.¹⁰ Valentinus'un müritlerinin yaptıklarından paniğe kapılan Irenaeus, inananları kendi kutsal metinlerine bu şekilde yaklaştırmaktan sakınmaları konusunda uyarır. Tam tersine, mümkün olan her yerde açık anlamın anlaşılması gerektiğini belirtir; ve belirli bir pasaj belirsiz veya zor görüldüğünde, kişinin anlayışı, anlamı açık görünen pasajlar tarafından yönlendirilmelidir.¹¹ Kafirler, diye uyarıyor Irenaeus, basit görünen pasajlar yerine Kutsal Yazılarda buldukları muammalar, gizemler ve benzetmeler üzerinde yoğunlaşarak çılgınca okurlar; çoğu zaman tutarsız bir şekilde ya da metnin bariz anlamıyla çelişerek okuyorlar.¹² Her ne kadar bazıları yorumlar yazsa da, çok daha fazlası Yaratılış'ta, İşaya'nın kehanetlerinde, Pavlus'un mektuplarında, Mezmurlarda ve müjdelerde bulduklarına şarkılar, şiirler, görümler ve kendilerine ait "vahiyler", hatta ayinle ilgili danslar üreterek yanıt veriyorlar. Göreceğimiz gibi, Nag Hammadi'de keşfedilen metinler Irenaeus'un şüphelerini ve aynı zamanda neyin tehlikede olduğuna dair inancını da doğruluyor: Ruhsal gerçek nedir ve nasıl ayırt edilebilir. O halde Yuhanna İncili'nin nasıl bir tartışma merkezi haline geldiğini görmek için bu "çılgın okumalardan" birkaçına bakalım. Üslubunun sadeliğine rağmen, çok az okuyucu Yuhanna'nın müjdesini anlaşılması kolay buldu

anlamak. Özellikle sinoptik İnciller bağlamında, ilk hayranları bile bunun bazen Matta, Markos ve Luka ile çeliştiğini fark etmişlerdir. Örneğin, belirttiğimiz gibi, Yuhanna, İsa'nın Tapınak'taki sarraflara ve tüccarlara saldırdığı hikayesiyle başlıyor; bu sahnede Yuhanna, İsa'nın "küçük iplerden bir kırbaç ördüğünü" ve "hepsini Tapınak'tan, koyunları ve öküzleri dışarı atarken ve para bozanların parasını döküp masaları devirirken" kullandığını ekleyerek şiddetini artırıyor.¹³ Gördüğümüz gibi, diğer İncillerin hepsi bu olayı İsa'nın İncil'inin sonuna yerleştirir. Matta, Markos ve Luka'ya göre bu eylem, başkâhinleri İsa'yı tutuklatmaya ve öldürülmek üzere Romalı yetkililere teslim etmeye sevk eden şeydi. Parlak Mısırlı "kilisenin babası" (daha sonra kendisi de sapkınlıkla suçlandı) Origen'e bu konu sorulduğunda, gördüğümüz gibi, "Yahya her zaman gerçeği harfiyen söylemese de, her zaman ruhsal olarak gerçeği söyler"¹⁴, yani sembolik olarak şunu açıkladı. Hatta Origen, kutsal ruhun, okuyucuyu şaşırtıp bunların ne anlama geldiğini sormasını sağlamak için Yuhanna'nın müjdesine bu tür çelişkiler eklediğini öne sürüyor.

--- SAYFA 52 ---

bu hikayelerin kelimenin tam anlamıyla anlaşılması gerekmediğini gösterin; okuyucunun, Yuhanna'nın sözlerinin -ya da herhangi bir "kutsal yazının"- ışıltılı yüzeyinin ötesine geçerek gizli anlamlarını araması gerektiği konusunda Valentinus ve müritleriyle aynı fikirdeydi. Kendisi de bir şair olan Valentinus, İncil'deki imgelerin, özellikle de Yuhanna'nınkinin gücünü seviyordu. Her ne kadar Ortodoks Hristiyanlar daha sonra onun öğretilerini yok etmeye çalışsalar da, hayatta kalan parçalar onun Tapınağın temizlenmesi hikayesini, örneğin Tanrı'nın kalplerimize parladığında, bizi kutsal ruha uygun meskenler haline getirmek için orada bulduklarını nasıl paramparça edip dönüştürdüğünü gösteren bir benzetme olarak aldığını gösteriyor.¹⁵ Başka bir parça, Valentinus'un kendi ruhsal uyanışının, yeni doğmuş bir çocuğun ortaya çıktığı ve ona şöyle dediği vahiy niteliğinde bir rüya gördüğünde meydana geldiğini gösteriyor: "Ben, logos"¹⁶ - Yuhanna'nın dilinde, insan biçiminde açığa çıkan ilahi söz. Irenaeus'un "kötü yorum" olarak adlandırdığı şeyin birkaç örneğine bakalım ve sonra onun sakıncalı bulunduğu şeyleri ele alalım. Irenaeus, Valentinus'u, Gerçeğin İncili olarak adlandırdığı şeyin yazarı olarak tanımlar ve eğer bu, Nag Hammadi'de keşfedilenle aynıysa, şimdi ilk kez Valentinus'un "gizli gizem İsa Mesih'i" nasıl övdüğünü görebiliriz.¹⁷ İster Valentinus tarafından yazılmış, ister daha büyük olasılıkla takipçilerinden biri tarafından yazılmış olsun, Hakikat İncili, Tanrı'dan yoksun bir dünyayı bir kabus olarak tasvir eder; Matthew Arnold'un neredeyse tanımladığı gibi bir dünya. iki bin yıl sonra: . . . Önümüzde bir rüyalar ülkesi gibi uzanan, çok çeşitli, çok güzel, çok yeni olan dünyada gerçekte ne neşe, ne sevgi, ne ışık, ne kesinlik, ne huzur, ne de acıya çare var; ve geceleyin cahil orduların çarpıştığı, mücadele ve kaçışın karışık alarmlarıyla dolu, karanlık bir düzlükteyiz.¹⁸ Hakikat İncili de, Allah'tan başka insan varlığını, insanların içindeymiş gibi hissettikleri bir kabus olarak tasvir eder. . . kaçıyorlardı ya da başkalarının peşinden koştukları için güçsüz kalıyorlardı; ya da öyleler. . . çarpıcı darbeler veya . . . darbeleri kendileri alıyor; ya da yüksek bir yerden düşmüşler ya da kanatları bile olmadığı halde havaya uçmuşlar; . . . ya da sanki peşlerinde kimse olmamasına rağmen insanlar onları öldürüyormuş gibi ya da kanlarına bulanmış oldukları için kendileri komşularını öldürüyorlarmış gibi.¹⁹ Ancak Arnold'dan farklı olarak, bu müjdenin yazarı korkudan uyanıp Tanrı'nın burada ve şimdi varlığını keşfedebileceğimize inanıyor; ve uyandığımızda dehşet azalır, çünkü ilahi nefes -ruh- peşimizden koşar, "ve bir elini uzatarak, ayaklarımızın üzerinde durmak için bizi kaldırır."²⁰ Böylece, Hakikat Müjdesi, Yuhanna'nın önsözünü yankılayarak devam eder: "Baba'nın sözü, ... sonsuz tatlılığa sahip İsa... her şeyin içine girer, her şeyi destekler" ve sonunda her şeyi Tanrı'ya geri verir, "onları Baba'ya ve Anne'ye geri getirmek."²¹ Hakikat İncili aynı zamanda İsa'da -ya da Tanrı'da- ne gördüğümüzün, görmemiz gereken şeye ve neyi görebildiğimize bağlı olduğunu söyler. Her ne kadar ilahi olan "tarif edilemez, hayal edilemez" olsa da, anlayışımız, bildiklerimizi sınırlayabilen veya genişletebilen kelimeler ve görüntülerle sınırlıdır.

algılamak. Dolayısıyla, Tanrı elbette ne eril ne de dişil olsa da, Baba Tanrı imgesine başvururken bu yazar aynı zamanda Anne Tanrı'dan da söz ediyor. Üstelik Matta ve Luka ("iyi çoban")²² İncillerinden aşına olduğumuz İsa tasvirlerinden yararlanırken ve

--- SAYFA 53 ---

Bilgeliğin "gizli gizeminden"²³ söz eden Pavlus'tan ve Yuhanna'dan ("Babanın sözü") bu yazar aynı zamanda İsa hakkında başka vizyonlar da sunmaktadır. İnanlıların genellikle "çarmıha çivilenmiş İsa'yı kurbanlık ölümü çağrıştıran bir görüntü olarak gördüklerini kabul eden bu yazar, onu bunun yerine "bir ağaçtaki meyve" olarak -Cennetteki "bilgi ağacı"ndan başkası değil- görmeyi önermektedir.²⁴ Ancak, Adem'in yok edilmesi gibi, bu meyve, meyveyi yiyenleri yok etmek yerine, "İsa Mesih", Tanrı'nın tanıdığı kişilere gerçek bilgiyi -entelektüel bilgiyi değil, karşılıklı tanıma bilgisini (Yunanca gnosis terimiyle ilgili bir kelime) - aktarır. "kendinde keşfeder ve onlar da onu kendi içlerinde keşfederler."²⁵ Bu müjde, adını açılış cümlesinden alır: "Gerçeğin müjdesi, Baba'dan O'nu tanıma lütfunu alanlar için sevinçtir"²⁶ çünkü Tanrı'ya ve kendimize dair anlayışımızı dönüştürür. Bu müjdeyi alanlar artık "[Tanrı'yı] dar görüşlü, sert ya da öfkeli olarak görmüyorlar" -yani, bazı Kutsal Kitap hikayelerinde tasvir edildiği gibi değil- "kötülüğü olmayan, sevgi dolu, sükunet dolu, lütfekar ve her şeyi bilen bir varlık olarak".²⁷ Hakikat Müjdesi, kutsal ruhu Tanrı'nın nefesi olarak tasvir eder ve Baba'yı önce tüm canlı varlıklar evrenini soluduğunu ("çocukları onun kokulu nefesidir"), sonra da tasavvur eder. tüm varlıkları ilahi kaynaklarının kucağına geri çeker.²⁸ Bu arada, "Tanrı'yı kendilerinde ve kendilerini Tanrı'da keşfedenleri" irfanı eyleme dönüştürmeye teşvik eder: Onu arayanlara gerçeği söyleyin ve hata yoluyla günah işleyenlere anlayıştan bahsedin; Tökezleyenlerin ayaklarını güçlendirin; Hasta olanlara elinizi uzatın; Aç olanları doyurun; Yorgun olanlara dinlenme verin; Ve yükselmek isteyenleri ayağa kaldırın.²⁹ Başkalarını önemseyen ve iyilik yapanlar "Baba'nın iradesini yerine getirirler." Irenaeus'un "kötü yorum" olarak adlandırdığı şeyin ikinci bir örneği - sözde Yuvarlak Haç Dansı - müjdelere sıklıkla "kendi icatlarını" ekleyen "sapkınlar" ile ne demek istediğini açıklıyor. Yuvarlak Dans'ı yazan Valentinus'un anonim takipçisi, Yuhanna'nın müjdesinde eksik olan bir sahneyi doldurmayı teklif ediyor; bu sahnede İsa "ihanete uğradığı gece" öğrencileriyle ilahiler söyleyip dans ediyordu.³⁰ Yuvarlak Dans yazarı, Yuhanna'nın müjdesinin, İsa'nın öğrencilerine bedeni olarak ekmek yemelerini ve kanı gibi şarap içmelerini söylediği son akşam yemeğinin bir anlatımını dışarıda bıraktığını belirtiyor; bu sahne Matta, Luka ve Pavlus'un hepsinin merkezi olarak gördüğü sahne, çünkü inanlılara bu günü nasıl kutlayacaklarını gösteriyor. "Tanrı'nın akşam yemeği." Ancak John'un o geceyle ilgili anlatımında oldukça farklı bir şey oldu. Yuhanna'ya göre akşam yemeğinden sonra İsa masadan kalktı, üstünü çıkardı ve etrafına bir bez bağladı. Sonra bir leğene su döktü ve öğrencilerinin ayaklarını yıkamaya ve etrafına bağlı olduğu bezle silmeye başladı.³¹ Yahya, İsa'yla paydaşlığı paylaşmak isteyen herkes için bu hareketin önemli, hatta gerekli olduğunu söylemek istiyor, çünkü kendisinin anlattığına göre Petrus, öğretmeninin ayaklarını bir köle gibi yıkamaması gerektiğini söylediğinde, İsa ona şöyle dedi: "Şu anda ne yaptığımı anlamıyorsun, ama sonra anlayacaksın" dedi ve ekledi: "Seni yıkamadığım sürece, bende hiçbir payın yok."³² Antik çağlardan günümüze pek çok Hristiyan, bu sahneyi sanki son akşam yemeğinde olduğu gibi bir ritüelin talimatlarını veriyormuşçasına yeniden canlandırmıştır; böylece, Paskalya'dan önceki perşembe günü Roma Katolik Kilisesi'nin papası, İsa rolünü üstlenir ve ritüel olarak kardinallerinin ayaklarını yıkar. İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi'nde, kilisenin başkanı, Mormon

--- SAYFA 54 ---

"yaşlılar"; ve bugüne kadar pek çok başka Hristiyan grup -çeşitli Ortodoks kiliseleri ve bazı Baptistler ve Pentikostalistler de dahil olmak üzere pek çok Protestan grup- aynı şeyi yapıyor. Haç'ın Yuvarlak Dansı'nı kim yazdıysa, John'un o geceye ilişkin anlatımını, görünüşe göre gizli tutulması gereken farklı bir bölüm ekleyerek cesurca revize etmişti. Yuhanna'nın müjdesinden ilham alan, ikinci yüzyıldan kalma öykü ve geleneklerin bir derlemesi olan Yuhanna'nın İşleri'nde bulunan Yuvarlak Dans'ta, Yuhanna, İsa'nın son gecesinin öyküsüne, müjde anlatımının bittiği yerden başlar ve İsa'nın öğrencilerini onunla dans etmeye ve onunla şarkı söylemeye davet ettiğini söyler: Tutuklanmadan önce. . . hepimizi bir araya topladı ve şöyle dedi: "Ben onlara teslim edilmeden önce, Baba'ya bir ilahi söyleyelim ve böylece önümüzde duranla buluşmaya gidelim." Böylece bize bir daire oluşturmamızı, birbirimizin ellerini tutmamızı söyledi ve kendisi de ortada durarak şöyle dedi: "Bana Amin diye cevap ver."³³ Daha sonra, havariler dans ederek onun çevresinde dönerken, İsa Yuhanna İncili'ni yansıtan sözlerle bir ilahi söylemeye başladı: "Yüce sana, Baba." Biz de onun etrafında dolaşarak ona "Amin" diye cevap verdik. "Şan sana, Logos; şeref sana, Grace." "Amin." "Yücelik sana, Ruh; yücelik sana, Kutsal Olan..." "Amin." "Seni övüyoruz Baba; sana teşekkür ediyoruz, içinde karanlığın barınmadığı Işık." "Amin..." "Beni gören sizler için bir ışığım." "Amin." "Beni tanıyan sizler için bir aynayım." "Amin." "Ben beni çalan sana bir kapıyım." "Amin." "Ben sana giden bir yolum, gezgin." "Amin."⁵⁴ Her ne kadar aynayla ilgili ifade doğrudan Thomas İncili'nden gelmiş olsa da, diğer birçokları gibi son ikisinin de ana kaynağı Yuhanna İncili'dir. O halde, bu ilahiyi kim bestelediye, Yuhanna'nın sevindirici haberinde, bizim daha çok Thomas'la bağdaştırdığımız türden bir öğreti için açıkça ilham kaynağı bulmuştur; çünkü burada İsa öğrencilerini kendilerini kendisinde görmeye davet eder: "[Benim çekmek üzere olduğum acı sizinkidir. Çünkü ben size Baba tarafından bir kelime [logos] olarak gönderilmeseydim, ne kadar acı çektiğinizi hiçbir şekilde anlayamazdınız... nasıl acı çekileceğini bilseydiniz, acı çekmemeyi başarabilirdiniz."³⁵ Dolayısıyla, Haç'ın Yuvarlak Dansında İsa, insanın çektiği acının doğasını ortaya çıkarmak ve Buda'nın da öğrettiği paradoksu öğretmek için acı çektiğini söyler: acı çekmenin farkına varanlar aynı zamanda ondan kurtuluş da bulurlar. Ama aynı zamanda onlara kozmik dansa katılmalarını da söylüyor: " 'Dans eden bütüne aittir.' 'Amin.' 'Dans etmeyen ne olacağını bilemez.' Amin." "³⁶ Yuhanna'nın Elçilerinin İşleri'ni sevenler, anlaşılan o ki, İsa'nın ve kendilerinin çektiği acıların gizemini birlikte kutlamak için bu sözleri söyleyerek, el ele tutuşarak ve bu dansa daire çizerek Efkaristiya'yı kutladılar - ve bazı Hristiyanlar bunu bugüne kadar bu şekilde kutluyorlar. Yuhanna'nın Elçilerinin İşleri'nde Yuhanna, öğrenci arkadaşlarına, her birinin İsa'yı farklı şekillerde görmesinin "tuhaf ya da paradoksal" olmadığını söyler; çünkü herhangi birinin görebileceğinin, o kişinin beklentilerine ve kapasitesine bağlı olduğunu açıklar. Bir keresinde Peter ve Andrew'un John ve James'e kıydan kendilerine seslendiğini gördükleri küçük çocuğu sorduklarını söylüyor:

--- SAYFA 55 ---

ve kardeşim dedi. . . bana, "John, kıyıda bizi çağıran bu çocuk ne istiyor?" Ben de "Hangi çocuk?" dedim. O da bana şöyle cevap verdi: "Bizi çağıran." Ben de şöyle dedim: "Denizde uzun süre nöbet tuttuğun için iyi göremiyorsun James kardeş. Orada duran yakışıklı, neşeli yüzlü adamı görmüyor musun?" Ama bana şöyle dedi: "Onu görmüyorum kardeşim; ama hadi karaya çıkalım ve bunun ne anlama geldiğini görelim."37 Yuhanna şunu ekliyor: "Başka bir zamanda beni, Yakup ve Petrus'u dua ettiği bir dağa götürdü ve onu hiçbir insan dilinin tanımlayamayacağı bir ışıkla aydınlatıldığını gördük." Daha sonra, "Yine üçümüzü bir dağa çıkardı ve onu uzaktan namaz kılarken gördük." Ancak John şunu söylüyor: "Beni sevdiği için, sanki o görmüyormuş gibi sessizce yanına gittim ve orada durup sırtına baktım." Aniden, Yuhanna, İsa'yı Musa'nın bir zamanlar Rab'bi gördüğü gibi gördüğünü söylüyor - "hiçbir kıyafet giymiyordu... ve hiç de bir insana benzemiyordu... ayakları o kadar parlak bir ışıkla parlıyordu ki dünyayı aydınlattı ve başı gökyüzüne uzandı, o kadar dehşet vericiydi ki bağırdım" - bunun üzerine İsa hemen döndü, Yahya'nın kolayca tanıyabileceği adama dönüştü ve İsa'nın Yuhanna'nın kendi müjdesinde Thomas'a söylediği sözlerle Yahya'yı azarladı: "Yuhanna, yapma imansız, ama inanın."58 Yuhanna İncili "kötü tefsir"in bir başka örneğine daha ilham verdi: Irenaeus'un okuduğu ve görünüşe göre müjdenin devamı olarak Yuhanna'nın adına başka bir anonim Hristiyan'ın yazdığı ünlü ve etkili Yuhanna Gizli Kitabı. Gizli Kitap, İsa'nın ölümünden sonra, Tapınağa doğru yürüyen "Yakup'un kardeşi, Zebedi'nin oğlu Yahya"nın, "bu Nasıralı"nın Yahya'yı ve iman kardeşlerini aldattığını, "kulaklarınızı yalanlarla doldurduğunu, kalplerinizi kapattığını ve sizi atalarınızın geleneklerinden uzaklaştırdığını" iddia eden bir Ferisi tarafından karşılanmasıyla açılır.59 Yahya, Tapınak'tan uzaklaşır ve "yüreğinde büyük bir keder duyarak" dağlardaki ıssız bir yere kaçar. Orada tek başına korku ve şüpheyle mücadele ederken şöyle der: "Birdenbire gökler açıldı ve tüm yaratılış parladı ve dünya sarsıldı."40 Yahya, içinde değişen biçimlerin belirttiği dünya dışı bir ışık görünce şaşırır ve dehşete düşer ve İsa'nın "Yuhanna, Yuhanna, neden şaşırıyorsun ve neden korkuyorsun? ... Ben her zaman yanında olanım. Ben Baba'yım, Ben Anne'yim ve ben de Oğul."41 Bir anlık şokun ardından Yuhanna, İsa'yı Tanrı'nın ışığını yayan ve aralarında Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un da bulunduğu çeşitli biçimlerde görünen biri olarak tanır; sonuncusu dişil (ruah anlamına gelen İbranice terimin cinsiyeti tarafından önerilen) ve dolayısıyla ilahi Anne olarak tasavvur edilir. Ancak İsa, Yahya'yı bu vizyonla teselli ettikten sonra, "her şeyin Tanrısı ve Babası"nın aslında antropomorfik imgelerle kavranamayacağını, çünkü Tanrı "her şeyin üzerinde olan, bozulmamış olarak var olan, hiçbir gözün bakamayacağı saf ışıktaki var olan görünmez olan"42, görünmez, hayal edilemez, tamamen insan kavrayışının ötesinde olduğunu söyler. O halde insan nasıl Tanrı'dan söz edebilir? Bu soruyu yanıtlamak için Gizli Kitap'ın yazarı Yuhanna'nın müjdesindeki dili ödünç alır: "Onu anlayabildiğim noktaya kadar - çünkü onu kim anlayabilir? ... [Tanrı] ışıktır, ışık verendir; hayattır, ışık verendir.

45 Ancak bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, Yuhanna'nın dirilen Kurtarıcı'yı sorguladığı dikkate değer bir diyalog vardır; Kurtarıcı ona "başlangıçta" olup bitenler hakkında nefes kesici ve son derece yaratıcı bir anlatım sunar - ilahi varlıkta yaratılıştan önce gizlenen gizemler, kötülüğün kökeni ve insanlığın doğası ve ruhsal kaderi. Bununla birlikte, Irenaeus'un "kötü tefsir" ile ilgili sunduğu tüm örnekler arasında onun en önemli örneği Yuhanna hakkında benzer sorular soran bir yorumun parçasıdır. Gizli Kitap'ta sorulanlar - Yuhanna'nın müjdesinin "her şeyin kökeni" hakkında açıkladığı şey Geleneksel olarak Ptolemaios olarak tanımlanan bu yorumun yazarı44 şöyle der: "Rab'bin öğrencisi Yuhanna, her şeyin kökenini, Baba'nın her şeyi nasıl ortaya çıkardığını ortaya koymak ister"45, açılış satırlarında -bir şekilde sıradan okuyucudan gizlenmiş olsa da- ilahi varlığın orijinal yapısını açıklar.

--- SAYFA 56 ---

İlahi enerjinin ilk sekiz yayılımından oluşan "birincil ogdoad", Kabalistlerin daha sonra ilahi sefirot olarak adlandıracaklarına oldukça benzer; bu nedenle, Valentinus ve öğrencileri Yuhanna'nın müjdesinin açılışını okuduklarında, Tanrı'yı, ilahi sözü ve İsa Mesih'i, tabiri caizse, yukarıdan, büyük şelaleden yerel dereye akan ilahi enerji dalgaları olarak tasavvur ettiler. Irenaeus, Yuhanna'nın önsözündeki gizli anlamı bulmaya yönelik bu girişimi reddeder ve okuyucusuna, bu yorumdan uzun uzun alıntı yaptığını açıklar, böylece "sevgilim, bunu kullananların kendilerini nasıl kandırdıklarını ve Kutsal Yazıları onlardan kendi icatlarını desteklemeye çalışarak nasıl kötüye kullandıklarını görebilesin."⁴⁶ Irenaeus, Yuhanna ilahi varlığın ilkel yapısını ortaya koymak isteseydi, anlamını açıklığa kavuşturacağını söylüyor; dolayısıyla "yorumlarının yanlışlığı açıktır";⁴⁷ ve sonra, göreceğimiz gibi, Yuhanna'nın müjdesinin doğru yorumunu sunar. Ancak Irenaeus, beş ciltlik devasa kitabını Yalan Sözde Bilginin Çürütülmesi ve Çöktürülmesine girişti çünkü pek çok insanın vardığü sonuçların açık olmaktan uzak olduğunu biliyordu. Daha da kötüsü, onu ve muhaliflerini sapkınlara karşı Ortodoks Hristiyanlar olarak görmek yerine, yorum konusunda tartışan rakip ilahiyatçılar olarak görebilirler. Rakipleri sadece yüzeysel okuduğunu söylerken, o hepsinin farklı şeyler söylediğini söylüyor; hiçbir diğeriyle, hatta kendi öğretmenleriyle bile aynı fikirde değil; tam tersine, orijinallığı gerçek içgörünün kanıtı olarak gören günümüz yazarları ve sanatçıları gibi, "her biri her gün yeni bir şeyle ortaya çıkıyor"⁴⁸. Ancak Irenaeus'a göre yenilik, kişinin gerçek müjdeyi terk ettiğini kanıtladı. O halde karşılaştığı sorun, tüm bu yalanları, kurguları ve fantezileri nasıl çözeceğiydi. Doğruyu yanlıştan nasıl ayırt edebilirim? Irenaeus, hatadan korunmanın tek bir yolu olduğunu söylüyor: ilk öğrendiğiniz şeye geri dönün ve "vaftizde alınan hakikat kanonunu yüreğinizde hareketsiz tutun."⁴⁹ Dinleyicilerinin bu kanonun ne olduğunu bildiğini varsayar: "Kilisenin, tüm dünyaya dağılmış olsa bile... havarilerden aldığı bu inanç" ve kendisinin belirttiğı gibi, tek bir Tanrı'ya, her şeye gücü yeten Baba'ya, göğün ve yerin yaratıcısına olan inancı içerir, ve denizler. . . ve kurtuluşumuz için ve kutsal ruhta enkarne olan Tanrı'nın oğlu Mesih İsa'da. . . ve bir bakireden doğuş, acı çekmek, ölümden diriliş ve beden olarak cennete yükseliş. . . sevgili İsa Mesih'imiz hakkında.⁵⁰ Dünyanın her yerindeki gerçek inananların aynı inancı paylaştığını söylüyor. Irenaeus'un birleşik ve oybirliğiyle oluşmuş bir "Katolik kilisesi" vizyonu, Galya'da tanıdığı kiliselerde gerçekte gördüklerinden ve Galya, Küçük Asya ve İtalya'daki seyahatleri sırasında ziyaret ettiği veya hakkında bilgi duyduğu kiliselerden çok, yaratmayı umduğu şeyi anlatıyor. Bu seyahatlerinde sapkın olarak adlandırdığı kişilerin direnişiyile karşılaştı ve onları basit vaftiz inancına dönmeye çağırdığında şöyle cevap verdiklerini söylüyor: Biz de tarif ettiğiniz inancı kabul ettik ve vaftiz edildiğimizde aynı şeyleri itiraf ettik - tek Tanrı'ya, İsa Mesih'e, bakireden doğuma ve dirilişe inanç. Ama o zamandan beri takip ediyorum

İsa'nın "arayın ve bulacaksınız" emrini yerine getirerek, ruhsal olgunluğa erişmeyi umarak kilisenin temel ilkelerinin ötesine geçmeye çalışıyoruz. Artık Nag Hammadi'deki keşifler kafirlerin -neredeyse ilk kez- kendi adlarına konuşmalarına olanak sağladığına göre, Valentinianusçu olan yazarının nasıl olduğunu görmek için Philip İncili'ne bakalım.

--- SAYFA 57 ---

Öğretmen, kendi çevresini "daha basit" Hristiyan inananlar olarak gördüğü çevreyle karşılaştırıyor. Philip adını verdiğimiz bu yazar ve çevresi görünüşe göre kilise babası Justin Martyr'in Roma'da geleneksel olarak tanımladığı prosedüre benzer bir prosedürle vaftiz edilmişlerdi; yani inisiye, geçmiş günahlarından tövbe ederek İsa'nın öğretilerini takipçileri tarafından öğretildiği şekliyle kabul eder ve onaylar, inancını itiraf eder ve buna göre yaşayacağına söz verir. Daha sonra çıplak olarak suya götürülen inisiye, ilahi isimlerle vaftiz edilir: Baba Tanrı; Oğlu İsa Mesih; ve kutsal ruh telaffuz ediliyor; ve son olarak, yeni giysiler giydirilen yeni Hristiyan yağla meshedilir ve Efkariya'ya katılmaya davet edilir. Justin gibi Philip de vaftizin ruhsal yeniden doğuşu etkilediğini söylüyor; "bu gizem aracılığıyla, kutsal ruh aracılığıyla yeniden doğarız."⁵² Ancak Justin'den ya da tanıdığım herhangi bir erken dönem Hristiyan yazardan farklı olarak Philip şunu sorar: Bir kişi vaftiz edildiğinde ne olur ya da olmaz? Vaftiz herkes için aynı mıdır? Philip öyle olmadığını öne sürüyor. Vaftizinin yalnızca inisiyasyonu işaret ettiği birçok insan olduğunu söylüyor; Böyle bir kişi "suya girer, hiçbir şey almadan çıkar ve 'Ben Hristiyanım' der." ⁵³ Ama bazen, diye devam ediyor Philip, vaftiz edilen kişi "kutsal ruhu alır... kişi bir gizemi deneyimlediğinde olan budur."⁵⁴ Farkı yaratan şey yalnızca gizemli ilahi lütuf armağanını değil aynı zamanda inisiyenin ruhsal anlayış kapasitesini de içerir. Philip, Pavlus'un Galatyalılara Mektubu'nu tekrarlayarak, birçok inancının kendilerini Tanrı'nın çocukları yerine Tanrı'nın köleleri olarak gördüğünü yazıyor; ancak vaftiz edilenlerin, tıpkı yeni doğmuş bebekler gibi, umuda, sevgiye ve anlayışa (gnosis) doğru imanla büyümeleri amaçlanır: İman, kök saldıığımız dünyamızdır; umut bizi besleyen sudur; aşk, içinde büyüdüğümüz havadır; irfan, bizim tam anlamıyla büyümemizi sağlayan ışıktır.⁵⁵ Böylece, bakireden doğuma ilk kez inandıklarını itiraf edenlerin daha sonra bunun ne anlama geldiğine dair farklı bir anlayışa varabileceklerini açıklıyor. Aslında pek çok inanlı, sanki Meryem Yusuf'tan ayrı hamile kalmış gibi bakireden doğumu kelimenin tam anlamıyla kabul etmeye devam ediyor; "bazıları Meryem'in kutsal ruh aracılığıyla hamile kaldığını söylüyor" ama Philip diyor ki "yanılıyorlar."⁵⁶ Çünkü "bakireden doğum"un yalnızca İsa'nın başına gelen bir şey olmadığını açıklıyor; daha ziyade, vaftiz edilen ve böylece "aşağı inen bakire" aracılığıyla, yani kutsal ruh aracılığıyla "yeniden doğan" herkesin başına ne gelebileceğine atıfta bulunur.⁵⁷ Böylece, İsa'nın insan ebeveynleri olan Yusuf ve Meryem'den doğması ve daha sonra vaftizi sırasında kutsal ruh üzerine indiğinde ruhsal olarak doğması gibi, biz de ilk olarak fiziksel olarak doğduk, vaftizde "kutsal ruh aracılığıyla yeniden doğabiliriz", böylece "Hristiyan olduğumuzda hem bir babaya hem de babaya sahip olduk." Ancak Philip, "havariler ve havariyel olanlar"⁵⁹ olarak adlandırdığı birçok kişinin, bu gizemden habersiz kaldıkları ve hatta bundan rahatsız oldukları için "hata içinde" olduklarını söylüyor. Bu tür insanların diriliş konusunda da yanıldıklarını, çünkü bunu sanki sadece Mesih'in öldüğü ve mezardan bedensel olarak dirildiği benzersiz bir olaymış gibi algıladıklarını söylüyor.

İsa'nın dirilişi, bakireden doğumu gibi, yalnızca geçmişte meydana gelen bir olay değil, aynı zamanda ruhsal dönüşüm geçiren her insanın başına ne geldiğinin bir örneğidir. Philip, vaftizle kutsal ruhu alanların sadece "yeniden doğmak"la kalmayıp aynı zamanda "ölümden dirildiklerini" göstermek için Pavlus'un dirilişe ilgili ünlü öğretilerini ("et ve kan, Tanrı'nın krallığını miras almayacaktır", I Korintliler 15:50) alıntılıyor.⁶⁰ Bununla birlikte, birisi dirilişin anlamının bu olamayacağını söyleyerek itiraz edebilir: İsa bedende dirilmedi mi? Philip, elbette, "kişi 'bu bedende' yükselmeli, çünkü bu dünyada her şey [bedende] var" diye yanıt veriyor. Fakat o, bedensel dirilişi kelimenin tam anlamıyla anlayanlara meydan okuyor. Sonuçta "et nedir?" diye soruyor. Yanıt olarak, İsa'nın öğrencilerine "bedenimi yemelerini ve kanımı içmelerini" (Yuhanna 6:53) söylediğinde, mecazi olarak konuştuğunu göstermek için Yuhanna'nın müjdesinden alıntılar yapıyor, çünkü onların kastettiği kutsal ekmek ve kan yemeğini yemeleriydi.

--- SAYFA 58 ---

şarap, İsa'nın "bedenini", yani Philip'in önerdiği gibi, O'nun ilahi sözünü ve onun "kanını", kutsal ruhunu aktarır.⁶¹ Böylece Philip, sözde Hristiyanlar (sadece vaftiz edildikleri için Hristiyan olduklarını iddia edenler) ile vaftizden sonra ruhsal olarak dönüşüme uğrayanlar arasında ayrım yapar. Kendisini ikincilerin arasında görüyor ancak manevi seçkinlere ait olduğu için kendisini tebrik etmiyor; bunun yerine, sonuçta tüm inananların bu dünyada olmasa da sonsuzlukta dönüşeceğini öngörerek bitiriyor. Böyle bir dönüşüme uğrayan kişi, "artık Hristiyan değil, Mesih'tir" der.⁶² Irenaeus, Philip'in İncili'ni okuduysa, bu tür öğretiyi kesinlikle reddetmiş olmalı; çünkü gördüğümüz gibi, inanlının "vaftizle alınan hakikat kuralını yüreğinde hareketsiz tutmasını" talep ederken, özellikle "bir bakireden doğumu, tutkuyu ve ölümden dirilişi... sevgili İsa Mesih'in, Rabbimiz'in bedeninde"⁶³ dahil eder; ve o zamandan beri birçok ortodoks inanlı gibi, Irenaeus bunları Mesih'in insan kurtuluşunu garanti altına aldığı benzersiz, vahiy niteliğindeki olaylar olarak kabul etti. Philip'in çevresinin üyeleri aynı inancı itiraf ettiklerini söyleseydi, Irenaeus, diğer Valentinianuslu Hristiyanlara yaptığı gibi, "aynı şeyleri söyleseler de, farklı bir şeyi kastettiklerini" söylerdi. Valentinus'un takipçileri bunun doğru olduğunu kolaylıkla kabul edebilirdi; ama ona sordular, bunda yanlış olan ne? "Biz sizinle aynı şeyleri itiraf ettiğimiz halde, neden bize kafir diyorsunuz?"⁶⁴ Şüphesiz onların yorumları onunkinden ve birbirlerinden farklıydı; ama Irenaeus neden bu farklılıkların aslında kiliseyi tehlikeye attığını düşünüyordu? Bu soruları cevaplamak zordur, çünkü Irenaeus net sınırları sevmesine rağmen, sadece dar görüşlü değildi ve hiçbir şekilde farklılıklara karşı hoşgörüsüz değildi. Aslında o, öğretmeni Polikarp'ın evrensel kilise vizyonunu gerçekleştirmeye çalışırken, bir buçuk yüzyıla yayılan ve Almanya'dan İspanya'ya, Galya'dan Küçük Asya'ya, İtalya'dan Afrika'ya, Mısır'a ve Filistin'e dağılmış Hristiyanlar tarafından paylaşıldığını iddia ettiği geniş bir gelenekler yelpazesini "apostolik" olarak dahil etti. Irenaeus, kabul ettiği geleneklerin (aynı fikirde olmadığı ama izin verdiği daha pek çok şey bir yana) "tüm dünyaya dağılmış Katolik kilisesi" olarak adlandırdığı inanç ve uygulama çeşitliliğini içerdiğini kesinlikle biliyordu.⁶⁵ Aslında Irenaeus, iman kardeşlerini belirli bakış açısı ve uygulama farklılıklarına tolerans göstermeye teşvik etti. Örneğin, yalnızca Matta'yı kabul eden Ebionitler ve yalnızca Luka'yı kabul eden Marcion'un takipçileri gibi yalnızca tek bir müjdeyi kabul edenlere karşı çıktı. Ve kendisi gibi Justin'in öğrencisi olan çağdaşı Tatianus, çeşitli müjdeleri tek, bileşik bir anlatım halinde yeniden yazarak uyumlaştırmaya çalışırken, bildiğimiz kadarıyla, inananları, bariz farklılıklarına rağmen dört farklı müjdeyi kabul etmeye ve onları "dört biçimli müjde" olarak adlandırdığı kolajda birleştirmeye teşvik eden ilk kişi Irenaeus'du. Dahası, Roma piskoposu Victor, başkentteki tüm Hristiyanların Paskalya'yı aynı günde kutlamasını talep ettiğinde, Irenaeus, piskoposun, Irenaeus gibi kendisi gibi göç etmiş olan Yunanca konuşan Hristiyanlara sorun çıkarmaması konusunda ısrar etmek için Roma'ya gitti.

Küçük Asya'dan gelen ve geleneksel olarak Paskalya'yı farklı bir günde kutlayan (Yunan, Rus, Etiyopyalı, Sırp ve Kıpti Ortodoks Hristiyanların hala yaptığı gibi).⁶⁶ O halde, Irenaeus'un çok çeşitli görüş ve uygulamaları kabul ettiği göz önüne alındığında, hangi noktada "heterodoksluk" - kelimenin tam anlamıyla "farklı görüşler" anlamına gelir - sorunlu buldu ve hangi nedenlerle? Neden Hakikat İncili'nin, tüm "sapkın" müjdeler gibi, "havarisel müjdeyle hiçbir ilgisi olmadığını" ama "küfürle dolu" olduğunu ilan ediyor?⁶⁷ Neden Yuhanna'nın Gizli Kitabı'nın sadece "kafirlerin icat ettiği türden yalanları" gösterdiğinde ısrar ediyor?⁶⁸ Bu soruları cevaplamak için, Irenaeus'un, liderliğe itilmiş genç bir adam kadar teolojik tartışmalara katılan teorik fikirli bir filozof olmadığını hatırlamalıyız. Galya'da şiddetli ve kanlı bir zulümden sonra hayatta kalan bir grup Hristiyan'ın hikayesi. Gördüğümüz gibi Irenaeus, Piskopos Polycarp'ın evinde büyüdüğü İzmir'de, yaşlı ve ünlü ruhani babasının polis tarafından takip edildiğini ve kaçıp bir kır evinde saklandıktan sonra yakalanıp halka açık amfiteyatroya geri getirildiğini unutamazdı.

--- SAYFA 59 ---

hakaretler yağdırdı, çırlıçıplak soyuldu ve diri diri yakıldı. Daha sonra, belirttiğimiz gibi, yaklaşık yirmi yıl sonra (c. 177), Polycarp'ın onu misyoner olarak çalışmaya göndermiş olabileceği Galya'da, Irenaeus Hristiyanlara karşı daha fazla şiddete tanık oldu; bunların bazıları linç edildi, düzinelercesi tutuklandı ve işkence gördü, çoğu da hapishanede boğularak öldürüldü. Lyons ve Vienne Kiliselerinin Mektupları'na göre, hayatta kalan ve tanıklıklarından vazgeçmeyi reddeden otuz ila elli kadar kişi, kasaba halkının da katıldığı halka açık bir gösteri sırasında vahşi hayvanlar tarafından parçalandı ve gladyatörler tarafından öldürüldü. Ve gördük ki, ancak yaşlı piskopos Pothinus hapishanede işkence ve teşhirden öldükten sonra, muhtemelen otuzlu yaşlarındaki Irenaeus, bir şekilde tutuklanmaktan kurtularak, görünüşe göre geride kalanların lideri olarak görev yapmak üzere devreye girdi. Bunu yaparken, bu dağınık inananları birleştirmeye ve onları Polycarp'ın "Katolik" bir kilise olarak tasavvur ettiği dünya çapındaki ağa katılarak onlara bir topluluk için barınak sağlamaya kararlı olarak, Irenaeus'u ilgilendiren, ciddi şekilde bölücü olduğu ortaya çıkan şeydi. O halde bölücü olan neydi? Irenaeus sapkınlığa cevap verirdi ve tarihçiler geleneksel olarak ortodoksluğu (kelimenin tam anlamıyla "doğrudan düşünme" anlamına gelir) belirli bir dizi fikir ve görüşle ve heterodoksluğu (yani "başka türlü düşünmek") karşıt fikirler dizisiyle tanımlamışlardı. Ancak şimdi, ortodoksluk ve sapkınlığın geleneksel olarak sadece belirli fikirlerin felsefi ve teolojik içeriğine göre tanımlanmasını kabul ettiğimizde, konuyu fazlasıyla basitleştirdiğimizi fark ediyorum. Irenaeus'u özellikle ilgilendiren şey, bu "ruhani öğretmenlerin" faaliyetlerinin, inananları cemaat içinde farklı gruplara ayırmak için ikinci vaftiz teklif ederek Hristiyan dayanışmasını tehdit etmesiydi. Philip İncili'nin yazarı, gördüğümüz gibi, "hata içinde" olanlar ile "gerçeği öğrenenler" arasında ayırım yaparak kiliseyi dolaylı olarak böldü; ancak Irenaeus, Valentinus'un diğer birçok takipçisinin kiliseyi açıkça böldüğünü biliyordu. Onun en itiraz edilebilir bulduğu şey, söylediklerinden çok yaptıklarıydı; her şeyden önce, pek çok kişi, inananlara apolutrosis adını verdikleri bir ritüelle ikinci bir vaftiz teklif ediyordu; bu da pek çok biçim alabiliyordu.⁶⁹ Irenaeus tam olarak nasıl çalıştıklarını anlatıyor. Birincisi, kendilerini "ruhani Hristiyanlar" olarak adlandırdılar ve "ortak" ve "dini" çoğunluk olarak adlandırdıkları kesimden tedbirsiz insanları kendilerine çekerek, onları kendi özel toplantılarına davet ettiler. Orada yeni gelenleri ve kendilerini inançlarının ne anlama geldiğini sorgulamaya davet ettiler ve bu süreçte Kutsal Yazılardan pasajları sık sık tartıştılar. Irenaeus, birisi söylediklerine itiraz ettiğinde veya onlardan ne demek istediklerini açıklamalarını istediğinde, "yukarıdan anlama kapasitesini almadığı için onun gerçeği alabilecek bir kişi olmadığını iddia ettiklerini" şikayet ederken kendi deneyiminden konuşuyor olabilir; bu nedenle "ona gerçekten hiçbir cevap vermiyorlar" diyor. Ancak anlayışlı olduklarını kanıtlayan insanları bulduklarında, onları uzun bir hazırlık dönemine sokarlar ve sonunda bunların apolutrozu almaya hazır olduklarını ilan ederler, bu da onların "ortak" topluluğun ötesine geçerek ruhsal açıdan olgun olanların daha seçkin çevrelerine katılmalarını sağlar. Irenaeus şikayet ediyor, kiliseye mensup olanlara "sıradan" diyorlar ve

"dini". . . ve eğer biri küçük bir koyun gibi kendini onlara teslim ederse ve onların uygulamalarını ve apolutrosislerini takip ederse, o kişi o kadar sevinir ki, bunu yaptığını hayal eder. . . zaten "Tanrı'nın doluluğuna" girmiştir. . . ve yüzünde üstün bir ifadeyle, bir horozun tüm kibirliliğiyle caka satarak dolaşmaktadır.⁷⁰ Irenaeus'un en çok rahatsız edici bulduğu şey, Ptolemy gibi öğretmenlerin etrafında toplanan gruplara akın edenlerin bu toplantılarda sık sık tüm Hristiyanların ortak olarak aldıkları vaftizin aslında inanç yaşamında yalnızca ilk adım olduğunu duymalarıydı. Bu tür öğretmenler yeni gelenlere, Vaftizci Yahya'nın ilk kez tövbe edenleri suyla vaftiz ettiği gibi, kendilerinin de ilk kez tövbe ettiklerini açıkladılar.

--- SAYFA 60 ---

Tanrı'ya ve İsa'ya imanlarını itiraf ettiler, aslında onlar da kendilerini günahattan arındırmak için "Yahya'nın vaftizini" aldılar. Ancak bu tür öğretmenler ayrıca, Markos, Matta ve Luka'nın müjde kayıtlarına göre, Vaftizci Yahya'nın, İsa'nın kendisinin takipçilerini "kutsal ruh ve ateşle" vaftiz edeceğine dair kehanet ettiğini de belirtmişlerdir.⁷¹ Ayrıca, İsa'nın "vaftiz edilecek başka bir vaftizi"⁷² olduğunu söylemesine de dikkat çekmişler ve bunun, ruhsal yolda ilerleyenlerin ikinci vaftizi alacakları anlamına geldiğini açıklamışlardır. Dahası, bu yüksek vaftizin inisiyenin Tanrı ile ilişkisinde büyük bir geçişe işaret ettiğini söylediler. İnanlılar ilk vaftizlerinde, yaratıcı olarak saygı duydukları ve ilahi yasa koyucu ve yargıç olarak korktukları Tanrı'ya Rab olarak hizmet etme sözü verdiler; ama şimdi, Ptolemy ve müritleri, bu anlayış düzeyinin ötesine geçerek Tanrı'yı Baba, Anne, tüm varlığın Kaynağı, diğer bir deyişle tüm bu tür görüntüleri aşan Biri olarak görececeklerini açıkladılar. Böylece Ptolemaios, kendilerini daha önce Tanrı'nın hizmetkarları ya da daha açık söylemek gerekirse köleleri olarak görenleri, kendilerini Tanrı'nın çocukları olarak anlamaya davet ediyor. Kölelikten salıverilmelerinin, Pavlus'un sözleriyle, Tanrı'nın kendi çocukları ve mirasçıları haline gelmelerinin sinyalini vermek için,⁷⁵ Ptolemaios ikinci vaftizi apolutrosis olarak adlandırır; bu, bir kölenin yasal olarak özgür hale gelmesini sağlayan adli sürece atıfta bulunarak "kurtuluş" veya "serbest kalma" anlamına gelir. "Kötü yorum" örneklerimize dönüp baktığımızda, Irenaeus'un karakterizasyonunun ne kadar düşmanca olursa olsun yine de doğru olduğunu görebiliriz. Hakikat İncili, Haç'ın Yuvarlak Dansı, Yuhanna'nın Gizli Kitabı ve Philip'in İncili gibi yenilikçi eserleri yazarlar ve bunlara değer verenler, çoğu inanlının inancını kasıtlı olarak veya bilmeden örtülü olarak eleştiriyorlardı. Dolayısıyla, belirttiğimiz gibi Valentinus, Tanrı'yı "önemsiz, kıskanç ve öfkeli" olarak tasvir edenlerle, "onu tanımanın lütfunu" sevgi dolu ve şefkatli bir Baba olarak görenleri karşılaştırır. Pek çok bilim adamı, Hakikat İncili'nin, Valentinus'un takipçileri arasında böyle bir vaftiz sırasında yapılacak ilham verici bir konuşma olarak yazıldığına inanır, çünkü kendilerini Tanrı'nın çocukları olarak tanıyanlar aynı zamanda birbirlerini de tanırırlar, bu müjde şöyle der: "Baba'nın sevgisinin aktığı ve O'nun aralarında tamamen mevcut olduğu gerçek kardeşler."⁷⁴ Aynı şekilde, Haç Yuvarlak Dansına katılanlar da dansa daire çizerek ve "Amin!" diye slogan atarak "Amin!" İsa'nın parçasını söyleyen kişiye yanıt olarak, burada, belirttiğimiz gibi, onları konuşan Bende görmeye davet eden ve ne yaptığımı gördüğünüzde gizemlerim hakkında sessiz kalan İsa ile yeni ilişkilerini kutluyorlardı. Siz dans edenler, ne yaptığımı düşünün; çünkü benim katlanmak üzere olduğum bu insan tutkusu senin tutkundur.⁷⁵ Yuvarlak Dans'ta anlatılan dans kutlamasının kendisi bir tür apolutroz işlevi görmüş olabilir; çünkü hemen hemen tüm Hristiyanlar yeni gelenleri bir tür su vaftiziyle başlatırken, Irenaeus bu ruhani öğretmenlerin ikinci vaftizi gerçekleştirmenin tek bir yolunu bulmadıklarını söylüyor: "Belirlenmiş bir biçimi yoktur ve her öğretmen onu kendi yöntemiyle, her birinin eğilimine göre aktarır; dolayısıyla bu mistik içgörülerin öğretmenleri kadar çok apolutroz türü vardır."⁷⁶ Bu konuları dikkatli bir şekilde araştırdıktan sonra, bazılarının vaftiz edilmiş inisiyeleri bildirdiğini bildirir.

farklı çağrılar kullanarak ikinci kez suyla: Bazıları . . . inisiyeleri suya getirirler ve onları vaftiz ederek şu sözleri söylerler: "tüm varlığın bilinmeyen Babası adına; her şeyin anası olan Hakikate; İsa'ya inen Kişi'ye [ruh'a]; birliğe; kurtuluşa [apolutrosis] ve güçlerle birlikteliğe."⁷⁷ Diğerleri apolutrozu, kişiyi birlik içinde birleştiren bir tür manevi evlilik olarak uyguladılar.

--- SAYFA 61 ---

kişinin "hayatı Mesih'le birlikte Tanrı'da saklandı"⁷⁸, yani kişinin varlığının önceden bilinmeyen ve kişiyi ilahi olana bağlayan kısmı. Yine diğerlerinin, diyor, bazı İbranice kelimeleri "kaldırdılar" ve onların kullandıkları (aslında İbranice kelimeler olmayan) duaları aktarıyor - "Basema, Chamosse, Baonara, Mistadia, Ruada, Kousta, Babaphor, Kalacheit"⁷⁹, bunlar Tanrı'nın gizli isimlerine gönderme yapıyor. Dualardan ve dualardan sonra, katılanlar bir kutsama dilediler ("Bu ismin anıldığı herkese barış"), inisiyeyi balsam yağıyla yağladılar ve "Amin" diye slogan attılar. Irenaeus, her türlü ritüeli reddeden başkaları da olduğunu söylüyor, çünkü onlar "[Tanrı'nın] tarif edilemez büyüklüğünü tanımanın" bizzat kurtuluşu oluşturduğunu söylüyorlar; dolayısıyla bunu kim fark ederse zaten "serbest bırakılmıştı."⁸⁰ Ritüelin şekli ne olursa olsun, adayın genellikle bir dizi soruyu yanıtlaması gerekiyordu. Nasıl ki vaftiz ve evlilik kutsal törenleri, kişinin niyetini ve taahhüt ettiğini gösteren ritüel bir diyalogu içeriyorsa ("Tanrı'ya, Baba'ya inanıyor musun...?" "Bu adamı/bu kadını kabul ediyor musun?"), apolutrozu alan kişilere de şuna benzer sorular soruldu: Sen kimsin? Nerelisiniz? Nereye gidiyorsun? Gizemli dinler de dahil olmak üzere birçok dini grup, inisiyasyonlarında kullanmak üzere yerel bir sınır devriyesinin gezginlere sorabileceği türden bir dizi standart soruyu uyarladı. Tomas İncili'nin, İsa'nın öğrencilerine buna benzer sorulara yanıt vermeyi öğrettiğini daha önce görmüştük; bu sorular, Thomas'ın çevresinin muhtemelen vaftiz veya ikinci vaftiz sırasında sorduğu sorulardır: İsa şöyle dedi: "Eğer sana, 'Nereden geliyorsun?' derlerse?" De ki: 'Biz nurdan geldik; ışığın ilk ortaya çıktığı yer. . .' Eğer sana 'Sen kimsin?' De ki: 'Biz [ışığın] çocuklarıyız ve yaşayan Baba'nın seçilmişleriyiz.' Sana, 'Babanın sendeki işareti nedir?' diye sorarlarsa. Onlara 'Hareket ve dinlenme' deyin. ⁸¹ Uygun şekilde yanıt verenler, ruhsal olarak kim olduklarını bildiklerini ve kendileri gibi "ışıkta" gelen İsa'nın yanı sıra "yaşayan Baba"yla da nasıl ilişki kurduklarını bildiklerini gösterdiler. Her ne kadar bu tür öğretmenler apolutrozu birçok şekilde uygulasalar da, Irenaeus onlar için en önemli şeyin kişinin ruhsal yeniden doğuşu deneyimlemesi olduğunu söylüyor: "Onlar, tam irfanı almış olanların her şeyin üstünde olan güçte yeniden doğmalarının gerekli olduğunu söylüyorlar."⁸² Ancak Irenaeus, bu tür uygulamaların Hristiyanları birbirlerinden ayırma şekli karşısında dehşete düşmüştü; Irenaeus, bu insanların "Mesih'in büyük ve görkemli bedenini parçalayıp yok ederken" verdikleri zararı "kilisede yapılan hiçbir reformun muhtemelen telafi edemeyeceğini" beyan eder.⁸³ Irenaeus'a göre apolutrosis'in gerçekte anlamı, kurtuluş değil, çok farklı bir şeydir; yani Şeytan, bu sözde ruhani öğretmenlere "vaftizin Tanrı için yeniden doğuş olduğunu inkar etmeleri ve tüm imandan vazgeçmeleri" için ilham veriyordu. ⁸⁴ Bu tür öğretmenler, diğer inanlılarla ortak noktalarının değerini düşürerek ve insanları kendi küçük gruplarına dahil ederek, dünya çapındaki Hristiyan gruplarda ve her cemaatte potansiyel olarak sayısız bölünmeler yaratıyorlardı. Irenaeus, herhangi bir manevi öğretmenin veya peygamberin

bunları yapanlar aslında kafirdir, sahtekardır, yalancıdır. Cemaatinin üyelerinden herhangi birini dinlemeyi bırakıp inançlarının temel temeline dönmelerini talep etmek için, beş ciltlik devasa saldırısını, Sahte Sözde Bilginin Reddi ve Devrilmesi'ni yazıyor. Irenaeus onlara Kutsal Yazıların gerçekte ne anlama geldiğini açıklayacağına söz veriyor ve yalnızca kendi öğrettiklerinin doğru olduğunda ısrar ediyor. Onun asıl meydan okuması şuydu: Tüm inanlıların aldığı "ortak" vaftizin, inanç yaşamında yalnızca bir başlangıç adımı olmak şöyle dursun, aslında kendisinin iddia ettiği gibi "Tanrı'ya yeniden doğuş"u etkilediğine inanlıları nasıl ikna edebilirdi? Ve onları, bunun sadece yeni başlayanların ihtiyaç duyduğu temel öğretiyi değil, aynı zamanda "tüm inanç"tan başka bir şeyi ifade etmediğine nasıl ikna edebilirdi? Buna karşılık Irenaeus, Ortodoks Hristiyanlığın temel mimarisinin inşasına yardımcı oldu. Onun

--- SAYFA 62 ---

Cemaatlere hangi vahiylerin yok edileceği ve hangilerinin saklanacağı ve belki de daha da önemlisi, sakladıkları vahiylerin nasıl yorumlanacağı konusunda verilen talimatlar, Yeni Ahit'in ve onun "hakikat kanunu" olarak adlandırdığı şeyin oluşumunun temeli olacak ve bu da daha sonra ortodoks inançların çerçevesi haline gelecekti. Elbette bunların hiçbirisi Irenaeus'un tek başına başardığı bir başarı değildi; tam tersine, ilk kez kendisinin belirttiği gibi, "havarisel gelenek" olarak adlandırmayı sevdiği şeyi temel aldı ve diğer pek çok kişinin çabalarını birleştirdi. Ancak bu, dini halefleri tarafından geliştirilen eylemlerinin, gelecek bin yıl boyunca bildiğimiz şekliyle Hristiyanlık haline gelecek olan ve hakkında bilemeyeceğimiz şeyler açısından belirleyici olduğu anlamına gelmiyor.

BEŞİNCİ BÖLÜM - KONSTANTİN VE KATOLİK KİLİSESİ

Hristiyanların inanması gerektiğini düşündüğüm her şeye artık inanmadığımı fark ettiğimde kendi kendime şunu sordum: Neden diğer pek çok kişinin yaptığı gibi Hristiyanlığı -ve dini- geride bırakmıyoruz? Yine de bazen kiliselerde ve başka yerlerde - saygıdeğer bir Budist keşişin huzurunda, bar mitzvah'ta şarkı söylerken ve dağ yürüyüşlerinde - göz ardı edemeyeceğim zorlayıcı, güçlü, hatta dehşet verici bir şeyle karşılaştım ve Hristiyanlığın inancın yanı sıra pratik ve dönüşüme giden yolları da içerdiğini görmeye başladım. Geçen Noel arifesinde, on altı yaşındaki kızım Sarah ile gece yarısı ayinine gittim; o, bebekken onu New York'taki Cennetsel Dinlenme Kilisesi'ne yanımda taşıdığım da başını kaldıran koronun çatı katından aşağıya doğru inen şarkıyı dikkatle dinlerdi. Sekiz yaşındayken Princeton'daki bir Protestan kilisesi olan Trinity'deki koroya katıldı çünkü "müziğin kalbime iyi geldiğini" söyledi. Şimdi, sekiz yıl sonra, soğukta yürüdükten sonra kalabalık kilisenin içinden yavaşça yolumuza devam ettik ve koronun durduğu kürsü arkasındaki taş merdivenlerde birbirine yakın oturacak bir yer bulduk. Bu kutlama, çocukken sevdiğim bir kutlamaydı ve özellikle ilk çocuğumuz Markos'un ve daha sonra Sarah ile David'in doğumundan bu yana bir yetişkin olarak yeniden sevmeye başladım. Ancak Mark'ın ölümünden beri katılımı zor buluyordum. Ancak bu yıl kendimi tüm kalbimle ilahiler söylerken ve Beytullahim'de doğan çocuğun, mucizevi doğumu duyurmak için karanlığı delip geçen meleklerin hikayelerini dinlerken buldum; bu hikayeler, çoğu Yeni Ahit bilginlerinin, İsa'nın doğumu hakkında çok az tarihsel bilgiye sahip olduğumuzu veya hiç bilgimiz olmadığını bilerek, efsane ve midraşın bir karışımı olarak kabul ettiği hikayeler, yani İsrail'in İshak'ın, peygamber Samuel'in mucizevi doğumu ve bebek Musa'nın kurtarılmasıyla ilgili hikayelerinden yararlanan hikaye anlatımı. O gece, benim bu öykülerle olan çağrışımlarım, festivalin neşesi ve ciddiyeti içinde kucaklanmış gibiydi; olduğu gibi, İsa'nın yaklaşmakta olan ölümünün imaları ve aynı zamanda onun parlak varlığının devam edeceği vaadi ile bağdaştırılmıştı. Seslere ve sessizliğe, mum ışığına ve karanlığa katılarak kutlamanın bizi içine aldığını ve deniz gibi üzerimize kırıldığını hissettim. Geri çekildiğinde, artık belirli anlara tutunmama neden oluyordu.

--- SAYFA 63 ---

Geçmişte ama beni Sarah'ya, orada, evde ya da her yerde toplanmış ölü ve yaşayan tüm topluluğa doğru yönlendiren sevgi ve şükran dalgalarıyla taşındım. Bir an için şu düşünceyle şok oldum: Bütün bunları kendi hayatlarımızda olup bitenlerden uydurabilirdik; ama tabii ki bunu yapmak zorunda değildik, çünkü hemen fark ettiğim gibi, sayısız insan bunu zaten yapmış ve sayısız yaşamın hikayelerini hikayelere ve müziğe, İsa'nın doğuşunun anlam ve vizyonlarına dokumuş. Böylece bu tür kutlamalar, onları şekillendiren ve yeniden şekillendiren ve bunu yapmaya devam eden tüm nesillere aktarılır, tıpkı gelenekle karşılaşmanın bizi şekillendirip yeniden şekillendirebilmesi gibi. Ancak bugün birçok Hristiyan, Irenaeus'un sorduğu aynı soruyu sorabilir: Eğer ruhsal anlayış insan deneyiminden kaynaklanıyorsa, bu onun insan icadı dışında bir şey olmadığı ve dolayısıyla yanlış olduğu anlamına gelmez mi? Irenaeus'a göre, insan deneyiminin ilahi gerçekliğe benzediğini varsaymak ve her birimizin kendi deneyimimizi keşfederek Tanrı hakkındaki hakikate dair imaları keşfedebileceğimiz sonucunu çıkarmak sapkınlıktır. Dolayısıyla, Valentinus ve müritlerinin Yuhanna'nın müjdesini açıp kelimenin ne anlama geldiğini anlamak istediklerinde, kelimenin insan deneyiminde nasıl işlediğini düşündüklerini söylüyor.¹ Bunun anlamı, kendi tahminlerini teolojiyle karıştırdıkları, dolayısıyla Kutsal Yazılarda sadece kendi icat ettiklerini buldukları, "her biri kendi deneyimini doğrulamaya çalıştığı"dır.² Ancak Irenaeus, tam tersine, kendi deneyimimiz hakkında söyleyebileceğimiz her şeyin Tanrı ile hiçbir ilgisi olmadığına inanıyordu: Yani bütün insani duyguları, zihinsel egzersizleri, niyet oluşumunu ve söylenen sözleri bir tür inandırıcılıkla bir araya toplayarak, hiçbir inandırıcılığı olmayan Tanrı'ya karşı yalan söylemiş olmalarıdır. Çünkü insanların başına gelenleri ve kendilerinin deneyimlediklerini düşündükleri her şeyi ilahi söze atfederler.⁵ Eğer o sapkınlar haklı olsaydı, diye devam eder Irenaeus, vahye ihtiyacımız olmazdı; "Rab'bin gelişi gereksiz ve yararsız görünecektir, eğer gerçekten de her insanın Tanrı hakkındaki fikirlerine hoşgörü gösterme ve onları koruma niyetiyle geldiyse." Irenaeus'un itiraz ettiği şey, kafir olarak adlandırdığı kişilerin İsa'nın ne kadar benzersiz olduğunu kabul etmeyi reddetmeleri ve dolayısıyla onu denklemin insani tarafına yerleştirme eğilimleriydi. Irenaeus bunun tersini iddia ediyor: Tanrı'nın ve Tanrı'nın yeryüzündeki tezahürü olan İsa Mesih'in, insan düşünce ve deneyim tarzlarını tamamen aştığını iddia ediyor. İsa Mesih'le akrabalığımızı vurgulayanlara karşı Irenaeus, İsa'nın aşkınlığının onu insanlığın geri kalanından ayırdığını savunuyor: Adem'in oğullarından hiçbirinin kendi başına "Tanrı" ya da "Rab!" olarak adlandırılmadığını kutsal yazılardan gösterdim. Ama O'nun kendisi olduğu ve kendi hakkıyla... şimdiye kadar yaşamış tüm insanların ötesinde, Tanrı, Rab, Ebedi Kral, Tek doğan ve Bedenlenmiş Logos olduğu, tüm peygamberler, havariler ve Ruh'un kendisi tarafından ilan edilir ve bir nebze olsun gerçeğe ulaşmış herkes tarafından görülebilir.⁴ Ayrıca şunu ekler: "[İsa'nın] sadece Yusuf tarafından evlat edinilen bir insan olduğunu söyleyenler" kendilerini göstermişlerdir. "beden olan Tanrı'nın sözüne [Yuhanna 1:14] nankörlük

⁵ İsa'nın doğumu - onun "Tanrı'dan gelen ruhani nesli" - sıradan insan doğumundan tamamen farklı olmakla kalmayıp, aynı zamanda onun ölümü de bizimkinden tamamen farklıydı. Çünkü nasıl mucizevi bir şekilde bir bakireden doğmuşsa, tüm insan ırkı içinde de tek başına o öldü,

--- SAYFA 64 ---

bedensel olarak ölümden dirildi - "etin özüyle dirildi ve öğrencilerine tırnakların izini ve böğründeki yarayı gösterdi."6 Bununla birlikte Irenaeus, birçok insanın -Yahudiler ve "sapkınlar"- görünüşe göre ona sorduğu bir soruyu yanıtlamak zorunda kaldı: İsa'yı sadece "bizden biri"ymiş gibi görmenin nesi yanlış? Hepimiz -biz de onun gibi- Tanrı'nın benzerliğinde yaratılmadık mı? Irenaeus da aynı fikirde ama insan ırkının kötülüğün gücüne teslim olmasıyla Tanrı ile bizim aramızdaki orijinal yakınlığın ortadan kalktığını ekliyor. "Doğamız gereği her şeye gücü yeten Tanrı'ya ait olmamıza rağmen," diye açıklıyor, "dönek" olarak adlandırdığı şeytan yakalanıp insan ırkına hükmetmeye geldi ve "bizi doğaya aykırı olarak [Tanrı'dan] yabancılaştırdı ve kendi sahibi yaptı."7 Dolayısıyla hepimiz çaresiz bir durumdaydık ve eğer gökten bizi kurtarmak için ilahi söz inmemiş olsaydı tamamen yok edilmiş olurduk; çünkü "kelime olarak var olan Efendimiz insan haline gelmedikçe"8 ve bizi kötü olandan kurtarmak için kanını dökmedikçe, Tanrı hakkında öğrenebileceğimiz başka bir yol yoktu. O halde Irenaeus kurtuluşun bağlı olduğuna inandığı bu önemli müjde mesajını nasıl koruyabilirdi? Gördüğümüz gibi, Irenaeus birçok manevi öğretmenin meydan okumasıyla karşılaştığında, rakiplerinin her zaman başvurduğu "sayısız gizli ve gayri meşru yazıların"9 tümünü inananlardan yok etmelerini talep ederek ve Hristiyanlar arasında dolaşan "müjdenin" tüm versiyonlarından yalnızca dördünün gerçek olduğunu ilan ederek kararlı bir şekilde hareket etti. Bu iki önemli ve son derece etkili adımları atarak, Irenaeus, bir duvarın düz olup olmadığını kontrol etmek için sonraki nesillerdeki Hristiyanların Yeni Ahit kanonu adını verdiği, bir marangoz terimi olan "kılavuz" anlamına gelen - genellikle üzerine ağırlıkleştirilmiş bir ip - şeyin baş mimarı oldu.10 Ancak Irenaeus'un kendisi, bizim yaptığımız gibi, "dört biçimli müjde" olarak adlandırdığı yazılar koleksiyonuna veya başka herhangi bir yazı koleksiyonuna kanon terimini asla uygulamadı. Çünkü yazı listelerinin sapkınlığa engel olmadığını biliyordu. Sonuçta Valentinus ve takipçileri çoğu zaman ilhamlarını Yaratılış, Pavlus'un mektupları ve Matta ile Luka'nın İncilleri dahil olmak üzere çoğu Hristiyanın ortak olarak saygı duyduğu aynı kaynaklardan alıyorlardı. Böylece Irenaeus daha da yetkili bir "kanon" oluşturmaya kararlıydı: bu, herhangi bir yazıyı veya vaazı - herhangi bir müjdeyi - anlamak için bir kılavuz olacaktı. Hem kendisi hem de muhalifleri "vaftizle alınan iman kanunu"11 ile başladıklarına göre, Irenaeus tüm inananların bunu kendi inandığı anlama -İsa'nın Tanrı'nın vücut bulmuş hali olduğu anlamında- anlayacağından nasıl emin olabiliirdi? Bunu yapmak için, en sevdikleri müjdeyi onlara karşı kullanarak kafirlerin hatalı olduğunu kanıtlayacağını ilan eder. O, "gerçeğin kanonu" olarak adlandırdığı şeyi oluşturmaya ve kendi Yuhanna okumasından - vaftiz öğretisini bu müjdeden ödünç aldığı dilde yeniden formüle ederek - haleflerinin İznik İman İmanı ve ardından gelen inançlarda inşa edecekleri dili üretmeyi amaçlıyor. Fakat Yuhanna'nın, İsa'nın Tanrı'nın insan biçimindeki sözü olduğuna dair öğretisi nasıl Irenaeus'un yapmak istediği şeye, yani ortodoksluğun mihenk taşı haline geldi? Yuhanna'nın müjdesinin anlamı açık olsaydı bu soruyu yanıtlamak daha kolay olurdu. Ancak ilk okuyucuları arasında ne kadar tartışmalı olduğunu gördük: Irenaeus, Valentinus'un müritlerinin "her zaman Yuhanna İncili'nden alıntı yaptıklarından"12 şikayet ediyor.

oysa şaşırtıcı bir şekilde, saygın akıl hocalarından üçü de dahil olmak üzere önde gelen "kilisenin babaları" görünüşte öyle değildi.13 Irenaeus muhtemelen kendi öğretmeni İzmirli Piskopos Polycarp'ın Yuhanna'nın müjdesini bilmediğinin farkındaydı; her halükarda bildiğimiz kadarıyla bundan bahsetmemeyi tercih etti. Yahya'nın müjdesinden saygı duyulan başka bir şehit Irenaeus, yakınlardaki Antakya piskoposu Ignatius14 ya da Irenaeus'un da eserlerine hayran olduğu Roma'daki Hristiyan filozof Justin Martyr tarafından bahsedilmemektedir. "Yeni kehanet" hareketine karşı çıkanlar da dahil olmak üzere bazı Hristiyanların Yuhanna'nın müjdesini reddettiğini belirtiyor. Belki de Romalı öğretmen Gaius'un Yuhanna İncili'ni sapkın15 olarak nitelendirdiğini ve bunun aslında İsa'nın öğrencisi tarafından değil, Yuhanna'nın en büyük düşmanı kafir Cerinthus tarafından yazıldığını iddia ettiğini biliyordu.16 Ancak Irenaeus, bu müjdeyi "dini" Hristiyan çevrelerine tanıtan ilk kişi değildi; Birkaç yıl önce Justin'in öğrencilerinden bir diğeri, Suriyeli Tatian, onu diğerlerinin arasına dahil etmişti.

--- SAYFA 65 ---

bu açıklamaları ve diğer kaynakları kendi bileşik "müjdesi" olarak yeniden yazdığı Matta ve Luka dahil; ve Ta-tian'ın uzun versiyonundan geriye kalan birçok parça onun geniş çapta okunduğunu gösteriyor.¹⁷ Irenaeus'un kendisi de Yuhanna İncili'ni Küçük Asya'daki kendi toplumundan aldığı geleneğin bir parçası olarak ele alıyor; ancak kendisi bu müjdeyi savunurken ve "Rab'bin öğrencisi Yuhanna"nın¹⁸ bunu Efes'te yaşarken yazdığı geleneğini tekrarlarlarken, birçok Hristiyanın bunu sorunlu, hatta şüpheli bulduğunu biliyor olmalı. O halde Irenaeus neden Yuhanna İncili'ni çok daha yaygın olarak kabul edilen Matta, Markos ve Luka'nın üç müjdesiyle birleştirdi ve onun oluşturulan dört müjdenin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu iddia etti?¹⁹ Ve neden Yuhanna'yı Hristiyanların daha sonra yaptığı gibi dördüncü müjde olarak değil de "kilisenin müjdesi"nin ilk ve en önemli direği olarak yerleştirdi? Irenaeus, müjdenin bu yüce konumu hak ettiğini söylüyor çünkü Yuhanna -ve yalnızca Yuhanna- Mesih'in ilahi kökenini, yani onun Baba'dan gelen özgün, güçlü ve görkemli neslini ilan ediyor ve şöyle diyor: "Başlangıçta söz vardı ve söz Tanrı'yla birlikteydi ve söz Tanrı'ydı [Yuhanna 1:1-2]." Ayrıca, "her şey onun (sözün) aracılığıyla var oldu ve o olmadan hiçbir şey var olmadı [Yuhanna 1:3]."²⁰ Irenaeus bize, Valentinus'un öğrencisi Ptolemy'nin bu sözleri okurken Tanrı'yı, sözü ve son olarak İsa Mesih'i, deyim yerindeyse, yukarıdan aşağıya akan ilahi enerji dalgaları olarak tasavvur ettiğini anlatır; dolayısıyla, yukarıdaki sonsuz ilahi Kaynağın kendisini ilahi kelimeye küçültülmüş bir formda ortaya çıkardığını ve bu ilahi sözün de kendisini insan İsa'nın daha sınırlı bir formunda ortaya çıkardığını öne sürer.²¹ Ancak Irenaeus, böyle bir yorumun, Yuhanna'nın iletmek istediği temel inancın 2. Bölümde gördüğümüz şeyi, yani İsa'nın Tanrı'dan gelen ilahi sözü cisimleştirdiği ve bu nedenle yeryüzünde onu tanıyanlar için "Rab ve Tanrı" olduğu şeklindeki temel inancı gözden kaçırdığını beyan eder. Dolayısıyla Irenaeus, Ptolemy'nin Yuhanna'nın önsözüne ilişkin yorumuna karşı çıkıyor ve bunun yerine "Baba Tanrı"nın "İsa Mesih" kelimesine eşdeğer olduğunu ve kelimenin de "İsa Mesih" kelimesine eşdeğer olduğunu savunuyor. Yuhanna'nın, her şeye gücü yeten Tek Tanrı ve "her şeyin onun aracılığıyla var olduğu" tek İsa Mesih'in var olduğunu kastettiğini vurgulamaktadır [Yuhanna 1:5]; aynı "Tanrı'nın Oğlu" diyor [1:14]; aynısı "sadece doğmuştur" [1:14, 18]; aynı "Her şeyin Yaratıcısı"; aynı "herkesi aydınlatan gerçek ışık" [1:9], "her şeyin" aynı yaratıcısı [1:3], "kendisine gelen" aynı kişi [1:11]; "beden olup aramızda yaşayan" [1:14]."²² Irenaeus'un haleflerinin bundan çıkaracağı şey, Tanrı = kelime = İsa Mesih olan bir tür basit, neredeyse matematiksel denklemdi.²³ Günümüze kadar birçok Hristiyanın bu denklemin bazı versiyonlarını Hristiyan inancının özü olarak kabul etmesi, Irenaeus'un başarısının ve onun başarısının bir işaretidir. Irenaeus, İsa Mesih'in kendisinin tezahür ettiğini tekrarlarlarken bu noktayı vurgulamak ister. Ve Irenaeus'un cesur yorumu neredeyse ortodoksluğu tanımlamaya geldiğinden, bugün Yuhanna'nın müjdesini Yunanca orijinali dışında herhangi bir dilde okuyanlar, çevirilerin onun vardığı sonucu açıkça ortaya koyduğunu, yani "aramızda yaşayan" adamın Tanrı'nın vücut bulmuş hali olduğunu göreceklidir (bununla ilgili tartışma için).

Yunanca orijinali, bkz. son not).²⁴ O halde bu, Irenaeus'un Yuhanna'nın önsözünden ödünç aldığı dilde yeniden formüle ettiği "gerçeğin kanunu"dur: "Her şeye gücü yeten, her şeyi kendi sözüyle yaratan bir Tanrı vardır... Yani kutsal yazı der ki, 'her şey onun aracılığıyla yapıldı ve o olmadan hiçbir şey yapılmadı' [Yuhanna 1:3]."²⁵ Tanrı'yı bu dünyadan, özellikle de onun dünyasından çok uzakta tasavvur etmek yerine

--- SAYFA 66 ---

Irenaeus, eksiklikler ve ıstıraplar karşısında, Tanrı'nın kendisini bu dünyada ve bu dünya aracılığıyla gösterdiğini, hatta "bedene dönüşen söz" olan İsa Mesih olarak bu dünyada yaşamayı seçtiğini beyan eder. Irenaeus, bu "hakikat kanonunun" kendisinin ve onu kullanan herkesin sadece İncilleri değil aynı zamanda tüm Kutsal Yazıları bazı Hristiyan öncüllerinin öncülüğünü yaptığı radikal tarzda okumasına olanak sağladığını savunuyor. Yahudi Kutsal Yazılarında Tanrı'nın sözünden söz edilen veya hatta Rab Tanrı'nın kendisinden söz edilen her yerde, Irenaeus artık İsa Mesih'i bulduğunu iddia ediyor. Dolayısıyla, Tanrı İbrahim'le konuştuğunda, "Rabbimiz, Tanrı'nın sözü konuşanın sadece İbrahim'le değil, tüm atalar ve peygamberlerle" olduğunu ileri sürer: Şüphesiz. . . Tanrı'nın Oğlu, Kutsal Yazılarının her yerine nakledilmiştir; bir keresinde İbrahim'le konuşurken; başka bir zamanda Nuh'a geminin boyutlarını verirken. . . başka bir zamanda Yakup'a yolculuğunu yönlendirir ve yanan çalıdan Musa'yla konuşur.²⁶ Peygamber Hezekiel, Rab'bin meleklerle çevrili olduğunu ve gökte tapınıldığını gördüğünde, Irenaeus tahtta gördüğü kişinin İsa Mesih olduğunu bildirir.²⁷ Tekvin, "Rab'bin yerden çamuru alıp Adem'i biçimlendirdiğini" (Yaratılış 2:7) anlatırken bile, Irenaeus, cennette insanlığı yaratan "Rab Tanrı"nın "Rabbimiz İsa" olduğunu beyan eder. "Etten kılınmış" [Yuhanna 1:14] ve çarmıha gerilmiş olan Mesih. Bu müjde yazarlarının her biri İsa'ya biraz farklı, insani bir rol veriyor. Dolayısıyla Irenaeus, Matta'nın İsa'yı Tanrı'nın atanmış kralı olarak tasvir ettiğini ve ailesinin izini Kral Davut'a kadar dayandırdığını söyler;²⁹ Luka onun rahip rolünü vurgular;³⁰ ve Markos onu öncelikle Tanrı'nın peygamberi olarak tasvir eder.³¹ Ancak bu müjdelerin her biri İsa'yı Tanrı olarak değil, Tanrı ile özdeşleştirme konusunda yetersiz kalır. Ancak Irenaeus'a göre Yuhanna İncili tam olarak bunu yapar; Kilise babası Origen'in daha sonra söylediği gibi, yalnızca Yuhanna İsa'nın "kutsallığından" söz eder. Origen gibi Irenaeus da bunu, John'un yalnızca farklı değil aynı zamanda "daha yüksek" olduğu, diğerlerinin gözden kaçırdığı şeyleri gördüğü anlamına geldiği şeklinde algıladı; ve bu kanaatten yola çıkarak kilisenin, İsa'nın Tanrı'nın beden almış hali olduğunu öğreten "dörtlü müjdeyi" ancak Yahya'nın diğerleriyle birleşmesi ile tamamlayabileceği sonucuna vardı. Coşkuyla coşan Irenaeus, kişisel olarak müjdeciyle özdeşleşir ve "Rab'bin öğrencisi Yuhanna"nın bu müjdeyi tam olarak kendisinin şu anda kendi kitabını yazdığı aynı amaçla, yani "sapkınları" ifşa etmek için yazdığını beyan eder; "yanlış sözde irfan"ı yayanları şaşırtmak; ve her şeyden önce, "kilisede hakikat kanonunu oluşturmak."³² Irenaeus, hakikat kanonunu yeniden formüle ettikten sonra - Baba Tanrı aynı zamanda "her şeyi kendi sözü aracılığıyla yaratan" (Yuhanna 1:3) Yaratıcıdır, bu söz İsa Mesih'te vücut bulmuştur - şu pratik soruya döner: Kim Tanrı'ya doğru şekilde tapınıyor ve kim ibadet etmiyor? Birincisi, Yahudilerin bunu yapmadıklarını çünkü İbrahim ve Musa'ya konuşan "Rab'bin sözünün" İsa Mesih'ten başkası olmadığını görmeyi reddettiklerini söylüyor. Irenaeus, Yahudilerin "Rab'bin sözünü" İsa Mesih olarak tanımlamadıkları için Tanrı'nın sözünü almadıkları için Tanrı'dan ayrıldıklarını, ancak

Babayı tanıyabileceklerini hayal ettiler. . . İbrahim'e ve ardından Musa'ya insan biçiminde konuşan Tanrı'dan habersiz olmak.³³ İsa'yı atalarına "insan biçiminde konuşan Tanrı" olarak tanımadıkları için Irenaeus, Tanrı'nın Yahudileri mirastan mahrum bıraktığını ve onların rahip olma haklarını elinden aldığını söylüyor. İbadet etmeye devam etmelerine rağmen Tanrı, Kayin'in teklifini reddettiği gibi onların tekliflerini de reddeder;

--- SAYFA 67 ---

Kabil Habil'i öldürdü, böylece Yahudiler "Adil Olan'ı, yani İsa'yı öldürdüler, böylece "elleri kanla doldu."34 Böylece Yahudiler Tanrı'ya boşuna tapındılar, çünkü O, rahipliklerini, onun "sözünü"33 tanıyanlara, yani İsa'nın onlara bedeni dediği ekmeği ve kanı dediği şarabı sunmalarını söylediğinde "yeni antlaşma kurbanını" sunmayı öğrettiği havarilere devretmişti. İsa'nın çarmıhtaki ölümünden bu yana, onun kurbanını yeniden canlandıran Efkariyeti, Tanrı'nın gücünü yeryüzüne çeken paratonerdir. Efkariyeti yalnızca Efkariyeti Tanrı'ya erişimi sunmakla kalmıyor, aynı zamanda Irenaeus'un beyanına göre "bu saf kurban yalnızca kilise tarafından sunuluyor - Yahudiler... ya da kafirlerin herhangi bir topluluğu değil."56 Irenaeus -hiç şüphesiz haklı olarak- çok az Yahudi'nin onun yazdıklarını okuyacağını varsaydığından, Tanrı'nın onların tapınmasını reddettiği iddiasına itiraz etmek şöyle dursun, onların dışlandığını tartışmak için çok az zaman harcadı. Ancak Hristiyan dinleyicilerinin dile getirmesini beklediği itirazları önceden tahmin etmişti: Efkariyeti, vaftiz edilmiş herhangi bir Hristiyanın - ya da en azından herhangi bir rahibin - İsa'nın öğrencilerine yapmayı öğrettiği gibi bunu sunması kutsal bir kurban değil midir? Irenaeus hayır diyor: Kafirler komünyon ayinini teklif ettiğinde bunu boşuna yapıyorlar. Onun hakikat kanonunu kabul edenler için önemli olan sadece Hristiyan olmak değil, aynı zamanda Ortodoks bir Hristiyan, yani "doğru düşünen" biri olmaktır. Irenaeus, muhaliflerininkine karşı müjdeyi yorumlama konusunda kendi yetkisini ileri sürmek yerine, kendi inancını "havarisel gelenek" olarak adlandırdığı şeyin tüm fikir birliğinin inancıyla özdeşleştiriyor. Bu nedenle, "ortodoks" Hristiyanların, dörtlü müjdeyi, onun nasıl yorumlanacağını yönlendiren hakikat kanonuyla birlikte (daha sonra büyük inançlara genişletilecek) destekleyen kişiler olduğu konusunda ısrar ediyor. İzleyicilerini aldatmak için yola çıktığını söylemek istemiyorum. Tam tersine, Irenaeus kesinlikle "ortodoks Hristiyanlığı" hem kendisine hem de bugüne kadarki birçok Hristiyana bu kadar çekici kılan inancı paylaşıyordu: "inananlar", güvenilir kâhyalar olarak, Irenaeus ve diğerlerinin depozitum fidei (havarilerin bir bankaya yatırdığı gibi yatırdıkları inanç) olarak adlandırdıkları şeye hiçbir şey eklemeyen veya çıkarmadan, yalnızca havarilerden aldıklarını aktarırlar. O halde, havarilerin kadim fikir birliğinin otoritesine başvurarak, öğrettiklerinin sadece değişmez gerçek değil aynı zamanda kesinlikle kesin olduğunu iddia edebilirler.57 Irenaeus, ebedi kurtuluşun, Hristiyan kiliselerindeki hangi rahiplerin "gerçek", hangisinin kendi deyişiyle "sapkın, hizipçi veya ikiyüzlü" olduğunu ayırt etmeye bağlı olduğu konusunda uyarıyor ve inananları birincisine itaat etmeye ve ikincisinden uzak durmaya çağırıyor: Bu nedenle, kilisede olanlar, gösterdiğimiz gibi, havarilerden miras devralanlar ve aynı zamanda da bunu almış olanlar. . . gerçeğin kesin armağanı. . . ancak birincil ardıl çizgiden ayrı duran ve herhangi bir yerde toplananları şüphe altında tutmak [ve onları] ya kötü niyetli kâfirler ya da kendileriyle böbürlenmiş bölücüler ya da ikiyüzlüler olarak görmek.58 Irenaeus, "Valentinus'un müritlerinin" din adamlarına karşı çıkmadığını biliyordu. Tam tersine, onları itibarsızlaştırmayı özellikle zorlaştıran şey, çoğunun rahip olmasıydı.

kendileri. Yine de inananları, rahiplik iddiaları diğerlerinininkiyle hemen hemen aynı olan, ancak aslında Tanrı'ya değil, "yalnızca kendilerine hizmet eden" kafirler olanlara karşı dikkatli olmaları konusunda uyarıyor. Müminlerin yalnızca Allah'a hakkıyla ibadet eden rahiplerle arkadaşlık etmeye dikkat etmeleri gerektiğini söylüyor. Bu onların yalnızca "sağlam öğretiler öğrettikleri" değil, aynı zamanda "sağlam sözler" konuştukları ve "suçsuz davranış" sergiledikleri anlamına da gelir; kısacası, izinsiz toplantılar düzenlemezler, gizli öğretilere erişme iddiasında bulunmazlar veya özel inisiyasyonlar gerçekleştirmezler. Irenaeus, iman kardeşlerini sapkınları yargılamaya ve aforoz etmeye çağıran beş ciltlik Çürütme kitabını bitiriyor. Tanrı'nın gazabının "Rablerinin katili haline gelen" Yahudilerin üzerine nasıl düştüğünü hatırlatarak, gerçek ruhani Hristiyanların aynı zamanda "Tanrı'nın tüm takipçilerini" kinamaları gerektiğini beyan eder.

--- SAYFA 68 ---

Valentinus", çünkü pek çok inanlı onları Hristiyan kardeşleri olarak görse de aslında inancı yıkıyorlar ve Yahudiler gibi "şeytanın çocukları" haline geliyorlar. Son olarak, "birçok sapkın yol" izleyenleri, "kiliseye mensup", aynı inancı paylaşan, aynı emirlere uyan ve... içinde tek ve aynı kurtuluş yolunun sergilendiği aynı dini anayasa biçimini koruyanlarla karşılaştırıyor. tüm dünyada.⁵⁹ Vahiy'de resmedilen son hükmü canlı bir şekilde çağrıştırarak, okuyucuya şeytanın, deccal'in ve onların tüm şeytani güçlerinin tüm insan evlatlarıyla birlikte sonsuz ateşe atıldığına dair vizyonlar bırakırken, göksel Kudüs "sadıklarla birlikte" havarilerin rahipleri ve müritlerini" karşılamak için iner.⁴⁰ O halde Irenaeus ve onun halefleri için, gerçek Hristiyanlar ile onun dediği kişiler arasında bir fark yaratır. Kafirler -ve "ortodoks" inanç ve uygulama yolunu seçmek- cennet ve cehennem arasındaki farkı yaratan şeydir. Irenaeus'un kendi cemaatinin üyelerinin onun ricalarına nasıl tepki verdiğini bilmiyoruz, ancak Irenaeus'un piskopos olarak onları "koyun postuna bürünmüş kurtlar"⁴¹ olarak ifşa etmeye ve onları kiliselerden kovmaya çalışırken, Hristiyanların büyük çoğunluğunun başlangıçta ne kadar üzüldüğünü biliyoruz. Çoğu Hristiyanın onları en etkili ve ileri düzey üyeleri arasında gördüğünü yazdı. Kendi zamanında Valentinus, Roma'daki Hristiyan kardeşleri tarafından bir öğretmen olarak geniş çapta saygı görüyordu⁴² ve hatta bir nesil sonra Irenaeus'un çağdaşı olan ünlü Mısırlı öğretmen İskenderiyeli Clement ve Clement'in parlak halefi Origen, Valentinus'un önde gelen müritleriyle tartışmalara ve münakaşalara girdi ve onları Hristiyan öğretmen arkadaşları olarak kabul etti. Valentinianus teolojisinin çeşitli yönlerini de kendi öğretilerine dahil ettiler.⁴³ Irenaeus'un bunu yazmasından yaklaşık yirmi yıl sonra, Tertullianus, Kartaca'daki iman kardeşlerinin, onları sapkın olarak adlandırdığı çevrelere katılmamaları konusunda uyardığında nasıl tepki verdiklerini anlattı: "Nasıl oluyor da" diye soruyorlar, "kilisenin en sadık, en ihtiyatlı ve en saygı duyulan bu kadın veya bu adam diğer tarafa geçti?"⁴⁴ Ancak Irenaeus ikna olmuştu. Valentinianus Hristiyanlarının varlığı tehlikeli bir şekilde bölücüydü - müjdenin vaaz edilmesine ve liderlerinin otoritesine zarar veriyordu. Onların "sapkınlıklarını" bırakmalarını ya da kiliselerden kopmalarını istiyordu. Onun çağdaşlarının buna nasıl tepki verdiğini bilmiyoruz; onun endişesinden etkilenen çoğunluğun Irenaeus'un etrafında toplandığını ve sınır dışı edilme riski yerine kilise topluluğunun daha güvenli sığınağını ve Irenaeus'un ısrar ettiğini tahmin ediyorum. Her halükarda, sonraki nesillerdeki Hristiyanların giderek daha fazla "sapkınlık"ta ısrar edenleri kiliselere uymaya ya da kiliselerden ayrılmaya zorlamaya çalıştıklarını biliyoruz.

birçok piskopos, temel Hristiyan öğretisini standartlaştırarak ve "kurtuluşun tek... yolundan" sapanları dışlayarak, Irenaeus'un "aynı dini anayasa biçimi" dediği şeyi güçlendirmek için özetlediği önlemleri benimsedi ve geliştirdi. Dördüncü yüzyılda, zulüm aniden yerini Konstantin yönetimindeki Hristiyanlara yönelik resmi hoşgörüye ve ardından bir Hristiyan imparatorluğunun inşasına bıraktığında, bir piskoposlar koalisyonu Irenaeus'un gündemini ele alacak ve onun Katolik - yani evrensel - bir Ortodoks kilisesi vizyonunu gerçekleştirmeye çalışacaktı. Elbette Irenaeus'un yaşamı boyunca olayların bu şaşırtıcı dönüşü yüz elli yıl gelecekteydi. Gördüğümüz gibi Valentinianuslu rakipleri asla kendi yollarına gitmeye niyetlenmemişlerdi.

--- SAYFA 69 ---

kendi ayrı yolu. Ancak birçoğu Irenaeus'un önlerine koyduğu alternatifleri reddetti: Ya ortak inancı "tüm inanç" olarak kabul edin ya da onu tamamen reddedin. Bunun yerine, ortak inancın gerçeğe doğru atılan ilk adım olduğunu onaylamaya devam ettiler, ancak bunun yalnızca ne anlama geldiğini değil, ötesinde ne olduğunu da sorguladılar. Kendi aralarında çeşitliliği yalnızca tanımakla kalmadılar, aynı zamanda filozofların tartışmalarında yaptığı gibi, orijinal ve yaratıcı içgörünün kanıtı olarak bunu beklediler ve memnuniyetle karşıladılar.⁴⁵ Bu nedenle, Tertullian sert bir şekilde şöyle yazdı: "Herkesin içindeki manevi tohumu" düşündüklerinde, ne zaman yeni bir şeyle karşılaşsalar, cesaretlerini hemen manevi bir hediye olarak adlandırırlar - birlik değil, yalnızca çeşitlilik! Ve böylece çoğunun birbirleriyle aynı fikirde olmadıklarını açıkça görüyoruz, çünkü bazı noktalarda "Bu öyle değil", "Bunu farklı bir anlama alıyorum" ve "bunu kabul etmiyorum" gibi -ve hatta içtenlikle- demeye istekliler.⁴⁶ Tertullianus, bazı felsefi çevrelerde olduğu gibi kadınların da erkeklerle birlikte katılması karşısında şaşkınlığını dile getirdi: "Bu sapkın kadınlar, ne kadar da cüretkarlar! Öğretecek, vaaz verecek, hemen hemen her eyleme katılacak kadar cesurlar. erkeksi işlev; hatta insanları vaftiz edebilirler!"⁴⁷ Kendi çevrelerindeki farklı bakış açılarını takdir etseler de, bu tür Hristiyanlar, piskoposu takip eden "basit" inananlara karşı daha az hoşgörü ve cömertlik göstermiş olabilirler. Irenaeus, Valentinianusluları doğrudan sorgulayıp onlara meydan okuduğunda ya sessiz kaldıklarını ya da henüz saf bir anlayış düzeyinin ötesine geçmediği için onun tamamen hatalı olduğunu söylediklerini yazdı.⁴⁸ Irenaeus ise kendi adına, bu "kesinlikle aptal ve aptal insanlar" aforoz edilmekle tehdit edildiklerinde, bazen inanmayanları cehennem ateşlerine atmaya hazır öfkeli bir yargıç olarak çağırdığı Tanrı'ya artık inanmadıklarını söylediler. cehennem. Üstelik onun Kutsal Yazılar hakkındaki anlayışını sorguladılar. Bazıları, örneğin, önce "Firavun ve hizmetkarlarının yüreklerini katılaştıran"⁴⁹ ve sonra onları denizde boğarak cezalandıran bir Tanrı'ya nasıl ibadet edilebileceğini sordular. Ya da adil bir Tanrı, Lut'u sarhoşken kendi kızlarını hamile bıraktığı için kınamaktan nasıl kaçınabilir?⁵⁰ Gördüğümüz gibi, Hakikat İncili'nin yazarı, "Tanrı'nın doluluğuna" ait olan sonsuz iyilik ve şefkati tanıyanların, artık Tanrı'yı bu kadar eksik ve antropomorfik imgelerle düşünmediklerini söylüyor. Valentinus'un öğrencisi Heracleon da dahil olmak üzere diğerleri, Hristiyanlar arasındaki eşitsizliği, psikolog William James'in "dini deneyim çeşitleri" olarak adlandıracağı terimlerden farklı olmayan terimlerle yorumladılar.⁵¹ Heracleon, niteliksel olarak farklı iki dönüşüm deneyimi türünü karşılaştırır. Hristiyanların büyük çoğunluğunun ancak çaresiz kaldıklarında Allah'a başvurduklarını, ancak mucizeleri gördüklerinde imana döndüklerini söylüyor; bu nedenle İnciller sıklıkla İsa'yı hastaları iyileştiren, ölüleri diriltiren ve su üzerinde yürüyen bir mucize yaratan olarak tasvir eder. İnsanlığın durumunu -kendi durumlarının- acıyla dolu olduğunu ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu deneyimledikleri için, bu Hristiyanlar İsa'yı her şeyden önce bir şifacı ve kurtarıcı olarak görüyorlar. Herakleon, Yahya'nın, Celile'ye seyahat eden İsa'nın, aşağıya gelip iyileşmesi için kendisine yalvaran bir yöneticiyle nasıl karşılaştığını anlatırken bu tür bir dönüşümü karakterize ettiğini söylüyor.

son derece hasta olan oğlu. İsa onu imanının eksikliğinden dolayı azarlarsa da ("İşaretler ve harikalar görmedikçe inanmayacaksınız"), yönetici yakarışını yineledi: "Efendim, çocuğum ölmeden aşağı inin." Ancak İsa ona iman etmesi için meydan okuduktan ("Git: oğlunuz yaşayacak") ve oğlu iyileştikten sonra hikaye şu sonuca varır: "Kendisi ve tüm ev halkı inandı."⁵² Herakleon'un söylediğine göre bu tür bir din değiştirme deneyimi, Tanrı'yı Yuhanna'nın bu hükümdarı resmettiği gibi gören Hristiyanlar için tanıdıktır - katı, sınırlı ama iyi niyetli bir efendi ve baba olarak, günah işleyen ama yine de onları seven ve öldüklerinde acı çeken çocuklarından her biri için. Ama aynı zamanda İsa'nın çarmıhta kurban olarak ölmesi dışında, Tanrı'nın da

--- SAYFA 70 ---

kendi çocuklarını affetmez; aslında yalnızca "inanırları" kurtarır. Birisi şu soruyu sorabilir: Bir kişi Tanrı'yı ilahi yönetici, baba ve yargıç olarak görmekten başka nasıl görebilir? Ve kişi İsa'yı mucize yaratan ve kurtarıcı dışında başka nasıl görebilirdi? İnciller onu böyle tasvir etmiyor mu? Heracleon, Yuhanna'nın "kuyudaki kadın" öyküsünü, aksine, lütufla donatılmış bir kişinin nasıl dönüşüm yaşadığını göstermek için anlattığını söylüyor. Burada Yuhanna, yolculuktan yorulan İsa'nın bir kuyunun yanında dinlenmek için oturduğunu, su çekmeye gelen Samiriyeli bir kadından kendisine içecek istediğini ve karşılığında ona "diri su" sunduğunu anlatıyor: Kadın ona şöyle dedi: "Efendim, çekecek hiçbir şeyiniz yok ve kuyu da derin; bu canlı suyu nereden buluyorsunuz?" . . . İsa ona şöyle dedi: "Bu sudan içen yine susar, ama benim ona vereceğim sudan kim içerse asla susamaz; verdiğim su onun içinde sonsuz yaşama fışkıran bir su kaynağı olacak." Kadın ona, "Efendim, bana bu suyu ver de susmayayım, buraya su çekmeye gelmeyeyim" dedi. İsa, "Git, kocanı çağır ve buraya gel" dedi. . . . İsa ona şöyle dedi: "Kadın, inan bana, saat geliyor... ve şimdi, gerçek tapınanların babaya ruhta ve gerçekte tapınacakları zamandır. . . . Tanrı ruhtur ve ona tapınanlar ruhta ve gerçekte tapınmalıdırlar."⁵⁵ Herakleon, Yeşaya peygamber için olduğu gibi Yahya için de suyun "ruhsal beslenme" anlamına geldiğini açıklar; dolayısıyla hikaye, kadının manevi susuzluğunun farkında olduğunu ve onu nasıl tatmin edeceğini bilmeden, Tanrı'ya ibadet etmenin geleneksel yollarını ifade eden "Yakup kuyusundan" su çekmeye geldiğini gösteriyor. Ancak bunlar onun susuzluğunu gideremediğinden, İsa kendi içindeki pınarın kaynağını ortaya çıkarmayı teklif ettiğinde ne demek istediğini hemen anlar ve "Bana bu suyu ver!" Herakleon, İsa'nın cevabının ("Git, kocanı çağır ve buraya gel")⁵⁴ hiçbir anlam ifade etmediğine dikkat çeker: İsa onun isteğine yanıt vermemekle kalmaz, hikayenin gösterdiği gibi onun evli olmadığını da bilir. Sözleri karşısında şaşkına dönen kadın, başlangıçta bunları harfiyen algılıyor ve evli olmadığını ancak altı erkekle yaşadığını itiraf ediyor. Herakleon, İsa'nın kendisine "Tanrı hakkında bilgisizliği ve kendi yaşamının ihtiyaçları nedeniyle" bu şekilde yaşadığını açıkladığını söyler.⁵⁵ Ona "kocasını aramasını" söylediğinde, ona zaten ilahi varlıkta bir "ortak" olduğunu, yani Tanrı ile henüz farkında olmadığı bir ilişkisi olduğunu gösteriyor. Kendisine daha önce verilmiş olan kaynakları kullanması ve manevi karşılığını, "doyumunu" (Yunancada pleroma) keşfetmesi için onu yönlendirir. Bunu varlığının önemli bir parçası olarak kabul ettiğinde, Tanrı ile birlikteliği ilahi "evlilik" olarak kutlayabilir. Bu iki tür dönüşüm deneyimi farklı olsa da hiçbir şekilde birbirini dışlamaz. Birincisi kurtuluşu günah ve ölümden kurtuluş olarak görür; ikincisi, "Tanrı'dan ve [kişinin] kendi doğasından habersiz" ve yıkıcı faaliyetlere saplanmış birinin, sonunda Tanrı'yla ilişki konusunda giderek artan bir farkındalık ve buna olan ihtiyacı nasıl geliştirdiğini gösterir. Herakleon, ilk dönüşüm türünü deneyimleyen kişinin, eninde sonunda ikinciye de deneyimleyebileceğini, iki yüzyıl sonra yazan Augustine'in de bunu kastettiğini açıklıyor.

"inanç arayan anlayış"tan söz etti. Herakleon, Hristiyanların çoğunun Kutsal Yazılarda buldukları görüntüleri kelimenin tam anlamıyla alma eğiliminde olduklarını açıklıyor: Onlar Tanrı'yı bu mevcut dünyayı yaratan yaratıcı, Sina'da Musa'ya tabletler veren yasa koyucu, İsa'nın babası olan ilahi baba olarak görüyorlar. Ancak Tanrı'nın varlığını deneyimleyenler, Tanrı'nın bu geleneksel imgelerinin gerçekte ne olduğunu, yani insan yaratımlarını görmeye başlarlar. Herakleon, bu tür görüntülerin reddedilmesine gerek olmadığını, çünkü bunların işaret etmenin temel bir yolunu sağladığını söylüyor.

--- SAYFA 71 ---

kelimelerin ifade edemeyeceği ilahi gerçekliğe doğru; ancak tüm dini dillerin -ve diğer birçok dilin- bu tür imgelerden oluştuğunu görebiliriz. Bunu anlayan kişi, İsa'nın söylediği gibi, "ruhta ve hakikatte" Tanrı'ya ibadet etmeye gelir.⁵⁶ Irenaeus, dördüncü yüzyıl inançlarının çerçevesi haline gelecek olan teolojik ifadelerde Tanrı ve İsa Mesih hakkındaki temel inançları açıklığa kavuşturmaya çalışırken, Valentinianusçu Hristiyanlar bu tür teolojik önermelere çok daha az önemli bir rol verdiler. Bunları manevi anlayışın temel ve kesin temeli olarak görmek ve reddetmek yerine, onları temel öğretiler olarak ele aldılar ve bunun yerine Irenaeus'un sadece geçerken bahsettiği şeyi, yani Tanrı'nın insan idrakini ne kadar aştığını vurguladılar. Yuhanna'nın Gizli Kitabı da benzer şekilde teologların via negativa adını verdikleri şeyi ortaya koyar, bilinemeyeni tanır ve Tanrı hakkındaki yanlış anlamaları bir kenara bırakır. Bununla birlikte Gizli Kitap, insanoğlunun Tanrı'yı tanıma konusunda doğuştan bir kapasiteye sahip olduğunu ancak bu kapasitenin yalnızca ilahi gerçekliğin ipuçlarını ve anlık görüntülerini sunduğunu söylüyor.⁵⁷ Gizli Kitap, Havva'nın Adem tarafından doğuşunun öyküsünün bu manevi kapasitenin uyanışından bahsettiğini öne sürüyor. Sembolik olarak okunan bu hikaye, basitçe kadının kökenini anlatmak yerine, Adem'e şefkat duyan "yukarıdaki kutsanmış olan Baba"nın (ya da metnin bazı versiyonlarında "Anne-Baba") ona nasıl bir "yardımcı" gönderdiğini, Hayat [Havva] adı verilen ondan çıkan parlak epinoia'yı ("yaratıcı" veya "yaratıcı" bilinç); ve onunla birlikte çalışarak ve onu tam varlığına kavuşturarak ve ona kendi türünün inişini öğreterek ve yükselme yolunu, aşağıya inme yolunu göstererek tüm yaradılışa "yardım eder".⁵⁸ Böylece Havva, kusurlu da olsa, ilahi gerçeklik üzerinde düşünmemizi sağlayan ruhsal anlayış armağanını sembolize eder. Nag Hammadi'de keşfedilen başka bir kitap olan Dünyanın Kökeni Üzerine, ilk erkek ve kadının çıplaklıklarını fark ettiklerinde "ruhsal anlayıştan (gnosis) çıplak olduklarını gördüklerini" söylüyor. Ama sonra parlak epinoia "onlara ışıkla parlayarak göründü ve bilinçlerini uyandırdı."⁵⁹ Gizli Kitap bu hikayeyi kalplerimizde ve zihinlerimizde bizi ilahi olana bağlayan gizli bir kapasiteye sahip olduğumuzu göstermeyi amaçlıyor - sıradan zihin durumumuzda değil, bu gizli kapasite uyandığında. Epinoia teriminin İngilizce'de kesin bir karşılığı olmadığı için onu Yunanca olarak bırakacağım. Gizli Kitabın yazarı, vahye açık çeşitli bilinç modlarından bahsetmek için Yunanca "algılamak", "düşünmek" veya "farkında olmak" anlamına gelen noein fiiliyle ilgili bir grup kelimeye başvuruyor. Gizli Kitap, Tanrı özünde anlaşılmaz olmasına rağmen, Tanrı'yı insanlığa açığa vuran güçlerin pronoia (önceden gelen farkındalık), ennoia (iç yansıma) ve prognozu (önbilgi veya sezgi) içerdiğini ve bunların hepsinin muhtemelen Yunanca kelimelerin cinsiyeti nedeniyle dişil varlıklar olarak kişileştirildiğini açıklar. Ancak Gizli Kitaba göre, her şeyden önce gerçek içgörüyü ileten "parlak epinoia"dır. Bunu "hayal gücü" olarak tercüme edebiliriz, ancak birçok kişi bu terimi Irenaeus'un yaptığı gibi, bilinçli farkındalıktan ziyade fanteziye atıfta bulunmak için kullanıyor. Ancak Gizli Kitap'ın tasavvur ettiği gibi, epinoia (ve

ilgili farkındalık modları) belirsiz, sınırlı ama vazgeçilmez bir hediye olmaya devam ediyor. John herkesin ışıltılı epinoia'yı alıp almadığını sorduğunda, kurtarıcı evet cevabını verir - "Güç her insanın üzerine iner, çünkü o olmadan kimse ayakta duramaz"⁶⁰ ve epinoia'nın onu sevenleri iyi ile kötü arasında ayrım yapmalarını sağlayarak güçlendirdiğini, böylece ahlaki içgörü ve etik gücün manevi anlayıştan ayrılamaz olduğunu ekler: "Yaşamın ruhu arttığında ve güç gelip o ruhu güçlendirdiğinde, artık hiç kimse onu kötü işlerle aldatamaz."⁶¹ Yazar Gizli Kitap'ın of the Secret Book'u, bu manevi sezginin aktardığı içgörülerin ne tam ne de kesin olduğunu vurguluyor; bunun yerine epinoia ipuçlarını ve bakışları, görüntüleri ve hikayeleri aktarır;

--- SAYFA 72 ---

kendilerinin ötesinde, şu anda tam olarak anlayamadığımız bir şeye kusurlu bir şekilde işaret ederler. Dolayısıyla yazar, Gizli Kitap'ta anlatılan bu hikayelerin ne tam anlamıyla ne de fazla ciddiye alınması gerektiğini biliyor; çünkü bunlar da, Pavlus'un dediği gibi, artık yalnızca "aynada, karanlık bir şekilde" bildiğimiz yalnızca anlık bakışlardır.⁶² Yine de, ne kadar eksik olursa olsun, bu bakışlar ilahi olanın varlığını ortaya çıkarmak için yeterlidir, çünkü Gizli Kitap, ruhsal sezginin dışında, "insanlar sevinç olmadan yaşlanır... ve ölür... Tanrı'yı bilmeden ölürlər."⁶³ O halde nasıl oluyor da birçok insan epinoyadan habersiz kalıyor? Bu soruyu yanıtlamak için Gizli Kitap, Yaratılış'ta resmedilen yaratıcı-tanrı'nın, evreni meydana getiren ilahi Kaynağın yalnızca antropomorfik bir imgesi olmasına rağmen, birçok insanın bu yetersiz imgeyi Tanrı zannettiğini göstermeyi amaçlayan bir hikaye anlatır. Bu hikaye, yaratıcı-tanrı'nın, yukarıdaki "kutsanmış olan, Ana-Baba, kutsanmış ve şefkatli Olan"dan habersiz olarak, kendisinin tek Tanrı olmakla nasıl övündüğünü anlatır ("Ben kıskanç bir Tanrıyım; benden başkası yok").⁶⁴ Tek gücü elinde tutma niyetiyle, insan yaratıklarını, bilgi ağacının meyvesini yemelerini yasaklayarak kontrol etmeye çalıştı. Ancak Adem ile Havva ona itaatsizlik edip yukarıdaki ilahi Kaynak'ın bilgisini aramayı seçtiklerinde, onların kendi içsel kaynaklarını, parlak epinoia'yı dinlediklerini fark etti. Yaratıcı-tanrı onların ne yaptığını anlar anlamaz misilleme yaptı; önce ikisini de cezalandırdı, hatta onlar yüzünden yeryüzünü lanetledi;⁶⁵ sonra, "Kocanız sizi yönetecek"⁶⁶ diyerek kadını erkeğe tabi olmaya zorlamaya çalıştı; ve son olarak "tüm melekleri onları cennetten kovdu"⁶⁷, onlara "acı kader" yükledi ve "parlak epinoya"dan habersiz olmalarını sağlamak için günlük kaygılara yol açtı.⁶⁸ Fakat bu mitsel bir açıklamadır. "Işıklı epinoya"nın bastırılması için daha pratik bir neden bulabilir miyiz? Gizli Kitabın yazarının, Irenaeus gibi Hristiyanların "Tanrı'nın ötesindeki Tanrı"dan bahsedenlere nasıl meydan okuduğunu ve herkesin yalnızca yaratıcıya tapınması konusunda ısrar ettiğini bildiğini düşünüyorum. Ancak Valentinus'un takipçileri bu tür zorluklara çoğunlukla sessizlikle karşılık verirken, Gizli Kitabın yazarı bu tür liderlerin hizmet ettikleri Tanrı adına nasıl ve neden ruhani Hristiyanları cehenneme gönderdiklerini göstermeyi amaçlayan bu gibi hikayelerle bu meydan okumaya karşılık veriyor. Gizli Kitap, Tanrı'ya yalnızca yaratıcı olarak tapanların (çoğu Hristiyan dahil) ruhsal farkındalığa ve aynı zamanda onun insan deneyimindeki varlığı hakkında konuşanlara karşı onun düşmanlığını paylaştıklarını öne sürer. O halde, yaratıcının epinoia'ya olan düşmanlığının hikayesi, ruhsal sezgiyi arayanlar ile onu bastıranlar arasındaki çatışmanın hem komik hem de acı verici bir benzetmesidir. Yaratılış kitabının bu şekilde okunması karşısında şaşkınlığa uğrayan ve sıkıntıya düşen Irenaeus, rakiplerinin geleneksel vahiy kaynaklarına ve kendi hayal gücüne çok fazla güvendikleri konusunda itiraz eder: Hayal gücünüzü Tanrı'nın ne kadar üstüne kaldırıyorsunuz, sizi aceleci ve şişirilmiş insanlar? Sağ elinin ölçüsünü kim bilebilir? Parmağını kim biliyor? Yoksa onun enginliği ölçen elini anlıyor musun? Çünkü onun eli her şeyi tutar ve dünyayı aydınlatır.

göklerde ve göklerin altındaki şeylerde vardır, dizginleri ve kalpleri sınar, gizemlerde ve gizli düşüncelerimizde mevcuttur ve bizi açıkça besler ve destekler. ... Yine de, sanki şimdi onu ölçmüş ve iyice araştırmışlar gibi... [Tanrı'nın] ötesinde 15... başka bir Baba varmış gibi davranıyorlar - kesinlikle iddia ettikleri gibi cennetsel şeylere bakmıyorlar, gerçekten derin bir delilik uçurumuna iniyorlar.⁶⁹ Ancak Irenaeus'un bakış açısının dünya çapındaki kiliselere hakim olması için teolojik argümandan daha fazlası gerekir: aslında Roma imparatoru Konstantin tarafından başlatılan devrim gerekir. Filistin'de birçok arkadaşının ve Hristiyan kardeşlerinin öldüğü zulümden sağ kurtulan bir piskopos olan Caesarea'lı Eusebius, ünlü Kilise Tarihi kitabında, Tanrı'nın 28 Ekim 312'de Mesih'in göklerdeki işaretini açıklayarak nasıl mucizevi bir şekilde müdahale ettiğini yazdı.

--- SAYFA 73 ---

pagan imparator Konstantin'e bağlılığını kazanıyor.70 Eusebius daha sonra Konstantin'in sonraki yıllarda nasıl Hristiyanlar için af ilan ettiğini ve onların imparatorluğun hamisi haline geldiğini anlatıyor. Ancak bu pratik askeri lider, yalnızca kendi zamanına göre en iyi örgütlenmiş ve en büyük grup haline gelmiş olan ve "yasal ve en kutsal Katolik kilisesi" olarak adlandırdığı gruba mensup olanları tanımayı seçti.71 Konstantin'in tanınması elbette çok büyük faydalar sağladı. 313 yılında imparator, geçmiş yıllardaki zulümler sırasında "herhangi bir şehirdeki, hatta başka yerlerdeki Hristiyanların Katolik kilisesinin" mülklerine el koyan herkesin, bunları derhal "aynı kiliselere"72 iade etmesi ve her türlü zarar için tazminat teklif etmesi gerektiğini emretti. Caesarea'lı Eusebius, bu şaşırtıcı yeni çağda "piskoposların sürekli olarak imparatorlardan kişisel mektuplar, onurlar ve para hediyeleri almasına" hayret etti.73 Eusebius, Konstantin'in aynı yıl Afrika prokonsülüne yazdığı ve Hristiyan din adamlarını sıradan vatandaşların üzerine düşen mali yükümlülüklerden muaf tuttuğunu söyleyen bir mektubu kendi tarihine dahil eder; ancak Afrika kiliselerinin rakip gruplara bölünmüş olduğunu bildiğinden, bu ayrıcalıkların yalnızca "yasal ve en kutsal Katolik dininin bakanları" olarak adlandırdığı kişiler için geçerli olduğunu belirtti.74 İmparator ayrıca, "sapkın" kiliseler kurmaktan suçlu olan herkesin vergilerini artırmakla tehdit ederken, gerekli niteliklere sahip olan din adamlarına vergi indirimi ve daha sonra vergi muafiyetleri teklif etti. Yaklaşık on yıl sonra, görünüme göre bu ayrıcalıkların kötüye kullanılması olarak gördüğü durumlara yanıt olarak, din dikkate alınarak verilen ayrıcalıkların yalnızca Katolik inancının [veya "yasanın"] taraftarlarına fayda sağlaması gerektiğini belirten yeni bir emir yazdı. Üstelik sapkınların ve şizmatiklerin yalnızca bu ayrıcalıklardan yabancı olmakla kalmayıp, aynı zamanda çeşitli zorunlu kamu hizmetlerine tabi kılınmaları da Bizim isteğimizdir.75 Konstantin, hasarlı kiliselerin onarımı için para tahsis etmenin yanı sıra, geleneğe göre Roma'daki Vatikan tepesinde muhteşem bir Aziz Petrus Kilisesi76 ve Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi de dahil olmak üzere yenilerinin inşa edilmesini emretti. 324 yılında doğudaki piskoposlara bir mektup yazarak onları imparatorluk hazinesinden "gerekli bulduğunuz her türlü parayı tereddüt etmeden istemeye"77 teşvik etti. Yeni kiliseler inşa etmek ve onları evrenin Tanrısını onurlandırmaya uygun ihtişamla donatmak için istedikleri her şeyi onlara vermesi için maliye bakanına zaten talimat verdiğine dair onlara güvence verdi. Konstantin ayrıca, İsa'nın hastalar, muhtaçlar ve yoksulların yanı sıra zulüm yıllarında işkence, hapis veya sürgüne maruz kalanlarla ilgilenme yönündeki öğütlerini yerine getirebilmeleri için imparatorluk tahıl tedarikinin ve ihtiyaç sahibi insanları desteklemek için diğer ihtiyaçların dağıtımını bazı piskoposlara devretti.78 Üstelik, Konstantin'in devrimi, Hristiyanların statüsünü dönüştürürken, Yahudilerin statüsünü de değiştirdi. Bu olayların önde gelen çağdaş tarihçilerinden biri olan Timothy Barnes'ın yazdığı gibi, "Konstantin, Hristiyanların Yahudilere karşı önyargısını hukuki engele dönüştürdü."79 Yahudilerin, Kudüs'ü kaybettikleri için yas tutacakları yıl içinde bir gün dışında Kudüs'e girmelerini yasakladı ve Yahudiliğe dönenleri aramamalarını veya kabul etmemelerini emretti. Üstelik Konstantin "her Yahudinin bu teşebbüste bulunmasını emretmişti"

Yahudilikten Hristiyanlığa geçmeyi engellemek için zorla diri diri yakılmalıdır."80 Kilise liderleriyle ittifakını güçlendirmek ve huysuz Hristiyan grupları tek bir uyumlu yapıda birleştirmek için Konstantin, Hristiyan inancının standart bir formülasyonunu oluşturmak üzere imparatorluğun her yerindeki kiliselerden piskoposları, masrafları kendisine ait olmak üzere, iç kesimlerde, büyük bir gölün yakınındaki İznik'te buluşmaya görevlendirdi. Bu toplantıdan ve sonrasında, takip eden çalkantılı onyıllar boyunca, İznik İmanı ortaya çıktı. "gerçeğin kanonu", kanon dediğimiz şeyle birlikte - Yeni Ahit haline gelecek olan yirmi yedi yazının listesi - bunlar birlikte Irenaeus'un tasavvur ettiği şeyi oluşturmaya yardımcı olacaktır: "Ortodoks" Hristiyanların tek bir "Katolik ve havariyel" kilisede bir araya gelmesi, burada anlatılabileceğinden çok daha karmaşıktır, çünkü hiçbir kısa taslak yeterince açıklanamaz.

--- SAYFA 74 ---

onlara; yine de bir tane öneriyorum çünkü bu olaylar hiç şüphesiz araştırdığımız tarihle bağlantılı. Neyse ki, birçok seçkin tarihçi ilgili okuyucunun kullanımına açık açıklamalar yazmıştır.⁸¹ Buradaki amaçlarımız açısından, en kısa özetle bile, 312'den sonraki geçiş yıllarında Konstantin'in Roma imparatorluğunu nasıl büyük bir yeniden yapılanmaya tabi tuttuğunu ve imparatorluk gücünün temellerini nasıl değiştirdiğini belirtmek gerekir. Yaptığı ve güçlü senatörlerin muhalefetini en aza indirmek için yavaş yavaş yaptığı şey, imparatorluğun temel bağlılığını, refahının geleneksel koruyucuları olan Roma tanrılarından, seleflerinin ateizm nedeniyle zulmettiği kişilerin taptığı yabancı tanrıya aktarmaktı.⁸² Konstantin, Haziran ayının ilk günlerinde, "havanın mükemmel sıcaklığı nedeniyle"⁸³ uluslararası piskoposlar konseyini İznik'te toplanmak üzere bu kritik zamanda topladı. 325. İmparatorun kendisi de konseye katılmış ve ona katılmış, cömert devlet yemeklerinden birinde misafirlerine, Tanrı'nın kendisini "kilise dışındakilerin piskoposu [Yunanca terim "denetçisi" anlamına gelir]" atadığını inandığını söylemiştir.⁸⁴ Geçmişte pek çok tarihçi Konstantin'in tüm işlemleri yönettiğini -hatta dikte ettiğini- varsaymış olsa da, daha dikkatli bir tarihsel araştırma, onun piskoposların anlaşmazlıkları hakemleştirmesine ve rakip partiler arasında işleyen bir fikir birliği oluşturmaya yalnızca izin vermekle kalmayıp beklediğini de göstermiştir. İznik'te toplananlara hitap ederken, onları "özel düşmanlıkların Tanrı'nın işine karışmaması için" farklılıklarını gidermeye teşvik etti.⁸⁵ Çözmeyi umduğu anlaşmazlıklardan biri, birkaç yıldır imparatorluğun her yerindeki kiliseleri rahatsız ediyordu. Rakip Hristiyan gruplar değişen bir dünyada üstünlük kazanmak için yarışırken, soru artık "Katolik kilisesinin" "kafirlere ve şizmatiklere" üstün gelip gelmeyeceği değil, kimin bu Katolik kilisesini bünyesinde barındırdığını iddia etmeyi başaracağıydı. Mısır'da, İskenderiye piskoposu İskender'in ve daha sonra onun halefi Athanasius'un başkanlığındaki bir grup piskopos, Irenaeus'un gündemini ele aldı ve genişletti. Aslında, daha önce Thomas ve Yuhanna'nın müjdelerinde yaşanan tartışmanın "ortodoks" yönünü çağdaşları için yorumlayacak ve güncelleyecek olan oydu. Piskoposun sekreteri olarak görev yapan, ateşli, kavgacı ve kararlı bir genç adam olan Athanasius, İskender kısa sürede Mısır'dan Küçük Asya'ya, Suriye'ye ve Filistin'e kadar uzanan kiliseleri bölen bir çatışmaya girdiğinde -bazılarının başlattığı söylenebilir- yaklaşık on sekiz yaşındaydı. 318 yılı civarında İskender, İskenderiye'deki din adamlarından birinin, Libyalı popüler bir rahip olan Arius'un, Tanrı Sözü'nün ilahi olmasına rağmen Baba Tanrı gibi ilahi olmadığını vaaz ettiğini duymuştu. Kısa bir süre sonra İskender, Arius'un görüşlerinin sapkın olduğunu ilan etmek ve İskenderiye'deki kiliseden onun yanında yer alan tüm rahipler ve piskoposlarla birlikte onu afroz etmek için Mısırlı piskoposlardan oluşan bir konsey topladı. Bu eylem yeni tartışmalara yol açtı. Arius'un sınır dışı edildiğini duyan Suriye, Filistin ve Küçük Asya'daki piskoposlar kendi konseylerini topladılar; bunlardan birçoğu Arius'un öğretisinin yalnızca Katolik geleneğine sadık kalmayıp tamamen ortodoks olduğunu ilan etti. Pek çok piskopos İskender'e Arius'u kilisesine geri kabul etmesi konusunda baskı yapsa da o bunu kesinlikle reddetti. İskender ve Athanasius, Konstantin'in "evrensel" kilise için bir inanç formüle etmek üzere İznik'e çağrısını aldıklarında,

oraya yerleştirilen dikkatle seçilmiş ve hararetle tartışılan teolojik ifadelerin, Mesih'in, Söz'ün, Tanrı olduğunu itiraf etmesini sağlamaya kararlı bir şekilde geldi. Sonuçtan memnun kalmış olmalılar: Yoğun tartışmalardan sonra çoğunluğun en sonunda oyladığı formül, İsa Mesih'in "Tanrı'dan gelen Tanrı, Işıktan Işık, gerçek Tanrı'dan gelen gerçek Tanrı" olduğunu ilan ediyordu; onun "doğurulmuş, yaratılmamış" olduğu, yani Yuhanna'nın terimini ödünç alarak, Tanrı'nın "tek doğan" soyu olduğu (melekler ve insanlar gibi Tanrı'nın yarattığı tüm varlıklar gibi "yaratılmış" değil).⁸⁶ İskender ve müttefiklerinin önceden üzerinde anlaştıkları bir sonraki cümlelerin son derece tartışmalı olduğu ortaya çıktı. Arius'un, Mesih'in tanrısal olduğu ancak Tanrı ile aynı anlamda olmadığı yönündeki görüşünü dışlamak için, Mesih'in Baba Tanrı ile "bir varlık" olduğunu -aslında Baba Tanrı'dan hiçbir farkı olmadığını- eklemekte ısrar ettiler. Piskoposların büyük çoğunluğu "kilise içinde uyumu sağlayacak hemen hemen her formülü kabul etmeye hazır"⁸⁷, bu ifadeye karşı çıkanlar ise bunun ne Kutsal Yazılarda ne de Hristiyan geleneğinde yer almadığına dikkat çektiler. İncillere aykırı olarak, İsa Mesih'in aslında Baba Tanrı ile "aynı" olduğunu söylemek aşırı değil mi diye sordular? Ama o gün taşınmasında ısrar edenler; ve şüphesiz önemliydi

--- SAYFA 75 ---

Belki de bir cümle üzerinde tartışarak bu kadar çok zaman harcamaktan bıkmış olan Constantine, piskoposları bu cümleyi dahil etmeye ve tartışmayı sonlandırmaya teşvik etti. Artık Konstantin bu terimi onayladığı için, buna karşı çıkan herkes bizzat imparatorun ortodoksluğunu sorguluyor gibi görünebilir. Her halükarda, ayrılmayı tercih eden birkaç kişi dışında orada bulunan herkes belgeyi imzaladı: Arius'un kendisi, bazı rahipler ve Libya'dan ona sadık kalan iki piskopos. Ancak daha sonra bu ifadenin dahil edilmesi, Hristiyanlar arasında onlarca yıl, aslında nesiller (ve bazılarına göre yüzyıllar boyunca) devam eden tartışmayı yoğunlaştırdı. Sonunda piskoposlar tarafından onaylanan ve bizzat Konstantin tarafından onaylanan İznik İmanı, imparator tarafından tanınan tek kiliseye, yani "Katolik kilisesine" katılmak için bundan sonra tüm Hristiyanların kabul etmesi gereken resmi doktrin haline gelecekti. Piskoposların İznik'teki buluşmasından bir yıl önce Konstantin, bir tahmine göre imparatorluktaki Hristiyanların yaklaşık yarısını kapsayabilecek "sapkın mezheplere" son verecek bir yasa çıkarmaya çalışmıştı.⁸⁸ İmparator tüm "sapkınlara ve şizmatiklere", özel evlerde bile buluşmayı bırakmalarını ve kiliselerini ve sahip oldukları her türlü mülkü Katolik kilisesine teslim etmelerini emretti. Her ne kadar Valentinus, Marcion ve peygamber Montanus gibi öğretmenlerle ilişkili birçok Hristiyan yasayı görmezden gelse de⁸⁹ ve yargıçlar çoğu zaman yasayı uygulama konusunda başarısız olsa da, bu tür yasalar Katolik kiliseleri ağına muazzam bir destek sağladı. İskender öldüğünde ve İskenderiye piskoposu Athanasius onun yerine geçtiğinde, Athanasius, Ire-naeus'un öngördüğü gibi, Mısır'ın her yerindeki Hristiyanları bu inanç altında birleşmeye ikna etmek için yorulmadan kampanya yürüttü. Konstantin'in kendi umutları daha mütevazıydı; İznik İnancının, "evrensel" kilisenin dokusunu bozmadığı sürece, tartışma ve anlaşmazlığa yer verirken, Hristiyanların üzerinde anlaşabileceği temel çerçeveyi sunacağını umuyordu; çünkü Barnes'in gözlemlediği gibi, Constantine tüm insanların Hristiyan olması gerektiğine inanıyordu, ancak Hristiyanların teolojik sorular konusunda meşru olarak farklı görüşlere sahip olabileceğine ve mantıklı Hristiyanların kardeşlik sevgisi ruhuyla doktrin konusunda fikir ayrılığına düşebileceklerine inanıyordu.⁹⁰ Bazı akademisyenler bu teolojik tartışmaların esasen politik. Tarihçi Erik Peterson, pek çok Hristiyan'ın Baba Tanrı'yı imparatorla, İsa Mesih'i piskoposlarla ve kutsal ruhu da "halk"la ilişkilendirdiğine dikkat çekiyor. Bu nedenle, Athanasius'un Oğul'un Baba ile tamamen eşit olduğu iddiasının, piskoposların otoritesinin bizzat imparatorun otoritesine eşit olduğunu ima ettiğini ileri sürer. Peterson, bu konunun Athanasius'un herhangi bir imparatorun emir almayı reddetmesiyle bağlantılı olduğunu ve orta çağ boyunca Batı'da imparatorlar ve piskoposlar arasındaki ilişkiyi karakterize eden güç mücadelelerine nüfuz ettiğini söylüyor. Tersine, diyor ki, Arius'un, Baba'nın Oğul karşısında önceliğini kabul eden formülasyonu, kilise işleri üzerinde emperyal gücü kabul etme eğiliminde olan bazı Doğu kiliselerinde yüzyıllarca farklı bir biçimde varlığını sürdürmüş ve daha sonra "devlet kiliseleri" haline gelen yapıların yapısını etkilemiştir.⁹¹ Bu analizi kabul etsek de etmesek de, konseyden sonraki on yıllar boyunca Athanasius'un arkasında toplananlar arasında yoğun çatışmaların patlak verdiğini görebiliriz.

konumu ve Arius'un tarafını tutanlar - imparator olarak onun yerini aldıklarında Konstantin'in oğullarını ve torunlarını saran ve imparatorluğun her yerindeki piskoposları ve cemaatleri bölen çatışma. Sonuç olarak, sonraki kırk yıl boyunca, Athanasius'un Ariusçu Hristiyanlar -ya da kendi deyimiyle Ariomanyaklar- diye adlandırdığı kişilerin meydan okuduğu konumu hiçbir şekilde güvenli değildi. Konstantin başlangıçta İskender'in halefi olarak Athanasius'u desteklese de, yedi yıl sonra rakiplerinin tarafını tuttu ve piskoposlardan oluşan bir konseyin Athanasius'u tahttan indirme kararını onayladı. Sürgüne zorlanan Athanasius, Konstantin'in 537'deki ölümünden sonra görevine geri dönmek için geri döndü, ancak iki yıl sonra bir piskoposlar konseyi tarafından yeniden tahttan indirildi ve destekçileri arasında saklandı.

--- SAYFA 76 ---

Kapadokya'dan Piskopos Gregory ise piskoposluk görevini devraldı. Yaklaşık on yıl sonra Gregory öldüğünde Athanasius geri döndü ve üç yıl daha görevine devam etti; ancak 349'da tekrar tahttan indirildi ve yerine Kapadokya'dan başka bir piskopos getirildi. Beş yıl boyunca İskenderiye piskoposu olarak başkanlık yapan üçüncü başarılı rakibinin 361 yılında linç edilmesinin ardından Athanasius, 573'teki ölümüne kadar inatla sürdürdüğü konumunu yeniden kazanmayı başardı. Bu tür muhalefete rağmen -ve belki de bundan dolayı- Athanasius, ne kadar farklı olursa olsun tüm Mısırlı Hristiyanları kendi makamının denetimi altına almaya karar verdi. Çileci kadınların desteğini kazanmak için çalıştıktan sonra⁹², çeşitli keşiş grupları ve "kutsal adamlar" üzerinde otoritesini kurmak gibi daha zor bir göreve başladı; bunlar arasında eski bir asker olan ve keşiş olan Pachomius'un Hristiyanlığın yasallaştırılmasından bu yana Mısır'da kurduğu ortak manastırlarda yaşayanlar da vardı⁹³ 367 baharında, Athanasius altmışlı yaşlarındayken ve piskopos olarak daha güvenli bir şekilde yerleştiğinde, en ünlü mektubunu yazdı. Irenaeus'unkinden çok farklı bir dünyada Athanasius, yıllık Paskalya Mektubuna selevinin yaklaşık iki yüz yıl önce çizdiği yönergeleri genişletecek ve uygulayacak ayrıntılı talimatlara yer verdi. Birincisi, kafirlerin sözde kıyamet kitaplarını kendileri için düzene koymaya ve bunları ilahi ilhamla Kutsal Yazılarla karıştırmaya çalıştıklarını söyledi. . . Görgü tanıkları ve Söz'ün yardımcıları olanların atalarımıza aktardıkları, eğer bana iyi geldiyse... kutsal kitaplar olduğuna inanılan... kanonlaştırılan ve aktarılan yazıları sıraya koymak...⁹⁴ "Eski Ahit olduğuna inanılan" olduğunu söylediği yirmi iki kitabı sıraladıktan sonra Athanasius, "Yeni Ahit kitapları" olarak adlandırdığı yirmi yedi kitabın bilinen en eski listesini "dört İncille başlayarak" sunmaya devam ediyor. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna" ve bugün Yeni Ahit'i oluşturan havarilere atfedilen yazıların aynı listesine geçiyoruz. Bunları "kurtuluş pınarları" olarak överek, bu Lenten mevsiminde Hristiyanları "kiliseyi her türlü kirlilikten temizlemeye" ve "efsanelerle dolu, boş ve kirlili" olan "apokrif kitapları", yani çatışmayı kışkırtan ve insanları yoldan çıkaran uyarıcı kitapları reddetmeye çağırıyor. Mektubunun Nag Hammadi kasabası yakınlarındaki manastırlarında okunduğunu duyan bir veya daha fazla keşişin, Athanasius'un emrine karşı gelmeye karar vermesi ve manastır kütüphanesinden elliden fazla kitabı alması, bunları korumak için bir kavanoza saklaması ve onları bin altı yüz yıl sonra Muhammed Ali'nin bulacağı uçurumun yakınına gömmesi muhtemeldir. Her ne kadar Athanasius, Kutsal Yazıların "ortodoks" yorumunu korumak için şimdi İznik İnanıcı'nda kutsal sayılan "hakikat kanonunu" amaçlamış olsa da, onunla aynı fikirde olmayan Hristiyanlarla ilgili deneyimi, bu "sapkınların" hala "kanonik Kutsal Yazıları" kendisinin ortodoks olmadığını düşündüğü şekillerde okuyabildiğini gösterdi. Bu tür okumaları önlemek için, Kutsal Yazıları okuyan herkesin bunu dianoia, yani her metinde gizli olan anlamı veya niyeti ayırt etme kapasitesi aracılığıyla yapması gerektiğinde ısrar ediyor. Her şeyden önce, inananları epinoia'dan uzak durmaları konusunda uyarıyor.⁹⁵ Athanasius'un beyan ettiği gibi, diğerlerinin manevi sezgi olarak saygı duyduğu şey, kişinin kendi görüşüne göre öznel düşünme yönündeki aldatıcı, fazlasıyla insani bir kapasitedir.

önyargılar. Epinoia yalnızca hataya yol açar; bu, "Katolik kilisesinin" o zamanlar onayladığı ve bugüne kadar sürdürdüğü bir görüştür. Son olarak Athanasius, yaradılıştan itibaren oluşan "Tanrı imgesi" aracılığıyla kimsenin Tanrı'ya doğrudan erişmeye çalışmaması için bu yolu da kapatmaya özen gösterdi. Ünlü ve retorik açıdan güçlü olan Sözün Enkarnasyonu Üzerine adlı eserinde, her ne kadar Tanrı Adem'i başlangıçta kendi suretinde yaratmış olsa da, insan günahının bu imaja insanın tamir etme kapasitesinin ötesinde zarar verdiğini açıklar (Augustine'in daha sonra "ilk günah" anlayışına doğru geliştirdiği bir görüş). Sonuç olarak, artık ilahi imgeyi somutlaştıran tek bir varlık vardır ve o da Tanrı'nın Sözü olan İsa Mesih'tir: Tanrı'nın benzeyişinde yaratılan insanlık yok olduğundan, . . . Başlangıçta Tanrı'nın benzerliğinde yaratılmış olan insanlığın ne yararı var? . . . Başka hiç kimse yeniden-

--- SAYFA 77 ---

[İsa Mesih] dışındaki insanlar için Tanrı'nın suretinin benzerliğini, yani Baba İmajını yaratın.⁹⁶ Arius, inanlıları Mesih'i taklit etmeye teşvik ederken, Athanasius bu çabanın sadece zor değil aynı zamanda imkansız, hatta küfür olduğunu ilan eder: tam tersine, meşhur bir şekilde şunu ilan eder: "Tanrı insan oldu, böylece insanlık ilahi olabilir." Bir insanın yapabileceği ve yapması gereken tek şey, yalnızca Tanrı'nın sunabileceği kurtuluşa inanmak ve onu almaktır. Böylece Athanasius, Irenaeus'un öğrettiklerini genişletti: Tanrı'ya ulaşmak isteyen kişi, ilk olarak, inanlının başlangıçta vaftiz yoluyla, inanç beyanlarında yer alan ortodoks inancını itiraf ederek ve Ortodoks Hristiyanların kilisede birlikte ibadet ettikleri her yerde sunulan "ölümsüzlük ilacı" olan kutsal ayinleri alarak yaklaştığı Söz'e başvurmalıdır. Zulüm gören bir hareket olarak bile Hristiyanlık, imparatorluğun her yerindeki şehirlerde giderek daha görünür hale gelmişti. Üçüncü yüzyılda ve dördüncü yüzyılın başlarında, din değiştirenlerin sayısı iki ya da üç katına çıkınca bazı gruplar kendi kiliselerini bile inşa ettiler.⁹⁷ Pek çok kişi, Konstantin'in din değiştirmesini takip eden mucizevi olaylarla, hiç şüphesiz, Hristiyan inancının doğruluğuna ikna oldu. O halde 313'ten sonra, yalnızca imparatorun kilisesi olacak kiliseye katılarak bir avantaj elde etmek isteyenlerin değil, aynı zamanda Hristiyanlığa ilgi duymalarına rağmen kendilerini ve ailelerini tehlikeye atmamak için daha önce vaftiz almakta tereddüt edenlerin de kiliseleri doldurmasına şaşmamak gerek. Bu tür din değiştirenlerin istediği şey, yalnızca sonraki dünyadaki ilahi kurtuluş ve sonsuz yaşam vaadini paylaşmak değil, aynı zamanda bu dünyada, Mesih'in emirlerine göre - ya da en azından bunların değiştirilmiş versiyonlarına göre - yaşamaya kendini adanmış "özel Hristiyan toplumu"na katılmaktır. Birçoğu, daha önce Roma düzenine radikal bir alternatif olan bu düzende, artık yalnızca evi ve kiliseyi değil, tüm insan toplumunu kucaklamayı vaat eden, dönüştürülmüş insan ilişkileri vizyonu buldu. Dördüncü yüzyılda olup bitenlerin bu taslağı, geçmişte tarihçiler tarafından sıklıkla dile getirilen basit görüşü, yani Katolik Hristiyanlığın yalnızca imparatorluk himayesi aldığı için hüküm sürdüğü ya da insanların, liderleri bir şekilde onları zorlamayı başardığı için katıldığı yönündeki görüşü desteklemiyor.⁹⁸ Bunun yerine birçok tarihçi, Konstantin'in kendisini Hristiyan kiliselerine bağlama kararının, Hristiyan hareketinin, katılmanın güvenli hale gelmesinden çok önce artan sayıda din değiştirenler için sahip olduğu muazzam çekiciliği gösterdiğini ikna edici bir şekilde savundu.⁹⁹ Bu taslak da öyle. Konstantin'in Hristiyanlığı yalnızca alaycı amaçlar için kullandığı görüşünü destekliyor. Onun güdülerini bilmiyoruz ama eylemleri, Mesih'te çok güçlü bir ilahi koruyucu ve sonsuz yaşam vaadi bulduğuna inandığını gösteriyor; ve bundan sonraki otuz yıl boyunca hüküm sürdüğü süre boyunca, İncil kaynaklarında bulunduğu ahlaki değerleri, yani ilahi adalet üzerine inşa edilmiş, en fakir üyelerine bile ilgi gösteren uyumlu bir toplum vizyonunu, uygulanabilir olduğunu düşündüğü ölçüde yasalaştırdı. Konstantin'in devrimi, Katolik piskoposların, Tanrı'nın lütfuyla muzaffer olan kiliselerinin kurtuluşu tek başına sunduğu yönündeki iddialarını desteklese de, Hristiyanlığın artık aslında tek tip ve homojen hale geldiğini varsaymak safık olur. Bir bakış bile

dördüncü ve beşinci yüzyıllardaki tartışmalar ve zorluklar bunun böyle olmadığını gösteriyor.¹⁰⁰ Bu devrimin başardığı şey, Katolik olarak tanımlanan piskoposların otoritesini güçlendirmek ve yeni meşru inancın sınırlarını tanımlayan, inanç beyanları aracılığıyla ifade edilen fikir birliğini oluşturmaktır. Bugüne kadar "Hristiyan mısın?" diye soran biri var. Bunu muhtemelen önermesel inançlarla ilgili sorular takip edecektir: "İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğuna inanıyor musunuz? İsa Mesih'in sizi günahattan kurtarmak için gökten indiğine inanıyor musunuz?" Irenaeus ve diğerlerinin zulüm potasında oluşturmaya başladığı ve Konstantin'in din değiştirmesinden sonra Athanasius gibi haleflerinin oluşturmaya çalıştığı kanon, inanç ve dini hiyerarşi çerçevesi artık muazzam bir çekicilik kazandı. "Evrensel" kilise, potansiyel din değiştirenleri yalnızca belirli bir hakikate sahip olduğunu iddia etmekle kalmayıp,

--- SAYFA 78 ---

sonsuz kurtuluş ama aynı zamanda sosyal olarak kabul edilebilir, hatta politik olarak avantajlı hale gelmişti. Dahası, Hristiyan ortodoksluğunun yapısı iki bin yıl boyunca son derece dayanıklı ve uyarlanabilir olduğunu kanıtladı ve bugün bile dünya çapında, özellikle Afrika, Kuzey ve Güney Amerika, Güney Kore ve Çin dahil olmak üzere bölgelerde yeni biçimler geliştiriyor. Ancak Hristiyanlığın kökenlerini araştıran bilim insanları, keşfettiğimiz manzaranın bize beklenmedik ufuklar açtığını artık görüyorlar. Nag Hammadi keşifleri ve Ölü Deniz Parşömenleri gibi kaynaklar, bugün pek çok tarihinin çalışmalarının yanı sıra, yalnızca bildiğimiz Hristiyanlığı değil, aynı zamanda eskiden tanımladığımız şekliyle sınırlarının ötesinde kalan birçok şeyi de ortaya çıkarıyor. Burada özetlenen olaylar, kültürel tarihimizi anlama biçimimizi açıkça etkiliyor. Ancak benim gibi kendimizi bu tarihin içinde bulan bizler için, onun bazı karmaşık kısımlarını çözmenin entelektüel olduğu kadar pratik sonuçları da var. Benim durumumda, Hristiyanlığın başlangıcına ilişkin araştırmaların en zor ve en heyecan verici yanı, bildiğimi sandığım şeyleri unutmak ve kanıksadığım ön varsayımlardan kurtulmaktır. Bu araştırma dini gelenekle ilişki kurmanın yeni yollarını sunuyor. Ortodoks Tanrı doktrinleri - Yahudi, Hristiyan veya Müslüman - ilahi olan ile insani olan arasındaki ayrılığı vurgulama eğilimindedir: din bilgini Rudolph Otto'nun sözleriyle, Tanrı insanlıktan "tamamen farklıdır". Bu tür görüşleri kabul edenler genellikle ilahi vahyin insan algısına taban tabana zıt olduğunu varsaydıklarından, mistik eğilimli Yahudilerin ve Hristiyanların her zaman yaptıkları şeyi - vahiy olarak deneyimlenen manevi gerçeği, sezgiden, yansımadan veya yaratıcı hayal gücünden gelebilecek gerçeği - ayırt etme arayışını - genellikle göz ardı ederler. Bu tür deneyimlerin bize Tanrı hakkında herhangi bir şey öğretebileceğini inkar eden Hristiyan liderler, kendilerini çoğu zaman değişmeyen bir geleneğin koruyucuları olarak tanımladılar; bu geleneğin "sadıklığı", hiçbir şey eklemeyen veya çıkarmadan yalnızca eski tanıklardan aldıklarını aktarmaktan ibarettir. Ve kilise liderleri rollerine ilişkin bu görüşün uygun bir alçakgönüllülüğü ifade ettiğine inanırken, bazıları da bunun ilahi gerçeğin koruyucuları olarak kendilerine Tanrı'nın kendi yetkisini verdiğini anlıyor. Bu tür liderler elbette hayal gücünü tamamen yasaklayamazlardı ve onların niyeti de bu değildi. Ancak çoğu Hristiyanın dini hayal gücünü, zaten öğrettikleri şeyleri ifade etmek ve desteklemek için etkili bir şekilde kanalize ettiler. Hristiyan müziğinin, sanatının, mimarisinin, şiirinin, felsefesinin ve teolojisinin iki bin yıllık mirası elbette son derece zengindir ve kültürümüz Hristiyan geleneğinden ayrı düşünülemez. Ancak Hristiyanlığı, Irenaeus'un sözleriyle, "kesin hakikati" içeren "çok eksiksiz bir doktrinler sistemi" sunan bir şey olarak görenler, yine de bol miktarda bulunan farklı bakış açılarını - çok daha az hoş karşılayan - kabul etmekte genellikle zorluk çekerler. Örneğin Roma Katolik cemaatinin içinde yer alan herkes, bu cemaatin doktrinden disipline kadar değişen konularda farklılık gösteren üyeleri kucakladığını bilir ve aynı şey elbette hemen hemen tüm diğer Hristiyan mezhepleri için de geçerlidir. Ancak Hristiyanlar sıklıkla Irenaeus'un ihtilaf konusundaki görüşünü benimsediğinden, çoğu kişi yalnızca bir tarafın doğruyu söyleyebileceğini, diğerlerinin ise yalnızca yalan ya da kötü konuştuğunu varsayma eğilimindedir. Birçok

hâlâ yalnızca kendi kiliselerinin, ister Roma Katolik veya Baptist, Lutherci veya Rum Ortodoks, Pentikostalist veya Presbiteryen, Yehova Şahidi veya Hristiyan Bilim Adamı olsun, ister yalnızca kendi kiliseleri içinde aynı fikirde oldukları grup olsun, İsa'nın öğretisine sadık kaldığında ısrar ediyorlar. Dahası, Hristiyan geleneği, İsa'nın Tanrı'yı iki bin yıl önce tamamen açıkladığını öğrettiğinden, Francis of Assisi'den Martin Luther'e, George Fox ve John Wesley'den çağdaş feminist ve kurtuluş teologlarına kadar yenilikçiler, yeni bir şey getirmediklerini, yalnızca İsa'nın aslında başından beri ne demek istediğini açıklığa kavuşturduklarını iddia ederek çoğu zaman -bazen kendilerinden bile- yenilikleri gizlemişlerdir. İkinci yüzyılda Irenaeus'a göre Valentinus'un müritlerini "sapkın" olarak sınır dışı etmek gerekliydi, bunu yapmak yalnızca kalan kiliseleri yoksullaştırmakla kalmadı, aynı zamanda kovduğu kiliseleri de yoksullaştırdı. Hristiyan kiliseleri içindeki orijinal evlerinden koparılanlar, "kafir" olarak damgalananlar, çoğu kez tek başlarına dolaşıyorlardı;

--- SAYFA 79 ---

Yahudilik ve Hristiyanlık'ta sadece köken toplulukları değil aynı zamanda temel ilham kaynakları da buldular. Bununla birlikte, bu tür insanların aradığı şey genellikle farklı bir "doktrinler sistemi" değil, kendilerini deneyimde doğrulayan ilahi olanın içgörülerini veya imalarıdır - parlak epinoia tarafından sunulan ipuçları ve kısa bakışlar diyebileceğimiz şeyler. Böyle bir yolda ilerleyen bazıları bu yolu yalnız başına takip eder; diğerleri de çeşitli ibadet, dua ve eylemlere katılırlar. Böyle bir süreç dahil olmak elbette inanç gerektirir. Jaith için kullanılan Yunanca terim genellikle basitçe inanç olarak yorumlananla aynıdır, çünkü inanç çoğu zaman inancı içerir, ancak çok daha fazlasını içerir: kendimizi umduğumuz ve sevdiğimiz şeye adamamızı sağlayan güven.¹⁰¹ Tertullian'ın kendilerini inananlardan çok arayış içinde olan kişiler olarak görenlerle nasıl alay ettiğini kaydettik: "Onlar şunu söylemeye istekli oldukları için - hatta içtenlikle - ... 'Bu öyle değil' ve 'Bunu farklı bir anlama alıyorum' ve 'Bunu kabul etmiyorum.' "¹⁰² Bu tür ayrımcılık yapanların ya aptal ya da kibirli olduğu yönündeki çıkarımına rağmen, geleneğin hangi unsurlarını kabul edip uygulayacağını, hangilerini reddedeceğini seçenler yalnızca "kafirler" değildir. Sosyolog Peter Berger, günümüzde bu tür bir geleneğe katılan herkesin geleneğin unsurları arasından seçim yaptığını; çünkü Yahudilik ve diğer eski gelenekler gibi, Hristiyanlık da her nesil aldığı şeyi yeniden yaşadığı, yeniden icat ettiği ve dönüştürdüğü için binlerce yıldır hayatta kalmıştır.¹⁰³ Bu seçim eylemi (sapkınlık teriminin başlangıçta kastettiği) bizi ortodoksluğun çözmek için icat ettiği soruna geri götürür: Gerçeği yalanlardan nasıl ayırt edebiliriz? Gerçek olan ve bizi birbirimize ve gerçekliğe bağlayan şey nedir; yüzeysel, kendi kendine hizmet eden veya kötü olan nedir? Aptallığı, duygusallığı, yanılsamayı ve öldürücü öfkeyi Tanrı'nın gerçeği olarak gizleyen herkes, eskilerin ruhları ayırt etmek olarak adlandırdıkları sorunun kolay bir cevabının olmadığını bilir. Ortodoksluk bu tür ayrımcılıklar yapma kapasitemize güvenmeme eğilimindedir ve bunları bizim adımıza yapmakta ısrar eder. İnsanın kendini kandırma konusundaki kötü şöhretli kapasitesi göz önüne alındığında, bunun için kiliseye bir dereceye kadar teşekkür edebiliriz. Ağır işlerden korunmak isteyen çoğumuz, geleneğin öğrettiklerini memnuniyetle kabul ederiz. Ancak basit bir cevabımızın olmaması, sorudan kaçabileceğimiz anlamına gelmiyor. Bazen dini otoritenin sorgusuz sualsiz kabul edilmesinden kaynaklanan tehlikeleri, hatta korkunç zararları da gördük. Çoğumuz, er ya da geç, hayatımızın kritik noktalarında, var olmayan bir yol çizmek için kendi başımıza yola çıkmamız gerektiğini anlarız. Dini geleneklerimizin ve onları destekleyen toplulukların zenginliği ve çeşitliliğinde hoşuma giden şey, sayısız insanın ruhsal keşiflere tanıklık etmesidir. Böylece, çaba gösterenleri, İsa'nın sözleriyle, "aramaya, bulacaksınız."¹⁰⁴ TEŞEKKÜRLER Bu kitap, büyük ölçüde, orijinal olarak bilimsel yayınlarda sunulan (her bölümün notlarında alıntılanan) ve daha genel olarak erişilebilir hale getirilmek üzere revize edilen araştırmalara dayanmaktadır. Yedi yıllık araştırma, yazma ve gözden geçirme sırasında birçok meslektaşım ve arkadaşıma danıştım ve onlardan çok şey öğrendim. Öncelikle, taslağı okumaya, düzeltmeler ve eleştirilerde bulunmaya cömertçe zaman ayıranlara son derece müteşekkirim.

Glen Bowersock, Karen King, Helmut Koester ve Alexander Nehamas. Yorumları ve eleştirileri, çalışma sırasında bazı bölümlerin iyileştirilmesine yardımcı olan kişilere, özellikle Daniel Boyarin, Ismo Dunderberg, Peder Thomas Keating, Shaya Isenberg ve Stephen Mitchell'in yanı sıra April De Conick, Birger Pearson, Louis Painchaud, John Turner ve

--- SAYFA 80 ---

2. bölümde sunulan kaynaklar hakkında yorum yapan Robert McLeod Wilson; Bölüm 3-5'te sunulan araştırmanın ilk kez sunulduğu Princeton Üniversitesi Davis Semineri üyelerine, özellikle de Seminere 2001-2002'de başkanlık eden Anthony Grafton'a ve Peter Brown, Virginia Burrus, Susanna Elm, Rebecca Lyman ve Raymond van Dam'ın yanı sıra Harry Attridge, Paula Fredriksen, Michael Stone ve Annette Reed dahil olmak üzere seminere katılanlara. Meslektaşlarım John Gager, Martha Himmelfarb ve Peter Schafer'e meslektaşlarla yaptığımız görüşmeler ve taslağın bazı bölümlerinin doğruluğunu kontrol etme isteklilikleri için ve Profesör Alain Le Boulluec'e daha önceki bir taslakla ilgili, gerekli düzeltmeleri ve nitelendirmeleri yapmamı sağlayan yararlı yorumları için özel teşekkür borçluyum. Princeton Din Departmanında hiçbirimiz, departman müdürü Lorraine Fuhrmann, Pat Bogdziewicz ve Kerry Smith'in nezaketi ve paha biçilmez desteği olmadan üstlendiğimiz işi başaramayız. Zeki ve becerikli araştırma araştırmaları ve bilgisayara yaptığı uzman müdahalesi için Margaret Appleby'ye de çok teşekkür borçluyum. Bu kitabın araştırma ve yazımı, 2001-2002 yıllarında Princeton Üniversitesi'nden izinli olarak çalıştığım bir yıl boyunca, Princeton'daki İleri Araştırmalar Enstitüsü Tarih Araştırmaları Okulu'nda ziyaretçi olduğum sırada tamamlandı. Bu okulun öğretim üyelerine ve son iki yıl boyunca bu okula başkanlık eden Giles Constable ve Glen Bowersock'a, nazik konukseverliklerinden ve Enstitü'nün sunduğu sakin ve meslektaşlar arası ortamı diğer birçokları gibi bana da sağladıkları için çok minnettarım. Ford Vakfı'ndan gelen bir bağış, tüm yıl boyunca Enstitü'de ücretli izin almamı sağladı; Bunun için kıdemli program sorumlusu Constance Buchanan'a meslektaşlarımız arasında çok iyi tanınan ve çok sevilen vizyonu, teşviki ve desteği için özellikle minnettarım. Katılımları olmadan bu kitabı yazdığımı hayal bile edemeyeceğim bazı insanlar var. Editör olarak olağanüstü yetenekleri iyi bilinen Jason Epstein'la çalıştığım için çok minnettarım. Yıllar geçtikçe, birçok sohbet, meydan okuma ve muhteşem öğle ve akşam yemekleriyle birlikte işbirliğimiz ve dostluğumuz benim için yazma sürecinin vazgeçilmez ve keyifli bir parçası haline geldi. Her ikisi de uzun süredir arkadaş olan John Brockman ve Katinka Matson bu projeye sayısız şekilde katkıda bulundular. Kitabın yazıldığı sırada Random House'un baş editörü ve başkanı olan Ann Godoff'a liderliği ve coşkulu desteği için ve Lynn Nesbit'e cömert ruhu ve yayıncılık konusundaki son derece anlayışlı anlayışı için minnettarım. O zamandan sonra bu kitabı nezaketle editör olarak üstlendiği ve ince anlayışı ve cömert teşvikiyle kitabın yapımına katkıda bulunduğu için Kate Medina'ya çok minnettarım. Will Murphy'ye mükemmel önerileri ve üretim sürecindeki tüm katkıları için teşekkür etmek istiyorum; Meredith Blum ve Jessica Kirshner'a, yayının birçok ayrıntısının düzenlenmesinde gösterdikleri özen için; Benjamin Dreyer'e, metin düzenlemesi üzerindeki dikkatli ve mükemmel denetiminden dolayı; ve kapaktaki Kipti Fayuum portresinin bulunmasına yardımcı olma konusundaki uzmanlığı için Catherine Cooney'e teşekkür ederiz. Rahip Peter Gomes'e davetinden dolayı özel teşekkür borçluyum.

Harvard Üniversitesi'nde Noble Lectures'ı verdiği için ve meslektaşı Rahip Dorothy Austin ile birlikte sunduğu olağanüstü cömert konukseverlik için, ayrıca yardımsever ve eleştirel yorumları ve Krister Sten-dahl ve Paula Fredriksen dahil olmak üzere diğer katılımcıların bu kitabın geliştirilmesine kesinlikle yardımcı olan yorumları için teşekkür ederiz. En kişisel minnettarlığım, süreç içerisinde taslağı okuma konusundaki istekliliği ve keskin anlayışı ve cömert cesareti ile sürece büyük katkı sağlayan kocam Kent Greena-walt'a aittir; ve varlıkları büyük mutluluk veren ailemizin üyelerine: Sarah, Dave, Robert, Carla, Sasha, Claire ve Andrei. Son olarak, devam eden çalışmalarını el yazması biçiminde okumama izin veren ve özellikle Karen King'in önemli yeni kitabı Gnostisizm Nedir?'den ve Meryem İncili hakkındaki yeni baskı ve yorumlarından bahsetmeme izin veren meslektaşlarıma çok minnettarım; Bart Ehrman'ın yakında çıkacak kitabı Lost Christianities, kaynaklara ve bunların sonuçlarına ilişkin keskin analiziyle; Marvin Meyer'in yeni kitabı Seaet Gospels; ve Daniel Boyarin'in kitabı bu yazının yazıldığı an itibarıyla hâlâ tamamlanma aşamasındadır. Daniel Boyarin ile yapılan görüşmelerden faydalandım

--- SAYFA 81 ---

En son müsveddeleri ve daha önceki yayınları hakkında, 2004 yılında University of Pennsylvania Press'ten çıkan *Border Lines: The Idea of Ortodoksy and the Partitioning of Judeo Christian* (*Border Lines: The Idea of Ortodoksy and the Partitioning of Judeo Christian*) kitabını, onun içgörülerini bu mevcut çalışmaya dahil etmek için çok geç okuduğum için pişmanım. BİRİNCİ BÖLÜM NOTLARI: AGAPE BAYRAMINDAN NİKENE İMANINA 1. I Korintliler 15:3-4. 2. Adolf von Harnack bu tür ifadelerin kökenini yeniden yapılandırdı; bkz. *Dogma Tarihi*, cilt I, 5-6 ve II, 1-2, *Dogmengeschichte*'nin 1900 baskısından Neil Buchanan'ın çevirisi (New York, 1961), cilt I, 267-313 ve II, 1-29. 3. Irenaeus, *Libros Quinque Adversus Haereses* 2.32.4, ed. W. W. Harvey (Cambridge, 1851), bundan sonra AH olarak anılacaktır. 4. Tertullian, *Özür* 39. 5. Rodney Stark, *Hristiyanlığın Yükselişi: Bir Sosyolog Tarihi Yeniden Düşünüyor* (Princeton, 1996), özellikle 73-94. 6. Galen'in Arapça olarak korunan ve R. Walzer tarafından tercüme edilen Platon'un Devleti'nin (kayıp) özetinden, Galen on Jewshs and Christians (Londra, 1949), 15. 7. Markos 12:29-31; ayrıca bkz. Tesniye 6:4. 8. Stark, *Hristiyanlığın Yükselişi*, 86-87. 9. Matta 25:35-49. 10. Tertullianus, *Özür* 39. 11. Age. 12. Romalılar 6:3-14. 13. Tertullian, *Özür* 3. 14. Age, 2; Tacitus'un görüşleri için *Annales* 15.44.2-8'deki kendi sözlerine bakınız. 15. *Passio Sanctarum Perpetuae ve Felicitatis* 3.1-2. 16. Aynı eser, 3.3. 17. Aynı eser, 5.2-4. 192 I NOTLAR 18. Age, 5:5. 19. Age, 6:5. 20. Aynı eser, 18.2. 21. Justin, I *Özür* 61. 22. Age., 14. 23. Yani Justin'in açıklamasını yaygın uygulamaya işaret olarak kabul edebiliriz. Akademisyenler sıklıkla Justin'in Romalı Hristiyanların -aslında tüm Romalı Hristiyanların- uygulamalarını tanımladığını varsaymışlardır; ancak daha yeni araştırmalar bu varsayımı değiştirmiştir; örneğin bkz. George La Piana, "İkinci Yüzyılın Sonundaki Roma Kilisesi", *Harvard Theological Review* 17 (1925), 214-277; daha sonra A. Hamman, "Valeur etsignification des renseignements lit—urgiques de Justin," *Studia Patristica* 13 (1975), 264-274; ayrıca Paul F. Bradshaw'ın *The Search for the Origins of Christian Worship: Sources and Methods for the Study of Early Liturgy* (Cambridge, 1992), 111-113'teki keskin ve uyarıcı sözleri. 24. Bradshaw'ın Kökenleri Arayışı'ndaki kanıtlara ve sorunlara ilişkin genel bakışına bakın. 25. Burada Jonathan Draper'ın, örneğin J. Draper, ed., *The Didache in Modern Research* (Leiden, New York ve Cologne, 1996), 340-363'teki "Torah and Troublesome Apostles in the Didache Community" makalesinde önerdiği tarihlemeyi takip ediyorum. 26. Didache 1.2. 27. Age, 1.3-5. 28. Age, 2.2; 4.8. Didache'nin Matthew'u varsaydığı görüşü Helmut Koester tarafından *Synoptische Uherlieferung bei den apost-tolischen Vdter* (Berlin, 1957), 159-241'de ifade edilmiştir; ve Bentley Layton, "Kaynaklar,

--- SAYFA 82 ---

Dating, and Transmission of the Didache 1:5b-2:4," Harvard Theological Review 61 (1968), 543-383. Christopher Tuckett, Matthew ve Luka ile paralelliklerin en iyi şekilde Didache'nin "Matta ve Luka'nın tamamlanmış İncillerini" varsaydığı varsayımıyla açıklanabileceği konusunda hemfikirdir, 128, "Synoptic Tradition in Didache", Draper, Didache in Modern Research, 92-128.1, ancak Draper'ın ifade ettiği perspektifi ilginç buluyorum, örneğin aynı ciltte, 223-243, "Didache VIII'de 'Hypocrites'e Karşı Hristiyan Öz Tanımı" ve D. Wenham, ed., Gospel Perspectives V: The Jesus Tradition Outside the Gospels (Sheffield, 1985), "The Jesus Tradition in the Didache" içinde 269-289. 29. Bu durumda "tüm ilahi yasaya" uymanın sünneti gerektirip gerektirmediğini bilmiyoruz, ancak kesinlikle putperestlikten -tanrılara tapınmaktan- vazgeçmeyi ve muhtemelen koşer gıda yasalarının bazı versiyonlarını uygulamayı gerektiriyordu. Buradaki yorumumda Draper'ı takip ediyorum, "Torah and Troublesome Apostles", 352-359. Ayrıca bkz. Draper, "Social. Ambiguity and the Production of Text: Prophets, Teacher, Bishops, and Deacons in the Development of the Jesus Tradition in the Community of the Didache", C. N. Jefford, ed., The Didache in Context: Essays on its Text, History, and Transmission (Leiden, 1995), 284-313. 31. Didache 9:4. Akademisyenler Didache'nin vaftiz ve efkariya ile ilgili açıklamalar için bkz. Bradshaw, Search for the Origins, 80-82, 132-136; ayrıca bkz. Willy Rordorf, "The Didache", The Eucharist of the Early Christians (New York, 1978), 1-23; John W. Riggs, "From Gracious Table to Sacramental Elements: The Tradition History of Didache 9 ve 10," Second Century 4 (1984), 83-101; ve Johannes Betz, "The Eucharist in the Didache", Draper, Didache in Modern Research, 233-275. 32. Didache 10:6; ayrıca bkz. Enrico Mazza, "Elements of a Eucharistic Interpretation", Draper, Didache in Modern Research, 276-299. 33. Markos 14:22-24; Matta 26:26-29; Luka I Korintliler 11:23-25 ile karşılaştırın. 34. Tertullianus, Apology 7. 35. Age, 8. 36. Çağdaş bir antropolog, Pavlus ve takipçilerinin bu ritüeli geleneksel düşünceye sahip Yahudileri uzaklaştırmak ve böylece kendilerini Yahudi topluluklarından ayırmak için benimsediklerini öne sürdü. 66. Bazı Ölü Deniz Parşömenlerinde daha yakın paralellikler bulunmaktadır; örneğin bkz. Otto Betz, "Early Christian Cult in the Light of Qumran", Religious Studies Bulletin 2:2 (Nisan 1982), 75-85. 38. Justin, I Apology 54. Birçok bilim adamı, gizem dinlerinde uygulanan ritüeller ile Hristiyan ayinleri arasındaki paralellikleri değerlendirmiştir; örneğin bkz., E. Lohse, The New Testament Environment (Londra, 1976) ve daha yakın zamanda, A.J.M. Wedderburn, "The Soteriology of the Mysteries and Pauline Baptismal Theology", Novum Testamentum 19:1 (1982) 53-72 ve "Hellenistic Christian Traditions in Romans 6?", New Testament Studies 29 (1983), 337-355. 39. I Korintliler 1:23. Yunanca terim skandalon'dur. 40. İkinci ifadeyi, Jesus and the Victory of God'a borçluyum (Minneapolis, 1992). Markos 8:31, genellikle "gerekli" olarak tercüme edilir. 14:22. "Kurumun sözleri" ile ilgili çalışmalara ilişkin 50. nota bakınız. 44. Markos 14:24 Kurban tasvirleri hakkında bkz. Edward J. Kilmartin, S.J., "Sacrificium Laudis: İçerik.

and Function of Early Eucharistic Prayers," Theological Studies 35:2 (Haziran 1974), 268-286. 45. Matta 26:27-28. 46. Mısır'dan Çıkış 24:8. 47. Markos'un Musa antlaşmasına ilişkin imaları hakkında Reginald Fuller, "The Double Origin of the Eucharist", Biblical Research: Papers of Chicago Society of Biblical Research VIII (Chicago, 1963), 60-72; ayrıca bkz. Joachim Jeremias, Die Abendsmahlworte Jesu (Göttingen, 1949), The Eucharistic Words of Jesus (London ve New York, 1966) olarak tercüme edilmiştir. 48. Jeremiah 31:31-34. Pavlus'un bu sözlere ilişkin yorumu hakkında bkz. örneğin, Eduard Schweizer, The Lord's Supper than the New Testament (Philadelphia, 1967); ayrıca Paul Neuenzeit, Das Herrenmahl: Studien zur paulin-ischen Eucharistieauffassung (Münih, 1960). Tartışmanın bir özeti ve referanslar için bkz. Bradshaw, Search for the Origins, 48-51. örneğin, Robert Daly, The Origins of the Christian Doctrine of Sacrifice (London and New York, 1986); ve Rowan Williams, Eucharistic Sacrifice: The Roots of a Metaphor (Bramcote, Notts, 1982). 51. Justin, I Apology 67. Ancak örneğin not 23'teki referanslara bakın;

--- SAYFA 83 ---

ne ölçüde - Justin gerçek uygulamaları ve eğer öyleyse aklındakileri anlatıyor. 52. I Korintliler 5:7. 53. Markos 14:12-16. 54. Luka 22:15. 55. Luka 22:19b; I Korintliler 11:24-25. 56. Yuhanna 13:1. 57. Yuhanna 19:14. 58. John'un genel olarak tutku anlatısı hakkındaki görüşünün ve özel olarak özel kronolojisinin tartışılması için bkz. Raymond E. Brown, S.J., *The Death of the Messiah: From Gethsemane to the Grave* (New York, Londra, Toronto, Sydney ve Auckland, 1993). 59. Yuhanna 19:34. 60. Her ne kadar Yahya "Son Akşam Yemeği" hakkında bir açıklama sunmasa da, Yuhanna anlatımında İsa öğrencilerini "[kendi] etini" yemeye ve "[kendi] kanını" içmeye teşvik eder (6:35-58). 61. Çıkış 12:46. Gözden Geçirilmiş Standart Versiyon burada pasajın sanki kurbanlık bir hayvana değil de İsa'ya uygulanmış gibi görünmesini sağlayan bir çeviri sunuyor: "O'nun tek bir kemiği bile kırılmayacak." 62. Yuhanna 19:36. 63. Yuhanna 6:35-60. 64. I Korintliler 11:26. 65. Petrus'un Kıyameti 81:10-11. Konstantin'in daha sonra benimsediği işaret, her ne kadar sıklıkla haç olarak görülsün de, aslında Mesih unvanının ilk iki harfi yerine oluşuyordu. 66. Tartışma ve referanslar için Bölüm 4'e bakınız. 67. Yahudi metinleri üzerine çalışan büyük bilim adamı Gershom Scholem, "efsanein bir ritüelin hikayesi olduğunu" yazmıştır (*On the Kabbalah and its Symbolism* [New York, 1969], 132-133); Bazıları, gerçekten gerçekleştiği kanıtlanmış olayları aktardıkları için İncillere mit terimini uygulamaya karşı çıkabilirken, İncillerin anlattığı şekliyle İsa'nın hikayesi, bir mit olmasa bile, anlam aktarmayı amaçlayan bir hikayedir. 68. Hristiyanlık tarihindeki ilk ve paha biçilmez akıl hocam olan Profesör Helmut Koester, çok çeşitli makalelerinde müjdenin ilk anlatımlarının ayinle ilgili kutlamalarla nasıl bağlantılı olduğunu gösterdi. Örneğin, onun son makalesi "The Memory of Jesus' Death and the Worship of the Risen Lord", *Harvard Theological Review* 91:1 (1998), 355-350'ye bakınız. 69. Yunanca koinonia terimi I Korintliler 10:16 gibi pasajlarda "birlik" veya "katılım" olarak tercüme edilebilir: "Kutsadığımız bereket kâsesi, Mesih'in kanındaki bir koinonia değil midir? Kırdığımız ekmek, Mesih'in bedenindeki bir koinonia değil midir?" 70. I Korintliler 10:17; Galatyalılar 3:28; I Korintliler 10:5-4. 71. Justin, Özür Dilerim 61; ayrıca bkz. 65-66. 72. Tartışma için daha önceki kitabım *The Gnostic Gospels*'e (New York, 1979) bakın; ve ilgilenen okuyucuya, ne yazık ki, yazdığım süre boyunca benim için mevcut olmayan birkaç önemli güncel tartışmayı özellikle tavsiye ediyorum: Bart Ehrman, *Lost Christianities* (New York, 2003); Marvin Meyer, *Gizli İnciller* (San Francisco, 2003); ve Richard Valantasis, *The Gospel of Thomas* (Londra, New York, 1997). 73. Bugün pek çok bilim insanının çalışmaları, Hristiyanlığın kökenlerine ilişkin daha önceki, daha basit tablomuzu değiştiriyor. Şu anda yayınlanmakta olan dikkate değer kitaplar arasında örneğin bkz. Daniel Boya-rin, *Border Lines: The Idea of Ortodoksi and the Partitioning of Judeo-Christianity* (Pennsylvania, 2004); Bart Ehrman, *Kayıp Hristiyanlıklar* (New York ve Londra, 2003); Karen King, *Gnostisizm Nedir?* (Cambridge, 2003); Marvin Myer, *Gizli Gospel* (Kaliforniya, 2003). Bu kitapların her birini el yazması olarak okumama izin verdikleri için bu meslektaşlarıma son derece minnettarım. İKİNCİ BÖLÜM: ÇATIŞMA HALİNDEKİ İNCİLLER Bu bölüm, daha kapsamlı ve daha teknik bir biçimde sunulan araştırmayı yoğunlaştırır ve özetler:

Elaine Pagels, "Thomas ve Yuhanna İncillerinde Yaratılış 1'in Tefsiri", *Journal of Biblical Literature* 118 (1999), 477-496. 1. Yuhanna 15:12, 17. 2. Yuhanna 5:18. 3. Yuhanna 8:44. Yuhanna'nın müjdesinin ve diğerlerinin "Yahudileri" nasıl tasvir ettiğine dair tartışma ve referanslar için bkz. Elaine Pagels, *The Origin of Satan* (New York, 1995), özellikle 89-111 ve orada alıntılanan referanslar. 4. Keşif öyküsünün güvenilir anlatımı için bkz. James M. Robinson, "The Discovery of the Nag Hammadi Codices", *Biblical Archaeologist* 42 (1979), 206-224. 5. Irenaeus, AH 1, Praefatio.

--- SAYFA 84 ---

6. Thomas İncili 70, Nag Hammadi Kütüphanesi'nde (bundan sonra NHL olarak anılacaktır) 126, burada bu zor pasaj farklı bir şekilde ve benim görüşüme göre daha az anlaşılır bir şekilde tercüme edilmiştir. Mevcut metin boyunca, netlik sağlamak veya orijinal metnin şiirsel niteliğini korumak adına NHL çevirilerinde özgür davrandım; bu nedenle NHL'ye danışan okuyucular farklılıklar fark edebilir. 7. Michael Williams'ın etkileyici kitabına bakın: Gnostisizm'i Yeniden Düşünmek: Şüpheli Bir Kategorinin Parçalanması İçin Bir Argüman (Princeton, 1996); ve son olarak Karen King'in yeni ve önemli kitabı Gnostisizm Nedir? (Cambridge, 2003). Ayrıca bkz. Bentley Layton, "Prolegomena to the Study of Ancient Gnosticism", I.M. White ve O.L. Yarbrough, eds., The Social World of the Early Christians: Essays in Honor of Wayne A. Meeks (Minneapolis, 1995), 334-350; Antti Marjanen'in düşünceli makalesi: "Thomas Gnostik Bir İncil mi?" Risto Uro tarafından düzenlenen seçkin koleksiyonda, Thomas at the Crossroads: Essays on the Gospel of Thomas (Edinburgh, 1998), 107-139. James Robinson aynı zamanda İngilizce Nag Hammadi Kütüphanesi (San Francisco, 1977) olarak keşfedilen tüm metinlerin tek ciltlik İngilizce çevirisinin editörlüğünü yaptı; Bentley Layton daha sonra The Gnostic Scriptures (New York, 1987) adıyla başka bir çeviri yayınladı. Bununla birlikte, İngilizce olarak mevcut olan en eksiksiz baskı, Hollanda'da Brill Press tarafından yayınlanan, İngilizce tanıtımlar, çeviriler ve notlarla birlikte Kipti metinleri içeren yirmiden fazla ciltlik The Nag Hammadi Series'dir. 8. Örneğin bkz. Steven Davies, The Gospel of Thomas and Wisdom Tradition (New York, 1963); Stephen J. Patterson, Thomas ve İsa'nın İncili (Sonoma, Kaliforniya, 1993); Gregory J. Riley Dirilişi Yeniden Değerlendirildi: Tartışmalı Thomas ve John (Minneapolis, 1995); April De Conick, Onu Görmeye Çalışın: "Thomas'ın İncili"nde Yükseliş ve Vizyon Mistisizmi (Leiden, New York ve Köln, 1996); ayrıca büyüleyici makalesi " 'Görmeyenlere ne mutlu' (Yuhanna 20:29): Johannine Dramatization of an Early Christian Discourse," J. D. Turner ve A. McGuire, editörler, The Nag Hammadi Library After Fifty Years (Leiden, New York ve Cologne, 1997), 381-400. 9. Yuhanna 20:8; yine de Paul-Hubert Poirer'in "Thomas'a Atfedilen Yazılar ve Thomas Geleneği", Turner ve McGuire, Nag Hammadi Kütüphanesi Sonra Elli Yıl, 295-397'de bu tür kullanımın keskin eleştirisine bakın. 10. Tartışma için Bölüm 4'e bakınız; ayrıca bu konuyla ilgili birçok bilimsel çalışma arasında Maurice F. Wiles, The Spiritual Gospel: The Interpretation of the Fourth Gospel in the Early Church (Cambridge, 1960); T. E. Pollard, Johannine Christology and the Early Church (Cambridge, 1970); C. H. Dodd, Interpretation of the Fourth Gospel (Cambridge, 1953); ve E. Pagels, The Johannine Gospel in Gnostic Exegesis (Nashville, 1973). 11. Markos 11:15-16. 12. Markos 11:18. 13. Yuhanna 2:15. 14. Yuhanna 12:10. 15. Yuhanna 11:48. 16. Origen, Yuhanna 10.4-6'ya ilişkin Yorum. 17. Yuhanna 10:33. 18. Yuhanna 20:28. 19. Origen, Yuhanna Şerhi 1.6. 20. "Tanrı'nın oğlu" ve "mesih" unvanlarının tartışması için bkz. Bart Ehrman'ın etkili çalışması, The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings (Oxford ve New York, 2000), 60-84. Çeşitli Kristolojilerin mükemmel bir tartışması için bkz. PHEME PERKINS, "Gnostik Dönüşümde Yeni Ahit Kristolojileri", The Future of Early Christian: Essays in Honor of Helmut Koester Birger A. Pearson, ed., (Minneapolis, 1991), 422-441. 21. Yuhanna 20:28. 22. Thomas'ta korunan gelenekler ve bunların sinoptik İnciller ve Yuhanna ile ilişkileri hakkında ustaca bir tartışma için bkz. Helmut Koester, Ancient Christian Gospels: Their History and Development (London and Philadelphia, 1990), özellikle 75-127. 23. Thomas geleneğine ilişkin tartışmaya genel bir bakış için bkz. Poirier, "The Writings Attribution to Thomas." 24. Koester, Eski Hristiyan İncilleri, 78-80; ayrıca Philip Sellew'in keskin değerlendirmesine bakınız, "The Gospel of Thomas: Prospects for Future Research", Turner ve McGuire, Nag Hammadi Library After Fifty Years, 327-346; ayrıca Jean-Marie Sevrin, "L'Interpretation de l'evangile selon Thomas, entre gelenek et redaksiyon", aynı ciltte, 347-360. 25. Thomas'ın İncili 1, NHL 118'de. 26. Yaratılış 1:3. Mükemmel bir tartışma için bkz. Steven Davies, "Christology and Protology in the Gospel"

--- SAYFA 85 ---

of John," Journal of Biblical Literatür 111 (1992), 663-683. 27. Yuhanna 1:5. 28. Koester, Ancient Christian Gospeb, 86-128; ayrıca bkz. Patterson, Gospel of Thomas and Jesus. 29. Yuhanna 1:9; Yunanca phos ton antropon ifadesi "insanın ışığı" olarak tercüme edilebilir. 30. Yaratılış 1:26-27; yine bu bölümde sunulan tartışmanın daha ayrıntılı ve teknik bir versiyonu için bkz. Pagels, "Yaratılış 1." Mezmur 2:7; Matta ve Luka'nın doğum öykülerinde bu tür pasajların nasıl işlendiğine dair tartışma için bkz. Raymond E. Brown, S.J., The Birth of the Messiah: A Commentary on the Infancy Narratives in Matta ve Luka, 2. baskı (New York, 1993). Örneğin bkz. Ezekiel 2:1; 5:1; 3:4; 3:17; 5:25; ve Hezekiel'in kehanetleri boyunca. Daniel 7:15. 39. Markos 14:61-62. Çoğu bilim adamı, Elçilerin Yeni Ahit Elçilerinin de yazdığı konusunda hemfikirdir; 42. Filipililer 2:7-8. 45. I Korintliler 12:5. 44. Ignatius, Romalılara Mektup 6:5. 45. Pliny, Mektup 10.96.7; Ralph P. Martin'in güzel monografisindeki Filipililer 2'nin Pauline öncesi "Mesih ilahisi" hakkındaki tartışmaya bakın. Kompozisyon hakkında bkz. Koester, Ancient Christian Gospeb, 80 vd; ve daha yakın zamanda Risto Uro'nun Thomas at the Crossroads'a girişindeki keskin yorumları, 1-32. 47. Örneğin Matta, "çokları çağrılır, ancak çok azı seçilir" (22:14) şeklindeki ünlü deyişi içerir; Thomas, İsa'ya "Seni binden birini ve on binden ikisini seçeceğim" dedirtir (NHL'de 25 diyor). 121) Yuhanna'nın versiyonu da İsa'nın süreçteki ilahi inisiyatifi vurgulamasına neden olur: "Sen beni seçmedin ama ben seni seçtim" (15:16; ayrıca bkz. 15:18). Markos 1:15. Markos 9:1. Markos 13:2. Markos 15:8-19. Markos 15:24-26. Yuhanna 5:25. Yuhanna 11:24. 61. Markos 15:2-57. 62. Thomas'ın İncili 51, NHL 125. 65. Age, 115, NHL 130. 64. Luka 17:20-21. 65. Thomas Merton, Marcus Borg tarafından alıntılanmıştır, Meet Jesus Again for the First Time: The Historical Jesus and the Heart of Contemporary Faith (San Francisco, 1994). 66. Meryem İncili 8:15-20. Harvard University Press'ten çıkacak olan Karen King'in yeni baskısı ve yorumuna bakın. 61. Luka 21:34-36. Yuhanna 1:1. Yaratılış 1:2. Yaratılış 1:3. Yuhanna 1:9. 120. 75. Aynı eser, 77, NHL 126'da. 74. Aynı eser, 2, NHL 118'de.

--- SAYFA 86 ---

75. Age., 3, NHL'de 118. 76. Age., 70, Profesör George MacRae'nin çevirisi, sınıfta sunulmuştur. 6. notta belirtildiği gibi, bu zor sözün NHL çevirisi farklıdır ve ben onu daha az anlaşılır buluyorum. 77. Age, 6, NHL 118'de. 78. Matta 6:3-4. 79. Matta 6:17. 80. Matta 7:9-13. 81. Thomas'ın İncili 6, NHL 118'de. 82. Age., 91, NHL 128'de. 83. Plotinus, Ennead 5, Gnostiklere Karşı. 84. Gospel of Thomas 3, NHL 118'de. 85. Age, 19, NHL 120'de. 86. Bakınız örneğin, On the Origin of the World 108.7-9, NHL 177'de; Eugnostos 76.14-81.12, NHL 228-232'de; John II'nin Apocryphon'u (Gizli Kitabı), 14.13-15.15, NHL 113'te; Mevcut el yazmalarını karşılaştıran daha eksiksiz bir baskı için bkz. Frederick Wisse ve Michael Waldstein, editörler, The Apocryphon of John: A Synopsis of Nag Hammadi Codices II, 1; III, 1; ve IV, I with BG 8502,2 (Nag Ham-madi and Manichaeic Studies 55, Leiden, 1995), 82-89. 87. Irenaeus, AH 1.30.1. Referanslar için bkz. Pagels, "Exegesis of Genesis 1", 202-205; ve ustaca bir tartışma için bkz. Hans-Martin Schenke, Der Gott "Mensch" in der Gnosis: Ein Religionsgeschichtlicher Beitrag zur Diskussion über die paulinische Anschauung von der Kirche als Leib Christi (Göttingen, 1962); ve Gilles Quispel'in büyüleyici makaleleri, "Der Gnostische Anthropos und die jüdische Tradition", Eranos Jahrbuch 22 (1955), 195-254 ve "Ezekiel 1:26 in Jewish Mysticism and Gnosis," Vigiliae Christianae 34 (1980), 1-15. 88. Klasik bir tartışma için bkz. Gershom Scholem, Major Trends in Jewish Mysticism (New York, 1965); ayrıca bkz. Ithamar Gruenwald, Apocalyptic and Merkavah Mysticism (Leiden, 1980) ve From Apocalypticism to Gnosticism: Studies in Apocalypticism, Merkavah Mysticism and Gnosticism (Frankfurt, Bern, New York ve Paris, 1988); Moshe Idel, Kabala: Yeni Perspektifler (New Haven, 1988); Elliot Wolfson, Parlayan Bir Spekulum sayesinde: Ortaçağ Yahudi Mistisizminde Vizyon ve Hayal Gücü (Princeton, 1994); ve Peter Schafer, Gizli ve Açık Tanrı: Erken Yahudi Mistisizmindeki Bazı Temel Temalar (Albany, 1992). 89. Gospel of Thomas 50, NHL 125'te. 90. Age., 24, NHL 121. 91. Age., 84, NHL 127'de. 92. Anlayışı ve çevirisi için Stephen Mitchell'e minnettarım; bu şiir için bkz. Meetings with the Archangel (San Francisco, 1998), 137. 95. Gospel of Thomas 2, NHL 118. 94. Age, 108, in NHL 129. 95. Book of Thomas the Contender 158.7-19, NHL 189. 96. Yuhanna 11:16; Tartışma için bkz. Riley, Resurrection Reconsidered. 97. Bu müjdenin içeriğine ilişkin bir tartışma için örneğin bkz. Raymond E. Brown, S.J., The Gospel According to John: Introduction, Translation, and Notes (Garden City, N.Y., 1966). 98. Yuhanna 21:20-24. Çoğu bilim adamı bu bölümü orijinal metne bir ekleme olarak görüyor; örneğin Brown'ın Yuhanna'ya Göre İncil'in 21. bölümü hakkındaki tartışmasına bakın. 99. Matta 1:18. 100. Matta 16:17. 101. Bu öğrenci örneğin Yuhanna 13:23'te geçmektedir. 102. Yuhanna 13:24-25. 103. Yuhanna 19:55. 104. Yuhanna 20:3-8. 105. Yuhanna 21:7. 106. Yuhanna 21:17. 107. Tartışma için Karen King tarafından yazılan Meryem İncili'nin yakında çıkacak baskısına bakınız; ayrıca Risto Uro'nun mükemmel makalesine de bakın: 'Liderimiz kim olacak?' Thomas İncili'nde Otorite ve Özerklik", Fair Play: Erken Hristiyanlıkta Çeşitlilik ve Çatışmalar: Heikki Raisanen Onuruna Yazılar (Leiden ve Boston, 2002), 457-485. Ayrıca Richard Valantasis'in çok ilginç eseri olan Üçüncü Yüzyılın Ruhsal Rehberleri: Hristiyanlıkta Rehber-Mürit İlişkisinin Göstergebilimsel Bir Çalışması'na bakınız.

--- SAYFA 87 ---

Neoplatonizm, Hermetizm ve Gnostisizm (Minneapolis, 1991). 108. Yuhanna 20:30-31. 109. Yuhanna 20:28. 110. Louis Martyn'in çığır açan çalışması, *History and Theology in the Fourth Gospel* (Nashville, 1979), Yuhanna 9'da anlatılan öykünün aslında Yuhanna'nın topluluğunun öyküsü olduğunu ileri sürer. Martyn'in etkili tezi, özellikle birkat ha minium olarak adlandırılan şeyin oluşumu ve kullanımına ilişkin varsayımlarını sorgulayan diğer bilim adamlarının eleştirileriyle değiştirildi; bkz. Asher Finkel, "Yav-neh's Liturgy and Early Christian," *Journal of Ecumenical Studies* 18:2 (1981), 251-250; William Horbury, "Minim ve Erken Yahudi-Hristiyan Tartışmasının Kutsaması", *Journal of Theological Studies* 33 (1982); Alan F. Segal, "Bu Dünyanın Hükümdarı: Aracı Figürler Hakkında Tutumlar ve Kendini Tanımlama İçin Sosyolojinin Önemi", E. P. Sanders, ed., *Jewish and Christian Self-Definition*, cilt II (Philadelphia, 1980), 245-268; ve Daniel Boyarin'in yakın zamanda yayınlanan çok ilgi çekici makalesi, "The Gospel of the Memra: Jewish Binitarism and the Prologue to John", *Harvard Theological Review* 94:3 (2001), 243 vd. 111. Yuhanna 1:1-41. 112. Yuhanna 9:7. 115. Yuhanna 9:22. 114. Yuhanna 9:38. 115. Yuhanna 9:39. 116. Yuhanna 10:8-9. 117. Yuhanna 8:58. 118. Çıkış 5:14. 119. Yuhanna 19:2. 120. Yuhanna 3:18. 121. Galatyalılar 3:4. 122. Yuhanna 1:1-4. 123. Yuhanna 1:5. 124. Yuhanna 1:10. 125. Yuhanna 1:11. 126. Yuhanna 1:14. 127. Aynı eser. 128. 1 Yuhanna 1:1. 129. Meslektaşım Alexander Nehamas'a, bu Yunanca terimin güçlü bir şekilde tekilliği çağrıştırdığına işaret ettiği için minnettarım; bu kullanım, Parmenides'in varlık (to on) dediği şeye ilişkin tanımına kadar uzanır. 130. Yuhanna 14:1. 151. Yuhanna 15:12. 132. Yuhanna 15:12-24. 133. Thomas'ın İncili 22, NHL 121. 134. Yuhanna 8:12. 135. Yuhanna 8:23. 136. Yuhanna 8:24. 137. Yuhanna 1:29. 138. Yuhanna 3:5. 139. Yuhanna 6:53-55. 140. Olağanüstü monografisi Diriliş Yeniden Değerlendirildi. 141. Yuhanna 11:16; Riley'nin Resurrection Reconsidered, 100-180'deki tartışmasına bakınız. 142. Yuhanna 14:3-4. 143. Yuhanna 14:6. 144. Luka 24:33-36. 145. Matta 28:10. 146. Yuhanna 20:24. 147. Yuhanna 20:19-23. 148. Yuhanna 20:28. 149. Yuhanna 20:29. 150. Yuhanna 21:24-25. 151. Irenaeus, AH 3.11.1-3. 152. C. H. Dodd, Johannine İncili üzerine yaptığı yorumda, John'un İncili'ni ayıran şeyin bu olduğuna dikkat çeker.

--- SAYFA 88 ---

"Gnostikler"den mesaj; Dodd'a göre bu, John'un gerçek bir Hristiyan öğretmeni olarak yerini güvence altına alıyor; bkz. Dördüncü İncil'in Yorumu, 97-114, 250-285. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TANRI'NIN SÖZÜ MÜ, İNSAN SÖZLERİ Mİ? Bu bölümde özetlenen araştırmanın teknik tartışması için bkz. Elaine Pagels, "Irenaeus, the 'Canon of Truth' ve the Gospel of John: 'Making a Difference' Through Hermeneutics and Ritual," *Vigiliae Christianae* 56.4 (2002), 339-371. 1. Theodor Gaster'ın yorumu bir sohbet sırasında gerçekleşti; Buber'in bu cümlesi, I and Thou (W. Kaufmann tarafından Mi und du'dan çevrilmiş ve 1970'de New York'ta yayınlanmıştır) kitabının başlığıdır. 2. Raymond E. Brown, S.J.; bu onun The Gnostic Gospels, New York Times, Kasım 1979 tarihli incelemesinin sonunu özetlemektedir. 3. Tertullian, Apology 1. 4. Age., 2. 5. St. Polycarp'ın Şehitliği 3 f. 6. Pliny, Mektup 10.96.3. 7. Aziz Justin ve Sahabelerinin Şehadeti, Düzeltme A, 3.2. Elyazmalarında yer adı bozulmuştur; Herbert Musurillo, The Acts of the Christian Martyrs (Oxford, 1972), 45. 8. Origen, Contra Celsum 3.54'ün okumalarını takip ediyorum. 9. Tertullianus, Özür 50. 10. Aziz Polikarp'ın Şehitliği 12. 11. Yani, en azından Şehitliğini yazan onu temsil ediyor; bkz. bölüm 8. 12. Irenaeus, AH 3.3.4. 13. Aynı eser. 14. Polycarp, Filipililere Mektup 6.3. 15. Irenaeus, AH 3.3.4. 16. Tatian'ın Diatessaron'una ilişkin tartışma ve referanslar için bkz. Koester, Ancient Christian Gospels, 403-430. 17. Irenaeus, AH 3.11.8. 18. Markus Bockmuehl, "Olmak ya da Olmamak: Yeni Ahit Bursunun Olası Gelecekleri," *Scottish Journal of Theology* 51:3 (1998), 271-306. 19. Aziz Polikarp'ın Şehitliği 6-15. 20. W.H.C. Frend, Erken Kilisede Şehitlik ve Zulüm (Oxford, 1965; New York, 1967), 5-6. 21. Lyons ve Viyana Kiliselerinin Mektupları, 1.10. 22. Eusebius, Historia Ecclesiae, Apollinarius'tan alıntı, 5.16.5'te. 23. Aynı eser, 5.17.12; Tartışmanın dikkatli bir açıklaması için bkz. Christine Trevett, Montanism: Gender, Authority, and the New Prophecy (Cambridge, 1996); Antik yazarlar arasında birincil kaynak Eusebius'un 5.16.1-19.2'deki anlatımıdır. Peygamberlere atfedilen sözlerin bir baskısı için bkz. Kurt Aland, "Der Montanismus und die Kleina-siatische Theologie", *Zeitschrift für Neue Testamenten Wissenschaft* 46 (1955), 109-116. 24. Eusebius, Historia Ecclesiae 5.16.17; Aland, Montanismus, 16 diyor. 25. Yuhanna 16:4. M. E. Boring'in ilgi çekici ve kıskırtıcı makalesine bakınız: "The Influence of Christian Prophecy on the Johannine Portrayal of the Paraclete and Jesus", *New Testament Studies* 25 (1978), 113-122; ayrıca bkz. Dirilen İsa'nın Sözleri: Sinoptik Gelenekte Hristiyan Kehaneti (Cambridge, 1982); R. E. Heine, "Montanist Tartışmada Yuhanna İncili'nin Rolü", *İkinci Yüzyıl* 6 (1987), 1-18; ayrıca bkz. "Yuhanna İncili ve Roma'daki Montanist Tartışma", *Studia Patristica* 21 (1989), 95-100; ve Dennis E. Groh, "Utterance and Exegesis: Biblical Interpretation in the Montanist Crisis", D. E. Groh ve R. Jewett, eds., *The Living Text* (New York, 1985), 73-95. 26. Irenaeus, AH 3.11.9; Eusebius, Historia Ecclesiae 3.28.1; bkz. Dionysios bar Salibi, Kıyamet Üzerine Yorum 1. 27. Alçakgönüllülük Üzerine, 21. Tertullian hakkında, bkz. Timothy D. Barnes, Tertullian: A Historical and Literary Study (Oxford, 1971).

28. Vahiy medyası hakkında bkz. David E. Aune, Prophecy in Early Christian and the Ancient Mediterranean World (Grand Rapids, 1983); Valentinus hakkında, Christoph Marksches'in Valentinus Gnostikus adlı kesin çalışmasına bakın. Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis mit einem Kommentar zu den Fragmenten Valentins (Tübingen, 1992).

--- SAYFA 89 ---

29. Eusebius, *Historia Ecclesiae* 5.20.4. 30. Markos 1:10-11. 31. Luka 2:8-13. 32. Luka 24:34. 33. Elçilerin İşleri 2:17-21; Yoel 2:28-32. 34. I Korintliler 1:1; 15:3-11. 35. II Korintliler 12:4. 36. Yuhanna 16:13. 37. Vahiy 1:10-19. 38. Elçilerin İşleri 2:1-4. 39. Aziz Perpetua ve Felicitas'ın Şehitliği 1. 40. Har-nack ve diğerleri tarafından ikinci yüzyılın sonlarına ait olduğu düşünülen ancak yakın zamanda A. C. Sundberg tarafından daha ikna edici bir şekilde dördüncü yüzyıla tarihlendirilen bir kaynak olan Murator Fragmanı bunu gösteriyor; bkz. "Yeni Ahit Kanonunun Gözden Geçirilmiş Tarihine Doğru", *Studia Evangelica* 4 (1968), 452-461; ve Geoffrey M. Hahnenman'ın *The Muratorian Fragment and the Development of the Canon* (Oxford Theological Monographs, Oxford, 1992) başlıklı daha kapsamlı çalışmasına bakın. 41. Elçilerin İşleri 1:9-11. 42. Aziz Polikarp'ın Şehitliği 5. 43. Irenaeus, AH 5.6.1. 44. Aynı eser, 2.32.4. 45. Aynı eser. 46. Age, 3.11.9. 47. Aynı eser, 2.13.8. 48. Aynı eser, 1.13.1. Bu tartışma, Pagels, *Gnostic Gospels*, 59-61'de anlatılanları bir ölçüde yeniden ifade etmektedir. 49. Aynı eser. Marcus'un duası Matta 18:10'a gönderme yapıyor. 50. Irenaeus, AH 1.13.3. 51. Age, 1.13.4; bkz. Elçilerin İşleri 1:17-26. 52. Irenaeus, AH 1.14.1. 53. Aynı eser, 1.14.4. 54. Daha güncel bir tartışma için bkz. Moshe Idel, *Kabala: New Perspectives* (New Haven, 1988). Aralarında Moses Gaster'ın da bulunduğu önceki akademisyenleri takip eden Idel, Marcus'un öğretisinin Yahudi teolojik spekülasyonları ve uygulamalarına dayandığını düşünüyor. Yakın tarihli önemli bir katkı için, bkz. Niclas Forster'ın önemli monografisi *Marcus Magus: Kult, Lehre, und Gemeindeleben einer valentinianischen Gnostikergruppe: Sammlung der Quellen und Kommentar* (Tübingen, 1999). 55. Bkz. Yaratılış 1:3. 56. Irenaeus, AH 1.14.8. 57. Aynı eser, 1.14.1. 58. Burada Irenaeus'un polemiği, "kutsal ihtiyar" (presbyter: terim bazen "rahip" olarak tercüme edilir, ancak bu daha sonraki bir çağrışım olabilir) olarak adlandırdığı hayran olunan bir sefeinin polemiğinin yankısıdır; aynı eser, 1.15.6. 59. Aynı eser, 1.18.1. 60. Aynı eser, 1.20.1. 61. Yuhanna'nın Gizli Kitabı ve Hakikat İncili'nin tartışılması ve bu tür yazıların "Kutsal Yazılar"ı nasıl yorumladığı hakkında bilgi için bkz. Bölüm 4; Gnostik tefsir üzerine bazı yeni makaleler için, örneğin bkz. PHEME PERKINS, "Spirit and Letter: Poking Holes in the Canon", *Journal of Religion* (1996), 307-327; Harold W. Attridge, "The Gospel of Truth as an Exoteric Text", Nag Hammadi, *Gnosticism ve Erken Hristiyanlık* C.W. Hedrick ve R. Hodgson, eds., (Peabody, Mass., 1986), 239-255; Patricia Cox Miller, "Uzaylı Sesli Kelimeler': Gnostikler, Kutsal Yazılar ve Canon," *Journal of the American Academy of Religion* 57 (1989), 459-483; Robert M. Grant, *Sapkınlık ve Eleştiri: Erken Hristiyan Edebiyatında Lastik Orijinallik Arayışı* (Louisville, Ky, 1993); ve Louis PAINCHAUD, "The Use of Scripture in Gnostik Literatürde" *Journal of Early Christian Studies* 4:2 (1996), 129-146. 62. Tartışma için bkz. Bölüm 5; Pek çok bilimsel tartışma için, son makaleler arasında bkz. David BRÄCKE, "Canon Formation and Social Conflict in Fourth Century Egypt", *Harvard Theological Review* 87:4 (1994), 395-419 ve onun aydınlatıcı kitabı *Athanasius and the Politics of Asceticism* (Baltimore ve London, 1995). 63. Elçilerin İşleri 1:9. 64. Yakup 2:9-15'in Apocryphon'u, NHL 30'da.

--- SAYFA 90 ---

65. Aynı eser, 2:19-25, NHL 30'da. 66. Aynı eser, 3:35-4:27, özellikle 4:19, NHL 51. 67. Aynı eser, 5:19-20. 68. Age, 15:6-28. April De Conick son kitabında bunu, Yahudi vizyonerlerin belirli çevrelerinde arandığını söylediği vizyona hem benzeyen hem de nitelendiren bir vizyon olarak değerlendiriyor. Onu Görmeye Bakın. 69. II Korintliler 12:1-4. April De Conick ve Jarl Fossum, "Tanrının Önünde Soyulmuş: Thomas İncili'nin Logion 37'sinin Yeni Bir Yorumu", *Vigiliae Christianae* 45 (1991), 123-150; ayrıca bkz. Alan F. Segal, "Helenistik Yahudilikte, Erken Hristiyanlıkta ve Çevresinde Cennetsel Yükseliş", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* 2:23:2 (1980), 1533-94; *Dönüşen Pavlus: Ferisi Saul'un Havariliği ve Dönmesi* (New Haven ve Londra, 1990); ve C.R.A. Morray-Jones, "Cennette Yeniden Ziyaret (2 Korintliler 12:1-12): Pavlus'un Havariliğinin Yahudi Mistik Arka Planı, Bölüm 2: Pavlus'un Göksel Yükselişi ve Önemi," *Harvard Theological Review* 86:3 (1993), 265-292. Önemli bir eleştirel bakış açısı için bkz. Martha Himmel-farb, *Ascent to Heaven in Jewish and Christian Apocalypses* (New York, 1993); "Eski Akdeniz Dünyasında Yükseliş Uygulaması", John J. Collins ve M. Fishbane, editörler, *Death, Ecstasy, and Other Worldly Journeys* (Albany, 1995); "Vahiy ve Rapture: The Transformation of the Visionary in the Ascent Apocalypses", John J. Collins ve James H. Charlesworth, eds., *Mysteries and Revelation: Apocalyptic Studies Before the Uppsala Colloquium*, JSP Supplements 9 (Sheffield, 1991); ve Peter Schafer, ed., *Synopse zur Hekhalot-Literatur (Texte und Studien zum Antiken Judentum 2, Tübingen, 1981); Mystik und Theologiedes rabbinischen Judentums* (ed., M. Schliiter ile birlikte, New York, 1992); ve özellikle Gizli ve Açık Tanrı: Erken Yahudi Tasavvufunda Bazı Önemli Temalar (Albany, 1992). 70. Havarî Pavlus'un Duası 1:6-9, NHL 27'de. 71. Age, 1:26-54, NHL 28'de; bkz. I Korintliler 2:9-10. 72. Carol Newsom, *Şabat Kurbanının Şarkıları: Eleştirel Bir Baskı* (Atlanta, 1985). 75. Referanslar için not 69'a bakınız. 74. 2 Korintliler 12:3. 75. 69. nottaki referanslara bakın. 76. İşaya 6:1-5. 77. Her halükarda birçok kişi Yaratılış 5:24'ü bu anlamda anladı. 78. Örneğin bkz. Enoch'un Kitapları. 79. David J. Halperin, *Arabanın Yüzleri: Ezekkl'in Vizyonuna Erken Yahudi Tepkileri* (Tübingen, 1988); Wolfson, *Parlayan Bir Spekulumun İçinden*. 80. *Apocalypse of Peter* 71:15-25, NHL 541'de. 81. Age., 81.10-82.15, NHL 544'te. 82. *Gospel of Mary* 8.14-20, NHL 472. Yeni bir çeviri ve tartışma için, Karen King tarafından yazılan *Meryem İncili'nin yakında çıkacak baskısına bakınız*. 85. *Meryem İncili*, 10.1-6, NHL 472'de. 84. Aynı eser, 10.10-25, NHL 472'de. 85. Aynı eser, 17.7-15, NHL 475'te. 86. Aynı eser, 17.19-18.19, NHL 475'te. 87. *Jeremiah* 25:25-52. 88. *Zekeriya* 9:9. 89. *Matta* 21:6-7. 90. Justin, *Trypho ile Diyalog* 7. 91. Age., 8. 92. Age., 9. 95. *Isaiah* 7:14. 94. Justin, *Trypho ile Diyalog* 45. 95. *Irenaeus*, AH 1.11.9. 96. Age, 1.10.1. 97. Aynı eser, 1.11.8. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: GERÇEK KANONU VE YUHANNA'NIN ZAFERİ Bu bölümde özetlenen araştırmanın daha kapsamlı ve daha teknik tartışmaları için bkz. Elaine Pagels, "Irenaeus, the 'Canon of Truth' and the Gospel of John: 'Making a Different' Through Hermeneutics and Ritual", *Vigiliae Christianae* 56.4 (2002), 559-571; ayrıca Pagels, "Filipus İncili'nde Ritüel", Turner ve McGuire, *Elli Yıl Sonra Nag Hammadi Kütüphanesi*, 280-294; Pearson, *Future of Early Christian*, 442-452'de "The Mystery of Marriage in the Philip of Gospel"; ve Gnostik Tefsir'de Johannine Gospel.

--- SAYFA 91 ---

1. T. S. Eliot, "Kül Çarşambası." 2. Irenaeus, AH 1, Praefatio. 5. Bu parçalar için, çeviriyle birlikte yakın zamanda yapılan dikkatli ve önemli bir çalışma için bkz. Christoph Marksches, *Valentinus Gnosticus? Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis mit einem Kommentar zu den Fragmenten Valentins* (Tübingen, 1992). 4. Bu şiirin başlığı Theros, "hasat" veya "yaz meyvesi" olarak tercüme edilebilir. Burada sunduğum çeviri bana aittir; diğer çeviriler ve Yunanca metin için bkz. Christoph Marksches, *Valentinus Gnosticus? 218-259*; ayrıca Andrew McGowan'ın keskin yanıtına bakınız, "Valentinus Poeta: Notes on Theros," *Vigiliae Christianae* 51.2 (1997), 158-178. 5. Tartışma için bkz. Hans von Campenhausen, *The Formation of the Christian Bible*, çev. J. A. Baker, *Die Entstehung der christlichen Bibel*'den, ilk kez Tübingen'de düzenlendi, 1968 (Philadelphia ve Londra, 1972), 80-87. 6. Flora'ya Mektup 5.8. 7. Irenaeus, AH 5.11.7. 8. Kaynaklar ve tartışma için bkz. Pagels, *Johannine Gospel in Gnostic Exegesis*. 9. Örneğin bkz. Irenaeus, AH 1.9.4; ve R. L. Wilken tarafından yapılan tartışma, "The Homeric Cento in Irenaeus' *Adversus Haereses* 1.9.4," *Vigiliae Christianae* 21 (1967), 25-55; A. Rousseau ve L. Dautreleau, *Irenée de Lyon contre les Heresies* (Paris, 1965). 10. Bu tür öğretiler ve yorumlara ilişkin mükemmel bir çalışma için R. M. Grant'ın son çalışması olan *Heresy and Criticism*'e bakınız. Ayrıca bkz. Robert Lamberton, *İlahiyatçı Homer: Neoplatonist Alegorik Okuma ve Epik Geleneğin Büyümesi* (Berkeley, 1986). 11. Irenaeus, H. 2.10.1-4. Yuhanna'nın önsözüne ilişkin gnostik ve patristik yorumlar arasındaki paralelliklere ilişkin etkileyici bir tartışma için bkz. Anne Pasquier, "Interpretation of the Prologue of John's Gospel in Some Gnostic and Patristic Writings: A Common Tradition", Turner ve McGuire, *Nag Hammadi Library After Fifty Years*, 484-498. 12. Bkz. Perkins, "Spirit and Letter", 307-327. 13. Yuhanna 2:13 f. 14. Origen, John 10.4-6'ya ilişkin Açıklama; Daha kapsamlı tartışma ve referanslar için bkz. Wiles, *Spiritual Gospel*, 96 ve sonrası ve Pagels, *Johannine Gospel in Gnostic Exegesis*, 66-113. 15. Valentinus 2, İskenderiyeli Clement, *Stromateis* 2.14.3-6 (tartışma için bkz. Marksches, *Valentinus Gnosticus?* 54 ff). 16. Valentinus 7, Hippolytus'ta, *Tüm Sapkınlıkların Reddi* 6.42.2. 17. *Gospel of Truth* 29.9-25, NHL 43'te. 18. "Dover Beach"ın açılış satırları. 19. *Gospel of Truth* 29.9-25, NHL 43'te. 20. Age, 30.16-21, NHL 43. 21. Age, 24:5-9, NHL 41. 22. Matta 18:2-4; Luka 15:3-7. 23. I Korintliler 2:7. 24. *Gospel of Truth* 18:24-29, NHL 38'de. 25. Aynı eser, 18.29-34, NHL 38. 26. Aynı eser, 16.31-33, NHL 37. 27. Aynı eser, 42.1-10, NHL 48. 28. Aynı eser, 53.35-34.35, NHL'de 44. 29. Aynı eser, 52.35-33.30, 30. I Korintliler 11:23. 31. Yuhanna 13:4-5. 32. Yuhanna 13:7-8. 33. Yuhanna'nın İşleri 94.1-4'te "Haç'ın Yuvarlak Dansı". Yakın zamanda düzenlenmiş, Fransızca çevirisi ve notlarıyla birlikte Yunanca metin için bkz. E. Junod ve J. P. Kastli, *Ada Johannis: Praefatio-Textus, Corpus Christianorum* (Turnhout, 1983). Burada Barbara E. Bowe'nin "Dancing into the Divine: The Hymn of the Dance in the Acts of John" başlıklı makalesinde yayınlanan son İngilizce çevirisini takip ediyorum, *Journal of Early Christian Studies* 7:1 (1999), 83-104. 34. Yuhanna'nın İşleri 94.9-95.50'de "Haç'ın Yuvarlak Dansı". 35. Age, 96.1-15. 36. Aynı eser, 95.27-30.

--- SAYFA 92 ---

37. Aynı eser, 88.12-18. 58. Aynı eser, 90.1-17. 39. Yuhanna 1.5-17'nin Apokrifonu; Frederick Wisse ve Michael Waldstein tarafından düzenlenmiş, daha önce alıntılanan son baskıya bakınız; ayrıca bkz. Yuhanna Apocryphon'u Karen King tarafından 2003 baharında Harvard University Press'ten çıkacak. 40. Apocryphon of John, 1.18-33. 41. Aynı eser, 2.9-14. 42. Age, 2.3-10. 43. Alıntıların son kısmı BG 25.14-20'yi takip etmektedir; bkz. Yuhanna 1:1-4:10. 44. Buradaki amacımız açısından, yazarın kesin kimliği, özellikle de bilinmediği için, merkezi nokta değildir. Bununla birlikte, Christoph Marksches'in Zeitschrift für Antike und Christentum 4 (Berlin ve New York, 2000), 249-254'teki "New Research on Ptolemaeus Gnosticus" adlı önemli makalesinde geleneksel tanımlamaya ikna edici bir şekilde meydan okuduğunu not ediyoruz. 45. Irenaeus, AH 1.8.5. 46. Age, 1.9.1. 47. Aynı eser, 1.9.2. 48. Aynı eser, 1.18.1. 49. Aynı eser, 1.9.4. 50. Aynı eser, 1.10.1. 51. Valentinianus Hristiyanları arasında vaftiz uygulaması sorunu önemli tartışmalara yol açmıştır; Tartışma ve referanslar için ve bu bölümde kısaca özetlenenlerin daha kapsamlı bir tartışması için bkz. Pagels, "Ritual in the Gospel of Philip." Farklı bir bakış açısı için Einar Thomassons'un Valentinianus uygulamasına ilişkin son çalışmalarına bakınız; örneğin, "Filipus'un İncili Ne Kadar Valentinianusçudur?" başlıklı makalesi. Turner ve McGuire, Elli Yıl Sonra Nag Hammadi Kütüphanesi, 251-279'da; ve Martha Lee Turner, "Philip'e Göre İncilin Tutarlılığı Üzerine", 225-250. Ayrıca Peter Lampe'nin Die stadtrömischen Christen in den ersten beiden Jahrhunderten: Untersuchungen zur Sozialgeschichte (Tübingen, 1989) adlı mükemmel ve ayrıntılı çalışmasına da bakınız. 52. Bkz. Yuhanna 5:5; Philip'in İncili 69.4-6, NHL 141'de. 55. Philip'in İncili 64.22-26, NHL 159'da. 54. Age, 64.29-51, NHL 159'da. 55. Age, 79.25-51, NHL 147'de. 56. Age, 55.25-24, NHL 147'de. 57. Aynı eser, 71.5-15, NHL 145'te. 58. Aynı eser, 52.21-24, NHL 152'de. 59. Aynı eser, 55.50, NHL 154'te. 60. Aynı eser, 56.26-57.25, NHL'de 154-155; Metnin daha kapsamlı bir açıklaması için bkz. Pagels, "Filipus İncili'nde Ritüel." 61. Philip'in İncili, 57.4-6, NHL 154'te. 62. Age, 67.26-27, NHL 140'da. 65. Irenaeus, AH 1.9.4; 1.10.1. 64. Aynı eser, 5.15.2. 65. Aynı eser, 1.10.2. 66. Eusebius, Historia Ecclesiae 5.25-26. 67. Irenaeus, AH 1.11.9; ancak Irenaeus'un burada bahsettiği ve "Valentinianuslulara" atfettiği Hakikat İncili'nin Nag Hammadi'de bulunan aynı isimli metinle aynı olduğundan emin olamayız. 68. Age, 1.29.4; çoğu bilim insanı, Irenaeus'un AH 1.29.1-4'te özetlediği öğretiyi Yuhanna Apocryphon'unda verilen öğretinin bir açıklaması olarak görüyor. 69. Daha kapsamlı bir tartışma ve referanslar için bkz. Pagels, "Irenaeus, the 'Canon of Truth' ve the Gospel of John." 70. Irenaeus, AH 1.15.2; Tertullianus da benzer davranışları anlatıyor ancak bu açıklamayı Adversus Valentinianos 1-2'de bu tür öğretmenlerle olan karşılaşmalarından ziyade Irenaeus'un yazılarından alıyor olabilir; ancak Tertullian'ın polemiğinden pasajlar, özellikle de 4. bölümdeki pasajlar, onun gerçek diyalog konusundaki keskin kulağını hatırlatıyor. 71. Markos 1:7-8; Matta 5:11; Luka 5:16. 72. Markos 10:58. 75. Galatyalılar 4:5-7. 74. Gospel of Truth 45.5-8, NHL 49. 75. "Yuvarlak Haç Dansı", Elçilerin İşleri Yuhanna 96.2-8. 76. Irenaeus, AH 1.21.1.

--- SAYFA 93 ---

77. Age, 1.21.5. 78. Aynı eser; bkz. Koloseliler 5:5. 79. Irenaeus, AH 1.21.5. 80. Aynı eser, 1.21.4. 81. Thomas'ın İncili 50, NHL 125'te. 82. Irenaeus, AH 1.21.4. 85. Aynı eser, 4.55.7. 84. Age, 1.21.1. BEŞİNCİ BÖLÜM: KONSTANTİN VE KATOLİK KİLİSESİ 1. Irenaeus, AH 2.15.8. 2. Aynı eser, 2.15.10. 5. Aynı eser, 2.13.5; 2.15.10. Tartışma için bkz. Pagels, "Irenaeus, 'The Canon of Truth' and the Gospel of John." 4. Irenaeus, AH 5.19.2. 5. Aynı eser, 5.19.1. 6. Yuhanna 20:20-28; Irenaeus, AH 5.7.1'de alıntılanmıştır. 7. Irenaeus, AH 5.1.1. 8. Aynı eser. 9. Aynı eser, 1.20.1. 10. Kanon sorunu ve onun Hristiyan geleneğine girişi zor ve tartışmalı bir konudur. A. C. Sundberg, "Canon Muratori: A Fourth Century List", Harvard Theological Review 66 (1968), 1-41'de, daha önce Yeni Ahit yazılarının bilinen en eski listesi olduğuna inanılan Murator kanon listesinin geleneksel ikinci yüzyıl tarihlenmesinin keskin bir eleştirisini sunuyor. Dikkatli ve ikna edici bir tartışma için bkz. Hahneman, Muratorian Fragmanı. Sorunun mükemmel ve ölçülü bir incelemesi için bkz. Harold Gamble, The New Testament Canon: its Making and Anlamı (Minneapolis, 1985); ve "Yeni Ahit Kanonu: Son Araştırmalar ve Statü Quaestionis", müsvedde olarak okumama nezaketle izin verdiği yakında çıkacak bir makale. Yeni Ahit'in oluşumundaki konulara olağanüstü bir giriş için bkz. David E. Aune, The New Testament in its Literary Environment (Philadelphia, 1987). Ayrıca bkz. Franz Stuhlhofer, Der Gebrauch der Bibel von Jesus bis Euseb: Eine stdtistische Unter-suchung zur Kanongeschichte (Wuppertal, 1988); ayrıca John Barton, Kitabın İnsanları? Hristiyanlıkta İncil'in Otoritesi (Louisville, Ky, 1989). 11. Irenaeus, AH 1.9.4. Tartışma için Adolf von Harnack'ın Dogma Tarihi, cilt I, bölüm 3'te vaftiz itirafı olarak "kanon" hakkındaki klasik tartışmasına bakınız; ayrıca R. Seeberg'in Lehrbuch der Dogmengeschichte I—II (Basel, 1953-54) adlı eserindeki eleştirisi ve ayrıca D. van den Eynde'nin keskin tartışması, "Les Normes de l'Enseignement Chretien dans la literature patristique des trois premiers siecles", J. Diculot, ed., Eaiture et Tradition, Louvain Katolik Üniversitesi, Tez Seri 2.25 (Paris, 1933), 281-313; ayrıca L. William Countryman, "Tertullian and the Regula Fidei," The Second Century 2 (1982), 201-227. 12. Irenaeus, AH 3.11.7. 13. Akademisyenler, Irenaeus'tan önceki kaynaklarda Yuhanna'nın müjdesinin aktarım tarihini tartışmışlardır; örneğin Koester, Ancient Christian Gospels, 240-267'deki tartışmaya bakınız. Daha önceki bir tartışmada, Profesör Koester görünüşe bakılırsa Justin'in vaftiz tanımında Yuhanna 3:5'ten söz ederken Yuhanna ya da Johannine geleneğinden söz ettiği konusunda diğer pek çok kişiyle aynı fikirdeydi (I Özür 61). Ancak daha yeni kitabında Koester, bu sözün Justin'in versiyonunu bağımsız olarak aktarılan eski bir gelenek olarak değerlendiriyor (361). Mısır'daki Johannine İncili'nin elyazması kanıtları için bkz. Colin H. Roberts, Manuscript, Society, and Belief in Early Christian Egypt (London, 1979). Johannine Christology and the Early Church'ten T. E. Pollard, Antakyalı Theophilus'un dördüncü müjdeyi "Yuhanna"ya atfeden ve "dördüncü müjdeden açıkça alıntı yapan" ilk Hristiyan yazar olduğunu söylüyor (40). Ayrıca bkz. J. N. Sanders'ın önemli çalışmaları, The Fourth Gospel in the Early Church (Cambridge, 1943), ve Maurice F. Wiles, Spiritual Gospel. 14. Johannine materyallerinin bariz eklemeleri için Ignatius'un mektuplarının daha sonraki düzeltmelerine bakınız. 15. Referanslar için bkz. Bölüm 3, not 40; ayrıca Trevett, Montanism, 139-140; ayrıca bkz. Charles H. Cosgrove, "Justin Martyr and the Emerging Christian Community," Vigiliae Christianae 36 (1982), 209-232. 16. Irenaeus, Polycarp'tan, "Rab'bin müridi" John'un, John'un "Şeytan'ın ilk çocuğu" olarak tanımladığı Cerinthus'un baş düşmanı olduğunu duyduğunu yazar (AH 3.3.4). 17. Son tartışmalar için örneğin bkz. T. Baarda, "Diaphonia-Symphonia: Factors in the

--- SAYFA 94 ---

Harmonization of the Gospels, Özellikle in the Diatessaron of Tatian", W. L. Peterson, ed., Gospel Traditions in the Second Century: Origins, Recensions, Text, and Transmission (Notre Dame, 1989), 133-154; ve W. L. Peterson'un son çalışması, Tatian's Diatessaron: It Creation, Dissemination, Significance, and History in Scholarship (Leiden, 1994). 18. Irenaeus, AH 3.11.1; 3.3.4; Irenaeus, Ptolemy'nin müritlerinin aynı fikirde olduğunu belirtir (1.8.5). T. C. Skeat'in "Irenaeus and the Four-Gospel Canon"da yazdığı gibi, Novum Testamentum. (1992), 194: "Dört İncil'in Kanonu'na ilişkin her çalışma, 185 yılı hakkında yazan Irenaeus'un, dört numarada mistik bir anlam bularak Kanon'u savunmaya çalıştığı ünlü pasajla başlar ve haklı olarak başlar." 20. Irenaeus, AH 3.11.8-9. 1.8.5 Her ne kadar aşağıda Valentinus'un öğrencisi Ptolemy'nin öğretisi olduğunu öne sürse de, bu daha çok Ptolemy'nin öğrencilerinden birinin yazdığı bir yazıdır; bkz. Marksches, "New Research on Ptolemaeus Gnosticus", 249-254 Ayrıca bkz. Pasquier, "Interpretation of the Prologue", 22. Irenaeus, AH. 1.9.2-3. 25. Bu çıkarımın Orta Platoncu düşünceden etkilenmiş olan Irenaeus'un muhtemelen anlayabileceği bir şey olmadığını hatırlattığı için Paula Fredriksen'e teşekkür ederim. 24. Önsöz çevirilerinin daha kapsamlı bir tartışması için bkz. Pagels, "Exegesis of Genesis 1", 208-209 ve Dodd, Interpretation of the Fourth Gospel, 268-269. Herbert G. May ve Bruce M. Metzger tarafından düzenlenen Revize Edilmiş Standart Versiyon gibi çeviriler, yalnızca logos (kelime) terimini büyük harfle yazmakla kalmaz, aynı zamanda 1:7-10'daki zamirleri, sanki zamirlerin öncüllerinin phos ("ışık", Yunanca nötr) veya logos ("kelime", Yunanca'da eril). Yunanca orijinaline geri dönen okuyucu bile, örneğin Nestle-Aland'ın baskısında, Yunanca metnin aslında logos teriminin büyük harfle yazıldığını görebilir; bu, ilk elyazmalarında metnin geri kalanından ayırt edilemezdi. 27. Age., 4.20.10-11. 28. Age., 5.15.2. 29. Age., 3.11.8. "Matta da (Matta 1:1) insan neslini anlatır..." 30. Age, "Luka'ya göre... onun rahip karakterini ele alır." diğer taraftan peygamberlik ruhunun yukarıdan inmesiyle başlar" (çapraz başvuru Markos 1:1). Jacobs, "The Disorder of Books: Priscillian's Canonical Defence of Apocrypha", Harvard Theological Review 93:2 (2000), 155-159; ayrıca bkz. A. Reed, "Apocrypha, 'Outside Books' ve Pseudepigrapha: Ancient Categories and Modern Perceptions of Parabiblical Literature", Philadelphia Semineri on Christian Origins: Parabiblical Literature sunuldu, Ekim 10, 2002. 58. Irenaeus, AH 4.36.2-4. 39. Aynı eser, 5.2.1-2. 40. Aynı eser, 5.21-34. 41. Aynı eser, 1, Praefatio 42. Ayrıca bkz. Christoph Marksches, Valentinus Gnosticus?; Stadtrömischen Christen, dm er-sten beiden Jahrhunderten, 251-268.

43. Örneğin bkz. Judith Kovacs, "Echoes of Valentinian Exegesis in Clement of Alexander and Origen", Ağustos 2000'de Pisa'da verilen makale, Origeniana Octava'da çıkacak. 44. Tertullian, Prescription Against Heretics 3. 45. Bağlantılı dördüncü yüzyıl fenomenlerinin keskin ve ilgi çekici bir tartışması için bkz. David Brakke, Athanasius and the Politics of Asceticism (Oxford ve New York, 1995). 46. Tertullianus, Valentinianuslulara Karşı 4. 47. Tertullianus, Kafirlerle Karşı Reçete 41.

--- SAYFA 95 ---

48. Irenaeus, AH 3.15.2. 49. Çıkış 9:35; Irenaeus, AH 4.28.3-30. 50. Yaratılış 19:33-55; Irenaeus, AH 4.31.1-3. 51. William James, *The Varieties of Religious Experience* (Cambridge, Mass., 1985). 52. Yuhanna 4:46-53. 55. Yuhanna 4:11-25; Heracleon'un yorumundan kalan parçalar için bkz. Werner Foerster, *Gnosis, Die Fragments Heradeons* (Zürich, 1971), 63-86. Bu parçaların tartışması için bkz. Pagels, *Johannine Gospel in Gnostic Exegesis*; ve daha yakın zamanda J. M. Poffet'nin çalışması, *La methode exegetique d'Heracleon et d'Origene* (Fribourg, 1985). 54. Yuhanna 4:16. 55. Heracleon, Parça 19, Origen'in Yuhanna 13.15 hakkındaki Yorumu'nda. 56 Yuhanna 4:23, bkz. Herakleon, Parçalar 23-25, Origen, Yuhanna 13.19'un Yorumu. İbadetlere ilişkin "gnostik" görüşlerin ayrıntılı bir tartışması için bkz. Klaus Koschorke, *Die Polemik da Gnostiker gegen das kirchliche Christentum* (Leiden, 1978), özellikle 142-147. 57. Bkz. Frederick Wisse ve Michael Waldstein'in basımı ve çevirisi, *Apocryphon of John: Synopsis of Nag Hammadi Codices 11.1; III, 1; ve IV. 1, BG 8502 ile birlikte*, 2, ayrıca Turner ve McGuire, *Nag Hammadi Library After Fifty Years*, 154-187'de Waldstein'in büyüleyici makalesi "The Primal Triad in the Apocryphon of John" ve Harvard University Press'ten Karen King'in yakında çıkacak yorumu. 58. *Apocryphon of John* 20.15-25, NHL 110. 59. Hikayenin bu versiyonu için bkz. On the Origin of the World, 108-118, NHL 167-174. 60. Yuhanna Apocryphon'u 26.14-15, NHL 113'te. 61. Age., 26.15-19, NHL 115'te. 62. I Korintliler 13:12. 63. Yuhanna Apocryphon'u 30.2-4, NHL 115'te. 64. Age., 11.20-21, NHL 105'te. 65. Yaratılış 5:16-19. 66. Yaratılış 3:16 b. 67. Yaratılış 3:22-24. 68. NHL 114-115'te Yuhanna Apocryphon 28.5-30.11. 69. Irenaeus, AH 4.19.2. 70. Eusebius, *Vita Constantinae* 1.26-29. 71. Eusebius, *Historia Ecclesiae* 10.6. 72. Age, 10.5.15-17. 73. Ayrıntılı bir açıklama için bkz. Timothy D. Barnes, *Constantine ve Eusebius* (Cambridge ve Londra, 1981), özellikle 208-227. 74. Eusebius, *Historia Ecclesiae* 10.7. 75. *Codex Theodosius* 19.5.1. 76. Konstantin'in, Vatikan'da ilk Aziz Petrus Bazilikası'nı inşa eden imparator olmadığını öne süren yakında çıkacak bir makale için (geleneğin devam ettiği gibi), Lellia Cracco Ruggini onuruna *Anti-quite Tardive*'in ekinde Glen Bowersock'a ve ayrıca William Tronzo tarafından düzenlenen, Vatikan hakkında yakında çıkacak Cambridge University Press cildine bakınız. 77. Eusebius, *Vita Constantinae* 2.45-46. Bkz. Ramsay MacMullen, *Christianising the Roman Empire*, M.S. 100-400 (New Haven ve Londra, 1884), 43-59; ayrıca Barnes, *Constantine ve Eusebius*, özellikle 224-260. 78. Tahıl sübvansiyonları hakkında bkz. M. J. Hollerich, "The Alexandrian Bishops and the Grain Trade: Ecclesiastical Commerce in Late Roman Egypt," *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 25 (1982), 187-207. 79. Barnes, *Constantine ve Eusebius*, 252. 80. Age, 252; *Codex Theodosius*, 16.8.6; 16.8.1. 81. Burada sunulan taslağın esası, bu dönemin pek çok güzel tarihini yayınlayan Timothy D. Barnes'ın dikkatli tarih yazımına borçludur. *Constantine and Euse-bius* adlı kitabının yanı sıra, daha yeni olan *Athanasius and Constantius: Theology and Politics in the Constantinian Empire*'a (Cambridge ve Londra, 1993) bakınız. Bu gelişmelere genel bir bakış sunan mükemmel bir makale Glen W. Bowersock'un "From Emperor to

Bishop: MS Dördüncü Yüzyılda Siyasi İktidarın Bilinçli Dönüşümü," *Klasik*

--- SAYFA 96 ---

Filoloji 81 (1986), 298-302; ayrıca Peter Brown'ın önemli çalışmasına bakınız; bunlar arasında Geç Antik Çağda Güç ve İkna: Hristiyan İmparatorluğuna Doğru (Madison, Wis., 1992) ve Otorite ve Kutsal: Roma Dünyasının Hristiyanlaşmasının Yönleri (Cambridge, 1995); Susannah Elm, Virgins of God: The Making of Asceticism in Late Antiquity (Oxford ve New York, 1992); ve David Brakke, Athanasius ve Çileciliğin Siyaseti. 82. Glen W. Bowersock, "İmparator'dan Piskopos'a" kitabında bu olaylara dair mükemmel bir inceleme sunuyor. 83. Mektup, alıntılanan J. Stevenson, A New Eusebius: Documents Illustrative of the History of the Church to A.D. 337 (Londra, 1957), 358. 84. Eusebius, Vita Constantinae 4.24. 85. Barnes, Constantine ve Eusebius. 86. Sokrates'in Historia Ecclesiae 1.8'inde Caesarea'lı Eusebius'un kilisesine mektubu. Düşünceli ve dengeli bir tartışma için bkz. Rowan Williams, Arius: Heresy and Tradition (London, 1987). 87. Barnes, Constantine ve Eusebius, 215. 88. Bkz. MacMullen, Christianising the Roman Empire, 59-119; ayrıca bkz. Stark, Hristiyanlığın Yükselişi. 89. Katolik Hristiyanların sapkın olarak kabul ettiği grupların kalıcılığının büyüleyici bir örneği için bkz. Virginia Burrus, The Making of a Heretic: Gender, Authority and the Priscillianist Controversy (Berkeley, 1998). 90. Barnes, Constantine ve Eusebius, 213. 91. Erik Peterson, Monotheismus als politisches problem: ein beitrag zur geschichte derpolitischen theologie im Imperium romanum (Leipzig, 1935), daha sonra George H. Williams tarafından yorumlanmıştır, "Christology and Church-State Relations in the Fourth Century", Kilise Tarihi 20:4'te iki bölüm halinde (1951), 3-33 ve 20:4 (1951), 3-33. 92. Kanıtların ayrıntılı bir tartışması için bkz. Susannah Elm, Virgins of God: The Making of Asceticism in Late Antiquity (Oxford ve New York, 1992). 93. Bkz. Philip Rousseau, Pachomius in the Age of Erome ve Cassian (Oxford, 1978) ve onun önemli kitabı Ascetics, Authority, and the Church: The Making of a Community in Fourth-Century Egypt (Berkeley, Los Angeles ve Londra, 1985); Peter Brown, Society and the Holy (Londra ve New York, 1982) ve Power, Politics, and Persuasion; David Brakke, Athanasius ve Çileciliğin Politikası; Birger A. Pearson ve James E. Goerhing, Mısır Hristiyanlığının Kökleri (Philadelphia, 1980) ve Dördüncü Yüzyıl Mısır'ında Bir Kilisenin Yapımı (Berkeley, 1985); ve Samuel Rubenson, The Letters of St. Anthony: Origenist Theology, Monastic Tradition, and the Making of a Saint (Lund, 1990); ayrıca bkz. Richard Valentasis, Üçüncü Yüzyılın Ruhsal Rehberleri: Hristiyanlık, Neo-Platonizm, Hermetizm ve Gnostisizm'de Rehber-Mürit İlişkisinin Göstergebilimsel Bir Çalışması (Minneapolis, 1991). 94. Athanasius, Festal Letter 39. Tartışma için örneğin bkz. Martin Tetz, "Athanasius und die Einheit der Kirche: Zur ökumenischen Bedeutung eines Kirchenvaters," Zeitschrift für Theologie und Kirche 81 (1984), 205-207; ve Brakke, "Canon Formasyonu ve Sosyal Çatışma." 95. Athanasius'un tefsir standardı olarak dianoia terimini kullanması hakkında bkz. T. E. Pollard, "The Exegesis of Scripture and the Arian Controversy", The John Rylands Library 41 (1958-59), 421-429; Athanasius'ta olduğu gibi, Or. Kontra Ar. 7 (PG 261); ayrıca C. Kannengiesser, Arius ve Athanasius: Two Alexandrian Theologians (Aldershot, Hampshire, Great Britain ve Brookfield, Vt, 1991).

96. Augustine, Sözün Bedenlenmesi Üzerine 6:1; 13.2; 10.3; ayrıca bkz. 11.3. Tanrı "[insanlığa] Kendi benzerliğinde, Rabbimiz İsa Mesih'te bir pay verir ve onları Kendi benzerliğine ve benzerliğine göre yapar, öyle ki, böyle bir lütufla görüntüyü, yani Baba'nın Sözünü algılayarak, O'nun aracılığıyla Efendilerini tanıyıp mutlu ve kutsanmış bir hayat yaşayabilsinler." 97. MacMullen, Roma İmparatorluğunun Hristiyanlaştırılması, 86; Bu süreden sonra din değiştirmenin avantajları için bkz. "İhtidatta Din Dışı Faktörler", 52-59; ayrıca bkz. Stark, Hristiyanlığın Yükselişi. 98. Timothy D. Barnes'ın Constantine ve Eusebius, 208-260'daki argümanlarını ikna edici buluyorum; "The Constantinian Reformation", Crake Lectures, 1982 (Sackville, 1986); ve "The Constantinian Settlement", Eusebius, Judaism, and Christian (Detroit, 1992), 655-657. 99. Jacob Burckhardt'ın klasik kitabı geleneksel görüşü akla getiriyor; ayrıca bkz. Eduard Schwartz, Zur Geschichte des Athanasius (Berlin, 1959), Kaiser Constantin und die christliche Kirche (Leipzig, 1936) ve Zeit Constantins des Grossen (Leipzig, 1880). 100. Örneğin bkz. Brown, Power and Persuasion; Richard Lim, Geç Antik Çağda Kamu Tartışması, Güç ve Sosyal Düzen (Berkeley, 1995); Averill Cameron, Hristiyanlık ve İmparatorluğun Retoriği (Berkeley, Los Angeles ve Oxford, 1991); ve Virginia Burrus, "Begotten, Not Made": Geç Antik Çağda Erkekliği Kavramak (Stanford, 2000).

--- SAYFA 97 ---

101. Bu konuyu gündeme getirdiği için arkadaşım ve meslektaşım Heinrich von Staden'e minnettarım; Hristiyan teolojisi açısından "inanç dinamikleri" tartışması için örneğin bkz. Paul Tillich, *The Dynamics of Faith* (New York, 1957). Budist (ve dolayısıyla tanrıca olmayan) bir görüş için bkz. Sharon Salzberg, *Faith: Trusting Your Own Deepest Experience* (New York, 2002). 102. Tertullian, Valenlinyalılara Karşı 4. 103. Peter Berger, *Herefika! Zorunlu: Dini Onaylamanın Çağdaş Olanakları* (New York, 1979). 104. Matta 7:7; Tertullian'ın, Reçetesi Heretics 8-13'te "kafirlerin" bu deyimini (benim burada kullandığım kadarıyla) kullanma şekline yönelik itirazlarına dikkat edin. DİZİN Habil, 154 kürtaç, 16 İbrahim, 152, 153 Yuhanna'nın İşleri, 25-26, 123, 125-26 Havarilerin İşleri, 88-89, 90, 94 açılış sahnesinin yeniden yorumlanması, 97-98 Tomas'ın İşleri, 39 Adem, 55, 121, 152, 164, 166, 178 zina, 16 Aeschylus, 31 Afrika, 84 bkz. Kartaca; Mısır İskender, İskenderiye piskoposu, 172-74 İskenderiye, 7, 172 sadaka verme, 53, 54 alfabe, 95 Amin ("Öyle olsun"), 95-96, 123-24, 138-39 Ankyra, 84 Andrew, 48, 103, 105, 125 melekler, 87, 100, 101, 102, 166 hayvan kurbanları, 20, 22, 24 yok olma, dehşet, 56 Antakya, 7, 58 Petrus'un Kıyameti, 25, 101-2 Apollinarius, 84 apolutmsis ("kurtuluş" veya "kurtuluş"), 136-41 havarisel gelenek, 112, 133-54, 142, 154-55 apostolos ("temsilci"), 88 Aramice, 17-18, 39 Ariusçu Hristiyanlar, 172, 173, 175 Arius, 172, 173, 175, 178 Arnold, Matta, 119-20 Asklepios, 6 Küçük Asya, 8, 19, 22, 45, 134, 149, 172'de yeni kehanet, 84-85'te Hristiyanlara yapılan zulüm, 78, 80 Athanasius, İskenderiye piskoposu, 97, 172, 174-78, 180'in tahttan indirilmesi, 175-76'nın Paskalya mektubu, 176-77 Attis, 79 Augustine, St., 163, 178 Babil, İsrail mağlup oldu, 106, 107 Baker, Richard, 74 vaftiz, 10-15, 28, 129-33, 159, 178, 179 yıkanırken, 14, 17

--- SAYFA 98 ---

yeniden doğmak olarak, 14, 26, 69, 130, 131, 132, 142 bağların kopması, 10-13'ün tanımı, 14, 130 Philip İncili'nde, 130-32 kutsal ruhun alınması, 130-32 aydınlanma olarak, 14 inisiyasyon olarak, 130-31 İsa'nın, 26, 28, 48, 59, Justin Martyr, 13, 109 vaftiz (devamı): gizem dinlerinde, 19 ritüel diyalog, 140-41 saniye, 136-41 Baptistler, 23, 123, 183 Barnes, Timothy, 170, 174 banyo, banyolar, 80 vaftiz, 14, 17 Hristiyanlar yasaklandı, 82 Yahudilerin görüşleri, 17 yalvarma, 7 başlangıç, 115, 127 Yuhanna İncili, 36, 44, 52, 66 ilkel ışık ve, 40 zaman, 40, 52, 55, 66 inanç vs. iman, 183 ben adorn ("Adem'in oğlu"), 43 Berger, Petrus, 184 İncil: İbranice, 43, 107, 110-11 Revize Edilmiş Yeni Standart Versiyon, 51 ayrıca bkz. Yeni Ahit; belirli müjdelerin doğumu: Havva'nın, 164 insan, 146 İsa'nın, 19, 28, 87, 109, 110, 144, 146 bakire, 129, 131-33, 146 piskopos, 172, 180 İsa Mesih ile bağlantılı, 174, 175 İznik konseyi, 6, 170-75 ayrıca bkz. belirli piskoposlar Bithynia, 45, 78 Blandina, 83 küfür, 47, 52, 63, 65, 111, 134, 178 kör adam benzetmesi, 63-64 kan: antlaşmanın, 21 içme, 18-19, 21, 24-25, 69, 122, 132, 154 Mesih'in bedeni: inanlıların kolektif "bedeni" olarak, 27 ilahi söz olarak, 132 Efkaristiya'da, 18-21, 24-25, 27, 122, 132, 154 Boehme, Jacob, 75 Book of Thomas the Contender, 57 yeniden doğmuş, 14, 26, 31, 69, 130, 131, 132, 142 ekmek ve şarap, Efkaristiya'da, 14, 15, 17-25, 122, 132, 154 Brown, Raymond, 76-77 Buber, Martin, 75

--- SAYFA 99 ---

Buda, 125 Budizm, 74, 75-76, yoksulların ve suçluların cenazesi, 7-8 Kayafa, 36 Kabil, 154 kanon ("kılavuz"), 148 hakikat kanonu, 33, 117, 129, 142, 148, 151-55, 170, 177 Kartaca, 7, 157 Hristiyanlığa geçiş, 11-13, 77 kura, 94 katolik, terim kullanımı, 61, 80 katolik kilisesi, 80, 129, 134, 135, 158, 168-81 Konstantin ve, 168-75 bekarlık, 100 Celsus, 79 Merkezleme Duası, 76 Cerinthus, 80, 86, 149 karizma, 89 karizmatik Hristiyan, 89-90 iffet, 8-9, 13 Hristiyanlık, Hristiyanlar: Arian, 172, 173, 175 karizmatik, 89-90 dönüşür, 6, 8, 11-13, 64, 77, 160-63, 179 suçlu olarak, 11, 77-78 çeşitlilik ve hizipçilik, 28, 62-63, 65-66, 79-80, 81, 84-97'de; ayrıca bkz. ölmekte olan belirli mezhepler ve metinler, 8-9 Ebionite, 111, 134 evanjelik, 30-31 aile olarak, 3, 6, 7, 10, 13, 14 Johannine, 62 paranın yasallaştırılması, 6, 158, 168, 176, 179-80, 6-9, 13,'de görüldüğü gibi 16 gizem kültürünün karşılaştırılması, 19-20 tasavvuf, 41, 51, 74-75, 182 yeni ahlâk, 9-10 kökenleri, 31-34 ortodoks, 33, 113, 117, 119, 128, 133, 135-36, 142, 148, 151, 154-58, 170-81 zulüm, 5, 11-13, 59, 68, 73, 78-79, 82-84, 86, 135, 158, 168, 169, 178-79 Petrus, 61, 62, 81 şekillenmesinde siyasi faktörler, 33, 79, 168-75, 179-80 uygulamaya karşı inanç, 143 arayanlar olarak, 29, 34, 53, 57, 75-76, 96, 97, 99, 100-101, 130, 183-85 hastalara bakılıyor, 8-10, 169 ruhani, 136-37, 156 Thomas, 38-39, 58, 66, 72, 81 dönüşümü, 29 itikada geçiş, 5-6, 27-28, 33, 45, 148, 155, 170-74, 178 Valentinianus, 116-19, 128, 130-33, 138, 145, 148, 150, 155-63, 166 belirli konulara bakınız Hristiyan Bilim Adamı, 183 christos ("meshedilmiş kişi"), 42 kilise: katolik, 80, 129, 134, 135, 158, 168-81 dört sütun, 111 eyalet, 175 evrensel, 133 İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi (Mormonlar), 23, 123

--- SAYFA 100 ---

Aziz Petrus Kilisesi, 169 Cennetteki Dinlenme Kilisesi, 3-6, 27, 29, 143-45 Kutsal Kabir Kilisesi, 169 İskenderiyeli Clement, 157 giyim, 9, 85, 126 vaftiz ve, 14, 130 zorlama, pes etme, 51 Yuhanna (Herakleon) Şerhi, 116-17 Commodus, İmparator, 77 komünyon, eucharist olarak, 27 derleyicilere karşı yazarlar, 46 bilinç: "yaratıcı" veya "yaratıcı" (epinoia), 164-67, 177, 183 akıl olarak, 104, 108 Konstantin, Roma imparatoru, 28, 158, 168-75 sapkın mezhepleri sona erdirmeye girişi, 174 din değiştirme, 6, 179-80 Afrika prokonsülüne mektup, 168-69 İznik konsülü ve, 6, 170-74 din değiştirme tecrübesi, Herakleon türleri üzerine, 160-63 Kipti Ortodoks Hristiyanlar, 134 Korint, Pavlus'un Hristiyanlara mektupları, 88, 99, 100 antlaşma, 21 mezhep, Hristiyanlığa geçiş, 5-6, 27-28, 33, 45, 148, 155, 170-74, 178 suçlu, suçlar: defin, 7-8 suçlu, suçlar (devamı): Hristiyanlar olarak, 11, 77-78 pagan kültürene ait, 16 haç, 25, 102, 121, 154 çarmıha gerilme, 20, 24, 25, 42, 44, 61, 102, 109, 121 Kibele, 79 dans, 26, 118, 122-25, 138-39 Daniel, 25 vizyondaki insanoğlu, 43, 49 karanlık, 40, 56, 66-67, 68 Davut, 107, 109, 152 Kıyamet Günü, 49 Ölü Deniz Parşömenleri, 100, 181 ölüm, ölümler: vaftiz olarak, 10 yüzleşme, 3-4, İsa'nın 8'i, 5, 20-26, 28, 42, 44, 59, 69, 70, 72, 88, 110, 144, 146-47, 154, 161 inanmayanlar için, 30, 31 diriltme, bkz. günahla diriliş, 69 Hristiyanların Savunması (Tertulian), 10 mevduat fidei, 155 şeytan, bkz. Kurtarıcı'nın Şeytan Diyalogu, 104 Diana, 9 dianoia (anlam veya niyeti ayırt etme kapasitesi), 177 Didache (On İki Havarinin Yahudi olmayanlara Öğretisi), 15-18, 25, 28 vaftiz, 17 mükemmel olma, 16 altın kural, 15-16 Dionysos, 19 sıkıntı, 3-6, 27 Şüpheli Thomas, 58, 69-72

--- SAYFA 101 ---

Draper, Jonathan, 16-17 rüyalar, 102-3, 106 ilahi vahiy, 86, 87-88, 90-91, 102, 119 Paskalya, 26, 134, 176-77 Doğu kiliseleri, imparatorluk gücü tarafından kabul edildi, 175 Ebionit Hristiyanlar, 111, 134 vecd, vecd konuşması, 84, 87, 89, 98, 100 Mısır, 7 Arian Hristiyan, 172, 173, 175 katolik kilisesi, 171-73, 176 tanrı ve tanrıça, 1, 9, 19 Yahudi münzevi, 100 keşiş, 97 Yukarı, 25, 32, 38 Eleutherus, Piskopos, 85 Eliot, T. S., 114 imparator, Baba Tanrı ile bağlantılı, 174, 175 enerji, ilahi, 128, 150 ennoia (iç yansıma), 165 Enoch, 101 Efes, 58, 59, 60, 80, 149 epinoia ("yaratıcı" veya "yaratıcı" bilinç), 164-67, 177, 183 Etiyopya Ortodoks Hristiyanlar, 134 Efkariya, 14, 15, 17-27, 125, 130 "ekmek bölmek", 17 sırasında kura çekmek, 94 cemaat, 27 dindar Yahudilerin görüşü, 19 insan eti ve kanı yemek, 18-25, 69, 78, 122, 132, 154 pagan görüşü, 19 kurban, 20-21, eski kült ibadetinin tipik bir örneği olarak, 19 Kayseryalı Eusebius, 168-69 Evanjelik Hristiyanlar, 30-31 Havva, 164, 166 kötülük, 113, 147, 182 ruhları ayırt etme sorunu ve, 102, 103, 106 ayrıca bkz. Şeytan'ın aforoz edilmesi, 85, 156, 158-59, 172 Mısır'dan Çıkış, 24, 26 şeytan çıkarma, 85, 89 Hezekiel, 43, 101, 111, 152 inanç, 4-5, 6, 22, 64, 129-31, 141-42, 148, 179, 180 ortak ve bütün, 158-59 din değiştirme deneyimleri ve, 160-61 eleştirisi, 138 tanımlı, 183-84 mevduat fidei ve, 155 anlayış arayışı ve, 163 ruhani Hristiyan ve, 136, 137 aile: doğuştan, 11-13 Hristiyan, 3, 6, 7, 10, 13, 14 Hristiyan din değiştirenler tarafından reddedilen, 11 insan, 10, 17

--- SAYFA 102 ---

veda konuşmaları, 40, 62 oruç, 17, 53, 54, 84, 100 feet, yıkanma, 23, 122-23 Flora, Ptolemy'nin mektubu, 16 Florinus, 86 yiyecek ve içecek, 9 vaftiz ve, 14 Efkariya'da, 14, 15, 17-25, 69, 78, 122, 132, 154 koşer, 19 bağışlama, 22, 27 günah, 5, 21, 71, 72 dört biçimli müjde, 81, 111-13, 134, 147-50, 153, 154-55 Fox, George, 183 Assisili Francis, 183 Gabriel, 87 Gaius, 85-86, 90, 149 Galen, 8-9 Celile, 160 Gaster, Theodor, 75 Galya, 7, 8, 80, 82, 84 Irenaeus'un liderlik varsayımı, 86-87, 135 Hristiyanlara yapılan zulüm, 86, 135 Yaratılış, 58, 115, 116, 117, 148, 152 Yuhanna İncili ve, 40, 52, 66 Thomas İncili ve, 40, 55, 66 Marcus'un yorumu, 95 Yuhanna'nın Gizli Kitabı, 164-67 Gennesaret, Lake, 62 Gentiles, 17, 19 Germanicus, 78 gnosis, 121, 131, 153, 164 gnostik, terimin kullanımı, 33 gnostik müjdeler: keşfi, 25, 28-29, 32-34, 51, 57, 96-97 ayrıca belirli metinlere bakın Gnostik İnciller, (Pageller), 33 Tanrı: çocukları, 138, 161 Hristiyanlar tarafından sevilir, 72, 73 yaratıcı olarak, 138, 163, 166, 167 Baba, 121, 126, 127, 130, 138, 150, 153, 161, 163, 166, 172-75 gizli isimleri, 140 hizmetkari veya kölesi olarak insan, 138 insan tarafından sevilen, 9, 30, 72, 138 insan suretinde yaratılmış, 41, 55, 58, 66 İsa'nın insan formu, 37-38, 40, 44-45, 65, 67, 112 İsa'nın hizmetkari, 18 İsa'nın oğlu, 37-38, 42, 43, 63, 65, 67, 68, 76, 150 Yahudi tarafından mirastan mahrum bırakıldı, 153-54, 156 ışık, 34, 40-41, 66-67 sevgi, 9, 15 Anne, 121, 126, 127, 138, 166 Tanrı kont'd): yeni vaftiz edilmiş, 14 kişiye sunulmuş, 15, 17 ikinci vaftiz ve, 137-38

--- SAYFA 103 ---

aramak, 29, 34, 53, 57, 75-76, 96, 97, 99, 100-101, 130 geleneksel imgeler, 163, 166 içinde gördüklerimiz, 120-21 yoksun dünya, 119-20 altın kural, 15-16 müjde: birleştirme girişimi, 81 dört biçimli, 81, 111-13, 134, 147-50, 153, 154-55 "logolar", 35 sinoptik, 37, 39, 48, 118; bkz. Luka İncili; Markos, İncili; Matta, Tatianus İncili'nin tek metin için girişimi, 81, 134, 149 ayrıca bkz. özel İnciller lütuf, 131, 161-62 Yunanistan, Yunanlılar, 79, 84 tanrı ve tanrıçalar, 6, 19, 117 açgözlülük, vazgeçmek, 13 Yunan dili, 31, 38, 39, 42, 47, 82, 110, 151 Yunan Ortodoks Hristiyanları, 134, 185 Gregory, Piskopos, 175 Harvard Üniversitesi, 31-32 şifa, 89 İsa, 63-64, 160 hasta, 7, 8, 160 cennet, 157 İbranice, 95, 127, 140 İbranice İncil, 43, 107, 110-11 İbranice Kutsal Yazılar, 17, 94, 115, 116, 152 hekalot metinleri, 101 cehennem, 157, 167 Hera, 17 Herakleon, 116-17 dönüşüm deneyimi türleri, 160-63 sapkınlık, sapkınlık, 28-29, 33, 75, 113, 118, 128, 184 Arius, 172 Athanasius vs., 176-77 Cerinthus as, 80, 86, 149 Konstantin'in karşı çabaları, 174 Yuhanna İncili as, 149 Thomas İncili as, 29, 41 Irenaeus'un görüşleri, 55, 133-36, 145-47, 153-58, 183 Polycarp'ın, 80-81 Herod, Kral, 59 heterodoksluğu Irenaeus için bir sorun olarak ele alması, 134-38 Hinduizm, 75 Kilise Tarihi (Caesarea'lı Eusebius), 168-69 kutsal ruh, 45, 71, 76, 83, 87-90, 93, 102, 108-9, 119 vaftiz ve, 129-32 kan, 132 kura ve 94 kadınsı, 127 Hakikat İncili'nde, 121 "insanlar" ile ilişkili, 174-75 Yakup'un Gizli Kitabı'nda, 98-99 Kutsal Perşembe, 125

--- SAYFA 104 ---

Homer, 31, 117 umut, 4, 5, 20, 25, 27, 183 kurtuluş, 69 insanlık, insan deneyimi: ilahi ışık tarafından paylaşılan, 40-41, 55-56 Tanrı'nın ilahi gerçekliği analogi olarak düşünme sapkınlığına olan sevgisi, 145-47 "söz"ün nasıl işlediği, 145 "Tanrı'nın suretinde" yapıldığı gibi, 41, 55, 58, 66 ilahi ve 66 insan kurbanları, 20-22 ilahiler, 26, 44-45, 78, 123-24 "Ben" sözleri, 68 kimlik, parçalanma, 56 Ignatius, Antakya piskoposu, 45, 149 aydınlanma, vaftiz, 14 Tanrı'nın imgesi, 177-78 Baba veya Anne olarak, 121 insanlık, 41, 55, 58, 66 hayal gücü, 102, 165, 167, 182 Hindistan, Thomas Hristiyanları, 39 bebek öldürme, 16 yenilik, 128, 183 Irenaeus, Lyons piskoposu, 7, 8, 84-87, 145-60, 182 havariyel gelenek ve, 112, 133-34, 142, 154-55 Hristiyan birleştirme ve birleştirme kampanyası, 80, 81, 86, 89-97, 111-13, 129, 133-42, 147-60, 166, 167-68, 174, 178, 180 kötü tercüman ve, 115-29, 138 dört biçimli müjde ve, 81, 111-13, 134, 147-50, 153, 154-55 Savunduğu Yuhanna İncili, 72-73, 81, 112, 148-53 sapkınlık ve sapkınlık hakkında, 55, 133-36, 145-47, 153-58, 183 hayal gücü ve 165, 167 üstlendiği liderlik, 86-87, 135 Marcus ve, 92-97, 103, 105, 106 ruhları ayırt etme sorunu ve, 103, 105-8, 110 Roma'da, 82, 84, 85-86 için sorun olarak ikinci vaftiz, 126-41 gizli yazılar tarafından kınandı, 32, 111, 113, 147, 166, 167 İshak, 144 İşaya, 101, 107, 109, 110 kehanet, 115, 117 İsis, 7, 9 İsrail, 18, 20, 23, 64-65, 67 taç giyme töreni, 42 yenilgi, 106, 107 İtalya, 8 Yakup, 48, 59, 98, 125-26 Yakup, William, 160 Yehova Şahidi, 183 Yeremya, 21, 106, 107 Kudüs, 20, 59 göksel, 156 İsa'nın girişinin tahmini, 107-8, 109 Tapınak, 20, 35-56, 48, 118, 119 İsa Mesih: Arius'un görüşleri, 172, 173, 175 tutuklanması, 20, 23, 35, 36 göğe yükselişi, 97-98 vaftizi, 26, 28, 48, 59, 69, 87 ihanet, 18, 26, 39, 61, 109

--- SAYFA 105 ---

doğumu, 19, 28, 87, 109, 110, 144, 146'nın bedeni ve kanı, 18-21, 24-25'in görüşleri üzerinde tartışma, 34'ün çarmıha gerilmesi, 20, 24, 25, 42, 44, 61, 102, 109, 121'in ölümü, 5, 20-26, 28, 42, 44, 59, 69, 70, 72, 88, 110, 144, 146-47, 154, 161 öğrencilerin ayakları yıkanır, 23, 122-23 ilahi ışıkta vücut bulmuş, 34, 40-41, 52-53, 55-56, 126-27 tanrısallığı, 37-38, 44-45, 65-69, 78, 148, 150-53, 173 Kudüs'e girişi, 107-8, 109 bir ağaçtaki meyve olarak, 121 insan biçimindeki Tanrı olarak, 37-38, 40, 44-45, 65, 67, 112 Tanrı'nın hizmetkârı olarak, 18 şifacı, 63-64, 160 İsa Mesih (devam): 137 insan rolü, 152 Yahudi takipçisi, 15-18, 58, 63-64 Vaftizci Yahya ve, 58-59, 87 Tanrı'nın krallığı tarafından duyurulan, 48-51, 54 son akşam yemeği, 21-25, 61, 122, 123 Rab olarak, 38, 44-45, 65 mesih olarak, 20, 38, 42, 43, 44, 46, 47, 63, 64, 67, 108 Tapınaktaki sarrafların saldırısına uğradı, 35-36, 118, 119 İznik konseyi ve 172-73 Fısıh kuzusu olarak, 24 güç 36, 63-64 haham olarak, 47, 64 diriliş, 5, 25, 26, 28, 37, 44, 62, 69, 71, 72, 79, 87, 88-89, 110, 129, 132, 147 kurban sunusu olarak, 20-22, 24, 121, 154, 161 kurtarıcı olarak, 69, 72, 127, 160'ın sözleri ve gizli sözleri, Yakup'un Gizli Kitabı'nda 38-39, 40, 47, 68, 70, 116, 97-99 görme, 125-27 Dağı'nda Vaaz, 16 Tanrı'nın oğlu olarak, 37-38, 42, 43, 63, 65, 67, 68, 76, 150 insan oğlu olarak, 25, 42-43, 51, 67, 69, 105 acı çekme, 42, 45, 83, 124-25 işkence, 20, 24 deneme, 43 benzersizlik, 146 Joel, 88 Johannine Hristiyan, 62 Yuhanna, İncil, 30, 33-41, 57-73, 92, 172 doğru gruba ait olmanın güvencesi ve, 30-31 yazarı, 58-60, 80, 81, 85-86, 89 başlangıcı, 56, 44, 52, 66 kör adam benzetmesi, 63-64 Hristiyanlıkla şekillenmiş ve sınırlandırılmıştır, 29 Tapınağın temizlenmesi, 36 çelişkiler, 118 doğruluğu konusunda anlaşmazlık, 34-35 ilahi ışık, 40, 41, 66-67 İsa'nın tanrısallığı, 37-38, 44-45, 65-69 hakimiyeti, 45, 72-73, 76, 81, 112, 148-53 Thomas'tan şüphe etmek, 58, 69, 72 ilk Hristiyanların yanıtları, 45, 115-28 veda konuşmaları, 40, 62 ayak yıkama, 23, 122-23 birleşik kilise vakfı

--- SAYFA 106 ---

tarafından sağlanan, dört oluşturulmuş müjdeden 34'ü, 81, 111-13, 134, 148-50, 153 Thomas İncili ile karşılaştırıldığında, 29, 34-41, 45, 46, 52-53, 57-58, 66, 68 sapkınlık olarak, 149 "Ben" sözleri, 68 Irenaeus'un 72-73,81, 112, 148-53'te Tanrı'nın krallığının savunulması, 49'da İsa'nın son günleri, 23-24,35-36'da "logos müjdesi" olarak, 35'in anlamı, 148-53 yeni kehanet ve, 85, 89'a şiirsel yanıtlar, 114-15'in önsözü, 120, 128, 150-51 kurtuluş, 69, 72, 73 gizli öğreti, 57-58 aşağıdan yukarıya Kristoloji ile temsil edilir, 45 Yuhanna (Yuhanna İncili'nin yazarı), 58-63, 80 sinagogdan atılma, 63-64 Yuhanna (öğrenci), 48, 59-62, 66, 125-26 Cerinthus tarafından kınanır, 80, 86 Yahya (Zübeyde oğlu), 59-60 Patmoslu Yahya (Vahiy kitabının yazarı), 89, 98 Haçlı Yahya, St., 75, 113, 114-15 Vaftizci Yahya, 58-59, 69, 87, 137 "Yaşlı Yahya", 60 Yunus, 25 Ürdün Nehri, 59, 87 Yusuf, 131, 146 Yahudiye, 59 Yahudilik, Yahudiler, 36, 58, 63, 79, 102, 115, 147, 181, 183, 184 banyo yapma, 17 Konstantin'in kısıtlamaları, 170 Tanrı'nın mirastan mahrum kalması, 153-54, 156 Tanrı'nın sevgisi, 9 Yuhanna İncili'nde, 31 hekalol metni, 101 İsa'nın takipçisi olarak, 15-18, 58, 63-64 Yuhanna tarafından sinagogdan kovulan, 63-64 Merkabah (savaş arabası) literatürü, 101 tasavvuf, 41, 55, 75, 94, 95,97, 182 Tanrı'nın halkı olarak, 15, 17 dindar, 16, 19 Yahuda, İncil, 97 Yahuda İskariyot, 39, 61, 71, 109 Jüpiter, 9 adalet, takip, 9 Justin Martyr, 13-14, 22, 28, 149 kehanetten argümanlar ve, 108-9 tutuklanması ve ölümü, 79 tarafından açıklanan vaftiz, 130 vaftizi, 13, 109, Hristiyanların gizem kültürleriyle benzerlikleri üzerine, 19 kabala ("gelene"), 94 kabalistler, 94, 95, 128 Keating, Peder Thomas, 75-76

--- SAYFA 107 ---

Kral, Karen, 33 Tanrı'nın Krallığı, 48-51, 54, 69 gelişinin işaretleri, 48-49, 50 "içinizde" olarak, 50-51, 54, 75 Tanrı'nın Krallığı İçinizdedir, (Tolstoy), 51 Koester, Helmut, 31-32, 40 koşer, 19 dil, dini, 163 son akşam yemeği, 21-25, 61, 122, 123 Lazarus, 25, 36, 49 Lyons ve Vienne Kiliselerinin Mektupları, The, 135 Galatyalılara Mektup (Pavlus), 131 Levi, 105 Libya, 173 ışık, ilahi: Yuhanna İncili'nde, 40, 41, 66-67 insan içinde, 34, 40-41, 55-56, 66, 68, 73 İsa'da, 34, 40-41, 52-53, 55-56,126-27 "yaşayan İsa", 49, 57, 102 "yaşayan su", 161-62 "logos müjde", 35 sevgi, 131, 184 Hristiyan geleneği için, 6 Tanrı için, 9, 15 Tanrı tarafından insanlık için, 9, 30, 72, 138 komşu için, 9-10, 15, 68 babaya ait, 11-13 Luka, İncil, 18, 23, 33, 108, 137, 148, 149 Didache ile karşılaştırıldığında, 15 Luka, İncil (devam): rüyalar ve görüşler 87, 88'de Marcion'un takipçileri ve, 111, 134'te oluşturulmuş dört müjde, 81, 111-13, 153 Yuhanna İncili ile karşılaştırıldığında, 35-40, 60-61, 62, 68, 69, 118, 122 Thomas İncili ile karşılaştırıldığında, 40, 46, 48, 53-54 İsa karakterize edildiği gibi, 41, 43-45, 121, 152 Tanrı'nın krallığı, 50 son akşam yemeği, 22, 25 kurban, 22 insanoğlu, 51 Luther, Martin, 183 Lutheran Kilisesi, 183 Lyons, 80, 82-83, 92 MacRae, George, 31-32 büyü, vazgeçmek, 13, 16 Marcion, 6, 80-81, 111, 134, 174 Marcus, 92-97, 105, 106 Şeytan'ın havarisi olarak, 96, 103 Marcus Aurelius, Roma imparatoru, 8,83 Markos, İncil, 20-23, 33, 45, 87, 108, 137, 149 olarak Yeni Ahit kanonunun temeli, 26'sı oluşturulmuş dört müjde, 81, 111-13, 153 Yuhanna İncili ile karşılaştırıldığında, 35-38,40,60-61,68,69, 118 Tomas İncili ile karşılaştırıldığında, 40, 46, 48 İsa'nın karakterize edildiği şekliyle, 41-43, 152 Tanrı'nın krallığı, 48, 69 son akşam yemeği, 22-23, 25, kurban, 20-21, 22, Markos (öğrenci), 50

--- SAYFA 108 ---

evlilik, 85 ritüel diyalog, 140 manevi, 139, 162 Martha, 49 Martyn, Louis, 63 Meryem, Bakire, 61, 87, 109-10, 131 Meryem (Lazarus'un kız kardeşi), 49 Mecdelli Meryem, 61-62, 65, 66, 72 Mecdelli Meryem, İncil, 51, 63, 103-5, 111 Matta, 66 bilge filozofun cevabı, 47 Matta, İncil, 18, 23, 33, 45, 93, 110-13, 137, 148, 149 Didache ile karşılaştırıldığında, 15, 16 Ebionites ve, 111, 134 kehaneti doğrulayan olaylar ve, 107-8, 110'da dört oluşturulmuş müjde, 81, 111-13, 153 Yuhanna İncili ile karşılaştırıldığında, 12, 35-40, 60-61, 68, 69, 118 Tomas İncili ile karşılaştırıldığında, 40, 46, 48, 53-54 İsa'nın karakterize edildiği şekilde, 41, 43, 121, 152'de son akşam yemeği, 22, 25 yeni ahlak, 9-10 kurban, 21, 22 Maximilla, 84-85, 91-92 Merkabah (savaş arabası) edebiyatı, 101 Merton, Thomas, 51, 76 mesih: "mesh edilmiş kişi" olarak, 42, 47 hristiyan olarak, 42 İsa olarak, 20, 38, 42, 45, 44, 46, 47, 63, 64, 67, 108 başlık olarak, 38, 42 akıl (bilinç), 104, 108 mucizeler, 7, 63-64, 79, 91, 160 Mitras, 9, 19 para, 85 Hristiyanlığa karşı pagan dinleri, 6-9 sarraf, İsa'nın saldırısı, 35-36, 118, 119 keşişler, Mısırlı, 97, 176 Montanus, 84, 92, 174 ahlak: Hristiyan, 9-10 Romalı, 11 Mormonlar (İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi), 23, 123 Musa, 21, 23, 28, 65, 144, 153, 163 Müslüman, İslam, 75, 181 gizemli dinler, 7, 19-20, 140 mistisizm: Hristiyan, 41, 51, 74-75, 182 Yahudi, 41, 55, 75, 94, 95, 97, 182 Müslüman, 75 Nag Hammadi: gömülü metinler, 97, 177 keşfedilen metinler, 25, 29, 32-34, 51, 57, 96-97, 101, 115, 119, 130, 164, 181 ayrıca bkz. belirli metinler çıplaklık, tanınması, 164 komşu, sevgi, 9-10, 15, 68 yeni kehanet, 84-85, 86, 89, 90, 149 Yeni Ahit, 15, 16, 25, 97, 110-11, 142, 170, 177

--- SAYFA 109 ---

Yunanca, 31, 38'de Pavlus'un mektupları, 38, 88, 99, 100, 116, 117, 131, 148 ayrıca bkz. Yuhanna, İncili; Luka İncili; Markos, İncili; Matta, İznik İncili, Hristiyan piskoposların konseyi (dördüncü yüzyıl), 6, 170-75 İznik İmanı, 6, 45, 148, 170, 173-74 kabus, Tanrı'nın yokluğu as, 119-20 noein ("algılamak", "düşünmek" veya "farkında olmak"), 165 Sözün Enkarnasyonu Üzerine (Athanasius), 178 Dünyanın Kökeni Üzerine, 164 Origen, 56-37, 118, 152-53, 157 özgünlük, 128, 183 orijinal günah, 178 yetimler, 7 Ortodoks kilisesi, 23, 123, 134 Otto, Rudolph, 181 Pachomius, 176 pagan kültürü, 102 suç, 16 komünyon görüntüleyen, 19 pagan dini: literatür, 31, 58 para, 6-7, 9 reddi, 28 Pagels, David, 144 Pagels, Elaine (yazar): Church of the Heavenly Rest, 3-6, 27, 29, 143-45 evanjelik kilisesinde, 30-31 Yunan çalışmaları, 31 din tarihçisi olarak, 5 Protestan geçmişi, 14 dini çalışmalar, 31-32, 37 Zen Merkezinde, 74-75 Pagel, Markos, 3-5 ölüm, 27, 144 Pagel, Sarah, 143-44 pais, 17 Filistin, 172 Cennet, 121, 166 Fısıh, 22-23, 24, 26 Patmos, 89 Pavlus, 20, 65-66, 94, 112, 121, 122, 165 göğe yükseliş, 99, 100 vaftiz, 10 komünyon, 18, 21 İsa'nın tanrısallığı, 44-45 harfler, 38, 88, 99, 100, 116, 117, 131, 148 diriliş öğretisi, 132 görünüm ve kehanetler, 88, 89, 92, 99, 100 Pavlus, İncil, 5, 18, 23 "Mesih'in bedeni", 27 son akşam yemeği, 22, 25 kurban, 21, 22 Pentikost, bayram, 90 Pentekostalistler, 90, 123, 183 Perpetua, Vibia, 11-13 Pers tanrıları, 19 Petrus, 48, 50, 60-63, 66, 112, 125-26, Petrus'un Kıyameti, 101-2

--- SAYFA 110 ---

ayak yıkamayı protesto eden, 123 Mecdelli Meryem İncili'nde, 103-5 İsa'nın ihanet ettiği, 61 İsa'nın kimliğinin keşfedildiği, 42, 44, 46-47, 60 liderliği, 60-61, 62 Yakup'un Gizli Kitabı'nda, 98, 99'un vizyonu, 102 Petrus Hristiyanları, 61, 62, 81 Peterson, Erik, 174-75 Ferisi, 126 Philip, İncil, 130-33, 138 Pindar, 31 veba, 8 Platon, 117 Pliny, 45, 78, 79 Plotinus, 54 şiir, 118 Arnold, 119-20 Eliot, 114 Valentinus, 115-16 Polycarp, Piskopos, 78, 80-81, 86, 133, 149 ölümü, 82, 90-91, 135 rüyası, 90-91 papa, 61, 123 Pothinus, Piskopos, 82-83, 86, 135 yoksulluk, fakir, 7-8, 54, 169 dua, 17-18, 53, 54, 102 Marcus, 93 vahiy ve görünüm ve, 84, 100 kendiliğinden, 95-96 Havari Pavlus'un duası, 99-100 rahip, 154, 155-56, 172, 173 birincil ogdoad, 128 Priscilla, 84, 85, 92 mahkumlar: bakım, 7, 10 Hristiyan, 11-13 ruhları ayırt etme sorunu, 102-10, 184 eski peygamberler ve, 105-7 kehaneti doğrulayan olaylar ve, 106-10 prognoz (önceden bilgi veya sezgi), 165 rastgele ilişki, 13, 79 pronoia (öngörülü farkındalık), 165 kehanet, 84-97 bunu doğrulayan olaylar, 106-10 yanlış, 84, 92-93, 106 yeni, 84-85, 86, 89, 90, 149 ayrıca bkz. rüyalar; vahiyler; Protestanlık vizyonları, 14, 61, 123 Atasözleri, 115 Mezmurlar, 115, 117 Ptolemaios, 86, 115, 116, 127-28, 137, 138, 150 Efsanevi Sözde Bilginin (Irenaeus) Çürütülmesi ve Devrilmesi, 128, 141, 156 dini deneyim:

--- SAYFA 111 ---

için motivasyon, 5 "çeşitleri", 160 neyin önemli olduğu, 6 diriliş, 7, 49, 89 İsa'nın, 5, 25, 26, 28, 37, 44, 62, 69, 71, 72, 79, 87, 88-89, 110, 129, 132, 147 Lazarus'un, 25, 36, 49 Pavlus'un öğretisi, 132 Vahiy, 85-86, 89, 98 vahiy, 87, 96, 97, 98, 110, 112, 118, 181 karizmatik Hristiyanlar ve, 89-90 ihtiyaç, 146 yeni kehanet ve, 84, 86, 89, 90 Riley, George, 58 Rilke, Rainer Maria, 56 ritüel, 14-15, 123 Roma Katolikleri, 23, 61, 123, 182, 183 Roma imparatorluğu: Konstantin'in etkileri, 168-75, 179-80 veba, 8 Roma, Romalılar, 7, 42, 56, 59, 61, 79 yer altı mezarları, 25 Hristiyan, 6, 22, 25, 61, 82, 84-85, 134, 157, 169 tanrı, 19 Irenaeus, 82, 84, 85-86 İsa mızrakla delinmiş, 24, 61 yeni kehanet, 84, 85 Polycarp tutuklanmış, 82 tapınak Asklepios, 6 Yuvarlak Haç Dansı, 122-25, 138-39 "Yuvarlak Haç Dansı" (ilahi), 26 Rus Ortodoks Hristiyanı, 134 Rusticus, 78-79, 81 kurban: hayvan, 20, 22, 24 insan, 20-22 İsa'nın ölümü, 20-22, 24, 121, 154, 161 pagan, 9 Aziz Pachomius manastırı, 97 kurtuluş, 69, 72, 73, 81, 147, 155, 177, 179, 180 tarihi, 110-11 türleri, 162-63 Samuel, 144 Sanctus, 83 Sappho, 31 Şeytan, 48, 92, 96, 103, 113, 141, 147, 156 Scholem, Gershom, 94 James'in Gizli Kitabı, 97-101, 111 John'un Gizli Kitabı, 96, 126-27, 134, 138, 163-67 epinoia, 164-67 via negativa, 163-64 gizli sözler: Yuhanna İncili'nde, 57-58, Thomas İncili'nde, 40, 47 gizli yazılar, 32, 96-105 Irenaeus'un ithamı, 32, 111, 113, 147, 166, 167 ayrıca bkz. gnostik İnciller; özel

--- SAYFA 112 ---

metinler özdenetim, Hristiyanların, 8-9 öz-bilgi, 54-55 sephirot, ilahi, 128 Sırp Ortodoks Hristiyan, 134 Dağdaki Vaaz, 16 seks 16, iffet ve, 8-9, 13 rastgele cinsel ilişki ve, 13, 79 gecekondu mahallesi, 7 hasta insan: bakım, 8-10, 169 şifa, 7, 8, 160 günah: arınmak, 137 ölmek, 69 bağışlanmak, 5, 21, 71, 72 orijinal, 178 kurtuluş, 69 şarkı söylemek, şarkılar, 100, 101, 118, 123-24, 143-44 ayrıca bkz. köle ilahileri, 16 Hristiyan, 11, 13, 78, 79, 83 Tanrı, 138 Smyrna, 78, 80, 82, 86, 135 "Tanrı'nın oğlu": İsa olarak, 37-38, 42, 43, 63, 65, 67, 68, 76, 150 başlık olarak, 37-38, 42 240 I DİZİN insanoğlu, 25, 42-43 Daniel'in vizyonunda, 45, 49 İsa olarak, 25, 42-43, 51, 67, 69, 105 Sofokles, 31 can, 104'ün göçü, 117 Kaynak: Tanrı olarak, 138, 150, 166 bilinmiyor, 115, 116 ruh, 104 ayrıca bkz. kutsal ruh manevi Hristiyanlar, 136-37, 156 manevi anlayış, 163-67, 177 uyanış, 164 Stark, Rodney, 8, 9 çalmak, 7 Steindl-Rast, Kardeş David, 74-75 Stoacılar, 117 hikaye anlatmak, 144 yabancılar, yardım etmek, 9 acı çekmek, 27, 160 farkındalık, 125 şifa veya hafifletme, 8 İsa, 42, 45, 83, 124-25 Suzuki Roshii, Shunryu, 74 sinoptik İncil, 37, 39, 48, 118 bkz. Luka, İncil; Markos, İncili; Matta, Suriye İncili, 15, 17, 39, 58, 172 Tacitus, 11 Tatian, 81, 134, 149 vergiler, 169 On İki Havarinin Öğretisi

--- SAYFA 113 ---

Yahudi olmayanlar, bkz. Didache Tapınağı: hayvan kurbanları, 20'si yok edildi, 48 sarraf kovuldu, 35-36, 118, 119 On Emir, 16 Avila'lı Teresa, St., 75, 113 Tertulian, 7-8, 10, 11, 77-80, 157, 159, 184 Efkariya hicvedilen, 18-19 yeni kehanet tarafından savunulan, 86 Therapeutae, 100 Thomas (Yahuda), 47, 66 şüpheli olarak, 58, 69-72 ismin anlamı, 39, 57 Thomas, İncili, 32, 45-58, 74-76, 124, 172 yazarı vs. derleyicisi, 46 çelişkili) sözler, 46 keşfi, 29, 38 ilahi ışık, 40-41, 52-53, 55-56 Yuhanna İncili ile karşılaştırıldığında, 29, 34-41, 45, 46, 52-53, 57-58, 66, 68 sapkınlık olarak, 29, 41 Tanrı'nın krallığı, 48-51, 75 kökenler /, 39 ritüel diyalog, 140-41 gizli sözler, 40, 47, 70 Tanrı'yı aramanın teşvik edilmesi, 34, 53, 57 bastırılması, 76 "Ben kimim?" soru, 46-47 Thomas Hristiyanlar, 38-39, 58, 66, 72, 81 Hindistan, 39 "üç", 84 zaman: başlangıcı, 40, 52, 55, 66 sonu, 40, 49, 52 Tolstoy, Aslan, 51 Tevrat, 15 işkence, 20, 24, 78, 85, 86, 135, 169 Trajan, 45, 78 dönüşüm: Hristiyanlığın, 29 manevi, 5, 14, 48, 119, 121, 132-33 çeviri, yanıltıcı, 110 bilgi ağacı, 121 Gerçek Söz, (Celsus), 79 hakikat, 159, 179, 184 ilahi, 12, 67, 76, 94, 95, 110-11, 118 gerçek vs. manevi, 37, 118 felsefi, 108, 110 arayış, 108, 184 değişmez ve kesin, 155 Hakikat, İncil (Valentinus'a atfedilir), 96-97, 119-22, 134, 138, 160 Trypho, 109 Türkiye, bkz. Küçük Asya Valentinianus Hristiyanları, 130-33, 138, 155-63, 166 Yuhanna İncili'nin görüntülediği şekliyle, 116-19, 128, 145, 148, 150 dönüşüm deneyimi türleri

--- SAYFA 114 ---

ve, 160-63 Valentinus, 86, 97, 115-22, 158 tarafından kullanılan kaynaklar, 115, 116, 118-21, 128, 145, 148 ruhsal uyanış, 119 öğretmen olarak, 94, 115, 157, 174 Vettius Epagathus, 83 Victor, piskopos Roma, 154 Viyana, 82 şiddet, 13 Hristiyanlara karşı, 78-79, 82-83, 86, 135, 158 pes etme, 51 İsa'nın para değişikliklerine saldırısı, 36, 118 tövbe etme, 27 bakireden doğum, 129, 131-35, 146 Meryem Ana', 61, 87, 109-10, 151 görüşler, 84, 87-90, 92, 99-106, 118, Petrus'un Kıyameti, Daniel'in 101-2'si, 43, 49 Tanrı'nın anlamı, 100-101 yakarış, Marcus'un 100'ü, Pavlus'un 93-96'sı, 88, 89, 92, 99, 100 Peter, 102 ruhları ayırt etme sorunu ve, 102-10 alımı, 102, 104-5, John'un Gizli Kitabı, 126-27 su, "yaşamak", 161-62 zenginlik, vazgeçmek, 15 Wesley, John, 185 Williams, Michael, 35 şarap, bkz. ekmek ve şarap kış gündönümü, 19 "kuyudaki kadın" hikaye, 161-62 kadın, 159, 176 kelime: ete kemiğe büründü, 46, 67, 148, 151-55 ilahi, 35, 44, 52, 58, 66, 95, 111, 119, 120, 124, 128, 152, 145, 147, 150-53 Tanrı ve insanlar, 92 insan deneyimi, 145 Zekeriya, 87 Zebedi, 59 Zekeriya, 107, 109 Zen Merkezi, 74-75 Zeus, 117 Zotimus, 85 YAZAR HAKKINDA Elaine Pagels, 1970 yılında Harvard Üniversitesi'nden doktorasını aldıktan sonra Barnard'da ders verdi.

--- SAYFA 115 ---

Din Bölümü'ne başkanlık ettiği Kolej ve Columbia Üniversitesi. Halen Princeton Üniversitesi'nde Harrington Spear Paine Din Profesörüdür. Profesör Pagels, Nag Hammadi'deki bazı metinlerin düzenlenmesinde diğer bilim adamlarıyla birlikte yer almış ve aralarında Gnostik İnciller'in de bulunduğu birçok başka kitap yazmıştır; Adem, Havva ve Yılan; Şeytanın Kökeni; ve Gnostik Paul: Pauline Mektuplarının Gnostik Yorumu. Gnostik İnciller, 1980'de Ulusal Kitap Eleştirmenleri Birliği Ödülü'nü ve Ulusal Kitap Ödülü'nü kazandı. 1981'de MacArthur Ödülü Bursu'na layık görüldü. Princeton, New Jersey'de yaşıyor.